НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ВАРЕНИК КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.545

ДИСЕРТАЦІЯ

СУТЕНЕРСТВО АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ: СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА СКЛАД ЗЛОЧИНУ

Спеціальність - 081 «Право»

Галузь знань – 08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____К. В. Вареник

Науковий керівник **– Євтєєва Дарина Петрівна,** кандидат юридичних наук, старший дослідник

Харків – 2025

АНОТАЦІЯ

Вареник К. В. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: соціальна обумовленість кримінальної відповідальності та склад злочину. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, 2025.

Робота є одним із перших досліджень, спеціально присвячених розгорнутому науковому аналізу соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією та характеристиці цього злочину. На підставі проведеного дослідження встановлені особливості обставин соціальної обумовленості, елементів та ознак складу кримінального правопорушення, а також сформульовано пропозиції з удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність.

Установлено та розкрито такі обставини соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: суспільна небезпечність і поширеність (1), системно-правова несуперечливість (2), чіткість і ясність мови (3), можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів та неможливість боротьби за допомогою інших (4), співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони (5), повнота складу кримінального правопорушення (6). Установлено, що всі ці обставини, окрім чіткості й ясності мови, при формулюванні ст. 303 КК дотримано законодавцем повною мірою.

Розгорнуто досліджено об’єкт сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Доведено, що родовим об’єктом злочину, передбаченого ст. 303 КК України, є однорідна група суспільних відносин, що забезпечують громадський порядок і суспільну мораль, а видовим – суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль.

Завдяки використанню концепції «об’єкт – суспільні відносини» і здійсненню детального розгляду структурних елементів охоронюваних відносин (суб’єкти, предмет та соціальний зв’язок) основним безпосереднім об’єктом сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією визначено суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків. Також з’ясовано механізм заподіяння шкоди цьому об’єкту, в основі якого – кримінально протиправний вплив на предмет суспільних відносин або на соціальний зв’язок, залежно від того, хто здійснює такий плив. Установлено, що додаткові обов’язкові об’єкти кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України, не властиві, а його додатковими факультативними об’єктами є суспільні відносини, що забезпечують гідність особи, а також її честь.

Проаналізовано об’єктивну сторону сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Досліджено форми суспільного небезпечного діяння, способи їх учинення, а також практику судів щодо встановлення цих ознак складу злочину.

Установлено, що втягнення особи в заняття проституцією – це схиляння іншої особи до зайняття проституцією, спонукання її до зайняття такою діяльністю за власним бажанням, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК). Примушування особи до зайняття проституцією – це спонукання іншої особи до зайняття проституцією всупереч власному бажанню, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК). Обґрунтовано, що під проституцією слід розуміти сексуальні стосунки хоча б із одним партнером, які відбуваються за умови попередньої домовленості щодо їх оплати.

На підставі аналізу досвіду законотворців країн Європейського Союзу зроблено висновок, що обсяг криміналізації дій, які утворюють сутенерство, чи, принаймні, пов’язані з ним, у цих країнах є набагато ширшим за той, що

позначено в КК України терміном «забезпечення заняття проституцією». Тому під час встановлення змісту останнього немає підстав для його обмежувального чи навіть буквального тлумачення. Із наявного в науковій літературі визначення забезпечення заняття проституцією як створення надійних для проституції умов, надання необхідних засобів для існування особам, що нею займаються, їх захисту тощо, виявлено, що перелік відповідних дій не є вичерпним. У зв'язку з цим аргументовано, що поняттям сутенерства мають охоплюватися всі дії, які хоч якоюсь мірою відбуваються «на користь» діяльності щодо надання сексуальних послуг іншою особою, інакше кажучи – полегшують її здійснення.

Проаналізовано положення Примітки 2 до ст. 149 КК (яка поширюється і на ст. 303 КК), в якій уразливий стан визначається як зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин. Обґрунтовано, що на слова «збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин» не припадає жодного змістовного навантаження, оскільки ці тяжкі обставини цілком охоплюються зовнішніми обставинами, про які йдеться в першій частині цього законодавчого визначення. На підставі цього сформульовано пропозицію щодо вилучення вказаних слів із тексту закону.

Закцентовано увагу на тому, що для заподіяння шкоди такому об'єкту кримінально-правової охорони, як суспільна мораль, має значення сам факт появи в суспільстві нової особи, яку втягнули чи примусили займатися проституцією, а не спосіб, яким від неї цього домоглися. Оскільки застосування насильства, обман, шантаж тощо спрямовані на заподіяння шкоди інтересам особи, – заподіяння такої шкоди є принциповим для криміналізації посягань саме на ці об'єкти, а не на суспільну мораль. Крім

того, в майбутньому може з’явитися ще декілька (або хоча б один) способів учинення цього злочину, які не містяться в чинній редакції ст. 303 КК, що призведе до прогалини в кримінально-правовій охороні суспільної моралі. З огляду на це запропоновано вилучити з диспозиції ч. 1 ст. 303 КК вказівку на спосіб учинення цього злочину.

Доведено, що такі способи, як фізичне насильство та погроза його застосування володіють набагато суттєвішим «зарядом» суспільної небезпечності, ніж інші, а отже, мають бути передбачені як обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність за вчинення цього злочину.

Досліджено ознаки суб’єктивної сторони сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією, а також правозастосовну практику щодо їх установлення. З’ясовано, що суб’єктивна сторона втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до заняття проституцією характеризується: виною у формі прямого умислу; корисливим мотивом; двома видами мети: 1) найближчою – домогтися від іншої особи зайняття проституцією; 2) віддаленою – збагачення (заволодіння майном, правом на майно, домогтися від потерпілої особи вчинення дій майнового характеру). Суб’єктивна сторона сутенерства характеризується: виною у формі прямого умислу; корисливим мотивом; метою збагачення.

Установлено, що змістом усвідомлення в разі вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, має охоплюватися фактичний бік і соціальне значення одного з трьох зазначених там суспільно небезпечних діянь: втягнення особи в заняття проституцією; примушування особи до зайняття проституцією; або дій із забезпечення заняття проституцією іншою особою (сутенерство). При цьому в перших двох випадках у свідомості винної особи має відбиватися також спосіб учинення цих дій, тобто те, що вона використовує при цьому обман, шантаж чи уразливий стан відповідної особи, або застосовує насильство чи погрожує його застосуванням. Змістом бажання як вольового моменту вини в разі вчинення злочину, передбаченого ч. 1

ст. 303 КК, має охоплюватися вчинення одного з трьох зазначених там суспільно небезпечних діянь: втягнення особи в заняття проституцією, примушування особи до зайняття проституцією або дій із забезпечення заняття проституцією іншою особою (сутенерства).

Доведено, що, незважаючи на те, що законодавець прямо не вказує на корисливий мотив в диспозиції ст. 303 КК, він є іманентним для передбаченого нею злочину. Висновок щодо обов'язковості мотиву походить із сутності суспільно небезпечних діянь, що утворюють його об'єктивну сторону, а текстуальна вказівка на нього у відповідній диспозиції виглядала б відверто зайвою, надлишковою.

Досліджено суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, яким є фізична осудна особа, яка на момент його вчинення досягла шістнадцяти років. Суб'єкт в цьому випадку є загальним. У разі ж учинення аналізованого злочину службовою особою (ч. 2 ст. 303 КК), або особою, від якої потерпілий перебував у матеріальній чи іншій залежності (ч. 2 ст. 303 КК) – суб'єкт є спеціальним. Заслуговують на підтримку наявні в науковій літературі пропозиції щодо запровадження до Загальної частини КК окремої статті або нової частини до чинної статті, де слід передбачити перелік кримінальних правопорушень, відповідальність за які настає з вісімнадцяти років, або щодо необхідності доповнення статей Особливої частини КК примітками про такий вік. Наведено аргументи на користь того, що у випадках втягнення в заняття проституцією та примушування до зайняття проституцією неповнолітнього (ч. 3 ст. 303 КК) та малолітнього (ч. 4 ст. 303 КК) – вік, із якого може наставати кримінальна відповідальність, підвищується до вісімнадцяти років, а от у разі вчинення щодо цих осіб сутенерства – ні, тобто залишається загальним – шістнадцять років. Обґрунтовується, що, оскільки сутенерство характеризується тим, що особа, яка надає сексуальні послуги, робить це з власної волі, сутенер її до цього не примушує та в таку діяльність не втягує, а, крім цього, це діяння можливо вчинити лише тоді, коли інша особа вже

почала займатися проституцією, – то різниця у віці між цими особами не має принципового значення.

Проаналізовано обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність за вчинення сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією, передбачені частинами 2–4 ст. 303 КК. Установлено, що для застосування таких кваліфікуючих ознак, як вчинення відповідних дій щодо неповнолітнього або малолітнього, першочергового значення набуває встановлення віку потерпілої особи. Водночас самого лише цього факту ще недостатньо. Вирішальною в цьому плані є позитивна відповідь на питання щодо того, чи охоплювався він усвідомленням суб'єкта злочину. Дослідження правозастосовної практики дозволило підсумувати, що при застосуванні такої кваліфікуючої обставини розглядуваного злочину, як його вчинення організованою групою, найбільші проблеми виникають під час встановлення і доведення стійкості як ознаки такої групи. За загальним правилом ця ознака набуває свій прояв у діяльності групи протягом тривалого часу. Разом із тим, якщо протягом не досить тривалого проміжку часу кримінально протиправна діяльність групи здійснювалась інтенсивно – готувалося та (або) вчинювалося багато злочинів (три і більше), це вже свідчить про наявність певної тенденції в поведінці осіб, які складають відповідну групу, а тому є проявом її стійкості.

Системний аналіз санкції ч. 4 ст. 303 КК дозволив установити, що поняттям «тяжкі наслідки» у ч. 4 ст. 303 КК охоплюється спричинення такої шкоди: загибель людей (1), спричинення тяжких тілесних ушкоджень (2), самогубство потерпілої особи (3), зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (4), зараження венеричною хворобою (5). Ці наслідки відрізняються між собою як за характером, так і за ступенем суспільної небезпечності, а тому це має зумовлювати й різну караність їх настання. З огляду на запропоновано «розділити» ч. 4 ст. 303 КК на дві окремі частини, залишивши в тій, що кореспондуватиме чинній ч. 4,

таку ж санкцію та наслідки у вигляді загибелі людей і заподіяння ним тяжких тілесних ушкоджень. У новій частині (яка тоді стане ч. 4, оскільки має бути розташована між частинами 3 і 4 чинної редакції) пропонуємо зазначити такі наслідки, як самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною хворобою, передбачивши за їх настання покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Доведено, що спричинення майнової шкоди у великому розмірі не може належати до кола тяжких наслідків аналізованого злочину, оскільки в його контексті – це не наслідок взагалі. Водночас є сенс вести мову про одержання під час учинення відповідних діянь доходу у великому розмірі. При цьому розмір доходу характеризує вже не суспільно небезпечний наслідок, а предмет кримінального правопорушення. Викладене дозволило обґрунтувати висновок щодо необхідності внесення змін до ч. 4 ст. 303 КК чинної редакції шляхом включення до неї окремої кваліфікуючої ознаки «якщо вони були поєднані із отриманням доходу у великому розмірі». Цю кваліфікуючу ознаку запропоновано помістити в ч. 4 нової редакції цієї статті поряд із такими наслідками, як самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною хворобою.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальне законодавство, закон про кримінальну відповідальність, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, Особлива частина Кримінального кодексу, кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності, втягнення в заняття проституцією, примушування до зайняття проституцією, сутенерство, фізичне насильство, психічне насильство, обман, шантаж, уразливий стан.

SUMMARY

Varenyk K. V. Pimping or engaging person in prostitution: social determination of criminal liability and the elements of corpus delicti. – *Qualifying scientific work on manuscript rights*.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 081 "Law". – Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kharkiv, 2025.

The work is one of the first studies specifically devoted to a comprehensive scientific analysis of the social determinants of criminal liability for pimping or engaging person into prostitution, and characterization of that offence. Based on the research undertaken, the specific features of the social-conditioning circumstances, the elements and characteristics of the structure of the criminal offence have been identified, and proposals for improving the legislation on criminal liability have been formulated.

The following circumstances of social conditioning of criminal liability for pimping or engaging person into prostitution were established and elucidated: public danger and prevalence (1), system-legal consistency (2), clarity and precision of language (3), the possibility of combatting the conduct by means of criminal-law instruments and the impossibility of combating it by other means (4), proportionality of positive and negative effects of prohibition (5), completeness of the structure of the criminal offence (6). It was determined that all of these circumstances – except for clarity and precision of language – have been fully respected by the legislator when drafting Art. 303 of the Criminal Code.

A detailed research of the object of pimping or engaging person into prostitution was carried out. It was shown that the generic object of the offence under Art. 303 of the Criminal Code of Ukraine is a homogeneous group of social relations that ensure public order and social morality, and the specific object is social relations that ensure social morality.

By employing the concept “object → social relations” and undertaking a detailed review of the structural elements of the protected relations (subjects, object-matter and social link), the principal immediate object of pimping or engaging person into prostitution was identified as the social relations that ensure social morality in the sphere of sexual relations. Moreover, the mechanism of harm to this object was clarified, which is based on the criminally unlawful impact on the object-matter of social relations or on the social link, depending on who carries out that impact. It was established that additional obligatory objects are not inherent to the criminal offence stipulated in Art. 303, while its additional facultative objects are the social relations that ensure the dignity of the person as well as their honour.

The objective side of pimping or engaging person into prostitution was analysed. The forms of socially dangerous conduct, the methods of their commission, and also judicial practice regarding the establishment of these constitutive features of the offence were examined. It was found that engaging person in prostitution means persuading another person to involve themselves in prostitution, encouraging them to do this activity of their own free will, using at least one of the methods clearly defined in the law (Art. 303 of the Criminal Code). Compulsion to engage in prostitution means encouraging another person to engage in prostitution contrary to their will, which is carried out by means of at least one of the methods expressly specified in law (Art. 303 of the Criminal Code). It is substantiated that prostitution should be understood as sexual relations with at least one partner that take place subject to a prior agreement regarding payment.

Based on the analysis of the law-making experience of European Union countries, a conclusion was drawn that the scope of criminalisation of acts constituting pimping, or at least are related to it, in those countries is much broader than that indicated in the term “ensuring the engagement in prostitution” in the Criminal Code of Ukraine. Therefore, when establishing the content of the latter, there is no justification for a restrictive or even a strictly literal interpretation. From the definition available in scholarly literature of “ensuring the engagement in

prostitution" as creating conditions favourable for prostitution, providing necessary means for the existence of persons engaged therein, their protection etc., it was revealed that the list of corresponding acts is non-exhaustive. In this regard it is argued that the notion of pimping should cover all acts which in any way occur "for the benefit" of the activity of providing sexual services by another person – in other words, facilitate its implementation.

The provisions of Note 2 to Art. 149 (which also apply to Art. 303) were analysed, which provides a definition of vulnerable state as the state of a person caused by physical or mental properties or external circumstances, that eliminates or limits the ability to realise his/her acts (omission) or to control them, to take independent decisions, to resist the violent or other unlawful actions, the coincidence of difficult personal, family or other circumstances. It was argued that the words "coincidence of difficult personal, family or other circumstances" bear no substantive content, as those difficult circumstances are entirely covered by the external circumstances mentioned in the first part of the statutory definition. On this basis a proposal was formulated to delete those words from the text of the law.

Attention was drawn to the fact that to cause harm to the object of criminal-law protection, such as social morality, the key issue is the very fact of the appearance in society of a new person who has been engaged or compulsed to engage in prostitution, rather than the method by which this was achieved. Since the use of violence, deceit, blackmail, etc., is directed at harming the interests of the person, the infliction of such harm is pivotal for the criminalisation of interference precisely with these objects, and not with social morality. Furthermore, in the future there may emerge several (or at least one) additional methods of committing this offence that are not contained in the current version of Art. 303 of the Criminal Code, which may lead to a gap in criminal-law protection of social morality. In view of this it is proposed to remove from the disposition of Part 1 of Art. 303 the indication of the method of committing the offence.

It was demonstrated that such methods as physical violence and threat of its use possess a much more significant "charge" of public danger than others, and therefore should be envisaged as circumstances aggravating criminal liability for this offence. The subjective side of pimping or engaging person in prostitution was analysed, as well as law-enforcement practice regarding their establishment. It was clarified that the subjective side of engaging person into prostitution or compulsion to engage them in prostitution is characterised by: guilt in the form of direct intent; a profit-seeking motive; two types of purpose: (1) the immediate purpose – to obtain from another person the engagement in prostitution; (2) the distant purpose – enrichment (acquisition of property, a right to property, securing from the victim the committing of actions of a property nature). The subjective side of pimping is characterised by: guilt in the form of direct intent; a profit-seeking motive; purpose of enrichment.

It was established that the content of awareness in respect of the offence provided for in Part 1 of Art. 303 must encompass the factual aspect and the social significance of one of the three socially dangerous acts listed therein: engaging a person in prostitution; compulsion to engage a person in prostitution; or acts of ensuring the engagement in prostitution by another person (pimping). At the same time, in the first two cases the perpetrator's awareness must reflect also the method of committing those acts, i.e., that they use deceit, blackmail or the victim's vulnerable state, or apply violence or threaten its use. The content of the will as the volitional moment of guilt in respect of the offence provided for in Part 1 of Art. 303 must encompass the commission of one of the three socially dangerous acts listed therein: engaging a person in prostitution, compulsion to engage a person in prostitution or acts of ensuring prostitution by another person (pimping).

It was proven that, despite the fact that the legislator does not explicitly refer to a profit-seeking motive in the disposition of Art. 303, it is immanent to the offence it provides for. The conclusion regarding the obligatoriness of the motive stems from the essence of the socially dangerous acts that make up its objective

side, and a textual indication of it in the relevant disposition would appear gratuitous and superfluous.

The criminal offfender of the offence provided for in Part 1 of Art. 303 is a sanctionable physical person who at the time of its commission is sixteen years of age. The criminal offfender in this case is a general one. In the event that the analysed offence is committed by an official (Part 2 of Art. 303) or by a person on whom the victim was materially or otherwise dependent (Part 2 of Art. 303) – the criminal offfender is special. Consideration is given to the existing proposals in the scholarly literature to introduce into the General Part of the Criminal Code a separate article or a new part to the current article, where a list of criminal offences for which liability may arise from the age of eighteen should be provided, or the necessity to supplement the articles of the Special Part of the Criminal Code with notes regarding such age. Arguments are presented in favour of the view that in cases of engaging a minor in prostitution or compulsion to engage them in prostitution (Part 3 of Art. 303) and a very young child (Part 4 of Art. 303) – the age from which criminal liability may ensue should be raised to eighteen years, whereas in the case of pimping – no such increase is made, i.e., it remains the general age of sixteen years. It is argued that since pimping is characterised by the fact that the person providing sexual services does so of their own free will, the pimp neither compulses to engage nor engages them into such activity, and further, this act can only be committed when the other person has already begun engaging in prostitution – therefore the difference in age between these persons is not of principled significance.

The circumstances aggravating criminal liability for the commission of pimping or engaging person in prostitution, provided for in Parts 2-4 of Art. 303 of the Criminal Code, were analysed. It was found that for the application of such qualifying features as the commission of the relevant acts in respect of a minor or very young child, the primary importance lies in establishing the age of the victim. At the same time, the fact alone is still insufficient. The decisive factor in this

respect is a positive answer to the question whether that fact was encompassed by the criminal offender's awareness. Study of enforcement practice made it possible to summarise that when applying such a qualifying circumstance of the offence under review as its commission by an organised group, the greatest problems arise in establishing and proving the stability as a feature of such a group. As a general rule this feature manifests itself in the group's activity over a prolonged period. At the same time, if during a not very long interval the group's criminally unlawful activity was carried out intensively – many offences were prepared and/or committed (three or more) –that already indicates the presence of a certain tendency in the behaviour of the persons forming that group, and therefore is a manifestation of its stability.

A systemic analysis of the sanction in Part 4 of Art. 303 of the Criminal Code made it possible to establish that the notion of "grave consequences" in Part 4 of Art. 303 covers the infliction of the following harm: death of persons (1), infliction of grievous bodily injury (2), the victim's suicide (3), infection with the human immunodeficiency virus or another incurable infectious disease (4), infection with a venereal disease (5). These consequences differ from each other both in character and in degree of social danger, and therefore this should condition also their differentiated punishability. In view of this, it is proposed to "split" Part 4 of Art. 303 of the Criminal Code into two separate parts, leaving in that part corresponding to the current Part 4 the same sanction and consequences in the form of death of persons and infliction of grievous bodily injury. In a new part (which would then become Part 4, since it should be placed between Parts 3 and 4 of the current version) it is proposed to specify the consequences such as the victim's suicide, infection with HIV or another incurable infectious disease, infection with a venereal disease, providing for their occurrence with a sentence of imprisonment for a term of seven to twelve years with confiscation of property or without it.

It was proven that the infliction of property damage in a large amount cannot belong to the circle of grave consequences of the offence under review, since in its

context this is not a consequence at all. At the same time, it makes sense to speak of obtaining income in a large amount when committing the relevant acts. In this case the amount of income no longer characterises a socially dangerous consequence, but the object of the criminal offence. The foregoing made it possible to substantiate the conclusion concerning the need to amend Part 4 of Art. 303 in its current version by including a separate qualifying feature “if they were combined with obtaining income in a large amount”. This qualifying feature is proposed to be placed in the new Part 4 of that article alongside the consequences such as the victim’s suicide, infection with HIV or another incurable infectious disease, infection with a venereal disease.

Keywords: criminal law, criminal legislation, law on criminal liability, criminal offence, criminal liability, Special Part of the Criminal Code, criminal offences against public order and morality, engaging in prostitution, compulsion to engage in prostitution, pimping, physical violence, mental violence, fraud, blackmail, vulnerable state.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких відображені основні результати дослідження:

1. Вареник К. В. Проблеми визначення родового та видового об’єктів злочину, передбаченого статтею 303 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2023. Вип. 46. С. 167–172. DOI: 10.31359/2079-6242-2022-46-168.

2. Вареник К. В. Примушування та втягнення як форми вчинення об’єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 303 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2024. Вип. 47. С. 204–210. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-47-204.

3. Вареник К. В. Організована група як обставина, що обтяжує кримінальну відповідальність за вчинення сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2024. Вип. 48. С. 161–166. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-48-161.

Наукові праці, в яких засвідчено апробацію матеріалів дослідження:

4. Вареник К. В. Кримінальна відповідальність за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: постановка проблеми. *Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану*: матеріали II Міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27–29 вер. 2023 р.) ; уклад.: О. П. Адамчо, Т. І. Гряділь. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 434–435. URL: https://drive.google.com/file/d/1UuSJBLxZUubqs-UcpiqSE-oT66d69HoJ/view

5. Вареник К. В. Щодо додаткових обов’язкових об’єктів сутенерства або втягнення особи в зайняття проституцією. *Трансформація правової системи України: виклики сучасності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 лют. 2024 р.) / за заг. ред. П. В. Горінова, С. І. Москаленка, Н. В. Сухицької. Київ: Вид-во Укр. держ. ун-ту ім. Михайла Драгоманова, 2024. С. 70–72. URL:

https://drive.google.com/file/d/12zu_4nE_N_YkvDjaZ_N6oAnuU5rQ5nl/view?usp=sharing

6. Вареник К. В. Щодо суб'єктивних ознак сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. *Захист прав людини в українській моделі перехідного правосуддя*: матеріали наук.-практ. круглого столу (Харків, 14 черв. 2024 р.). Харків: Право, 2024. С. 218–221. DOI: https://doi.org/10.31359/9786178411541

7. Вареник К. В. Суспільна небезпечність і поширеність сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України). *Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє* : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (Харків, 6 трав. 2025 р.) : електрон. наук. вид. / уклад. А. В. Калініна. Харків: Право, 2025. С. 130–133. DOI: https://doi.org/10.31359/9786178617035

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИК ПОЗНАЧЕНЬ 20

ВСТУП 21

РОЗДІЛ 1 СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СУТЕНЕРСТВО АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ 31

1.1 Суспільна небезпечність і поширеність 32

1.2 Системно-правова несуперечливість 37

1.3 Інші обставини 45

Висновки до розділу 1 52

РОЗДІЛ 2 ОБ'ЄКТ СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ 56

2.1 Родовий та видовий об'єкти 57

2.2 Безпосередній об'єкт 72

Висновки до розділу 2 88

РОЗДІЛ 3 ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ 91

3.1 Суспільно небезпечне діяння 91

3.2 Спосіб 132

Висновки до розділу 3 156

РОЗДІЛ 4 СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ 160

4.1 Суб'єктивна сторона 160

4.2 Суб'єкт 174

Висновки до розділу 4 182

РОЗДІЛ 5 ОБСТАВИНИ, ЩО ОБТЯЖУЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СУТЕНЕРСТВО АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ 186

5.1 Обставини, передбачені ч. 2 ст. 303 КК України 186
5.2 Обставини, передбачені ч.ч. 3, 4 ст. 303 КК України 203
Висновки до розділу 5 217
ВИСНОВКИ 221
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ 231
ДОДАТКИ 268

ПЕРЕЛІК УМОВНИК ПОЗНАЧЕНЬ

абз. – абзац

ВІЛ – вірус імунодефіциту людини

грн. – гривня

ЄДРСР – єдиний державний реєстр судових рішень

КК – Кримінальний кодекс

КК України – Кримінальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

м. – місто

міс. – місяць

мол. – молодший

н.м.д.г. – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

ООН – Організація Об'єднаних Націй

обл. – область

п. – пункт

пп. – пункти

р. – рік

рр. – роки

р/с – районний суд

СНІД – синдром набутого імунодефіциту

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ст. – стаття

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ч. – частина

ЦК – Цивільний кодекс

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Проблеми морального занепаду суспільства в останні роки набули вкрай гострий характер. Такі проблеми зокрема пов’язані й з інтенсивним поширенням сексуального рабства, до якого можна потрапити не тільки за кордоном, але і в своїй країні. Поширеними ситуаціями є поїздки на заробітки за кордон переважно жінок, які, не усвідомлюючи небезпеку, через незнання іноземної мови та законів країни піддаються насильницькому впливу вербувальників, які замовчували про вид та реальні умови праці.

Боротьба з цими негативними проявами ускладнюється тим, що йому сприяють соціальна нерівність у країні, низький рівень життя певної частини населення, розшарування суспільства за соціальним статусом, матеріальна незабезпеченість, насамперед, більшості молодих жінок через обмеженість працевлаштування, сексуальна необізнаність населення.

Сексуальна експлуатація осіб, які займаються проституцією, протягом тривалого часу має певну поширеність в Україні, що підтверджується офіційною статистикою – щороку реєструються сотні фактів сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією: у 2020 р. – 341 випадок, у 2021 р. – 269 випадків, у 2022 р. – 195 випадків, у 2023 р. – 348 випадків, у 2024 – 236 випадків [210].

Розглядуване діяння має негативні наслідки як у масштабі суспільства, адже воно призводить до порушення його моральних основ, послаблення інституту сім’ї, поширення ВІЛ-інфекції та інших захворювань, що передаються статевим шляхом, так і щодо окремих потерпілих від цього злочину, оскільки він посягає на статеву свободу та завдає шкоди їх здоров’ю.

Одним із важливих засобів боротьби із сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією виступає наявність у ст. 303 Кримінального кодексу України відповідальності за такі дії [40, с. 435]. Разом із тим на сьогодні протидія кримінально протиправним посяганням сексуального

характеру є одним із пріоритетних напрямів кримінально-правової політики України.

Проблеми кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 303 КК України, розглядалися в працях таких учених як І. О. Бандурка, В. П. Бойченко, О. О. Володіна, С. Ф. Денисов, В. Т. Дзюба, В. В. Коссе, В. В. Кузнецов, Л. О. Кузнецова, Л. С. Кучанська, А. В. Ландіна, Я. О. Лантінов, В. А. Ломако, В. О. Макаров, В. О. Навроцький, В. В. Налуцишин, А. А. Небитов, К. М. Оробець, А. В. Плотнікова, А. С. Політова, С. П. Репецький, А. В. Савченко, С. І. Селецький, Н. О. Семчук, П. П. Сердюк, В. Д. Чабанюк, І. І. Чугуников, Т. А. Шевчук, С. С. Яценко та інші. Проте до цього часу не було самостійної наукової роботи, яка б спеціально присвячувалася характеристиці вказаного злочину. Наведеними науковцями відповідна проблема розглядалася на рівні: 1) розділів підручників, навчальних посібників із Особливої частини кримінального права, 2) монографій, присвячених дослідженню кримінальних правопорушень проти моральності загалом, 3) під час висвітлення кримінологічних аспектів розглядуваної проблеми, а також 4) підготовки науково-практичних коментарів до КК. Вирішення низки питань кримінальної відповідальності за сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією, що було здійснене в цих дослідженнях, має, як уявляється, фрагментарний, і певною мірою дискусійний характер.

Викладені положення є підставою для визнання всебічного вивчення сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією актуальною проблемою, що має теоретичне і практичне значення, та доцільність її дослідження на рівні дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота проведена відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р, Плану заходів з реалізації Стратегії

боротьби з організованою злочинністю, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 850-р; Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 800-р; Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р.

Тема дисертації узгоджується із: 1) Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр. (затвердженою постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21), 2) Стратегією розвитку Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України на 2021–2025 рр. (затвердженою протоколом Вченої ради Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України від 24 березня 2021 р. № 3).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України 15 грудня 2021 року (протокол № 13).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є наукове обґрунтування підстави кримінальної відповідальності за сутенерство та втягнення в зайняття проституцією, соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за цей злочин, а також формулювання нових теоретичних положень, надання обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства і практики його застосування.

Для досягнення цієї мети були визначені такі завдання:

− охарактеризувати обставини соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією;

− визначити родовий, видовий, основний та додатковий безпосередні об’єкти, що охороняються законом про кримінальну відповідальність;

− розкрити зміст видів суспільно небезпечного діяння, що передбачено диспозицією ч. 1 ст. 303 КК, а також способу їх учинення, як ознаки цього злочину;

− з'ясувати зміст інтелектуального та вольового моменту вини суб'єкта злочину залежно від виду вчинюваного ним суспільно небезпечного діяння, а також мотиву і мети, як ознак цього злочину;

− встановити вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією;

− з'ясувати зміст поняття «тяжкі наслідки», що вживається у ч. 4 ст. 303 КК;

− сформулювати пропозиції щодо змін та доповнень до КК України в частині кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері боротьби з кримінальними правопорушенням проти суспільної моралі в сфері статевих (сексуальних) стосунків, а також торгівлею людьми.

Предметом дослідження є соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією та склад цього злочину.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої в роботі мети та завдань дослідження, його об'єкта і предмета. Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід до розгляду сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Під час його здійснення використовувалися загальні філософські, загальнонаукові, спеціально-наукові методи.

В усіх розділах дослідження застосовано *діалектичний* метод, завдяки якому предмети (поняття, явища), про які йдеться в дисертації, вивчалися в єдності та суперечності їх протилежностей; *логіко-семантичний* метод – при співставленні різних точок зору, наявних у доктрині кримінального права; а

також *соціологічний* метод – оскільки сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією (так само як і будь-яка інша поведінка людини) є явищем соціальної дійсності, деякі прояви якої підпадають під кримінально-правове регулювання.

Наукові методи *аналізу* та *синтезу* використано для дослідження змісту понять «втягнення особи в заняття проституцією», «примушування особи до зайняття проституцією», «проституція», «сутенерство», «обман», «шантаж», «уразливий стан», «тяжкі наслідки» (підрозділи 3.1, 3.2, 5.2); *логіко-історичний* метод – при аналізі вчення, що відображає розвиток об'єкта дослідження і формує його історичні засади (підрозділ 1.1); *порівняльно-правовий* – при встановленні обсягу дій, що утворюють сутенерство в кримінальному законодавстві зарубіжних держав для встановлення змісту поняття «дії винної особи із забезпечення заняття проституцією іншою особою», що вживається у КК України (підрозділ 3.1); *юридичний (догматичний)* – під час дослідження положень чинного законодавства України про кримінальну відповідальність з метою з'ясування змісту його положень, який було закладено законодавцем, а також при аналізі понять, що використовуються у кримінально-правовій доктрині і мають значення для об'єкта дослідження (зокрема, «суспільна небезпечність», «моральність», «мораль», «суспільний», «громадський» тощо) – всі розділи; *системний аналіз* – під час розкриття такої обставини соціальної обумовленості як «системно-правова несуперечливість» (підрозділ 1.3), а також при встановленні співвідношення між собою понять «втягнення особи в заняття проституцією» та «примушування особи до зайняття проституцією» (підрозділ 3.1); *герменевтичний* метод – для встановлення меж інтерпретації при з'ясуванні змісту положень КК України (ознак складів злочину, передбаченого чч. 1–4 ст. 303 та Примітки до цієї статті) – розділи 2, 3, 4, 5; *статистичний* метод – під час аналізу статистичної звітності, наведеної на сайтах Офісу Генерального прокурора та судової влади (всі розділи); метод

моделювання – під час формулювання пропозицій щодо удосконалення окремих положень КК України (розділи 3, 4, 5, висновки).

Нормативне підґрунтя дисертації становлять Конституція України, міжнародні договори та інші міжнародно-правові акти, КК, КУпАП, ЦК та інші закони України, підзаконні нормативні акти.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці вчених у галузі кримінального права, довідкова література та енциклопедичні джерела.

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 162 судових вироків (за 2020–2024 рр.) за ст. 303 КК України; статистичні дані Офісу Генерального прокурора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній науці розгорнутим теоретичним дослідженням кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією. У роботі висунуто й обґрунтовано низку положень, висновків і пропозицій, що характеризуються науковою новизною.

Уперше:

– аргументовано позицію, що додаткові обов’язкові об’єкти кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України, не властиві, а його додатковими факультативними об’єктами є суспільні відносини, що забезпечують гідність особи, а також її честь;

– сформульовані пропозиції щодо вдосконалення положень ст. 303 КК України за такими аспектами: а) щодо вилучення з диспозиції ч. 1 ст. 303 КК вказівки на способи вчинення злочину; б) щодо заміни кваліфікуючої ознаки розглядуваного злочину, передбаченої ч. 2 ст. 303 КК, «щодо кількох осіб» на «щодо двох або більше осіб»;

– обґрунтовано ідею, згідно з якою у випадках вчинення сутенерства щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 303 КК) та малолітнього (ч. 4 ст. 303 КК) вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за такі

дії, не підвищується до вісімнадцяти років, а «залишається» загальним – шістнадцять років;

– аргументовано позицію, що спричинення майнової шкоди у великому розмірі не може належати до кола тяжких наслідків аналізованого злочину, оскільки в його контексті – це не наслідок, а розмір його предмета.

Удосконалено:

– уявлення щодо системи та конкретних положень нормативних актів (як національного, так і міжнародно-правового характеру), що обґрунтовують необхідність існування в КК України кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією;

– наукове знання про те, що кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачено розділом XII Особливої частини КК, мають єдиний спільний родовий об’єкт, яким є однорідна група суспільних відносин, що забезпечують громадський порядок і суспільну мораль;

– визначення понять, що утворюють перші два види суспільно небезпечного діяння як ознаки об’єктивної сторони досліджуваного злочину: «втягнення особи в заняття проституцією» (це схиляння іншої особи до зайняття проституцією, спонукання її до зайняття такою діяльністю *за власним бажанням*, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК)) та «примушування особи до зайняття проституцією» (це спонукання іншої особи до зайняття проституцією *всупереч власному бажанню*, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК));

– ознаки поняття «проституція», до яких віднесено такі: 1) вона полягає у сексуальних стосунках; 2) хоча б з одним партнером; 3) які відбуваються за плату; 4) про що існує попередня домовленість;

– положення, що такі способи вчинення передбачених ст. 303 КК суспільно небезпечних діянь, як фізичне насильство та погроза його застосування, мають значно більший ступінь суспільної небезпечності, ніж

інші, що слугує підставою для їх перенесення з основного до кваліфікованого складу відповідного злочину;

– критичні судження щодо визначення поняття уразливого стану, що надається в Примітці 2 до ст. 149 КК (яка поширюється і на ст. 303 КК), на підставі яких слова «збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин» пропонується звідти вилучити;

– зміст поняття «тяжкі наслідки» (ч. 4 ст. 303 КК), яке має охоплювати таку шкоду: 1) самогубство потерпілої особи; 2) зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою; 3) зараження венеричною хворобою; 4) загибель людей; 5) заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. На підставі цього, залежно від конкретних проявів таких наслідків, запропоновано «розділити» ч. 4 ст. 303 КК чинної редакції на дві окремі, залишивши в ч. 4 нової редакції перші три зазначені види, а четвертий і п’ятий – передбачити в новій ч. 5 цієї статті.

Набули подальшого розвитку:

– наукові уявлення про перелік і зміст обставин, що обумовлюють встановлення та збереження кримінальної відповідальності (обставини соціальної обумовленості) за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: 1) суспільна небезпечність і поширеність, 2) системно-правова несуперечливість, 3) чіткість і ясність мови, 4) можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів та неможливість боротьби за допомогою інших, 5) співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони, 6) повнота складу кримінального правопорушення;

– положення, що видовим об’єктом сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль, а не громадську моральність, через первинність першого поняття щодо другого;

– концепція щодо визнання основним безпосереднім об’єктом досліджуваного злочину суспільних відносин, що забезпечують суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків;

– уявлення щодо ознак суб’єктивної сторони розглядуваного злочину, згідно з якими втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до заняття проституцією (перші дві форми злочину, передбаченого ст. 303 КК) характеризується: виною у формі прямого умислу; корисливим мотивом; двома видами мети: 1) найближчою – домогтися від іншої особи зайняття проституцією; 2) віддаленою – збагачення; тоді як суб’єктивна сторона сутенерства (третьої форми вчинення злочину, передбаченого ст. 303 КК) характеризується: виною у формі прямого умислу, корисливим мотивом і метою збагачення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в:

− законотворчій діяльності – під час удосконалення окремих норм КК України щодо кримінальної відповідальності та покарання за кримінальні правопорушення проти моральності та торгівлю людьми;

− науково-дослідній сфері – для подальшого наукового дослідження теоретичних та практичних питань кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, а також кримінальні правопорушення проти моральності загалом;

− правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування заходів кримінально-правового реагування на прояви кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності;

– в освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення занять із дисциплін у галузі кримінального права, підручників, навчальних посібників, науково-практичних коментарів до КК України.

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконано здобувачем самостійно. Усі положення та висновки дисертації розроблені особисто та ґрунтуються на власних дослідженнях авторки.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки роботи обговорювались на засіданнях відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України. Результати дослідження було презентовано та обговорено на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних заходах: ІІ міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану» (Ужгород, 27–29 вересня 2023 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансформація правової системи України: виклики сучасності» (Київ, 21 лютого 2024 р.), науково-практичному круглому столі «Захист прав людини в українській моделі перехідного правосуддя» (Харків, 14 червня 2024 р.), заочному науково-практичному круглому столі «Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє» (Харків, 6 травня 2025 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані в дисертації, викладено в семи наукових працях, серед них: три наукові статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук (категорії «Б»), та четверо тез наукових доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, п’яти розділів, що містять одинадцять підрозділів, висновків, списку бібліографічних посилань (298 найменувань на 37 сторінках) та 4 додатків (на 21 сторінці). Повний обсяг дисертації становить 289 сторінок, з них основного тексту – 210 сторінок.

РОЗДІЛ 1
СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СУТЕНЕРСТВО АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

З'ясування соціальної сутності, яка викликає появу кримінально-правових заборон і обумовлює їх зміст, є найскладнішим моментом в осмисленні їх соціальних аспектів [138, с. 38]. Діяльність законодавця у такій чутливій для конституційних прав і свобод сфері, як криміналізація, повинна відповідати певним принципам і стандартам [92, с. 25]. За спостереженням С. Ф. Денисова і С. Г. Кулика, соціальною зумовленістю криміналізації є відповідність результатів встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше суспільно небезпечне діяння, підставам і принципам криміналізації [119, с. 31]. З точки зору О. О. Пащенка – соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність – це сукупність обставин, якій він має відповідати [218, с. 142, 385]. Як бачимо, правники ведуть мову про різні суспільні феномени: перші – про суспільно небезпечне діяння, другий – про закон про кримінальну відповідальність. Крім того, перша точка зору стосується криміналізації, друга – саме соціальної обумовленості. Спільним у наведених позиціях є визначення наявності чи відсутності досліджуваного феномену через *відповідність* результатів криміналізації (закону про кримінальну відповідальність) *певним характеристикам*: підставам і принципам (С. Ф. Денисов, С. Г. Кулик) або обставинам (О. О. Пащенко).

Оскільки предметом нашого дослідження є сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією, тобто діяння, яке оцінене законодавцем як суспільно небезпечне і кримінально протиправне, є сенс вести мову про обґрунтованість такого законодавчого рішення, тобто соціальну обумовленість встановлення і подальшого збереження кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння, а не про соціальну обумовленість

кримінально-правової норми (ст. 303 КК), що передбачає відповідальність за його вчинення. У цій частині ми підтримуємо позицію С. Ф. Денисова і С. Г. Кулика. Водночас при вирішенні питання щодо термінологічного аспекту наукової проблеми соціальної обумовленості не вбачаємо підстав не погодитися із висновком О. О. Пащенка щодо доцільності, під час її характеристики, використання терміна «обставини», як такого, що є найбільш вдалим порівняно з іншими термінами (критерії, фактори, чинники, умови, передумови, причини, підстави, приводи, принципи тощо) [218, с. 151–153].

У науці кримінального права кількість відповідних обставин прийнято пов’язувати із предметом дослідження [105, с. 11; 125, с. 25, 26; 130, с. 12]. З нашої точки зору, розглядувану кримінально-правову заборону характеризують такі обставини: суспільна небезпечність і поширеність (1), системно-правова несуперечливість (2), чіткість і ясність мови (3), можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів та неможливість боротьби за допомогою інших (4), співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони (5), повнота складу кримінального правопорушення (6).

За спостереженням С. Ф. Денисова і С. Г. Кулика, більшість фахівців у галузі права схильні вважати, що криміналізація суспільно небезпечних діянь цієї категорії є повністю соціально зумовленою [119, с. 7]. Спробуємо перевірити обґрунтованість такого висновку.

1.1 Суспільна небезпечність і поширеність

Суспільна небезпечність визначається перш за все соціальною цінністю тих відносин, яким заподіюється шкода [125, с. 39; 130, с. 38; 208, с. 16; 242, с. 14], тобто об’єктів посягання [105, с. 32; 116, с. 279], оскільки, як влучно заважував В. Я. Тацій, за допомогою кримінального права охороняються далеко не всі суспільні відносини, а лише найважливіші з них, тобто, ті, яким може бути заподіяна істотна шкода [257, с. 136].

Сутенерство або втягнення в зайняття проституцією (ст. 303 КК) завдають шкоди моральності у сфері статевих стосунків, негативно впливають на моральний розвиток і виховання неповнолітніх, принижують честь та гідність осіб, які займаються проституцією, тягнуть за собою експлуатацією дорослих та неповнолітніх осіб [172, с. 42, 43, 155]. З точки зору А. А. Нєбитова, такі дії суперечать загальновизнаним правилам моральності, негативно впливають на здоров'я людей, оскільки сприяють поширенню венеричних та інших захворювань, створюють передумови для виникнення та функціонування організованих злочинних об'єднань, дають змогу одержати незаконні прибутки, що в подальшому потребують легалізації [202, с. 43]. У свою чергу, іноземна дослідниця M. Tosheva відмічає, що цей злочин руйнує моральні цінності суспільства, заподіює шкоду інституту сім'ї, підвищує ризики зараження потерпілих інфекційними захворюваннями та обумовлює виникнення в них інших проблем зі здоров'ям, зокрема, спричиняє наслідки психологічного характеру (включаючи посттравматичний стресовий розлад, тривогу та депресію), а також сприяє зростанню наркоманії, злочинної діяльності та рівня злочинності в цілому [7, с. 288]. Вітчизняні правознавці О. М. Джужа та В. О. Іващенко виокремлюють чотири негативні аспекти існування проституції – соціальний – вона є паразитичною формою існування, яка виражається передусім в ухиленні від праці, участі в трудовому процесі; медичний – сприяє поширенню венеричних захворювань і СНІДу, жінки, які нею займаються зрештою втрачають своє здоров'я, не можуть бути повноцінними матерями, не можуть народжувати повноцінних, здорових дітей; морально-психологічний – неминуче призводить до втрати справжніх природних, біологічних, психологічних людських якостей, до деградації особистості й моральної патології; правовий – породжує крадіжки, розповсюдження порнографії, і наркотиків, утримання будинків розпусти, звідництво, залучення до проституції неповнолітніх, хуліганство, зараження венеричними захворюваннями і СНІДом [120, с. 21]. Усе зазначене

характеризує також і примушування та втягнення в/до заняття проституцією та сутенерство. Якби не існували ці явища, рівень проституції в суспільстві став би нижчим, оскільки б певна кількість осіб не була б залучена (втягнена, примушена) в заняття проституцією, діяльність інших осіб, які нею займаються, не отримала б забезпечення своєї діяльності (що роблять сутенери).

На противагу цьому В. О. Макаров стверджує, що більшість злочинів проти моральності є «результатом перебільшеної кримінально-репресивної політики держави і суспільства» [182, с. 103]. Ця думка міститься у висновках до його наукової статті, водночас по тексту про це взагалі не йдеться. Більш того, відповідна наукова публікація присвячена проблемам побудови санкцій за злочини проти моральності, тобто пеналізації цих кримінальних правопорушень, а не дослідженню обґрунтованості встановлення кримінально-правової заборони діянь, що містяться у Розділі XII Особливої частини КК України (тобто їх криміналізації).

Спираючись на дослідження Т. В. Церетелі, яка поділяє злочинні діяння на делікти абстрактної та конкретної небезпеки, перші з яких не потребують (а другі – потребують) доказування суспільно небезпечних наслідків, А. В. Ландіна робить висновок, що злочини проти моральності є деліктами абстрактної небезпеки [172, с. 52, 53]. Більш сучасні (порівняно з Т. В. Церетелі) дослідники вирішують наукове питання шляхом виокремлення злочинів з формальним та матеріальним складом, що кореспондують деліктам абстрактної та конкретної небезпеки відповідно. Це питання пов’язується кримінально-правовою доктриною із моментом закінчення відповідних кримінальних правопорушень та вирішується як правило за допомогою таких двох критеріїв, як суспільна небезпечність самого діяння, у відриві від наслідків та складність встановлення, обрахування та доказування наслідків, що спричиняє діяння у певній сфері життя людини, суспільства чи держави. У другому випадку існують серйозні

складнощі з тим, як виміряти, встановити і довести негативні зміни в таких об’єктах кримінально-правової охорони, як суспільні відносини, що забезпечують конфіденційну інформацію про стан здоров’я пацієнта, інтимні та сімейні сторони його життя, волю. Уявляється, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК, задовольняє обом наведеним критеріям. Сам факт втягнення, тим паче примушування до зайняття проституцією, є небезпечним сам по собі. Те саме, навіть більшою мірою, стосується сутенерства. Цей висновок, з нашої точки зору, вже слугує достатнім аргументом для передбачення у КК кримінально-правової заборони відповідної поведінки. Крім того, встановлювання і доказування наслідків цих діянь, що перебувають у сфері таких суспільних відносин, як моральність, честь, гідність, воля людини, її статева свобода і недоторканість тощо видається вельми проблематичним.

Підтримуємо позицію С. Ф. Денисова і С. Г. Кулика, які наголошують, що суспільна небезпечність злочинів проти моральності характеризується тим, що вони спричиняють збиток не лише окремо взятій людині, а й усьому суспільству, посягаючи на такі його ґрунтовні цінності, як культура та національна духовність [119, с. 7]. Водночас не можемо повною мірою поділити їх наступну думку щодо того, що суспільно небезпечні наслідки злочинів цієї групи мають незворотній характер, зумовлюють агресивність і насилля щодо оточення, призводять до створення сприятливого середовища для вчинення нових, більш тяжких злочинів [119, с. 7]. Аналізуючи наведене під кутом зору досліджуваного нами злочину, мусимо констатувати, що не все наведене є характерним для нього. Наслідки сутенерства або втягнення особи в зайняття проституцією, як власне і абсолютної більшості інших злочинів, не мають незворотного характеру. Вважаємо, що єдиним незворотнім наслідком є смерть людини. Наслідок у виді зниження рівня моральності володіє властивістю поновлюватися з часом. Рівень – відносна, а не абсолютна величина (категорія), тому його відновлення після вчинення

злочину є можливим навіть в більшому розмірі, ніж він існував до цього. Водночас вважаємо за можливе погодитись із науковцями в тому плані, що особа, яку втягнули в зайняття проституцією, будучи незадоволеною цим, буде злою і ображеною «на весь світ», проявлятиме агресію до оточуючих, вчинятиме насильницькі дії щодо осіб «яким в житті пощастило», відновлюючи в такий спосіб «справедливість», вчиняючи інші злочини (обкрадаючи клієнтів, виготовляючи наркотики тощо) [44, с. 130, 131].

Слід зазначити, що в проєкті нового КК суспільній небезпечності не знайшлося місця серед ознак кримінального правопорушення через неможливість встановити її чіткі критерії щодо конкретного вчиненого на практиці діяння [29, с. 83]. Водночас, з нашої точки зору, це ніяким чином не нівелює її значення в процесі встановлення кримінально-правової заборони соціально негативної поведінки на законодавчому рівні.

Поширеність. Як вже зазначалося у вступі, статистика облікованих кримінальних правопорушень за ст. 303 КК за останні п’ять років є такою: у 2020 р. – 341 випадок, у 2021 р. – 269 випадків, у 2022 р. – 195 випадків, у 2023 р. – 348 випадків, у 2024 – 236 випадків [210]. В літературі було висловлено думку, що для кожного суспільства існує власний «поріг насичення злочинністю», і саме рівень злочинності визначає можливість криміналізації певних діянь [253, с. 593]. Погоджуючись, по-суті, із другою частиною наведеної думки, зауважуємо, що «поріг насичення» може характеризувати певні суспільно небезпечні діяння, а не злочинність, оскільки, в ситуації, коли певні шкідливі для суспільства діяння ще не оголошено законодавцем злочинами, про злочинність вести мову передчасно [44, с. 131, 132]. Це фактично визнає і сама дослідниця, зауважуючи, що злочинність (як загальне) існує лише в конкретних злочинах (в окремому) [253, с. 593], а якщо ще немає «злочину» як такого, то нема і злочинності. Будучи до кінця принциповою, слід зазначити, що можливість криміналізації діянь також не може визначати «рівень злочинності», як стверджується в

першій частині наведеної фрази. Як було показано, вести мову про злочинність можна лише коли відповідні діяння вже криміналізовані, тобто процес криміналізації діянь має передувати оцінці рівня злочинності, а не навпаки. Вважаємо, що рівень злочинності може зумовити лише декриміналізацію відповідних діянь, якщо вони стають одиничними, або, навпаки, – надзвичайно поширеними, що призводить до загальної амністії. В останньому випадку порушуватиметься вже інша обставина соціальної обумовленості – зникне (зміниться на гірше) наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування через перевантаження системи кримінальної юстиції, а можливо, ще й така обставина, як співрозмірність позитивних та негативних наслідків кримінально-правової заборони через зростання матеріальних витрат на боротьбу з відповідним діянням, тобто «ціна» здійснення такої боротьби може перевищити позитивний ефект від неї [44, с. 132]. Звісно при цьому необхідно пам’ятати, що поширеність і динаміка мають враховуватися лише під час криміналізації кримінальних проступків. Стосовно нетяжких, тяжких та особливо тяжких злочинів, ця обставина взагалі не має братися до уваги [35, с. 111; 105, с. 41][1].

1.2 Системно-правова несуперечливість

Залежно від території, на якій є чинними нормативні акти, яким має не суперечити криміналізація аналізованого діяння, несуперечливість поділяється на внутрішньо-правову та міжнародно-правову.

Внутрішньо-правова несуперечливість. Першим, найважливішим нормативно-правовим актом, який підлягає аналізу під час з’ясування несуперечливості будь-якого положення вітчизняної системи права, безумовно є Конституція України. Як зазначається в ч. 2 ст. 35, моральність визнається однією із соціальних цінностей, що охороняється законом [147].

[1] *Примітка.* В наведених роботах вживається термінологія, яка використовувалася в КК на час їх написання: злочини невеликої тяжкості (замість кримінальних проступків), середньої тяжкості (замість нетяжких).

Саме тому сфера моральності перебуває під охороною законодавства, зокрема, кримінального, а ст. 303 КК є одним із правових інструментаріїв, за допомогою якого здійснюється проголошена в Конституції України охорона відповідної соціальної цінності. Зазначене свідчить про цілковиту несуперечливість Конституції України встановлення кримінальної відповідальності за втягнення іншої особи в заняття проституцією або сутенерство. Водночас положення останньої не є частиною будь-якої окремої галузі нашого права, вона являє собою ядро всієї правової системи, а тому ці положення (у тому числі і наведене у ч. 2 ст. 35) розвиваються та деталізуються в інших нормативно-правових актах.

До втрати ним чинності, одним із найважливіших таких актів у досліджуваній сфері був Закон України *«Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р.* [231][2]. У ст. 1 цього закону надавалося визначення такого терміну як «суспільна мораль», у ст. 5 встановлювалися основні напрями державного регулювання обігу інформаційної продукції, що негативно впливає на суспільну мораль: зокрема, формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад і утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти та культури, встановлення контролю за обігом продукції, що становить загрозу суспільній моралі; приєднання до міжнародних договорів з питання захисту суспільної моралі [231]. Стосовно нашого дослідження особливий інтерес становить положення ч. 1 ст. 21 розглядуваного закону, де зазначено, що порушення норм законодавства України про захист суспільної моралі тягне за собою цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну чи *кримінальну відповідальність* згідно з чинним законодавством України [231]. Досліджувана нами ст. 303 КК встановлює саме кримінальну відповідальність за порушення законодавства України про захист суспільної моралі, є одним із

[2] *Примітка*. Цей закон втратив чинність на підставі підпункту 6) п. 32 Розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про медіа» від 13 грудня 2022 р. [233].

окремих випадків, що забезпечує виконання положень ч. 1 ст. 21 цього закону, «розвиває» та деталізує ці положення, а тому перебувала у стані цілковитої узгодженості із положеннями аналізованого закону, що дозволяє зробити висновок щодо наявності системно-правової несуперечливості із ним на час його чинності.

Наступним нормативно-правовим актом, що, з нашої точки зору, підлягає аналізу в досліджуваній сфері, є Закон України *«Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р.* [239]. Одним із завдань цього закону, як зазначено у його ст. 1, є гарантування сприятливих умов для розвитку суспільної моралі і гуманізму, громадянської злагоди і співробітництва людей незалежно від їх світогляду чи віровизнання [239]. У зв'язку з цим, слід зауважити, що ст. 303 КК спрямована на забезпечення виконання проголошеної гарантії та захист суспільної моралі від найбільш небезпечних посягань на неї, тобто цілком узгоджується із наведеними положеннями аналізованого закону.

Слід звернути увагу також на Закон України *«Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р.* [227], у Преамбулі до якого зазначено, що він покликаний, зокрема, сприяти утвердженню духовності та моралі громадян України всіх національностей, доступу членів суспільства до загальнолюдських цінностей [227]. Одним із засобів забезпечення утвердження духовності та моралі є положення ст. 303 КК України, що свідчить про стан цілковитої несуперечливості останньої із згаданим законом. При нагоді варто зауважити, що серед названих засобів ці положення належать до правових засобів, такого їх підвиду як кримінально-правові, а отже, є крайніми засобами реакції держави на випадки порушення утвердження духовності та моралі, про які йдеться в аналізованому законі. Зазначене стосується і Закону України *«Про культуру» від 14 грудня 2010 р.,* [232] абз. 4 ч. 1 ст. 3 якого встановлює, що однією із основних засад

державної політики у сфері культури є сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті [232].

Як бачимо, положення ст. 303 КК повною мірою узгоджуються із наведеними вище положеннями законодавчих актів, спільною рисою яких є те, що вони належать до так званого *регулятивного* законодавства. Водночас при встановленні системно-правової несуперечливості слід звернути увагу й на *охоронне* законодавство.

Вельми важливим у досліджуваному вимірі є положення ст. 181^1 *Кодексу України про адміністративні правопорушення* «Заняття проституцією», що встановлює відповідальність за вчинення цього діяння, яке тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У ч. 2 цієї статті зазначено, що ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, тягнуть за собою накладення штрафу від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [139]. Положення цієї статті є «підстилаючим нормативним прошарком» для закону про кримінальну відповідальність, у якому передбачено найнебезпечніші випадки, пов'язані із цим явищем – залучення до нього шляхом примушування та втягнення з використанням одного із способів, указаних у ч. 1 ст. 303 КК. Для реагування на випадки добровільного заняття проституцією (без примушування або втягнення до неї) достатнім є застосування заходів адміністративного стягнення, суворість яких збільшується у разі повторного вчинення відповідних дій. Тому положення ст. 303 КК не суперечать (а, навпаки – розвивають) положення ст. 181^1 КУпАП.

Крім наведених положень *законодавчих* актів слід звернути увагу і на положення деяких нормативно-правові акти *підзаконного* характеру.

Так, Указ Президента України *«Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу*

життя» від 15 березня 2002 р. № 258/2002, як зазначено у його Преамбулі, було прийнято, зокрема, з метою посилення захисту моралі, а також збереження вікових культурних традицій Українського народу від негативного впливу ганебних явищ, які продовжують руйнувати суспільну мораль [235]. Стаття 1 цього нормативного акту встановлює, що на сучасному етапі одним із найпріоритетніших напрямів діяльності Кабінету Міністрів України, всіх центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, навчальних закладів, засобів масової інформації та правоохоронних органів є, зокрема, захист моральності, утвердження в суспільстві загальнолюдських гуманістичних цінностей, докорінне вдосконалення системи духовного, морально-етичного, естетичного виховання [235]. В розвиток цього Указу було прийнято інший – *«Про серйозні недоліки у здійсненні заходів щодо захисту моральності та утвердження здорового способу життя в суспільстві»* від 4 лютого 2003 р. № 74/2003, де зазначено, що до цього часу не вжито заходів щодо поліпшення стану моральності та зміцнення етичних засад у суспільстві (Преамбула) [240]. Одним із таких заходів можна вважати зміни до ст. 303 КК, яку було викладено у новій редакції [229].

Викладене дозволяє стверджувати про відповідність ст. 303 КК положенням національної системи права України.

Міжнародно-правова несуперечливість. Стаття 9 Конституції України проголошує, що невід'ємною частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [147]. Відповідне положення містить і ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [234]. Крім того, ч. 1 ст. 3 КК передбачає, що Кримінальний кодекс України ґрунтується, зокрема, на нормах міжнародного права [156].

Під час визначення міжнародно-правової несуперечливості діяння, передбаченого ст. 303 КК (точніше, не «діяння», а «діянь», оскільки їх там

міститься три: «втягнення в заняття проституцією», «примушування до заняття проституцією» та «сутенерство»), з нашої точки зору, слід проаналізувати його (їх) відповідність положенням такого переліку документів міжнародного характеру.

1. *Конвенція по боротьбі з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами від 21 березня 1949 р.*, де зазначено, що Сторони в цій Конвенції «зобов'язуються накладати кару на кожного, хто для вдоволення похоті іншої особи: 1) зводить, умовляє або спокушає з метою проституції іншу особу, навіть за згодою цієї особи; 2) експлуатує проституцію іншої особи, навіть за згодою цієї особи» (ст. 1) [145]. Як бачимо, перший пункт кореспондує такому, передбаченому ст. 303 КК діянню як втягнення в заняття проституцією, а пункт другий – сутенерству. У цьому аспекті уведення до КК 2001 р. ст. 303, аналогу якої у КК 1960 р. не було, стало яскравим прикладом виконання нашою державою своїх міжнародно-правових зобов’язань.

2. *Рекомендація NR (91) 11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми та неповнолітніми від 09.09.1991 р.* [243]. У преамбулі цього документу зазначено, що його було ухвалено враховуючи, зокрема, те, що сексуальна експлуатація дітей та підлітків з метою наживи у вигляді проституції прийняла нові та загрозливі розміри на національному та міжнародному рівні, а також те, що сексуальний досвід, пов'язаний з цим соціальним явищем, може бути шкідливим для психосоціального розвитку дитини та неповнолітнього. Рекомендація передбачає виконання, зокрема, таких заходів як: прийняття більш енергійних зусиль з метою виявлення та покарання тих, хто заохочує або сприяє проституції дітей чи неповнолітніх або хто отримує вигоду з неї, з одного боку, та від клієнтів дитячої проституції, з другого боку (пп.3 п. С); контролювати діяльність артистичних, шлюбних агентств та контор з

усиновлення, щоб стежити за переміщенням у країнах та між ними дітей та неповнолітніх, запобігати можливості того, що їх залучать до проституції та інших форм сексуальної експлуатації (пп.1 п. D) [243]. Положення ст. 303 КК перебувають у стані цілковитої узгодженості з наведеними рекомендаційними приписами міжнародного характеру. Підвищену суспільну небезпечність залучення до проституції неповнолітніх і малолітніх осіб відображено українським законодавцем під час конструювання кваліфікованих складів цього кримінального правопорушення у ч. 3, 4 ст. 303 КК.

3. *Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 25.05.2000 р.* [268]. Слід звернути увагу на положення абз. 3–5, 7, 8 Преамбули, де йдеться, зокрема, про те, що підґрунтям прийняття протоколу є стурбованість держав-учасниць значними і зростаючими масштабами міжнародного контрабандного перевезення дітей з метою дитячої проституції (абз. 3); широка розповсюдженість секс-туризму, особливо небезпечного для дітей, оскільки він стимулює дитячу проституцію (абз. 4); визнання того, що особливо вразливі групи дітей (включаючи малолітніх дівчаток), більшою мірою піддаються ризику сексуальної експлуатації і що частка малолітніх дівчаток є надмірно високою серед дітей, які сексуально експлуатуються (абз. 5); констатація того, що ліквідації дитячої проституції сприятиме прийняття всеосяжного підходу, який враховує всі фактори, що сприяють цим явищам (абз. 7); визнання того, що для скорочення споживчого попиту на дитячу проституцію необхідним є посилення правозастосовних заходів на національному рівні (абз. 8). У зв'язку із викладеним держави-учасниці домовились, зокрема, про заборону дитячої проституції (ст. 1), під якою слід розуміти використання дитини у діяльності сексуального характеру за винагороду або будь-яку іншу форму відшкодування (ст. 2); кожна держава-учасниця забезпечує, щоб, як мінімум, наступні діяння і види діяльності були повною мірою охоплені її кримінальним або карним правом, незалежно

від того, чи були ці злочини вчинені на національному або транснаціональному рівні, або в індивідуальному чи організованому порядку: пропозиція, отримання, передача чи надання дитини для цілей дитячої проституції (п. b) ч. 1 ст. 3) [268]. Положення ст. 303 КК щодо криміналізації втягнення або примушування дітей до заняття проституцією, а також діяльності із забезпечення заняття ними проституцією перебувають у стані цілковитої узгодженості із наведеними положеннями відповідного міжнародно-правового документу. Підвищена суспільна небезпечність вчинення відповідних дій у випадках, коли потерпілою особою є дитина віддзеркалюється у ч.ч. 3 та 4 ст. 303 КК залежно від віку дитини – малолітня (у ч. 4), неповнолітня (у ч. 3).

4. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. спрямована, зокрема, і на протидію організованій злочинній діяльності у сфері секс-бізнесу, одним із видів якого може бути сутенерство, а також на запобігання легалізації майна та інших доходів, отримуваних від учинення таких злочинів (пп.a, d, e ст. 2, ст. 5, ст. 6) [144].

5. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок від 18 грудня 1979 р.(в ред. від 6 жовтня 1999 р.) у ст. 6 проголошує, що держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення використання проституції жінок [143]. Встановлення кримінальної відповідальності за втягнення/примушування інших осіб у/до заняття проституцією, а також за забезпечення здійснення такої діяльності іншими особами (сутенерство) має своєю метою, у тому числі, припинення використання проституції, перш за все жінок.

6. *Конвенція Міжнародної організації праці про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182* [142] (ратифікована Законом України від 5 жовтня 2000 р. [195]). Згідно п. b) ст. 3 цього міжнародного документу однією з найгірших форм дитячої праці визнано використання, вербування або пропонування дитини для заняття

проституцією. А в ст. 1 цієї конвенції зазначено, що держава-член, яка її ратифікує, має негайно вжити ефективних заходів щодо забезпечення в терміновому порядку заборони та ліквідації найгірших форм дитячої праці. Положення ст. 303 КК, серед іншого, спрямовані саме на заборону та ліквідацію наведених суспільно небезпечних явищ [142].

Викладене дозволяє стверджувати, що встановлення кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 303 КК, цілком узгоджується із положеннями наведеної системи міжнародно-правових актів. Вітчизняне кримінальне законодавство в цій частині розвиває та деталізує зазначені положення міжнародного права, а також слугує гарантією їх виконання.

1.3 Інші обставини

В цьому підрозділі будуть розглянуті такі обставини соціальної обумовленості як чіткість і ясність мови, можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів та неможливість боротьби за допомогою інших, співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони, повнота складу кримінального правопорушення.

Чіткість і ясність мови. Кримінально-правові норми слід викладати чітко, ясно, однозначно, будувати їх відповідно до вимог системності та логічної послідовності, стисло та з поділом на частини, надавати за необхідності примітки до окремих статей, глав тощо [31, с. 22].

З точки зору А. В. Плотнікової, яка спирається на дані соціологічного дослідження, термін «сутенерство» є не зрозумілим і архаїчним, і його слід замінити терміном «організація заняття проституцією», зважаючи на те, що він цілком охоплюється цим поняттям [221, с. 128]. З приводу цього зауважимо, що, оскільки чинна редакція ст. 303 КК містить Примітку, де, зокрема, визначається поняття сутенерства, то воно автоматично стає зрозумілим. Крім того, пропоноване поняття «організація заняття проституцією» є вужчим за обсягом порівняно із законодавчим поняттям

«забезпечення заняття проституцією», через яке наводиться визначення сутенерства у Примітці 1 до ст. 303 КК, оскільки будь-яка «організація» є «діями по забезпеченню», але, навпаки, не будь-які «дії по забезпеченню» є «організацією».

Науковці звертають увагу, що при визначенні другої форми діяння (примушування до зайняття проституцією) допущена технічна помилка, і треба зазначати не «зайняття», а «заняття» (як і в першій формі діяння – втягнення в заняття проституцією), що на думку А. В. Плотнікової, яку підтримує В. В. Кузнецов, використовується при вказівці на діяльність, якою будь-хто займається [221, с. 106; 163, с. 565, 566].

Вивчення тлумачних словників дозволяє зауважити таке. Заняття – це те, чим хто-небудь займається (справа, праця та ін.) [47, с. 315; 169, с. 283], тоді як слово зайняття відповідно до Великого тлумачного словнику сучасної української мови означає дію за значенням зайняти [47, с. 299], і, своєю чергою, відсилає до слова займати [47, с. 299]. Останнє має шість значень: 1. Брати, обирати що-небудь для користування. 2. Заповнювати якусь площу. 3. Оволодівати кимось (про думки, почуття). 4. Заповнювати проміжок часу. 5. Зачіпати, хапати. 6. Захоплювати, збирати до купи (про тварин, худобу) [47, с. 298, 299]. Як бачимо, жодне з цих значень не може характеризувати примушування до проституції. Водночас звернення до іншого джерела – Універсального словника української мови, дозволяє стверджувати, що «займатися» в другому значенні цього слова означає мати щось об’єктом занять [169, с. 278, 279], тобто використання аналізованого терміну, в принципі, є допустимим. Таким чином, питання щодо наявності чи, навпаки, відсутності технічної помилки, про що зазначають науковці, залежить від того, до якого тлумачного словника звертатися.

Разом із тим термін «заняття» є універсальним щодо його використання як до втягнення, так і до примушування до проституції, тоді як «зайняття» характеризує примушування до проституції (як це зазначено в чинній редакції

ст. 303 КК) лише в другому значенні цього слова, тоді як перше його значення зовсім інше – зосереджувати інтерес, приділяти увагу чомусь, комусь) [169, с. 278, 279].

Викладене дозволяє зробити висновок про допустимість вживання обох термінів, проте, перевагу слід віддати терміну «заняття», адже «зайняття» може бути використано у ст. 303 КК лише в другому значенні цього слова.

Можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів та неможливість боротьби за допомогою інших.

За спостереженням С. Ф. Денисова та Т. А. Денисової, більшу частину історії існування кримінального права фахівці не сумнівалися, що право здатне захистити моральність і сприяти збереженню важливих ціннісних надбань суспільства [118, с. 181]. Протидія злочинам проти моральності має включати не лише кримінально-правові, а й соціальні, економічні, організаційні, наукові, культурні, ідеологічні та інші заходи, які одночасно мають бути фундаментом для побудови дієвої системи запобігання цим кримінальним правопорушенням [119, с. 7]. Погоджуючись із наведеною думкою в цілому, вважаємо за необхідне розставити тут акценти іншим чином. Протидія суспільно небезпечним діянням в сфері моральності, з нашої точки зору, має здійснюватися насамперед за допомогою соціальних, економічних ідеологічних та інших заходів, які становлять фундамент такої протидії. У разі не спрацювання цих заходів, на наступному рівні мають залучатися правові заходи, серед яких кримінально-правові заходи виконують роль останнього аргументу. Тому кримінально-правові заходи протидії злочинності у сфері моральності не є основними. Як вже зазначалося (при аналізі такої обставини, як системно-правова несуперечливість), ч. 1 ст. 21 Закону України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р., встановлювала, що порушення норм законодавства України про захист суспільної моралі тягне за собою цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну відповідальність згідно з чинним

законодавством України [231]. Тобто сама редакція зазначеного законодавчого положення орієнтує на те, що спочатку мають застосовуватися заходи цивільно-правової відповідальності, потім – дисциплінарної, у разі не спрацювання або неефективності цих заходів – адміністративної, і лише в останньому разі, як крайній захід державної реакції, – кримінальної [205, с. 42]. Ефективність останньої, як влучно підмітила О. В. Євдокимова, значною мірою залежить від потенційних можливостей, закладених у кримінально-правових санкціях [124, с. 457].

Наявність у ч. 1 ст. 21 Закону України «Про захист суспільної моралі» посилання на можливість застосування за порушення у відповідній сфері чотирьох видів юридичної відповідальності слугує аргументом на користь того, що законодавець дотримався аналізованої обставини соціальної обумовленості під час криміналізації діянь, передбачених ст. 303 КК.

Співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони.

Слід погодитися з Н. В. Нетесою, яка відзначає, що соціальність кримінального права проявляється в забезпеченні балансу між суспільними й особистими інтересами [201, с. 198]. Встановлення кримінальної відповідальності є виправданим лише якщо позитивний соціальний ефект застосування кримінально-правової норми є значнішим за негативні суспільні наслідки встановлення кримінально-правової заборони [224, с. 203]. Останні, як зазначає Олена Попович, полягають у: криміналізації індивідуальної свідомості засуджених, зниженні рівня професійної кваліфікації, який особа здобула до засудження, деформації міжособистісних зв’язків, порушенні роботи економіки та інших сфер суспільного життя через виключення з них значного числа осіб тощо [224, с. 203]. Аналізуючи цей перелік негативних наслідків заборони, слід зазначити, що не всі вони є характерними для встановлення кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ст. 303 КК. Наприклад, «зниження здобутого до засудження рівня професійної кваліфікації». Якщо засуджений примушував чи втягував

потерпілу особу в заняття проституцією або забезпечував таку діяльність (тобто займався сутенерством), маючи при цьому якусь кваліфікацію та фах у відповідній сфері суспільно корисної діяльності, то виходить, що обмежуватися заняттям останньою для нього було неприйнятним. Суб'єкт обрав відповідну суспільно небезпечну поведінку, оскільки заняття кваліфікованою професійною діяльністю за фахом не могло забезпечити його матеріальних потреб або задовольнити прагнення іншого характеру (показати свою силу, перевагу, зверхність щодо потерпілої особи тощо). Тому заняття певною фаховою суспільно корисною діяльністю і до вчинення злочину не задовольняло повною мірою потреб засудженого. Тому в цьому аспекті нічого не зміниться в період відбування ним покарання та після цього. Тим паче таке є характерним для випадків, коли особа, яка притягується до кримінальної відповідальності за ст. 303 КК, за наявною в неї спеціальністю не працює. У такому разі ті цінні для суспільства професійні навички нею взагалі не використовуються, а тому про наявність негативних наслідків заборони в таких випадках мовити не доводиться.

Аналізуючи розглядувану обставину соціальної обумовленості (або як вона її називає принцип домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації) кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини проти моральності у сфері статевих стосунків, І. О. Бандурка зазначає, що з одного боку, вони обмежують певним чином особисті права і свободи у статевій сфері, в з другого – спрямовані на протидію розбещенню неповнолітніх і сексуальній експлуатації, і це узгоджується із загальною думкою суспільства та кримінально-правовою політикою держави і міжнародними стандартами [25, с. 72, 73]. Така позиція викликає низку зауважень критичного характеру: по-перше, що це за «права і свободи у статевій сфері», які обмежує відповідна криміналізація? Вочевидь не може йтися про право на примушування заняття проституцією чи право займатися сутенерством. Оскільки сама проституція є неправомірною

діяльністю (хоча і не кримінально караною) про будь-які «права» осіб у такій сфері вести мову неможна. По-друге, позитивні наслідки криміналізації досліджуваних явищ розписані занадто широко. Не маючи нічого проти «протидії розбещенню неповнолітніх і сексуальній експлуатації» зазначаємо, що все інше вказане дослідницею позитивних наслідків не характеризує, а стосується інших обставин соціальної обумовленості (таких принципів криміналізації, про які згадує науковець, як кримінально-політична адекватність [25, с. 73], міжнародно-правової необхідності та допустимості [25, с. 70]). Що ж стосується такої обставини, як «загальна думка суспільства», то у виділеній І. О. Бандуркою системі відповідних принципів для неї взагалі не знаходиться місця. З певною долею умовності її можна розглядати як частину принципу суспільної небезпечності, але аж ніяк не як один із позитивних наслідків криміналізації. У літературі суспільну думку розглядають як окрему обставину соціальної обумовленості (принцип криміналізації) або разом із правосвідомістю і мораллю [107, с. 62; 195, с. 139; 218, с. 355, 362; 273, с. 60; 275, с. 53–55], що свідчить про його певну «самостійність».

Повнота складу кримінального правопорушення. Ця обставина тісно пов’язана із обставиною повноти і ненадмірності заборони й передбачає безпрогальність не лише у КК загалом, а й в окремо взятому складі злочину. Склад, сконструйований із додержанням цієї обставини, охоплює своїми ознаками всі діяння певного виду і не потребує додаткової криміналізації тих або інших неврахованих видів діянь [127, с. 56]. З нашої точки зору, ці вимоги під час конструювання ст. 303 КК, дотримано повною мірою.

Водночас І. О. Бандурка зауважує, що попередня редакція ст. 303 КК не відповідала принципу повноти складу, оскільки під ознаки сутенерства підпадали діяння лише тих осіб, які були учасниками організованої групи [25, с. 74]. З точки зору В. В. Кузнецова, «щодо перспективи криміналізації окремих кваліфікуючих обставин слід звернути увагу на … формулювання

ознак потерпілих від злочину (завідомо неповнолітньої та малолітньої)» [163, с. 608]. Вважаємо з цього приводу, що насправді тут йдеться не про «перспективи криміналізації», а навпаки, про можливу декриміналізацію, оскільки застосування відповідних кваліфікуючих ознак, пов'язаних із віком потерпілої особи, буде суттєво звужене через передбачення такої характеристики психічного ставлення до цього віку, як завідомість. Така ознака, зокрема, має місце у ч. 2 ст. 115 КК, де при викладенні обтяжуючих обставин йдеться про жінку, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2)). Як зауважує В. Я. Тацій, це кримінальне правопорушення буде наявне в тому випадку, коли винний достовірно знав про вагітність жінки [262, с. 47]. Про завідомість йдеться і в ч. 2 ст. 152 КК, де передбачена відповідальність, зокрема, за зґвалтування вчинене щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. В. І. Борисов та О. В. Харитонова зазначають про застосування цієї кваліфікуючої ознаки у випадках, коли правопорушник завідомо знав про вагітність [36, с. 123]. Водночас відсутність вказівки на завідомість включає а себе не лише ситуації, що характеризуються наявністю достовірного знання про щось (стан вагітності, вік потерпілої особи тощо), а ще й припущення про цей факт, або ситуації, у яких винний повинен був і міг його усвідомлювати [36, с. 124]. Застосування відповідних кваліфікуючих ознак обмежується лише випадками, коли винний сумлінно помилявся, скажімо, про вік потерпілої особи [36, с. 124]. У зв'язку із викладеним, у разі прийняття пропозиції В. В. Кузнецова щодо передбачення у чч. 3, 4 ст. 303 КК завідомості щодо характеристики потерпілих осіб (неповнолітньої або малолітньої) ці ознаки можуть застосовуватися лише у випадках достовірного знання суб'єкта злочину про відповідний від потерпілих осіб. Поза межами застосування опиняться ситуації, коли суб'єкт припускав такий вік, а також повинен був і міг його усвідомлювати. Тому уточнення ознак складу досліджуваного кримінального правопорушення шляхом посилання у диспозиціях чч. 3, 4 ст. 303 КК на

«завідомість» не лише не вплине на перспективи криміналізації, як стверджує правознавець, а, навпаки, звузить можливість застосування відповідних кваліфікуючих обставин.

Висновки до розділу 1

1. Право є соціальним продуктом, призначенням якого є регулювання суспільних відносин. Своєю чергою, кримінальне право має на меті, перш за все, охорону цих відносин від найбільш небезпечних посягань на них. Для досягнення цієї мети у Кримінальному кодексі України сформовано вичерпний перелік суспільно небезпечних діянь, які визнано законодавцем кримінально-протиправними, і, як наслідок, кримінально караними. Цей перелік формується законодавцем не довільно, а є (принаймні, має бути) віддзеркаленням суспільних потреб. Це означає, що кожна кримінально-правова заборона людської поведінки певного виду має бути соціально обумовленою. Питання щодо наявності останньої вирішується за допомогою встановлення відповідності цієї заборони доктринально виробленому переліку відповідних характеристик (обставин), кількість яких прийнято пов’язувати із предметом дослідження.

2. Кримінально-правову заборону, що міститься в ст. 303 КК, характеризують такі обставини: суспільна небезпечність і поширеність (1), системно-правова несуперечливість (2), чіткість і ясність мови (3), можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів та неможливість боротьби за допомогою інших (4), співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони (5), повнота складу кримінального правопорушення (6).

3. Діяння, передбачені ст. 303 КК володіють здатністю заподіювати істотну шкоду суспільним відносинам або створювати реальну загрозу її заподіяння. З огляду на це, примушування до заняття проституцією, втягнення у заняття нею та сутенерство є суспільно небезпечними. Така

небезпека полягає, передусім, у шкоді, яка завдається відносинам у сфері моральності, яка є базовим соціальним феноменом.

Суспільна небезпечність злочинів проти моральності полягає в тому, що вони завдають шкоди не тільки окремо взятій людині, а й суспільству в цілому, посягаючи на такі його ґрунтовні цінності, як культура та національна духовність. Рівень соціальної цінності цих суспільних відносин є достатнім для їх кримінально-правової охорони. Сутенерство або втягнення в зайняття проституцією завдають шкоди моральності в сфері статевих стосунків, негативно впливають на моральний розвиток і виховання неповнолітніх, принижують честь та гідність осіб, які займаються проституцією, тягнуть за собою експлуатацію дорослих та неповнолітніх осіб.

4. Частина 2 ст. 35 Конституції України зазначає, що моральність визнається однією із соціальних цінностей, що охороняється законом. Це конституційне положення розвивається і деталізується в інших нормативно-правових актах національної системи права: Законі України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р.; Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р.; Законі України «Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р.; Законі України «Про культуру» від 14 грудня 2010 р.; Кодексі України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р.; Указі Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя» від 15 березня 2002 р.; Указі Президента України «Про серйозні недоліки у здійсненні заходів щодо захисту моральності та утвердження здорового способу життя в суспільстві» від 4 лютого 2003 р. Призначення ст. 303 КК полягає у забезпеченні охорони положень наведених нормативно-правових актів від найбільш небезпечних посягань на відносини, що ними регулюються, а тому вона знаходиться у стані несуперечливості із ними, тобто характеризується внутрішньо-правовою несуперечливістю. Те саме можна заключити і після аналізу нормативних актів міжнародно-правового

характеру, таких як: Конвенція по боротьбі з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами від 21 березня 1949 р.; Рекомендація NR (91) 11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми та неповнолітніми від 09.09.1991 р.; Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 25.05.2000 р.; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.; Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок від 18 грудня 1979 р.; Конвенція Міжнародної організації праці про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182. Тому положення ст. 303 КК відповідають такій обставині соціальної обумовленості як системно-правова несуперечливість.

5. Вивчення тлумачних словників дозволяє зауважити, що текст ст. 303 КК не повною мірою відповідає такій обставині соціальної обумовленості, як чіткість і ясність мови, оскільки один із видів діяння (примушування) характеризується за допомогою використання терміну «зайняття», що має стосунок до нього лише в другому значенні, тоді як перше значення є зовсім іншим. Водночас термін «заняття» є універсальним щодо його використання як до втягнення, так і до примушування до проституції, а тому саме його було би краще використати під час характеристики обох зазначених діянь.

6. Наявність у ч. 1 ст. 21 Закону України «Про захист суспільної моралі» вказівки на можливість застосування за порушення у відповідній сфері чотирьох видів юридичної відповідальності, зокрема кримінальної, свідчить про можливість боротьби із діяннями, передбаченими в ст. 303 КК, за допомогою кримінально-правових засобів. З іншого боку, протидія суспільно небезпечним діянням в сфері моральності має здійснюватися насамперед за допомогою соціальних, економічних, ідеологічних та інших

заходів. Лише у разі їх не спрацювання мають залучатися правові заходи, серед яких кримінально-правові виконують роль останнього аргументу. Встановлення у ст. 303 КК відповідальності за сутенерство та втягнення чи примушування до проституції виступає саме як ultima ratio, що є необхідним, у разі коли інші заходи, у тому числі правові, не можуть стримати певних членів суспільства від учинення цих діянь.

7. Не всі негативні соціальні наслідки встановлення кримінально-правової заборони, що виділяється в літературі, є притаманними для заборони, що міститься в ст. 303 КК. Зокрема, це стосується таких наслідків, як зниження здобутого до засудження рівня професійної кваліфікації та обмеження особистих прав і свобод у статевій сфері.

8. Така обставина соціальної обумовленості, як повнота складу кримінального правопорушення при формулюванні ст. 303 КК повністю дотримана законодавцем. Наявні в науковій літературі пропозиції щодо необхідності уточнення кваліфікуючих ознак вчинення цього злочину щодо неповнолітнього та малолітнього вказівкою на завідомість не можуть бути підтримані, оскільки обмежать їх застосування лише випадками, коли суб’єкт злочину достовірно знав про відповідний вік потерпілої особи.

РОЗДІЛ 2
ОБ'ЄКТ СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

За влучним спостереженням С. Ф. Денисова, історичною і філософськими науками доведено, що без регламентації суспільне життя людей неможливе, а існування суспільства починається із виникнення соціальних зв'язків між певною людською спільнотою з того часу, коли людина усвідомила, що вона перебуває в тісному зв'язку з іншими членами суспільства, а суспільство, своєю чергою, не може існувати, якщо воно не впорядковує відносини між своїми членами. Розгляд об'єкта злочину як суспільних відносин є найбільш розробленим і логічно послідовним, за допомогою чого можна пізнати його зміст [114, с. 159]. Таким чином, загальним об'єктом усіх злочинів є вся сукупність суспільних відносин, які охороняються законом про кримінальну відповідальність.

Ґрунтуючись на відомих із часів Давньої Греції категоріях матеріалістичної діалектики «загальне», «особливе» та «окреме», фахівці в галузі кримінального права майже одностайно, крім загального, виділяють ще родовий та безпосередній об'єкти злочину. Водночас, за влучним виразом М. М. Панова, коли треба впорядкувати ускладнені об'єкти пізнання, може виникнути потреба цю класифікацію розширити [215, с. 27]. Тому між родовим і безпосереднім об'єктами науковці в деяких випадках виокремлюють також видовий (груповий, підгруповий) об'єкт. Необхідність його виділення щодо розглядуваного злочину буде проаналізована нижче. Водночас одразу зауважимо, що відносно кримінальних правопорушень, передбачених розділом I Особливої частини КК, це було зроблено М. А. Рубащенком [245, с. 25], П. В. Ясиновським [297, с. 9], В. М. Янком [296, с. 69, 70], щодо розділу II – Є. В. Фесенком [271, с. 139], Г. В. Чеботарьовою [282, с. 71, 72], В. О. Єгоровою [126, с. 52–54],

А. О. Байдою [24, с. 7], С. В. Гринчаком [105, с. 80], щодо розділу V – В. В. Гальцовою [97, с. 8, 9], Д. П. Євтєєвою [125, с. 55, 70], В. І. Павликівським [212, с. 183], В. В. Курафєєвим [170, с. 9], щодо розділу VII – Н. О. Гуторовою [112, с. 76, 84], О. Е. Радутним [241, с. 9], М. М. Пановим [216, с. 7, 8], Д. О. Гармашем [98, с. 36, 37], щодо розділу VIII – Н. В. Нетесою [200, с. 8], М. В. Кумановським [166, с. 8], Д. С. Шияном [294, с. 109], щодо розділу IX – А. А. Вознюком [93, с. 307], щодо розділу XIV – В. В. Федосєєвим [269, с. 9], В. В. Назарчуком [197, с. 10], щодо розділу XV – Ю. П. Дзюбою [122, с. 8], І. М. Чубом [285, с. 7], щодо розділу XVII – Р. М. Горою [102, с. 7], щодо розділу XVIII – М. В. Шепітьком [292, с. 39, 40], Л. В. Чорнозуб [284, с. 9, 10], Ю. В. Калініченко [133, с. 8], розділу XIX – С. О. Харитоновим [278, с. 249], М. І. Карпенком [136, с. 133]. Окрім них, видовий об’єкт виділяли (виділяють) також деякі інші вітчизняні правники, зокрема, М. Й. Коржанський [149, с. 124], В. І. Борисов і Г. С. Крайник [34, с. 22]. Допускав виділення видового об’єкта і В. Я. Тацій, зауважуючи при цьому, що це можна робити тільки в межах триступеневої класифікації [257, с. 146]. Оскільки такий видовий об’єкт, як мораль (моральність)[3], не виходить за межі родового об’єкту кримінальних правопорушень, передбачених розділом XII Особливої частини КК – громадського порядку та моральності (моралі), то сформульоване правознавцем правило щодо існування видового об’єкту всередині родового в досліджуваному випадку виконується повною мірою.

2.1 Родовий та видовий об’єкти

Одним із перших щодо *родового об’єкту* злочинів, передбачених розділом XII Особливої частини КК, висловився В. О. Навроцький. З його точки зору, в межах цього розділу об’єднано посягання на два різні родові об’єкти – громадський порядок та громадську мораль (моральність) [191,

[3] *Примітка.* Те, яке із цих понять точніше відображає зміст видового об’єкту, буде розглянуто окремо.

с. 421]. Про наявність двох різних (самостійних) родових об’єктів кримінально-правової охорони у цьому розділі Особливої частини КК зазначають й інші дослідники [17, с. 18; 25, с. 91; 134, с. 121; 172, с. 19; 220, с. 10; 246, с. 10].

А. В. Савченко та С. П. Репецький, виходячи з того, що відповідальність за злочини проти суспільної моральності передбачена розділом, який має назву «Злочини проти громадського порядку та моральності», зауважують, що на цій підставі ймовірно було б констатувати, що їх родовим об’єктом виступають громадський порядок і моральність, а сама моральність є частиною (елементом, формою прояву) громадського порядку [248, с. 131]. Не заперечуючи проти першого припущення науковців стосовно родового об’єкту, вважаємо за необхідне докладніше зупинитися на другому. Висновок про те, що моральність є «частиною (елементом, формою прояву) громадського порядку» із назви розділу аж ніяк не випливає. Самі науковці на підтримку цієї позиції власних аргументів не наводять, проте зауважують, що «такий висновок зробили В. А. Ломако та В. В. Кузнецов» [248, с. 131, 132]. При цьому, наводячи позицію першого з них, зазначають, що він вказав, що відповідні діяння заподіюють або ставлять під загрозу заподіяння шкоди громадському порядку і моральним основам життя суспільства, сукупність яких і є їх родовим об’єктом [248, с. 132]. Як бачимо, В. А. Ломако писав про сукупність названих суспільних відносин, і жодним чином навіть не натякав на те, що другі є частиною перших. Слід зазначити, що В. В. Кузнецова відзначені правники навіть не цитують, обмежуючись вказівкою на те, що він висловив схожу позицію [248, с. 132]. Наведене, з нашої точки зору, свідчить про те, що обґрунтувати заявлену позицію А. В. Савченку та С. В. Репецькому не вдалося. Наводячи власне бачення родового об’єкта досліджуваних злочинів, правники визнають ним суспільні відносини у сфері суспільної моральності, які визначають найбільш високі,

загальновизнані духовні і культурні надбання людства [248, с. 140, 141, 200, 235].

Моральність як складову частину громадського порядку розглядає в одній із своїх робіт І. О. Бандурка. Вона, на думку правника, проявляється в добровільному самостійному узгодженні почуттів, прагнень та дій членів суспільства з почуттями, прагненнями та діями співвітчизників, з інтересом та гідністю усього суспільства в цілому [26, с. 36].

В іншій науковій публікації І. О. Бандурка зауважує, що, розмістивши злочини, передбачені ст.ст. 301, 302, 303, у розділі XII Особливої частини КК «Злочини проти громадського порядку та моральності», законодавець відніс їх до такого родового об'єкту як громадський порядок та моральність, і, відповідно, до такого видового об'єкту, як моральність у сфері статевих стосунків. Таке законодавче рішення оцінюється дослідницею як помилкове і вона пропонує виключити названі статті із досліджуваного розділу та, з певними вдосконаленнями, включити їх до розділу IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» [25, с. 96, 101]. Раніше за І. О. Бандурку перенести названі статті до цього розділу запропонував Д. П. Москаль, закцентувавши при цьому увагу на необхідності корегування його назви: «Злочини проти статевої волі та моральності» [189, с. 147]. Цю пропозицію ми не підтримуємо, оскільки у разі її прийняття утвориться ситуація, за якої частина моральності охоронятиметься одним розділом Особливої частини КК, а вся «інша» – другим. Навіть не вдаючись до сутнісного аналізу аргументів правників, таку пропозицію навряд чи можна визнати послідовною, зважаючи на її невідповідність критеріям побудови системи Особливої частини КК за ознакою родового об'єкта.

З точки зору С. Ф. Денисова, чинний КК визначив суспільні відносини, які складають громадську мораль, як родовий об'єкт у структурі вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність [114, с. 163]. З викладеного можна підсумувати, що правник є прихильником виокремлення двох родових

об’єктів в структурі розділу XII Особливої частини КК України. Так само варто оцінювати позицію В. П. Бойченка, з точки зору якого «порядок охорони відносин захисту суспільної моральності розглядається кримінальним правом як родовий об’єкт злочину» [30, с. 74, 75]. Слід відзначити, що одним із перших позицію щодо наявності двох родових об’єктів в структурі досліджуваного розділу Особливої частини КК України висловив М. Й. Коржанський [148, с. 450].

Не зовсім послідовно підходить до визначення родового об’єкта А. В. Ландіна. З її точки зору, доцільність вживання терміну «статева моральність» в кримінальному праві обумовлена тим, що цей вид моральності є родовим об’єктом злочинного посягання [172, с. 49]. Ця думка не зовсім корелюється із тією, що була наведена у тій самій науковій публікації раніше, де зазначається, що одним із родових об’єктів є встановлений законодавством порядок відносин між людьми в суспільстві в сфері моральності [172, с. 19]. Таким чином, у різних місцях монографії дослідниця визначає родовий об’єкт досліджуваних посягань не однаково. Крім того, два наведені поняття мають різний обсяг. Вочевидь у першому досліджуваному випадку йдеться про певний *вид* моральності, у другому – про всю сферу моральності *загалом*. Уявляється, що зазначене протиріччя було б цілком логічно подолати шляхом виділення видового (групового) об’єкта, чого А. В. Ландіна не робить.

Група правників дотримується позиції, згідно з якою кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачено розділом XII Особливої частини КК, мають єдиний спільний родовий об’єкт, який випливає із самої назви цього розділу – громадський порядок і моральність. Як зазначає В. Я. Тацій, це однорідна група суспільних відносин, яка охоплює два їх види [257, с. 138]. В. В. Налуцишин визначає, що родовим об’єктом досліджуваних кримінальних правопорушень є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, які забезпечують громадський порядок та моральні основи життя суспільства [198, с. 340]. З точки зору Ю. А. Пономаренка, родовим об’єктом

є суспільні відносини, що склалися у сфері забезпечення громадського порядку та моральності [222, с. 422]. Я. О. Лантінов визначає родовий об'єкт як сукупність прав людини і громадянина на спокій (громадський порядок) та повагу (моральність) [173, с. 176]. Про єдиний об'єкт відповідних злочинів зазначає також Л. С. Кучанська, проте вона характеризує його більш широко, ніж учені, позиції яких було наведено вище. На її погляд, – це сукупність суспільних відносин, що забезпечують громадський порядок, нормальні умови життя людей та їх діяльність, суспільну моральність [171, с. 254]. З цього приводу вважаємо за необхідне зауважити, що потреби в такому докладному переліку суспільних відносин немає, адже «нормальні умови життя людей та їх діяльність» є складовими громадського порядку, причому складовими головними, визначальними, такими, що відбивають квінтесенцію цього поняття [43, с. 167]. Б. М. Одайник зазначає, що моральність разом із громадським порядком виступає частиною родового об'єкту злочинів, передбачених розділом XII Особливої частини КК [206, с. 144]. Така побудова думки вочевидь свідчить про те, що в досліджуваному розділі існує єдиний родовий об'єкт, частинами якого є громадський порядок і моральність. З точки зору В. В. Базелюк, всі суспільно небезпечні діяння проти громадського порядку та моральності, які законодавець об'єднав в одному розділі, об'єднані єдиним родовим об'єктом [23, с. 68]. К. В. Гуляков наголошує на неоднорідності елементів, які складають сутність родового об'єкту розділу XII Особливої частини КК України, та для власного дослідження вважає за доцільне детально з'ясувати зміст лише такого елементу родового об'єкту, як моральність [109, с. 9]. З нашої точки зору така конструкція свідчить, що правник все ж таки визнає наявність одного родового об'єкту (а не декількох) кримінальних правопорушень, передбачених розділом XII Особливої частини КК.

В. В. Кузнецов зауважує, що злочини, передбачені розділом XII Особливої частини КК, спрямовані на завдання істотної шкоди громадському

порядку і моральним основам життя суспільства. Сукупність зазначених відносин, на його думку, «є родовим та одночасно основними безпосередніми об'єктами зазначених злочинів» [160, с. 26; 162, с. 508]. Цей підхід поділяють також Б. В. Романюк і О. Ф. Бантишев, називаючи такими об'єктами сукупність суспільних відносин у сфері громадської безпеки та моральності [244, с. 461]. Таку точку зору навряд чи можна визнати послідовною, адже одні й ті самі суспільні відносини не можуть утворювати поняття (об'єкт) різного рівня узагальнення *одночасно*. Безпосередній об'єкт завжди є частиною родового, а не збігається з ним за обсягом [43, с. 168]. Що ж стосується такої згаданої частини об'єкта, як громадська безпека, то її виокремлення щодо злочину, передбаченого ст. 303 КК, ігнорує вимоги системності щодо побудови Особливої частини КК, оскільки в назві розділу XII про неї не йдеться, більш того, охороні цих суспільних відносин присвячено окремий розділ – розділ IX, в назві якого про цей об'єкт прямо зазначено.

Зважаючи на викладене, кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена розділом XII Особливої частини КК, за ознакою родового об'єкту не диференціюються. Вважаємо, що виділення двох (або більше) родових об'єктів в межах одного розділу Особливої частини було обґрунтованим під час чинності КК 1960 р.[4], оскільки, скажімо, кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності здійснювалася в межах глави X «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я», де, як вбачається з її назви, охоронялося доволі широке коло суспільних відносин. Зараз потреби у виділенні двох або більше об'єктів в одному розділі Особливої частини КК немає, оскільки Особлива частина КК 2001 р. побудована за ознаками родового об'єкту кримінально-

[4] *Примітка.* Слід зазначити, що КК 1960 р. поділявся передусім на глави, і лише глава I «Злочини проти держави» диференціювалася ще на дві структурні частини: «1. Особливо небезпечні злочини проти держави» та «2. Інші злочини проти держави».

правової охорони [260, с. 8], що фактично унеможливлює існування в одному розділі двох самостійних (навіть близьких за змістом) родових об'єктів.

Водночас у межах цього розділу вбачається за доцільне виокремити два *видові об'єкти*. Одним із них є громадський порядок, а от найменування іншого вимагає подальшого дослідження. Зокрема, слід з'ясувати, про що варто вести мову: про *моральність* чи про *мораль?* і якою вона є: *громадською* чи *суспільною?*

В. А. Ломако визначав суспільну моральність як погляди, уявлення і правила, що визначають поведінку, духовні та моральні якості, необхідні людині в суспільстві, та відповідні правила, що визначають умови нормального громадського життя людей [176, с. 293].

М. Й. Коржанський відзначав, що громадською моральністю називаються суспільні відносини, які утворюються на засадах загальнолюдських цінностей (добра, істини, справедливості) і вимагають від особи певної поведінки та забороняють поведінку, що не є відповідною до цих цінностей [148, с. 484]. Цю точку зору згодом поділив І. І. Чугуников [287, с. 157].

Розгорнуте визначення громадської моралі надає С. Ф. Денисов, зауважуючи, що це історично обумовлене ідеальне відображення об'єктивної дійсності у формі суспільної свідомості, соціальний інститут, що виникає і розвивається в процесі суспільних відносин на ґрунті системи загальнолюдських цінностей (норм, принципів, ідеалів), які утворюють відповідну установку, котра визначає загальноприйняту позитивну діяльність у суспільстві [114, с. 162; 117, с. 12].

З точки зору В. В. Налуцишина, моральність – це система етичних норм, правил поведінки, що склалися в суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість і формують позитивну поведінку людей в суспільстві [198, с. 340, 341]. Приблизно таке ж

визначення, але вже суспільної моралі (а не моральності), з невеликими уточненнями, пропонує О. В. Захарова, яка пише не про етичні, а про морально-етичні норми та вказує, що вона охороняється правовими засобами та забезпечується примусовою силою держави [131, с. 24]. З приводу останнього варто зауважити, що принциповою відмінністю моральних (морально-етичних) норм від правових є саме те, що вони примусовою силою держави не забезпечуються, існують у вигляді неписаних уявлень і правил поведінки. Ніде, ні в якому нормативно-правовому акті не зазначено обов'язок допомагати літнім людям переходити дорогу (проїжджу частину), виконання цього обов'язку примусовою силою держави не забезпечується, таке «право» правовими засобами не охороняється, до його «порушників» державний примус не застосовується. Якщо ж моральні норми набувають зазначених характеристик, вони стають водночас і правовими нормами, оскільки держава їх санкціонує і починає охороняти. Особливістю таких (уже правових) норм є те, що в їх підґрунті містяться норми моралі, саме завдяки ним вони з'явилися, були «покликані до життя».

З точки зору І. О. Бандурки, громадська моральність – це всеосяжна категорія, яку утворює система соціальних норм (принципів, поглядів, уявлень), що виникають як безпосереднє відображення умов життя суспільства в свідомості людей у вигляді певних категорій, що регулюють міжособистісне спілкування та поведінку людей з метою забезпечення єдності особистих і колективних інтересів [26, с. 36].

К. В. Гуляков зауважує, що моральність як об'єкт кримінально-правової охорони – це суспільно заохочувальна, свідома поведінка особи, яка базується на колективних, прийнятих у суспільстві соціокультурних установках і принципах, сформованих на традиційних духовних і культурних цінностях [109, с. 14].

В. Г. Кундеус та Я. О. Лантінов зазначають, що моральність – це стан міжособистісних відносин за якого поведінка окремих людей відповідає домінуючій сукупності уявлень щодо її припустимості [166, с. 27].

Цікавою є точка зору С. Ф. Денисова та С. Г. Кулика, які стверджують, що моральність у всьому світі має однаковий зміст, є універсальною категорією, що пронизує майже всі сфери суспільного життя [119, с. 6]. Погоджуючись із другою частиною висунутої правниками тези щодо універсальності відповідної категорії, що дійсно набуває віддзеркалення в усіх сферах життя суспільства, вважаємо за необхідне піддати критиці її першу частину – щодо однаковості змісту моральності в усьому світі. При цьому як аргумент можемо використати саме другу частину наведеної тези, з якою ми погоджуємося. Якщо моральність характеризує більшість сфер суспільного життя, то саме це життя в усьому світі є різним, наповнення відповідних сфер є неоднаковим, а отже і зміст моральності не може бути однаковим. Інша річ, що критерії, які визначають зміст моральності в кожному суспільстві по всьому світу, можна визнати однаковими. За допомогою одних і тих самих критеріїв можна характеризувати моральність кожного взятого для аналізу суспільства. Але з цього аж ніяк не слідує теза щодо однакового змісту моральності в усьому світі. Тим паче, сам С. Ф. Денисов у одній із своїх попередніх публікацій зазначав, що кожному суспільству були притаманні історичні типи і характеристики моралі, які зобов’язані своїм існуванням різноманітності та специфіці [114, с. 159].

Що стосується моралі, то спеціальна література визначає її як (утворену від латинських слів moralis – моральний, moris – звичай) сукупність історично зумовлених правил, норм, звичаїв, принципів співжиття й поведінки людей, їхніх відносин у процесі створення матеріальних і духовних цінностей, що визначають їх обов’язки один до одного, до соціальних верств, класів, до суспільства, виконання яких базується на громадській думці [272, с. 373, 374], як панівні у певному суспільстві на певному етапі його розвитку етичні

норми соціальної поведінки [223, с. 237], як систему загальних правил поведінки людей (соціальних норм), заснованих на співвідношенні критеріїв добра і зла, порядності й непорядності, людяності та жорстокості [225, с. 247; 255, с. 199], духовність, форму суспільної свідомості і вид суспільних відносин (моральні відносини), один із способів регулювання поведінки людини в суспільстві за допомогою усталених приписів [101, с. 770].

Слід відзначити*, що розмежуванню понять «мораль» і «моральність»* присвячено дослідження низки науковців [39, с. 75–86; 114, с. 161; 119, с. 24–27; 172, с. 19–32; 206, с. 142, 143; 250, с. 154, 155]. При цьому зазначені вчені не лише сформували власне бачення досліджуваного питання, а й зверталися до аналізу наукового доробку інших правників. З огляду на це ми не вбачаємо необхідності у відтворенні усіх наявних в доктрині точок зору з відповідної проблематики, а наведемо лише деякі з них, характеристика яких є достатньою для з'ясування того, яке з цих понять: мораль чи моральність більш вдало віддзеркалює зміст видового об'єкту злочину, передбаченого ст. 303 КК України.

У різних частинах своєї монографії неоднаково визначає видовий об'єкт досліджуваних злочинів В. В. Базелюк. В одному місці вона визнає ним громадську мораль [23, с. 69], в іншому – громадську моральність [23, с. 71]. У висновках видовим об'єктом визнаються суспільні відносини в сфері моральності [23, с. 196]. Такий самий висновок зроблено нею і в кандидатській дисертації [22, с. 10, 15], що дозволяє припустити, що дослідниця є прибічницею використання терміну «громадська моральність», а не мораль.

В. О. Морозова та М. В. Корнієнко визначають громадську мораль як сукупність суспільних відносин, які засновані на системі загальнолюдських цінностей, що визначають суспільно корисну (позитивну) діяльність особи, та відповідають пануючим нормам моралі [188, с. 44]. Вважаємо, що при конструюванні цього визначення порушено принципи формальної логіки:

визначення поняття надано саме через себе. Виходить, що мораль (громадська) має місце за умови відповідності «пануючим нормам моралі».

Не зовсім послідовно вирішує питання щодо родового та видового об'єктів злочину, передбаченого ст. 299 КК «Жорстоке поводження з тваринами», І. А. Головко. З її точки зору родовим об'єктом необхідно вважати «суспільні відносини, що складаються у сфері охорони моральності», а видовим є «моральність, як специфічна форма суспільних відносин, які традиційно склалися в процесі суспільного розвитку і відображають культурні, національні, релігійні особливості буття людини» [100, с. 9]. Виходить, що за обсягом родовий і видовий об'єкти є однаковими, оскільки і в першому і другому випадку дослідниця веде мову про моральність, спочатку лише називаючи її, а потім розкриваючи певним чином це поняття.

К.Б. Герелюк в авторефераті свої кандидатської дисертації заявляє, що у підрозділі 2.1 «Об'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи» досліджується, зокрема, об'єкт цього кримінального правопорушення [99, с. 9]. Водночас ознайомлення із подальшим змістом зумовлює протилежний висновок – в наведеному там матеріалі об'єкти кримінальних правопорушень навіть не названо.

З точки зору Б. М. Одайника *моральність* – це порядок поводження, що склався в суспільстві на основі традиційних культурних і духовних цінностей і який мотивується моральними ідеалами, переконаннями і принципами, тоді як *мораль* виступає як умовний бар'єр, за яким будь-яка дія сприймається і особою і суспільством як аморальна [206, с. 143]. Через «порядок» визначають моральність також А. В. Ландіна, на переконання якої, об'єктом кримінальних посягань у сфері статевих відносин є статева моральність – порядок відносин між людьми в суспільстві, що існує за умови дотримання норм статевої моралі. А статева мораль, своєю чергою, – це норми, від дотримання яких залежить стан статевої моральності та моральності

суспільства взагалі [172, с. 49]. Приблизно так само вирішує це питання і В. В. Базелюк, яка зазначає, що під мораллю розуміють відповідні правила поведінки людей у суспільстві, а під моральністю – духовні якості, необхідні для життя людини в суспільстві та виконання правил моралі [23, с. 67]. В. П. Бойченко дійшов висновку, що мораль – це категорія суспільного значення, а моральність – категорія індивідуального значення, яка являє собою, насамперед, внутрішнє ставлення, визнання, міру реалізації норм моралі окремою людиною [30, с. 74]. Вважаємо за необхідне підтримати думку П. П. Сердюка, який висловився з приводу співвідношення досліджуваних понять доволі стисло і лаконічно: мораль – це стандарт поведінки, а моральність – стандарт мислення, внутрішнього ставлення до чого-небудь або кого-небудь [250, с. 155].

Наведене свідчить про те, що моральність – це певне впорядковане явище, стан, що досягається (має місце) за умови дотримання моралі. Коли ж норми моралі не дотримуються (порушуються) – моральність як явище відсутнє. З цього випливає, що мораль є первинною щодо моральності. Водночас, поглянувши на ситуацію під іншим кутом зору, можна стверджувати, що без моральності моральні норми є мертвими, існують як певне статичне явище і лише їх дотримання або не дотримання втілюють їх у життя. При цьому таке дотримання або недотримання відбувається постійно, протягом часу якісь особи порушують відповідні норми, а якісь ні. Тому ці поняття – «мораль» і «моральність» – існують одночасно, їх можна розділити лише умовно, у свідомості дослідника (суб'єкта пізнання). Ця ситуація є схожою з тією, що виникає під час дослідження складу кримінального правопорушення, де об'єктивна і суб'єктивна сторони існують одночасно, виявляються у вчиненому діянні одномоментно, і виокремлюються лише для зручності правозастосувача, який здійснює процес кваліфікації.

Іншу позицію відстоює І. О. Бандурка, зазначаючи, що моральність є насамперед внутрішнім ставленням, визнанням, мірою реалізації норм моралі

окремою людиною і передбачає суб'єктивне сприйняття норм моралі, на основі чого формується особисте внутрішнє відчуття доброго і поганого, що трансформується у певну поведінку, впливаючи на вибір її варіантів стосовно себе, інших людей і суспільства в цілому. Тому, на її погляд, об'єктом кримінально-правової охорони є саме моральність, а не мораль. Окремий злочин, зазначає дослідниця, навряд чи здатний зашкодити суспільній моралі *в цілому*. Мораль, на її переконання, є більш стабільною категорією, і її зміна відбувається на більших проміжках часу, аніж моральність, яка може змінюватися за життя людини безліч разів [25, с. 94–96]. З приводу викладеного зауважимо таке. Не заперечуючи проти того, що окремий злочин навряд чи здатний зашкодити суспільній моралі в цілому, відзначаємо, що варто зробити інший акцент. Головне тут – підкреслити *суспільний характер* уявлень про добро, зло, честь, гідність тощо (на противагу індивідуальному характеру таких уявлень кожної конкретної людини). Тобто об'єктом кримінально-правової охорони є те, що притаманне суспільству в цілому (принаймні переважній більшості його членів), а не відсилає до аналізу уявлень кожного індивіда та пошуку відповіді на питання, чи постраждали його уявлення у відповідній сфері, чи ні. На противагу цьому, І. О. Бандурка стверджує, що «моральність людини (кількох людей) є безпосереднім потенційно уразливим об'єктом, якому може бути завдана шкода» [25, с. 95]. З нашої точки зору, в такій інтерпретації у кожному конкретному випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК, слід буде шукати (встановлювати) конкретних осіб, яким було завдано шкоду внаслідок діяльності певного сутенера або особи, яка втягнула (чи примушувала) іншу до зайняття проституцією. Крім того, виникає питання: а як тоді бути з випадками, коли таких осіб не знайдеться (не вдасться встановити)? Скажімо, коли про відповідну діяльність ніхто із сторонніх осіб (членів суспільства) взагалі не знав. У таких випадках залишається шукати потенційних потерпілих серед клієнтів, «споживачів» сексуальних послуг, та

констатувати, що у разі відсутності їх «надавачів» та осіб, які забезпечують їх надання, не було би і попиту, виключалася б сама можливість задоволення сексуальних потреб у відповідний спосіб. Це, своєю чергою, унеможливлювало б уявлення потенційних клієнтів про таку поведінку як про припустиму, внаслідок чого вони б залишилися «більш моральними», ніж за умов, коли в суспільстві існує відповідне явище. Навряд чи вирішення питання у такий спосіб можна вважати послідовним. Тому позицію І. О. Бандурки, що злочин завдає шкоди не суспільній моралі в цілому, а моральності людини (кількох людей) не можна визнати правильною. Викладене, окрім цього, є аргументом на користь того, що під час характеристики об'єкта слід вести мову не про моральність, а про мораль [43, с. 168, 169]. Радикальнішою за нашу є позиція П. П. Сердюка, який зазначає, що моральності взагалі неможна заподіяти шкоду, бо змінити її під силу лише соціальним чинникам. На його переконання, це відбувається тоді, коли змінюються певні елементи базових відносин [250, с. 4, 8, 9; 251, с. 155], а не внаслідок суспільно небезпечних посягань на неї.

Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р. визначав, що суспільна *мораль* – система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість [231]. Як бачимо, законодавець давав визначення *суспільній*, а не громадській *моралі*, що є аргументом на користь використання саме такого словосполучення під час з'ясування видового об'єкту розглядуваного злочину [43, с. 169].

З нашої точки зору, вживання різних термінів «моральність» і «мораль» під час визначення об'єкту кримінально-правової охорони можна пояснити тим, що Закон України «Про захист суспільної моралі» було прийнято у 2003 р., тобто вже після Кримінального кодексу України 2001 р. При цьому в названому законі йдеться саме про мораль (ст. 1), а не про моральність, тоді

як в назві розділу XII Особливої частини КК, навпаки – про моральність, а не про мораль. Так само згаданий закон називає мораль «суспільною», тоді як назва розділу XII Особливої частини КК оперує поняттям «громадський». Для пошуку відповіді на питання про те, термінології якого нормативного акту варто віддавати перевагу, слід відзначити, що в загальній теорії права не піддається сумніву теза про те, що регулятивні норми є первісними і визначальними щодо норм охоронних. Другі мають своїм призначенням охорону суспільних відносин, які регулюються першими, без наявності яких стають беззмістовними і не можуть виникнути взагалі. Зважаючи, що норми наведеного закону є за своєю правовою природою регулятивними, а більшість норм КК – охоронними, то під час виникнення сумнівів щодо того, положення якого з цих законодавчих актів є первісними і визначальними в досліджуваній сфері – перевагу слід віддати положенням регуляторної, а не охоронної галузі права (і законодавства). Це є аргументом на користь того, що об'єктом досліджуваного кримінального правопорушення (правопорушень) є суспільна мораль, а не громадська моральність. Взагалі слід вказати, що під кутом зору хронології було би більш правильним спочатку приймати законодавчі акти регулятивних галузей права, а лише потім, з урахуванням їх положень, забезпечувати їх виконання (забезпечення, охорону) за допомогою охоронних галузей права. Насмілимось висловити припущення, що якщо б Закон України «Про захист суспільної моралі» було б прийнято не у 2003 році, а раніше, ще перед КК 2001 р., розробники останнього в назві розділу XII зазначили б про суспільну мораль, а не громадську моральність [43, с. 169, 170].

Викладене в цьому підрозділі дозволяє стверджувати, що:

- *родовим об'єктом* аналізованого кримінального правопорушення (так само як і будь-якого з тих, відповідальність за які встановлено розділом XII Особливої частини КК) є суспільні відносини, що забезпечують громадський порядок і суспільну мораль;

- *видовим об'єктом* злочину, передбаченого ст. 303 КК, є суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль [43, с. 170].

2.2 Безпосередній об'єкт

Для визначення безпосереднього об'єкта досліджуваного правопорушення необхідно з'ясувати зміст суспільних відносин, що поставлені під охороною цією нормою, виявити елементи їх структури. В. Я. Тацій, на підставі аналізу філософської, соціологічної літератури, а також джерел із загальної теорії права, дійшов висновку, що найбільш поширеною є думка, згідно з якою структура суспільних відносин складається з трьох елементів: 1) суб'єктів (носіїв) відносин; 2) предмета, з приводу якого існують відносини; 3) соціального зв'язку як змісту цих відносин [257, с. 120, 121]. Через призму такої структури суспільних відносин розглянемо й суспільні відносини, які перебувають під охороною норми за ст. 303 КК України.

До суб'єктів розглядуваних суспільних відносин належить дуже широке коло учасників:

а) держава через систему законодавчих, виконавчих, судових та інших органів, які формують та реалізують політику у сфері захисту суспільної моралі (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, судові та правоохоронні органи, органи опіки та піклування та ін.);

б) сім'я. Так, законодавство покладає на батьків обов'язки піклуватися про моральний розвиток дитини (ч. 2 ст. 150 Сімейного кодексу України [252]), а також настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства (ч. 3 ст. 55 Закону України «Про освіту» [236]) .

в) суб'єкти освітньої діяльності, їх педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники, які, як і батьки, зобов'язані настановленням і особистим

прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей (відповідно до ч. 2 ст. 54 Закону України «Про освіту» [236]);

г) медіа (засоби масової інформації), які здійснюють вплив на культуру населення та громадську думку, зокрема, й із питань суспільної моралі;

ґ) неурядові організації, серед яких можливо виділити:

– міжнародні організації (зокрема, ООН, ЮНІСЕФ тощо);

– церковні громадські організації (наприклад, Православна церква України та Українська Греко-Католицька Церква та ін.);

– правозахисні громадські організації (зокрема, Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група, Ла Страда, Інститут демократії та прав людини, Регіональний центр прав людини та ін.);

д) громадськість, групи осіб та окремі громадяни, які мають авторитет та можуть здійснювати вплив на громадську думку (представники сфери мистецтва (кіно, музики, літератури, живопису тощо), блогери, медійні особи, активісти та ін.).

е) наукові установи, які проводять дослідження відносин у сфері суспільної моралі, її захисту та популяризують наукові знання з цих питань (зокрема, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України).

Предметом суспільних відносин є те, з приводу чого або у зв’язку з чим існують суспільні відносини [258, с. 122]. Таким предметом можливо визначити суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків.

Соціальний зв’язок полягає у певній взаємодії суб’єктів відносин та може виражатися в різних формах людської діяльності або ж у пасивних формах [258, с. 122]. Окресливши предмет та суб’єктів розглядуваних відносин, можна визначити, що соціальний зв’язок складає:

а) різноманітна діяльність суб’єктів щодо укріплення суспільної моралі, її захисту та протидії посяганням на неї, а також відновлення прав постраждалих осіб (нормотворча, правоохоронна, організаційна, виховна,

консультативна, просвітницька, творча тощо, залежно від виду суб'єкта, який виконує цю діяльність);

б) утримання від вчинення зазначеними суб'єктами дій, які б порушували суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків. Наприклад, за вимогами законодавства медіа зобов'язані обмежуватися в поширенні інформації, що може завдати шкоди моральному розвитку дітей (ч. 1 ст. 42 Закону України «Про медіа» [233]); у свою чергу, автори творів обмежуються в оприлюдненні творів, якщо це завдає шкоди моральному здоров'ю населення (ч. 2 ст. 442 Цивільного кодексу України [281]).

Безпосередніми об'єктами кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 301–303 КК, в літературі визнаються: моральність в сфері статевих відносин (А. В. Ландіна) [172, с. 52], основні принципи моральності у сфері статевих відносин (В. А. Ломако) [176, с. 294], основні моральні принципи у сфері статевих відносин (І. О. Бандурка) [26, с. 36], відносини у сфері сексуальних стосунків (В. В. Кузнецов, В. П. Бойченко) [30, с. 75; 160, с. 31] або моральність у сфері статевої свободи та статевої недоторканості особи (В. В. Кузнецов) [161, с. 325], моральні устої у статевій сфері (А. О. Бабенко) [18, с. 167], нормальний уклад статевого життя та людську гідність (А. В. Савченко та С. П. Репецький) [248, с. 201, 236], статеві (інтимні) стосунки (С. Ф. Денисов і С. Г. Кулик) [119, с. 45].

Аналізуючи наведене вважаємо за необхідне зазначити, що не всі зазначені підходи до визначення основного безпосереднього об'єкта відповідають правилам його співвідношення із видовим об'єктом, яким, як було доведено в попередньому підрозділі, є суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль. Навіть із урахуванням того, що низка правників віддає перевагу терміну «моральність», слід зауважити, що такі визначення, як «відносини у сфері сексуальних стосунків» (В. В. Кузнецов, В. П. Бойченко), «нормальний уклад статевого життя та людська гідність» (А. В. Савченко та С. П. Репецький), «статеві (інтимні) стосунки»

(С. Ф. Денисов і С. Г. Кулик) не є частиною видового об'єкта досліджуваних злочинів, а тому не можуть бути і їх безпосереднім об'єктом.

З нашої точки зору, відносини у сфері сексуальних стосунків, нормальний уклад статевого життя, статеві (інтимні) стосунки, на рівні безпосереднього об'єкта мають охоронятися нормами розділу IV Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи», що, як було показано в попередньому підрозділі, надало деяким науковцям підстави для пропозицій щодо відповідного переформатування Особливої частини КК. Що стосується «людської гідності», то її охорона на рівні основного безпосереднього об'єкта нормами чинного КК взагалі не здійснюється. Відповідно до його системи, це мало відбуватися у розділі III «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи», проте, як показує аналіз норм, що його утворюють, усі вони мають своїм безпосереднім об'єктом лише волю особи. Кримінально-правова охорона людської гідності (так само, як і честі) здійснюється лише на рівні додаткового об'єкта. Таку ситуацію можна пояснити тим, що в останній момент, перед голосуванням 5 квітня 2001 р., з проекту чинного нині КК були виключені дві статті, що передбачали відповідальність за образу і наклеп, і охороняли такі суспільні відносини, як честь і гідність відповідно. Водночас назва розділу у відповідність до цього приведена не була, у зв'язку із чим і утворилася ситуація, що має місце й дотепер: назва розділу проголошує охорону більшого кола суспільних відносин, ніж насправді здійснюється. Такий підхід неможна визнати послідовним, він аж ніяк не сприяє утвердженню авторитету законодавця, а не лише порушує правило співвідношення родового і безпосередніх об'єктів: перший має складатися із сукупності других, а у розділі III Особливої частини КК вони, як бачимо, співпадають.

Слід зауважити, що у випадку вчинення таких діянь, як «втягнення» та «примушування» особи в (до) зайняття проституцією, такий об'єкт, як

людська гідність, з нашої точки зору, завжди зазнає шкоди (змінюється на гірше). Водночас це не є характерним для такого діяння, як сутенерство. У цьому випадку особа може займатися проституцією не лише добровільно, а й за власною ініціативою, що унеможливлює зниження самооцінки особи саме внаслідок діяльності сутенера, а тому про заподіяння шкоди її гідності не може бути й мови.

Викладене дозволяє зробити висновок, що людська гідність може виступати об'єктом цього злочину, але не основним, а додатковим. Зважаючи на те, що шкоди цей об'єкт може зазнавати не у всіх випадках вчинення відповідного злочину, а лише у разі вчинення двох (із трьох) діянь, що утворюють його об'єктивну сторону, то такий об'єкт є факультативним.

Слід відзначити, що до аналізу безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень проти моральності зверталися у своїх дослідженнях й інші науковці. Зокрема, В. Т. Дзюба, аналізуючи злочин, передбачений ст. 303 КК, зазначає, що його об'єктом є честь і гідність особи жіночої або чоловічої статі в частині їх сексуального життя [121, с. 209]. Зауважимо, що таке визначення безпосереднього об'єкта не витримує не лише тієї вимоги, що він має бути частиною видового, а ще й вимоги, що він має бути частиною родового. Уточнення щодо сфери честі та гідності, у якій цим об'єктам заподіюється шкода – частина сексуального життя – ситуацію не рятує, оскільки всі сфери честі та гідності, у тому числі й названа, не є частиною ні видового, ні, навіть, родового об'єкту розглядуваного кримінального правопорушення.

За спостереженням П. П. Сердюка, певні вчені не розрізняють основні безпосередні об'єкти злочинів проти моральності, і вони, на їхню думку, тотожні цьому родовому об'єкту [250, с. 9]. Разом із тим правник не наводить прізвищ учених, які дотримуються такої точки зору. За нашими спостереженнями, вирішення питання щодо об'єктів кримінальних правопорушень у такий спосіб (не тільки аналізованого, а й усіх інших) є характерним передусім для написання науково-практичних коментарів до КК,

оскільки вони розраховані насамперед на практичних працівників органів досудового розслідування і суду, а, як відомо, об'єкт не входить до предмета доказування в кримінальному провадженні. Тому в цих джерелах, як правило, не приділяється окремої уваги об'єкту кожного кримінального правопорушення.

В. О. Навроцький та А. А. Нєбитов визнають безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину моральні засади суспільства в частині підстав задоволення статевих потреб [192, с. 848; 202, с. 43], С. С. Яценко – громадську моральність у сфері сексуальних стосунків [298, с. 676], В. А. Ломако (як вже зазначалося) – суспільні відносини, що забезпечують основні принципи суспільної моральності в сфері статевих стосунків [176, с. 294]. В. В. Кузнецов, Н. О. Семчук, В. Д. Чабанюк – суспільні відносини, які забезпечують моральність у сфері статевих стосунків [165, с. 118]. Аналізуючи ці визначення, А. В. Ландіна зазначає таке: «всі наведені визначення безпосереднього об'єкта є вірними» [172, с. 156], після чого наводить власне: встановлений порядок в суспільстві у сфері моральності статевих стосунків [172, с. 156]. Не важко помітити, що визначення вказаних науковців не є тотожними, ні, навіть, синонімічними, а певним чином все ж таки відрізняються між собою. Крім того, позиція самої А. В. Ландіної не збігається текстуально із жодною з них, а тому дослідниці варто було би пояснити свою позицію. На підтримку власної точки зору зауважуємо, що «моральні засади суспільства» не є поняттям, рівнозначним за обсягом «громадській моральності», оскільки «засади» не охоплюють всієї сфери громадської моральності, а є лише її частиною (хоча й найважливішою, найзначущішою). Так само жодне з них не збігається з поняттям «основні принципи суспільної моральності», оскільки, по-перше, «принципи», так само як і засади не дорівнюють всій суспільній моральності (а є лише вихідними положеннями, на яких вона ґрунтується), і до того ж В. А. Ломако пише не про всі принципи, а лише про «основні»; по-друге, «принципи» і «засади» –

теж не одне і те саме. Так само не є синонімічними «підстави задоволення статевих потреб», «сексуальні стосунки», «статеві стосунки». У зв'язку з цим не зовсім послідовною видається також позиція В. В. Коссе, який на одній і тій самій сторінці своєї роботи спочатку визнає безпосереднім об'єктом аналізованого кримінального правопорушення моральні засади суспільства в частині задоволення статевих потреб, а потім (в наступному абзаці) – моральність у сфері статевих стосунків [150, с. 71].

А. В. Савченко, С. П. Репецький вважають основним безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину суспільні відносини у сфері суспільної моральності, які визначають негативне ставлення людства до використання людини в якості живого товару, зокрема в частині отримання заробітку шляхом надання платних сексуальних послуг [248, с. 155]. О. Б. Западнюк – сексуальну мораль [128, с. 104], А. В. Плотнікова – моральність у сфері статевих відносин як складову суспільної моральності [220, с. 10]. К. М. Оробець – основні засади суспільної моралі у сфері статевих стосунків [209, с. 455]. В. Г. Кундеус та Я. О. Лантінов пишуть власне про «моральність» [166, с. 23]. З приводу останнього зазначимо, що за такого підходу безпосередній об'єкт збігатиметься з видовим, а тому таку точку зору підтримати неможливо. Що ж стосується позиції А. В. Савченка, С. П. Репецького, то наведений ними підхід не порушує згаданого правила, проте не узгоджується із запропонованою ними класифікацією злочинів проти моральності, де, як вже зазначалося, правники виділили злочини, що посягають на нормальний уклад статевого життя, та людську гідність *(не посилаючись при цьому на сферу моральності – К. В.).* Тому визначення основного безпосереднього об'єкта через зворот «суспільні відносини у сфері суспільної моральності» виглядає непослідовним, хоча, на нашу думку, цілком правильним, оскільки помилка була допущена науковцями під час визначення відповідної класифікаційної групи досліджуваних злочинів, а не при визначенні їх безпосереднього об'єкта.

Для формування власного бачення основного безпосереднього об'єкта досліджуваного кримінального правопорушення вважаємо за доцільне проаналізувати зміст понять, через які він визначається у наведених вище позиціях вітчизняних правників.

«Статеві відносини» (за допомогою цього поняття основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 303 КК, визначають такі науковці, як В. А. Ломако, А. В. Плотнікова, І. О. Бандурка, А. В. Ландіна), «статева сфера» (прихильником використання цього поняття є А. М. Бабенко), «статеве життя» (цим поняттям послуговуються А. В. Савченко, С. П. Репецький), «статеві стосунки» (про них у співавторстві пишуть В. В. Кузнецов, Н. О. Семчук і В. Д. Чабанюк) «статеві (інтимні) стосунки» (про них зазначають С. Ф. Денисов і С. Г. Кулик), «статеві потреби» (на них наголошує В. О. Навроцький), сексуальні стосунки (С. С. Яценко, В. В. Кузнецов, В. П. Бойченко), сексуальна мораль (О. Б. Западнюк).

Як бачимо, наведені вище поняття об'єднують слова «статева» (статеві, статеве) та «сексуальна» (сексуальні), а інші складники різняться.

«Статевий» (-а, -е) визначається в тлумачному словнику як прикметник до «стать» [47, с. 1190], під якою, своєю чергою, розуміють сукупність анатомо-фізіологічних ознак організму, що забезпечує відтворення потомства і дозволяє розрізняти у більшості організмів чоловічі й жіночі особини, а також один із двох розрядів живих істот, що різняться за цими ознаками [47, с. 1191]. Водночас «сексуальний» – пов'язаний із статевими зносинами; статевий [47, с. 1112]. В іншому джерелі «сексуальний» розуміється як статевий, той, що пов'язаний із статевим життям [169, с. 683]. Як бачимо, «сексуальний» визначається як «статевий», що дає підстави розглядати наведені слова як синоніми. За спостереженням А. А. Запорожець, ці категорії у кримінальному законодавстві країн Західної Європи об'єднані єдиним

терміном – «sexual», яка має одне етимологічне значення – сексуальний, статевий, гендерний [129, с. 103].

Тепер перейдемо до аналізу інших складників досліджуваного поняття. «Відносини» – це стосунки, зв'язки, взаємини між ким-небудь [47, с. 134], зв'язки, що виникають між людьми, суспільствами, країнами у процесі спілкування, діяльності на якому-небудь ґрунті [47, с. 138]. Як бачимо, ключовим у цьому визначенні є вказівка на зв'язки (в розглядуваному нами випадку – між людьми).

Як зв'язки, взаємини, які виникають між людьми в процесі спілкування, визначають тлумачні словники поняття «стосунки» [47, с. 1201; 169, с. 725]. Тобто це поняття орієнтує лише на відносини між людьми (а не між іншими суб'єктами), тоді як у «відносини» може вступати між собою значно ширше коло учасників (країни, суспільства). Тому перше поняття точніше відбиває зв'язки у статевій (сексуальній) сфері, а друге є більш загальним.

Також занадто загальним для позначення зв'язків між людьми є поняття «сфера», яке лише в одному із п'яти своїх значень тлумачиться як межа поширення чого-небудь (область фізичного або духовного життя, діяльність людини або суспільства; галузь знання, виробництва, мистецтва і т. ін.). В інших значеннях це поняття означає: 1) замкнуту поверхню, всі точки якої рівновіддалені від центра; 2) предмет, що має форму кулі; поверхню такого предмета; 3) сукупність умов, середовище, в якому що-небудь відбувається; 4) коло осіб, близьких за соціальним становищем, діяльністю та ін. [47, с. 1220]. Як бачимо, навіть у тому значенні, що можна пов'язати із таким складником як «статева» («сексуальна»), «сфера» є більш загальним поняттям, ніж «стосунки». Водночас є підстави стверджувати, що на сфери поділяється суспільна мораль (видовий об'єкт досліджуваного кримінального правопорушення), що дозволяє попередньо визначити основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 303 КК України, як суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків. Але для

об’єктивності аналізу варто розглянути й інші поняття, якими послуговуються науковці під час вирішення відповідного наукового питання.

«Потреба» – це необхідність у кому -, чому-небудь, що вимагає задоволення; те, без чого неможна обійтись [47, с. 905; 169, с. 605]. Вважаємо, що на відміну від попередньо розглянутих, це поняття є занадто вузьким порівняно із поняттям «стосунки», оскільки відбиває лише активну позицію учасників цих стосунків. Водночас не всі члени суспільства (хоча заради справедливості слід зазначити, що їх абсолютна меншість) розглядають статеві (сексуальні) стосунки як «те, без чого неможна обійтися», або «необхідність» для себе. Особа може від народження не мати таких потреб, може свідомо утримуватися від реалізації себе у статевій сфері, а може брати в ній участь, але «попутно», «за залишковим принципом», не вважаючи це для себе першочерговим, не розглядаючи це як необхідність, цікавлячись нею лише тоді, коли всі інші потреби (фінансові, житлові, дружні) вже задоволені.

Те саме можна сказати і про поняття «життя», яке, до речі вживається аж у десяти значеннях [47, с. 276].

Слід відзначити також, що *основним безпосереднім* об’єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, є саме суспільна мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків, без вказівки на «основні принципи» (як це роблять В. А. Ломако, І. О. Бандурка) або «устої» (А. О. Бабенко). Це пояснюється тим, що *видовий* об’єкт був визначений нами як «суспільна мораль», а не «основні принципи суспільної моралі» або «устої суспільної моралі».

Тому під час визначення основного безпосереднього об’єкта немає підстав обмежувати його основними принципами, устоями або чимось іншим. Інакше вирішення питання призведе до невизначеності із долею кримінально-правової охорони інших складових сфери статевих (сексуальних) стосунків (крім основних принципів чи устоїв). З одного боку, судячи з назви видового об’єкта, немає підстав стверджувати про відсутність такої охорони (більш

того, його визначення орієнтує на необхідність здійснення цієї охорони), а з другого – жоден із основних безпосередніх об'єктів, якими утворюється відповідний видовий об'єкт, не міститиме вказівки на можливість відповідної охорони, оскільки він обмежений лише основними принципами або устоями. Інакше кажучи, жоден із безпосередніх об'єктів, на які поділяється цей видовий об'єкт, не міститиме в собі інших складових частин сфери статевих (сексуальних) стосунків, крім її основних принципів чи устоїв. Також слід відзначити, що в розглядуваному випадку утворюватиметься ситуація, за якої сукупність основних безпосередніх об'єктів буде за обсягом меншою за обсяг видового об'єкта. Тобто суспільна мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків на рівні основного безпосереднього об'єкта буде охоронятися лише в частині її основних принципів або устоїв, а не всієї відповідної сфери, тоді, як вже відзначалося, під час визначення видового об'єкта, такого уточнення зроблено не було (на нашу думку, і не мало бути). Видається, що підхід до вирішення питання у такий спосіб послідовним визнати неможна. Тому, виходячи із необхідності кореляції між основним безпосереднім і видовим об'єктами, перший має бути визначений як суспільна мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків.

Викладене дозволяє підсумувати, що основним безпосереднім об'єктом сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків.

Додатковий безпосередній об'єкт розглядуваного злочину науковці визначають неоднаково. В. В. Кузнецов вважає, що його додатковим *обов'язковим* об'єктом є статева свобода, здоров'я, воля та гідність особи [160, с. 137]. Цю точку зору згодом поділив А. А. Нєбитов [202, с. 43]. Розширює коло відповідних суспільних відносин В. О. Навроцький, називаючи поряд з наведеними ще й власність [191, с. 436]. З такими твердженнями вважають за необхідне погодитися А. В. Савченко та

С. П. Репецький, які до того ж ще більше розширюють його за рахунок включення таких суспільних відносин як життя особи, її статева недоторканість, правильну діяльність державного апарату, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремої організації, установи, підприємства, право на повноцінне життя та всебічний розвиток осіб, щодо яких встановлена опіка чи піклування, встановлений порядок догляду за ними, їх майнових та інших прав, а також суспільні відносини у сфері суспільної моральності, що формують моральний розвиток неповнолітніх. Водночас додатковим факультативним об'єктом аналізованого злочину ці науковці визнають громадську безпеку [248, с. 155].

З цього приводу варто зауважити, що обов'язковий об'єкт зазнає шкоди (реальної чи загрози її спричинення) поряд із основним в абсолютно всіх випадках учинення злочину. Саме тому він і називається «обов'язковий». Існують обґрунтовані сумніви у тому, що всі перелічені правниками суспільні відносини зазнають шкоди (перебувають у небезпеці її заподіяння) в кожному випадку примушування особи до зайняття проституцією, втягування в неї або сутенерства. Принаймні, суспільні відносини у сфері суспільної моральності, що формують моральний розвиток неповнолітніх, можуть страждати лише в тих випадках, коли відповідні дії були вчинені щодо них, або в їх присутності, або вони якимось чином взагалі дізналися про відповідні вчинки суб'єкта злочину. Інші відзначені А. В. Савченком та С. П. Репецьким суспільні відносини мають найзагальніший стосунок до кримінально-правової охорони суспільної моралі у сфері статевих стосунків (основного безпосереднього об'єкта) та випадків сутенерства (примушування чи втягнення в / до зайняття проституцією). Важко відслідкувати такий зв'язок із правильною діяльністю державного апарату, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, окремої організації, установи, підприємства. Лише у виняткових випадках зазначені в диспозиції ст. 303 КК дії порушують право на повноцінне життя та всебічний розвиток осіб, щодо

яких встановлена опіка чи піклування, а також встановлений порядок догляду за ними, їх майнові та інші права [45, с. 70, 71]. Те саме стосується і додаткового факультативного об'єкта аналізованого злочину, яким ці науковці визнають громадську безпеку [248, с. 155]. Більш того, важко навіть уявити, що стан захищеності від загроз загального характеру (громадська безпека) внаслідок примушування або втягнення особи в зайняття проституцією чи сутенерства знизиться настільки, що це створить реальну загрозу заподіяння шкоди об'єктам, що охороняються розділом IX Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки». З нашої точки, зору це є теоретично допустимим лише тоді, коли відповідною діяльністю будуть займатися члени стійких злочинних об'єднань (наприклад, злочинних чи терористичних організацій). У будь-якому разі кваліфікація таких випадків має відбуватися за сукупністю злочинів, адже саме по собі членство суб'єкта (у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 303 КК України) в названих злочинних об'єднаннях визнається законодавцем більш суспільно небезпечною діяльністю, ніж сутенерство або втягнення особи в зайняття проституцією. Такий висновок випливає з аналізу санкцій статей 255, 257, 258^3, ч. 2 ст. 260 КК. Також кваліфікації за сукупністю вимагає і випадок, якщо відповідним суб'єктом є засновник або учасник не передбаченого законами України воєнізованого формування (ч. 1 ст. 260 КК).

В іншій роботі В. В. Кузнецов, характеризуючи додатковий об'єкт досліджуваного злочину, не диференціює його на обов'язковий та факультативний, а загалом зазначає, що, залежно від форм вчинення злочину та кваліфікуючих ознак, ним можуть виступати: життя та здоров'я особи, власність, громадська безпека, авторитет органів державної влади та ін. [162, с. 508]

В. Г. Кундеус та Я. О. Лантінов визнають додатковим об'єктом злочину «здоров'я, власність, безпеку життя, здоров'я, власності» [168, с. 23]. При цьому про те, чи є цей об'єкт обов'язковим чи факультативним, тут не

зазначено. Проте на початку дослідження правники зауважують, що графа «додатковий безпосередній об'єкт злочину» заповнюється, якщо «складу властивий обов'язковий додатковий безпосередній об'єкт злочину, якщо ж графа залишається не заповненою це означає, що додатковий безпосередній об'єкт злочину є факультативною ознакою для цього складу злочину» [168, с. 4]. В аналізованому нами випадку графа є заповненою, тобто відповідний додатковий об'єкт дослідники визнають обов'язковим.

На думку В. В. Коссе, додатковим обов'язковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 303 КК України, може бути здоров'я, воля й гідність особи, статева свобода, власність [151, с. 53]. Такий підхід до вирішення питання виглядає не зовсім послідовним, адже зворот «додатковим обов'язковим об'єктом може бути» містить в собі певну суперечність, оскільки, як відомо, якщо об'єкт є обов'язковим, то він «є», а не «може бути». Якщо ж правознавець мав на увазі, що шкода обов'язково спричиняється лише одній із названих ним груп суспільних відносин альтернативно, то йому варто було би перелічити ці відносини за допомогою розділового сполучника «або».

З нашої точки зору, додаткові обов'язкові об'єкти кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України, не властиві, а от додатковими факультативними виступають гідність (про що вже зазначалося вище), а також честь.

У разі вчинення таких діянь (що утворюють об'єктивну сторону розглядуваного злочину), як «втягнення» та «примушування», є підстави стверджувати про заподіяння шкоди честі та гідності, оскільки за відсутності такої шкоди ні про втягнення, ні про примушування вести мову не можна. З нашої точки зору, якщо особа вважає для себе прийнятною таку діяльність, як зайняття проституцією, її не треба до цієї діяльності ні втягувати, ні примушувати займатися нею (а в таких випадках ні честь ні гідність такої особи *apriori* страждати не може). На адресу такої особи достатньо зробити

лише відповідну пропозицію, що, звісно, не є кримінально-караним діянням. Інакше кажучи, відсутність заподіяння шкоди названим об'єктам свідчить про відсутність в поведінці суб'єкта таких кримінально караних діянь як «втягнення» чи «примушування». Наведене зайвий раз підтверджує жорстку зв'язку між об'єктом злочину та суспільно небезпечним діянням, що утворює його об'єктивну сторону.

Також вважаємо за необхідне відзначити, що відносини власності не зазнають шкоди у випадку вчинення розглядуваного злочину, оскільки для потерпілого немає майнової шкоди ні у виді прямих збитків, ні у виді упущеної вигоди. У разі вчинення втягнення або примушування потерпіла особа взагалі не мала наміру займатися проституцією, а тим паче збагатитися за рахунок цього. А от у разі вчинення сутенерства ситуація може бути двоякою: 1) особа може добровільно передавати сутенеру певні кошти для того, щоб він забезпечував її діяльність із зайняття проституцією саме в тому розмірі, що фактично передається; 2) особа не бажає передавати сутенерові кошти (взагалі виступає проти його діяльності як такої) або, хоча і бажає, але в меншому обсязі, ніж це відбувається фактично. Вважаємо з цього приводу, що в першому випадку питання про заподіяння шкоди відносинам власності навіть не виникає, а в другому – йдеться про зменшення доходів, отримуваних від здійснення незаконної діяльності (оскільки проституція й досі ще не є легалізованим видом господарської діяльності). З неї неможна сплачувати податки, її неможливо застрахувати, набути дозвіл на зайняття нею, замовити рекламні послуги тощо. Тому про заподіяння шкоди відносинам власності не можна вести мову, адже не відбувається набуття права власності як такого (у встановленому законом порядку). Якщо ж сутенер у особи, яка займається проституцією, забирає ті гроші або інше майно, яке вона отримала з інших джерел (не від зайняття проституцією), то його відповідальність має наставати за вчинення кримінального правопорушення проти власності на загальних підставах, а його дії,

відповідно, кваліфікуватися за сукупністю статті 303 та ст. 186, 187, 189 КК залежно від способу заволодіння майном. Викладене переконує в тому, що відносини власності не можуть виступати як додатковий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України [45, с. 71, 72].

З'ясувавши безпосередній об'єкт досліджуваного злочину, стає можливим визначити механізм заподіяння шкоди відповідним відносинам. Шкода досліджуваному безпосередньому об'єкту завдається через протиправний вплив, який може бути двох видів залежно від того, хто його здійснює:

1) протиправний вплив на предмет суспільних відносин, що відбувається «ззовні» – якщо суб'єкт кримінального правопорушення не належить до числа суб'єктів розглядуваних суспільних відносин;

2) протиправний вплив на предмет суспільних відносин та на соціальний зв'язок, тобто «зсередини» – якщо суб'єкт кримінального правопорушення належить до числа суб'єктів цих суспільних відносин та порушує обов'язки щодо суспільної моралі, покладені на нього законодавством (наприклад, педагогічний працівник порушує норми законодавства про освіту), або порушує моральні обов'язки, що випливають із його статусу чи обумовлюються суспільними уявленнями (наприклад, до таких суб'єктів можливо віднести представників церкви). У такому випадку зазначені суб'єкти виключають себе з цих відносин чи суттєво знижують у них свою роль, внаслідок чого відбувається деформація соціального зв'язку.

Викладене в цьому підрозділі дозволяє стверджувати, що:

- *основним* безпосереднім об'єктом сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків;

- *додатковими факультативними* об'єктами виступають суспільні відносини, що забезпечують гідність, а також честь.

Висновки до розділу 2

1. Загальним об’єктом злочину, передбаченого ст. 303 КК України, є вся сукупність суспільних відносин, що охороняється законом про кримінальну відповідальність.

2. Кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачено розділом XII Особливої частини КК, мають єдиний спільний родовий об’єкт. Таким об’єктом є однорідна група суспільних відносин, що забезпечують громадський порядок і суспільну мораль.

3. Видовим об’єктом сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль. Термін «моральність», що вжито законодавцем у назві розділу XII Особливої частини КК, означає певне впорядковане явище, стан, що досягається (має місце) за умови дотримання моралі. Коли ж норми моралі не дотримуються (порушуються) – моральність як явище відсутнє. Тому мораль є первинною щодо моральності, є передумовою її встановлення. Водночас без моральності моральні норми є мертвими, існують як певне статичне явище і лише їх дотримання або не дотримання втілюють їх у життя. При цьому таке дотримання або недотримання відбувається постійно, протягом часу якісь особи порушують відповідні норми, а якісь ні. Тому ці поняття «мораль» і «моральність» існують одночасно, їх можна розділити лише умовно, в свідомості дослідника (суб’єкта пізнання).

4. Основним безпосереднім об’єктом сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків.

Суб’єктами (учасниками) розглядуваних суспільних відносин є: а) держава через систему органів, які формують та реалізують політику у сфері захисту суспільної моралі (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, судові та правоохоронні органи, органи опіки та

піклування та ін.); б) сім’я; в) суб’єкти освітньої діяльності, їх педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники; г) медіа (засоби масової інформації); ґ) неурядові організації (міжнародні організації, церковні та правозахисні громадські організації); д) громадськість, групи осіб та окремі громадяни, які мають авторитет та можуть здійснювати вплив на громадську думку; е) наукові установи. Предметом суспільних відносин, охоронюваних нормою за ст. 303 КК України, є суспільна мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків. Соціальний зв’язок розглядуваних відносин складає: а) різноманітна діяльність суб’єктів щодо укріплення суспільної моралі, її захисту та протидії посяганням на неї, а також відновлення прав постраждалих осіб; б) утримання від вчинення зазначеними суб’єктами дій, які б порушували суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків.

За механізмом заподіяння шкода досліджуваному безпосередньому об’єкту завдається через протиправний вплив, який може бути двох видів залежно від того, хто його здійснює: 1) протиправний вплив на предмет суспільних відносин, що відбувається «ззовні» – якщо суб’єкт кримінального правопорушення не належить до числа суб’єктів розглядуваних суспільних відносин; 2) протиправний вплив на предмет суспільних відносин та на соціальний зв’язок, тобто «зсередини» – якщо суб’єкт кримінального правопорушення належить до числа суб’єктів цих суспільних відносин та порушує обов’язки щодо суспільної моралі, покладені на нього законодавством. У такому випадку зазначені суб’єкти виключають себе з цих відносин чи суттєво знижують у них свою роль, внаслідок чого відбувається деформація соціального зв’язку.

Оскільки в тлумачних словниках поняття «сексуальний» та «статевий» визначаються одне за допомогою другого, тому під час конструювання дефініції основного безпосереднього об’єкта їх варто зазначати разом (поряд).

Поняття «стосунки» вживається виключно для характеристики відносин між людьми (а не між іншими суб’єктами), тоді як у «відносини»

може вступати між собою значно ширше коло учасників (країни, суспільства). Тому перше поняття точніше відбиває зв'язки у статевій (сексуальній) сфері, а друге є більш загальним. Також занадто загальним для позначення зв'язків між людьми є поняття «сфера», яке лише в одному із п'яти своїх значень тлумачиться як межа поширення чого-небудь. Поняття «потреба», навпаки, є занадто вузьким порівняно із поняттям «стосунки», оскільки відбиває лише активну позицію учасників цих стосунків. Те саме стосується і поняття «життя», яке, доречи вживається аж у десяти значеннях. Через це при визначенні основного безпосереднього об'єкта досліджуваного злочину слід оперувати поняттям «стосунки».

Не є послідовними наявні у доктрині кримінального права спроби визначити основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 303 КК, за допомогою посилань на такі поняття як «основні принципи» або «устої». Ці уточнення порушують співвідношення між основним безпосереднім та видовим об'єктами, оскільки, з одного боку, при визначенні останнього таких уточнень не робилося, а з другого – тоді поза межами кримінально-правової охорони опиняється вся інша сфера статевих (сексуальних) стосунків, окрім їх основних принципів та устоїв.

5. Додаткові *обов'язкові* об'єкти кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України не властиві, а його додатковими *факультативними* об'єктами є суспільні відносини, що забезпечують гідність особи, а також її честь.

РОЗДІЛ 3
ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

Об'єктивна сторона – це зовнішня сторона кримінального правопорушення, що утворюється суспільно небезпечним діянням, суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між ними, а також місцем, часом, обстановкою, способом, засобами його вчинення [213, с. 133, 134]. Щодо досліджуваного злочину, цей елемент його складу описується законодавцем у ч. 1 ст. 303 КК у такий спосіб: «Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство» [156]. Як бачимо, викладення об'єктивної сторони текстуально збігається з диспозицією розглядуваної статті. Цю думку можна викласти і навпаки: у диспозиції ч. 1 ст. 303 КК викладено ознаки лише одного елементу складу цього кримінального правопорушення – його об'єктивної сторони. Аналізуючи ці ознаки, можна дійти висновку, що законодавець передбачив три види суспільно небезпечних діянь: 1) втягнення особи в заняття проституцією; 2) примушування особи до зайняття проституцією; 3) сутенерство, а також п'ять способів учинення перших двох діянь: 1) обман; 2) шантаж; 3) використання уразливого стану потерпілої особи; 4) застосування насильства; 5) погроза застосування насильства.

3.1 Суспільно небезпечне діяння

Обов'язковою ознакою складу кожного кримінального правопорушення є суспільно небезпечне діяння, формами вираження якого, згідно ч. 1 ст. 11 КК, є дія чи бездіяльність [213, с. 136]. Як вже зазначалося, диспозиція ч. 1 ст. 303 КК містить три види суспільно небезпечних діянь: 1) втягнення

особи в заняття проституцією; 2) примушування особи до зайняття проституцією; 3) сутенерство. Вочевидь такі діяння може бути вчинено лише шляхом активної дії. Дослідження судових вироків дозволило встановити, що перше з цих діянь мало місце у 15 випадках (щодо 16 засуджених осіб), друге – у 3 випадках (щодо 4 осіб), третє – у 118 випадках (щодо 195 осіб). Ще у 24 випадках (вироках) в поведінці 38 осіб мало місце одночасно і сутенерство і втягнення, а в поведінці 9 осіб – лише сутенерство (тоді як інші особи цими вироками засуджувалися за вчинення обох зазначених суспільно небезпечних діянь). З огляду на це, ознаки діяння першого виду були наявні у поведінці 54 осіб (16 випадків втягнення «в чистому вигляді» плюс 38 випадків його вчинення разом із сутенерством), а третього – 242 особи (195 випадків учинення «чистого» сутенерства, 38 випадків його вчинення разом із втягненням та 9 випадків його «чистого вчинення» у ситуаціях, коли тим самим вироком інші особи засуджувалися за сутенерство разом із втягненням). Також слід зазначити, що в 1 вироці конкретний вид діяння взагалі не було зазначено, а ще в одному – 2 осіб було виправдано.

Тепер розглянемо діяння, передбачені в диспозиції ч. 1 ст. 303 КК послідовно.

Втягнення особи в заняття проституцією. «Втягнення» означає дію за значенням втягнути і втягти [47, с. 165]. Своєю чергою обидва ці слова відсилають до «втягувати», що в переносному сенсі, лише в п’ятому значенні цього слова, означає «залучати», «притягати», «заохочувати» когось до участі в чому-небудь [47, с. 165]. Як бачимо, аналізоване поняття саме по собі негативного відтінку позбавлене, оскільки «залучати» можна і до якоїсь суспільно корисної діяльності.

На думку С. С. Яценка, втягнення проявляється в діях, що пов’язані з безпосереднім психічним чи фізичним впливом з метою викликати в іншої особи прагнення до вчинення відповідних дій: переконання, залякування, підкуп, обман, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких

спонукань, пропозиція вчинити злочин, обіцянка придбати або збути викрадене, давання порад про місце або спосіб вчинення або приховання слідів злочину [298, с. 676, 677]. Уявляється, що не всі ці акти поведінки є характерними саме для втягнення у зайняття проституцією, а тому правникові при визначенні досліджуваного поняття не варто було робити відсилку до власного коментаря п. 4 ст. 304 КК (тобто зовсім іншого кримінального правопорушення), як це було ним зроблено. Окрім цього, науковець намагається розкрити це діяння шляхом перелічення способів його вчинення, що саме по собі не є послідовним підходом до вирішення наукового питання, оскільки йдеться про дві різні, окремі ознаки об'єктивної сторони злочину (суспільно небезпечне діяння і спосіб його вчинення). Вказівку на спосіб вчинення діяння при визначенні поняття «втягнення» робить також Т. А. Шевчук. З її точки зору, воно може відбуватися «будь-яким способом» [290, с. 191]. З цього приводу варто відзначити, що способи скоєння розглядуваного кримінального правопорушення чітко визначені в законі: обман, шантаж, використання уразливого стану, застосування чи погроза застосування насильства. Тому використання під час втягнення (так само як і примушування) будь-яких інших способів не має юридичного значення і не утворює об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК України [42, с. 204].

З точки зору В. В. Кузнецова, втягнення в зайняття проституцією полягає у схилянні, спонуканні осіб жіночої та чоловічої статі до торгівлі своїм тілом [160, с. 137]. Трохи ширше тлумачать «втягнення» автори підручника за редакцією В. В. Коваленка – В. Я. Горбачевський, І. А. Вартилецька, О. В. Микитчик, В. С. Плугатир і М. В. Плугатир. Оскільки поділу авторства між ними за розділами не здійснюється, то це дає підстави розглядати всіх їх як співавторів, у тому числі й щодо матеріалу, який стосується характеристики злочину, передбаченого ст. 303 КК. Ці науковці до схиляння та спонукання, на яких наголошує В. В. Кузнецов, додають ще й

«силування» [103, с. 299]. При цьому В. В. Кузнецов відзначає, що це може бути схиляння навіть до разового вступу в сексуальні відносини за плату [160, с. 137]. Саме по собі таке визначення зауважень не викликає, але воно не узгоджується із поняттям «примушування», що надається правником нижче. Там науковець при наданні визначення не згадує про стать відповідних осіб, а також пише не про торгівлю своїм тілом, а про професійні обов'язки проститутки та про задоволення статевих потреб, бажань і фантазій клієнта [160, с. 137]. Вважаємо, що визначення примушування і втягнення мають корелюватися між собою, бо за змістом вони спрямовані на одне й те саме – домогтися від особи займатися проституцією. Тому під час визначення цих понять науковці мають послуговуватися однаковими термінами для опису того спільного, що ці два діяння об'єднує [42, с. 204, 205].

Використовуючи поняття «схиляння», наводить визначення втягнення в зайняття проституцією і В. В. Налуцишин. З його точки зору, воно полягає в схиленні, залученні особи до зайняття проституцією [198, с. 366]. На залученні до зайняття проституцією закцентовує увагу і В. О. Навроцький, який зауважує, що втягнення в зайняття проституцією – це дії, внаслідок яких інша особа спонукається до певної поведінки, залучається до неї, в такої особи виникає бажання поводитися певним чином [191, с. 436; 194, с. 969]. Через спонукання іншої особи до певної поведінки наводить визначення втягнення і С. Ф. Денисов [115, с. 412]. З його точки зору воно полягає у впливі на свідомість конкретної особи через переконування в доцільності певної поведінки [115, с. 412].

Цікавим є підхід Л. С. Кучанської, яка не розрізняє в своєму визначенні поняття «втягнення» та «примушування». З її точки зору, «під примушуванням або втягненням у зайняття проституцією слід розуміти схиляння, спонукання особи, або вчинення інших подібних дій, які мають на меті втягнення до зайняття проституцією» [171, с. 267]. На наш погляд, це визначення віддзеркалює лише сутність поняття втягнення, оскільки тут

використовуються знайомі вже нам терміни: «схиляння», «спонукання», які зустрічалися у наведених визначеннях «втягнення» іншими правниками (В. В. Кузнецовим, В. В. Налуцишиним, В. О. Навроцьким). Вказівка на «вчинення інших подібних дій» теж не стосується другого виду діяння – примушування, оскільки такі дії мають бути подібними до схиляння або спонукання, які, як було показано вище, стосуються першого виду діяння – втягнення. Зайвим аргументом на користь такого тлумачення є уточнення Л. С. Кучанською мети вчинення зазначених дій – втягнення до зайняття проституцією. Викладене дозволяє стверджувати, що дослідниця у своєму визначенні розкрила зміст лише одного виду суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 303 КК – втягнення в заняття проституцією [42, с. 205]. Те саме можна сказати і про позицію В. Т. Дзюби, який зазначає, що «втягнення особи в заняття проституцією або примушування особи до заняття проституцією полягає в схилянні будь-яким способом осіб жіночої чи чоловічої статі до заняття проституцією, незалежно від того, якій кількості клієнтів надано сексуальні послуги» [121, с. 208]. Схиляння, як вже зазначалося, характеризує лише таку форму діяння, як «втягнення».

Не розділяють визначення понять «втягнення» і «примушування» також Н. Г. Волковова та Д. Г. Казначеєв, які лише зауважують, що «примушування чи втягнення в заняття проституцією полягає в діях, внаслідок яких інша особа всупереч своєму бажанню повинна почати займатися проституцією» [94, с. 114]. Вочевидь під такими «діями» маються на увазі не дії (втягнення та примушування), а способи їх учинення, які являють собою іншу ознаку об’єктивної сторони складу розглядуваного злочину – спосіб його вчинення.

Так само не зовсім послідовною видається позиція А. П. Шеремета, який пише про «втягнення шляхом примушування», що, з його точки зору, полягає в залякуванні, грубому, жорстокому поводженні, відмові в матеріальній допомозі та інших діях, що погіршують становище потерпілої особи [293, с. 122]. Таке визначення можна тлумачити двояко: втягнення

може відбуватися одним єдиним шляхом – лише через примушування (1); або воно може бути вчинене різними шляхами (принаймні, двома), але тут правник навів лише один із них – примушування (2). Аналіз монографії науковця дозволяє стверджувати, що він є прихильником другого підходу. На його думку, втягнення в зайняття проституцією полягає в схилянні чи примушуванні до цього [293, с. 122]. Тобто виходить, що один вид альтернативного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК (примушування) є частиною іншого (втягнення). Такий підхід, як нам видається, потребує, принаймні, окремого обґрунтування.

Викладене дозволяє стверджувати, що в науковій літературі втягнення особи в зайняття проституцією: 1) розглядається як залучення її до відповідних дій; 2) визначається як схиляння, спонукання, силування до них; 3) описується шляхом перелічення способів учинення відповідних дій, але ці дії прямо не називаються [42, с. 206].

Зважаючи на взаємозв'язок понять «втягнення» і «примушування», вважаємо за доцільне надавати власне визначення першого поняття лише після аналізу наукових підходів до визначення другого.

Примушування особи до зайняття проституцією. Тлумачні словники трактують *примушування* як дію за значенням примушувати, що, своєю чергою, означає вимагати в кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі (бажання) [47, с. 940; 169, с. 615]. Через «вимагання» надає визначення примушування до зайняття проституцією і В. В. Кузнецов. З його точки зору, під цим поняттям слід розуміти вимогу виконати (не виконати) певні дії, різновидом яких є професійні обов'язки проститутки, спрямовані на задоволення за плату статевих потреб, бажань і фантазій клієнта [160, с. 137]. Такий підхід поділяють також В. Я. Горбачевський, І. А. Вартилецька, О. В. Микитчик, В. С. Плугатир і М. В. Плугатир [103, с. 299]. Як бачимо, у цьому визначенні наголошується на можливості вчинення примушування шляхом бездіяльності, у тому розумінні, що пасивною має бути поведінка

саме тієї особи, яка має в майбутньому надати сексуальні послуги (а чи будуть вони надані фактично – залежить від того, наскільки вдалим виявиться це примушування). Тобто тут підкреслюється пасивна поведінка надавача сексуальних послуг – наприклад, не пручатися, коли клієнт буде задовольняти те чи інше своє бажання або фантазію. Таким чином, мова тут не йде про вчинення самого примушування у такій формі суспільно небезпечного діяння, як бездіяльність, хоча надане вище визначення із тлумачного словника і не обмежує «вимагання в кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі» саме активною поведінкою. Вимагати в особи можна і того, щоб вона утрималася від учинення певних дій. Проте можливість скоєння цього суспільно небезпечного діяння лише за допомогою чітко визначених у законі способів (використання обману, шантажу, уразливого стану особи) орієнтує на те, що діяння (примушування) може бути лише активною дією. Тобто вплив на поведінку особи, яку примушують до зайняття проституцією, може бути лише активним. Так само виключно активною може бути й «вимога», за допомогою посилання на яку надається визначення примушування у тлумачному словнику та В. В. Кузнецовим.

На думку С. С. Яценка, примушування – це здійснення фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) чи психічного впливу (погроза застосувати фізичне насильство, знищити майно потерпілого, розголосити відомості, які він бажає зберегти в таємниці тощо) на особу [298, с. 676, 670]. Схоже визначення пропонує і С. Ф. Денисов – це протиправний психічний вплив, що охоплює відкриту або завуальовану погрозу настанням для потерпілої особи небажаних наслідків [115, с. 412]. Як бачимо, на відміну від попереднього, в цьому визначенні йдеться лише про один вид впливу – психічний. Слід відзначити, що обидві наведені дефініції досліджуваного поняття навряд чи можна визнати вдалими, адже в них відбиваються не ознаки діяння, а ознаки способу його вчинення, і то, не всіх можливих способів, а лише насильства чи погрози його застосування. Визнаючи

обумовленість змісту суспільно небезпечного діяння кримінально значущими способами його вчинення, зауважуємо, що це різні ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, про що нами вже було зазначено під час аналізу наведеного С. С. Яценком поняття «втягнення».

В. В. Налуцишин також акцентує увагу на виконанні вимоги під час визначення досліджуваної форми суспільно небезпечного діяння. Він вважає, що примушування буде мати місце при спонуканні особи виконати вимогу щодо зайняття проституцією всупереч своєму бажанню [198, с. 366]. Останню ознаку наводить у своєму визначенні В. О. Навроцький, на думку якого примушування до зайняття проституцією полягає у діях, внаслідок яких інша особа всупереч своєму бажанню повинна почати займатися проституцією [191, с. 436; 194, с. 969]. Цю точку зору поділяє А. В. Ландіна, зазначаючи водночас, що наведене визначення охоплює не лише примушування, а ще й таке діяння як втягнення. При цьому дослідниця посилається на перше видання науково-практичного коментаря Кримінального кодексу України за редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка [172, с. 156; 199]. Аналізуючи останні визначення, можна зробити висновок, що під нього підпадають усі можливі дії, їх коло не окреслюється ніяким чином. Увага акцентується на наслідку таких дій – особа повинна почати займатися проституцією. При цьому – це фактичний, а не юридичний (суспільно небезпечний) наслідок вчинення зазначених дій. Тобто у цьому визначенні ознака суспільно небезпечного діяння не розкривається, і, навіть, нічим не обмежується, а лише наголошується на змінах, які мають статися в об'єктивній дійсності внаслідок його вчинення. Такий підхід взагалі та до визначення примушування зокрема – не може бути визнаний послідовним. У цьому аспекті більш вдалим є наведене перед цим визначення В. В. Налуцишина, який надав його шляхом використання поняття «спонукання».

Викладене дозволяє підсумувати, що примушування особи до зайняття проституцією розглядається в науковій літературі як: 1) вимагання від неї

займатися такою діяльністю; 2) спонукання її до цього всупереч власному бажанню. Крім того, існують ще, принаймні дві групи позицій, прихильники яких розкривають зміст досліджуваного поняття, прямо це діяння не називаючи, а лише вказуючи на способи його вчинення (перша група) або на фактичні наслідки, до яких відповідні діяння мають призвести (друга група) [42, с. 206, 207].

З нашої точки зору, під *примушуванням особи до зайняття проституцією* слід розуміти *спонукання* іншої особи до зайняття проституцією *всупереч власному бажанню*, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК). Таке визначення, серед іншого, дозволяє показати взаємозв'язок таких ознак об'єктивної сторони, як діяння і спосіб, і, водночас, дозволяє уникнути ситуації, коли одна ознака (діяння) визначається через іншу (спосіб).

З урахуванням наведеного визначення поняття «примушування», можна повернутися до надання визначення поняттю «втягнення». Зважаючи на це, під *втягненням особи в зайняття проституцією* пропонуємо розуміти *схиляння* іншої особи до зайняття проституцією, спонукання її до зайняття такою діяльністю *за власним бажанням*, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК).

Як бачимо, ці визначення (примушування та втягнення) об'єднує те, що вони спрямовані на досягнення одного фактичного наслідку поведінки суб'єкта – домогтися від іншої особи того, щоб вона займалася проституцією. Крім того, сам законодавець передбачив однакові способи, використання яких робить вчинення обох цих діянь кримінально караними. Головна відмінність між цими діяннями полягає в тому, чи займається потерпіла особа проституцією за власним бажанням (при вчиненні втягнення) чи всупереч власному бажанню (у разі примушування) [42, с. 207, 208].

Проте, слід зазначити, що суди не завжди чітко розрізняють такі діяння, як примушування і втягнення. Так, Голосіївський районний суд

м. Києва, у вироці від 5 березня 2021 р. зазначив, що до функціональних обов'язків засудженої, входило зберігання в себе оригіналів документів дівчат, які працювали повіями, з метою обліку та контролю, а також *примушуванню* до зайняття проституцією шляхом погроз знищення документу та шантажу, шляхом погроз викриття чи повідомлення близьких осіб про зайняття проституцією дівчини-повії [52]. За допомогою таких формулювань у вироці описано одинадцять епізодів злочинної діяльності відповідної особи. Водночас у підсумку суд зазначив, що ОСОБА_3 визнається винною за ч. 2 ст. 303 КК України, а саме у *втягненні* в заняття проституцією кількох осіб [52]. Таким чином, вмотивовуючи необхідність постановлення обвинувального вироку в цій справі, суд одинадцять раз зазначив про наявність примушування, тоді як підбиваючи підсумок, вказав на зовсім інше діяння – втягнення. З нашої точки зору, тут мало місце саме втягнення (а не примушування) інших осіб в зайняття проституцією, оскільки останні мали змогу проявити свою волю при прийнятті рішення щодо заняття такою діяльністю, при чому, навіть на початковому моменті, коли йшлося про влаштування кожної з них до ескорт-агентства саме для «виконання функціональних обов'язків» повії, а не якихось інших. Тобто є всі підстави стверджувати про наявність у даному випадку спонукання інших осіб до зайняття проституцією за власним бажанням, що, на нашу думку, як було показано вище, охоплюється таким діянням, як «втягнення». Печерський районний суд м. Києва у вироці від 11 листопада 2020 р. припустився іншої, але схожої із наведеною, помилки. Дії відповідної особи були кваліфіковані як втягнення в зайняття проституцією, хоча, на наш погляд, тут мало місце сутенерство. Ця особа виконувала роль адміністратора у будинку (клубі), де надавалися сексуальні послуги повіями, і в її обов'язки, зокрема, входило: контроль діяльності дівчат, які надають послуги сексуального характеру (1), отримання обумовленої суми від клієнтів (2) повідомлення повії про необхідність надання клієнту послуг сексуального характеру (3), передача

повіям 50 відсотків зароблених ними грошей (4), залишення у себе інших 50 відсотків, які в подальшому розподілялися на інших учасників злочинної діяльності [74]. Тому не дивно, що, кваліфікуючи зазначені дії як втягнення в зайняття проституцією, суд не спромігся зазначити спосіб учинення цього діяння, адже насправді ніякого втягнення тут не було, а отже, неможливо визначити і спосіб його вчинення. Таку ж помилку цей суд (а перед тим органи досудового розслідування) допустив й у вироці від 29 жовтня 2020 р., засуджуючи у тій самій справі № 757/24143/20-к іншу особу, яка: 1) розміщувала рекламні оголошення на Інтернет-сайтах щодо надання дівчатами послуг сексуального характеру за грошову винагороду з зазначенням рекламних мобільних номерів телефонів; 2) відповідала на дзвінки від клієнтів, роз`яснюючи їм умови отримання сексуальних послуг; 3) контролювала діяльність повій; 4) отримувала від клієнтів обумовлену суму та повідомляла повій про необхідність надання клієнтам послуг сексуального характеру; 5) передавала частину одержаних грошей повіям та іншим учасникам організованої групи для подальшого розподілу [73]. Той самий Печерський районний суд м. Києва, але вже в іншій справі, засуджуючи особу за втягнення інших осіб в зайняття проституцією та сутенерство, у вироці від 9 жовтня 2020 р. обґрунтував у її поведінці лише наявність сутенерства, не розкривши при цьому в чому виявлялося втягнення і за допомогою якого способу воно відбувалося [72].

Слід відмітити, що судові рішення не завжди містять указівки на спосіб учинення таких суспільно небезпечних діянь, як примушування чи втягнення. Так, Шевченківський районний суд м. Запоріжжя у вироці від 6 червня 2024 р. зазначив лише, що підсудний втягнув в заняття в проституцію особу жіночої статі, в січні 2024 року, на постійній основі, працюючи водієм таксі, втягнув ОСОБА_7 в заняття проституцією з метою незаконного збагачення [88]. Таким чином, – робить висновок суд, –

ОСОБА_4 вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 303 КК України, який кваліфікується як втягнення особи в заняття проституцією [88].

В іншій справі Путивльський районний суд Сумської області вироком від 8 травня 2024 р., засуджуючи ОСОБА_4 за сутенерство та втягнення в заняття проституцією, щодо другого діяння також прямо не вказав спосіб, за допомогою якого воно відбувалося, зазначивши лише, що обвинувачена в жовтні 2023 р. запропонувала своїй знайомій з метою збагачення за грошову винагороду надавати клієнтам послуги сексуального характеру, на що остання погодилась [80]. Такої ж помилки припустився, зокрема, і Корольовський районний суд м. Житомира у вироці від 24 жовтня 2022 р., де йдеться про те, що засуджена особа познайомилась з ОСОБА_6 та запропонувала їй надавати сексуальні послуги за грошову винагороду, на що остання погодилась [64]. У цьому разі суд також не зазначив способу вчинення втягнення. До того ж тлумачення тексту обох наведених в цьому абзаці вироків зумовлює висновок, що таким способом була пропозиція (оскільки в обох вироках зазначено «запропонував»), яка взагалі не входить до кола тих, що передбачені у ст. 303 КК. Така ситуація є неприпустимою. Для перших двох діянь, передбачених в ч. 1 ст. 303 КК – примушування до заняття проституцією і втягнення в зайняття проституцією – спосіб є обов'язковою ознакою, що закріплена в диспозиції цієї статті КК, а тому його відсутність свідчить про відсутність у поведінці суб'єкта об'єктивної сторони складу відповідного кримінального правопорушення, а отже й складу кримінального правопорушення в цілому. Так само не вказав передбаченого законом способу, яким, на його думку, відбулося втягнення в заняття проституцією, Деснянський районний суд м. Києва у вироці від 13 липня 2020 року [53]. Більш того, суд зазначив, що засуджена особа здійснила набір осіб жіночої статі, переконуючи останніх у фінансовій вигідності та доступності діяльності в сфері надання сексуальних послуг за грошову винагороду, запевнивши у створенні безпечних умов, здійсненні опіки над

ними, відверненні насильства з боку клієнтів, чим втягнула їх у зайняття проституцією [53]. Як бачимо, втягнення тут відбувалося шляхом переконання, що, як відомо, не є кримінально караним способом вчинення цього діяння, а тому засудження відповідної особи за нього, з нашої точки зору, є необґрунтованим.

Києво-Святошинський районний суд Київської області вироком від 17 лютого 2023 р. засудив ОСОБА_5 за те, що, окрім вчинення сутенерства, вона втягнула та спонукала до зайняття проституцією ОСОБА_6, неповнолітню ОСОБА_7 та інших невстановлених жінок [59]. Тобто суд, по-перше, не вказав на спосіб учинення такого діяння, як втягнення. Слід зазначити, що, якщо щодо неповнолітньої потерпілої ОСОБА_7 закон і не вимагає встановлення конкретного способу вчинення втягнення, то щодо ОСОБИ_6 та інших невстановлених жінок це мало би бути зроблено. По-друге, крім сутенерства та втягнення, суд навів ще таке діяння як «спонукання», якого у диспозиції ст. 303 КК не міститься. Водночас, кваліфікуючи зазначені дії, суд не надав правової оцінки ні втягненню, ні спонуканню до зайняття проституцією, обмежившись лише вказівкою на вчинення винною особою сутенерства щодо неповнолітньої, повторно [59].

Шевченківський районний суд м. Львова у вироці від 20 грудня 2021 р. не лише не вказав на спосіб, яким відбувалося «втягнення», а взагалі не виклав обставин, що зумовили висновок суду щодо того, що таке діяння взагалі мало місце в цьому випадку. Суд зазначив лише, що відповідні особи здійснювали діяльність, метою якої було втягнення осіб у зайняття проституцією, та організовували забезпечення зайняття проституцією іншими особами [90]. Дослідження цього вироку дозволяє стверджувати, що всі наведені в ньому епізоди стосуються такого діяння, як сутенерство, і жоден – втягнення. Такий же висновок зумовлює вивчення також вироків Печерського районного суду м. Києва від 20 січня 2020 р. [69], від 29 вересня 2020 р. [71] та Ленінського районного суду м. Миколаєва від 28 січня 2020 р. [65].

Печерський районний суд м. Києва вироком від 16 грудня 2021 р. засудив за втягнення в зайняття проституцію особу, яка виконувала роль диспетчера та використовувала номер мобільного телефону на який зателефонував клієнт та домовлявся про надання сексуальних послуг щодо нього іншою особою [75]. Це єдиний епізод злочинної діяльності, що наведений у цьому вироку, тож можемо вказати не лише на те, що суд не зазначив способу втягнення, що саме по собі є помилкою, а й наголосити на тому, що він взагалі неправильно визначив вид вчиненого в даному випадку діяння з переліку тих, що передбачені ст. 303 КК. З нашої точки зору, тут йдеться про організацію діяльності з надання сексуальних послуг, що, як буде зазначено згодом, охоплюється таким діянням, як сутенерство, і в будь-якому разі не має стосунку до втягнення іншої особи в зайняття проституцією.

Рівненський районний суд Рівненської області у вироці від 1 червня 2020 р. зазначив, що відповідна особа обвинувачується у втягненні особи в заняття проституцією (сутенерство) [81], тобто навів ці діяння як синонімічні, що вочевидь не так. Звісно, що обвинувачувалася ця особа не судом, а органами досудового розслідування, але, затверджуючи угоду про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним у цій справі, суд відповідної помилки не виправив. Разом із тим, найбільш показовим з точки зору опису вчиненого винною особою суспільно небезпечного діяння є вирок Печерського районного суду м. Києва від 7 травня 2020 р., де взагалі не вказано, за вчинення якого саме суспільно небезпечного діяння із тих, що передбачені в ст. 303 КК, засуджується особа [70]. Суд зазначив, що відповідна особа, працюючи барменом у стриптиз клубі, переслідуючи ціль, спрямовану на втягнення осіб жіночої статті у заняття проституцією та в подальшому надання ними послуг сексуального характеру, з метою наживи, виконав усі дії для доведення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 303 КК України до кінця [70]. Яким чином оцінені «усі дії», а також за якою саме кваліфікуючою ознакою застосована ч. 2, у вироці нажаль не вказано. Таке

становище можна пояснити тим, що цим вироком, як і переважною більшістю інших, затверджено угоду про визнання винуватості. Тому суд обмежився вказівкою на те, що обвинувачений беззастережно визнав себе винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 303 КК України, за обставин, як вони викладені в обвинувальному акті [70]. Водночас такі телеологічні міркування не можуть служити підставою для не наведення у вироці обґрунтування кримінально-правової кваліфікації вчиненого.

У контексті дослідження діяння за ст. 303 КК України доцільно відмітити, що в міжнародному праві та зарубіжних наукових джерелах вживаються терміни «вербування» (англ.: recruitment), спонукання (англ.: causing) та примушування (англ.: coercing) та звернення (англ.: having recourse) [1; 2, с. 20; 146]. Зокрема, відповідно до ст. 19 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 р., кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації такої умисної поведінки:

a) вербування дітей для заняття проституцією або спонукання дитини до участі в проституції;

b) примушування дитини до проституції або отримання прибутку від цього або іншого використання дитини із цією метою;

c) звернення до дитячої проституції [145].

Вчинення таких видів суспільно небезпечного діяння, як примушування і втягнення, пов’язане із зайняттям *проституцією*, а тому слід встановити зміст цього поняття.

В Енциклопедії «*Britannica*» проституція визначається як практика відносно нерозбірливої сексуальної активності, як правило, з кимось, хто не є чоловіком/дружиною чи другом, в обмін на негайну оплату грошима чи іншими цінностями [5].

У свою чергу, за юридичним словником та енциклопедією WEX Корнельської школи права (США), проституція передбачає залучення, згоду або пропозицію сексуальних дій з іншою особою за певну плату [6].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає проституцію як рід занять, що полягає у вступі людей у безладні статеві стосунки за платню [47, с. 989]. Універсальний словник української мови характеризує її як продаж свого тіла для статевих зносин з метою здобуття засобів для існування, а також для особистого збагачення [169, с. 627]. Схоже визначення наводять В. В. Кузнецов і Л. О. Кузнецова, за спостереженням яких, у довідковій літературі термін проституція визначається як продаж жінкою свого тіла з метою здобути засоби для існування [164, с. 699]. Як бачимо, на відміну від попереднього визначення, тут проституція обмежується вказівкою на жінку як на суб'єкта її здійснення, а також на мету здобуття засобів для існування. Водночас, судячи з попереднього визначення, продажем свого тіла може займатися хто завгодно (людина будь-якої статі), а її метою може бути також особисте збагачення. Крім того, у ньому міститься вказівка щодо того, для чого саме здійснюється продаж людиною свого тіла – для статевих зносин, тоді як В. В. Кузнецов і Л. О. Кузнецова цього уточнення не роблять. Водночас продавати своє тіло можна і для інших потреб, не лише для статевих зносин, і не із сексуальним підтекстом взагалі. Так, наприклад, особа може лише дивитися на тіло іншої людини, розглядаючи його анатомічні особливості для задоволення своєї цікавості (а не статевих потреб), скажімо підлітки. Прикладом купівлі тіла людини не з сексуальною метою є діяльність художників або інших митців, яким це потрібно для реалізації їх творчих задумів, причому цілком правомірних. Вочевидь такі дії неможна розглядати як проституцію, а значить вказівка у її визначенні на статеві зносини є необхідною.

Великий тлумачний словник сучасної української мови вказує, що досліджуване поняття походить від латинського «prostitutio» – осквернення,

збезчещення [47, с. 989], тобто навіть його походження орієнтує на негативне значення, в якому воно має вживатися. Водночас вказівка в Універсальному словнику української мови на мету здобуття засобів для існування наводить на думку про можливу вимушеність такої поведінки, у тих випадках, коли «засоби для існування» в інакший спосіб отримати не вдасться.

З точки зору В. А. Ломака, проституцією вважається позашлюбний систематичний вступ жінки чи чоловіка в сексуальні стосунки з однією або кількома особами за плату [177, с. 798]. Як бачимо, дослідник визнає можливість визнання проституцією сексуальних стосунків із однією особою. Такий підхід поділяє, зокрема, Т. А. Шевчук [290, с. 191]. На противагу цьому, В. Т. Дзюба відзначає, що при проституції сексуальні послуги мають надаватися *невизначеному колу осіб* [121, с. 208]. У зв'язку із викладеним одразу виникає питання щодо оцінки випадків надання платних сексуальних послуг *визначеному колу осіб* (членам однієї сім'ї, наприклад, двом братам, батьку й синові, а також дядькові останнього, або студентам однієї академічної групи, мешканцям одного багатоквартирного будинку тощо). Чи змінює таке визначення кола споживачів сексуальних послуг характер поведінки їх надавача аж настільки, щоб не вважати його проституцією?

На думку В. В. Кузнецова, проституцією вважається вступ за плату у випадкові позашлюбні сексуальні відносини [160, с. 137]. Схожою є позиція С. С. Яценка, який уточнює ознаку «за плату» вказівкою (в дужках) на матеріальну винагороду, розташовує слова «позашлюбні» та «випадкові» у зворотному порядку, вказує на сексуальні зв'язки, а не відносини. Окрім цих редакційних відмінностей у викладенні тих самих ознак поняття проституції, правник додає ще одну ознаку: вказівку на те, що ці сексуальні відносини не ґрунтуються на особистій симпатії [298, с. 676]. Відзначаємо з цього приводу, що факт проституції при такому її розумінні буде довести надзвичайно складно. Як бачимо, це визначення утворюється низкою сутнісних ознак, і якщо наявність матеріальної винагороди (1), випадковість сексуальних

зв’язків (2) та їх позашлюбність (3) встановити цілком можливо, то особисту симпатію, а точніше її відсутність, процесуально доказувати проблематично. Спростувати твердження, що клієнт сподобався надавачу сексуальних послуг з першого погляду, і він відчув до нього особисту симпатію, навряд чи вдасться. А без цього відповідна діяльність (за наявності лише перших трьох вищенаведених ознак) проституцією вважатися не може. Продовжуючи характеристику проституції, правник відзначає, що це надання платних сексуальних послуг (у природній та неприродній, нетрадиційній формі) особою жіночої статі чоловікам чи особою чоловічої статі жінкам (гетеросексуальні статеві зв’язки) або особами однієї і тієї ж статі (мужолозтво, лесбійство). Характерними ознаками проституції є вступ у сексуальні зв’язки з різними партнерами (клієнтами) і попередня домовленість про оплату послуги. Оплата може бути грішми, цінними паперами, коштовностями, дорогими чи престижними речами, наданням матеріальних послуг, інших матеріальних вигід [298, с. 676]. З такими ознаками проституції, з нашої точки зору, слід погодитися. Водночас відзначаємо, що вступ у сексуальні зв’язки можливий і з одним партнером (клієнтом), якому сексуальні послуги надаються на постійній основі. Справа в тому, що за наявності достатньої матеріальної винагороди у надавача сексуальних послуг немає потреби мати інших клієнтів. Хоча, слід відзначити, що таке становище скоріше може бути характерним для проституції як такої (зайняття певним видом діяльності), а не для втягнення чи примушування в / до зайняття нею. Особа, яка примушує потерпілого поводити себе відповідним чином, зацікавлена в тому, щоб клієнт був далеко не один, оскільки це суттєво збільшить її прибуток. З іншої точки зору, відсутність інших клієнтів може бути вимогою особи, яка сексуальні послуги «споживає», тобто сам клієнт хоче залишитися єдиним клієнтом відповідної особи. За умови вигідності такої пропозиції, пристати на неї може не лише надавач сексуальних послуг, а й той, хто його змушує до цього, або сутенер.

З наведених вище позицій В. А. Ломака, С. С. Яценка та В. В. Кузнецова слідує, зокрема, також, що відповідні сексуальні зв'язки мають бути позашлюбними. У зв'язку з цим виникає питання, як оцінювати платні систематичні сексуальні зв'язки між подружжям? Така ситуація уявляється не суто гіпотетичною, а може мати місце, скажімо, у випадку одруження клієнта і надавача сексуальних послуг. При цьому в однієї сторони виникають почуття, а інша продовжує керуватися прагненням одержання коштів. Припустимо, жінка, яка надає сексуальні послуги, погоджується на пропозицію свого клієнта чоловічої статі: «Добре, я вийду за тебе заміж, якщо ти цього так хочеш, але за секс ти мені будеш платити, як і раніше!» Звичайно, такі зв'язки в цьому випадку вже стають не «випадковими», про що йдеться у визначенні С. С. Яценка, але чи є тоді сенс вести мову про їх позашлюбний характер? Справа в тому, що перше поняття цілком поглинає друге: будь-які сексуальні зв'язки у шлюбі не можна вважати випадковими. Водночас проблема у визначенні проституції через випадковість сексуальних зв'язків може виникнути в іншому аспекті: якщо надавач сексуальних послуг обслуговує одного і того самого клієнта на постійній основі, навряд чи такі зв'язки продовжують бути випадковими, як вони були у перший або другий раз їх надання. Це породжує сумніви в необхідності використання у визначенні поняття проституції таких ознак, як позашлюбність і випадковість.

Слід зазначити, що В. А. Ломако в пізнішій науковій публікації, написаній у співавторстві з О. О. Володіною, надав зовсім інше визначення поняття проституції. У роботі 2017 р. вона визначається як надання позашлюбних сексуальних послуг із метою отримання доходу [178, с. 337]. Як бачимо, порівняно з попереднім визначенням В. А. Ломака, що мало місце в науковій публікації 2004 р., у наведеному визначені повністю збереглася лише одна ознака – позашлюбність, тоді як замість «за плату» вже зазначено «з метою отримання доходу», а от усі інші ознаки взагалі не співпадають. Як

надання сексуальних послуг з метою отримання доходу визначає проституцію також В. О. Навроцький (здійснення нормальних статевих актів, задоволення статевої пристрасті в неприродних формах, вчинення будь-яких інших дій сексуального характеру, пов'язаних зокрема з різноманітними формами сексуальних збочень), додаючи до цього визначення, що такі послуги мають надаватися різним партнерам і не на основі особистої симпатії, приязні [191, с. 436; 194, с. 969]. Такий підхід поділяють, зокрема, А. П. Шеремет [293, с. 119, 120] та І. І. Чугуников [287, с. 163]. Критика використання у визначенні проституції вказівки на відсутність особистої симпатії була наведена під час аналізу позиції С. С. Яценка. Такі самі аргументи можна використати і щодо вказівки у відповідному визначенні на відсутність приязні, тим паче вона може згодом з'явитися. Схоже, але більш лаконічне визначення аналізованого поняття дають А. В. Ландіна та В. В. Налуцишин. З їх точки зору, проституція – це систематичне надання сексуальних послуг з метою отримання доходу [172, с. 156; 198, с. 365]. Як бачимо, правники, на відміну від В. О. Навроцького, не вказують на наявність різних партнерів, відсутність особистої симпатії та приязні, проте наголошують на тому, що відповідні дії мають бути систематичними. Ознаку систематичності при визначенні проституції наводять також Г. В. Дідківська, Т. О. Мудряк, А. А. Гмирін, Ю. В. Нікітін, В. В. Топчій [123, с. 302]. Водночас П. А. Шеремет у своєму визначенні цієї ознаки не наводить [293, с. 120], проте в подальшому тексті монографії про систематичність (вступу у статеві зносини) все ж таки зазначає [293, с. 121]. Так само В. О. Навроцький в іншій науковій публікації пише, що заняття проституцією означає надання сексуальних послуг більш чи менш тривалий час, причому різним клієнтам або *одноразово*, але *кільком особам* [193, с. 885]. Уточнює свою позицію і А. В. Ландіна, зазначаючи, що одноразовий вступ в статевий зв'язок за плату не утворює проституції [172, с. 159]. У зв'язку з цим виникає питання: як оцінювати два відповідні епізоди? З одного боку – це не одноразово, з

другого – не систематично, оскільки для появи ознаки систематичності явище має повторюватися принаймні третій раз.

Трохи в іншому аспекті ознака систематичності згадувалась у первісній редакції ч. 1 ст. 303 КК, де тоді було передбачено відповідальність за систематичне зайняття проституцією, тобто надання сексуальних послуг з метою отримання доходу [177, с. 798]. Тобто тут передбачалася відповідальність за систематичне зайняття такою діяльністю, як проституція, що свідчить про те, що несистематичне зайняття проституцією об'єктивної сторони цього злочину не утворювало і не мало наслідком кримінальну відповідальність. Така редакція диспозиції свідчить про те, що систематичність не є конститутивною ознакою проституції (зайняття проституцією), інакше там слід було би зазначити «зайняття проституцією, тобто *систематичне надання сексуальних послуг* з метою отримання доходу». Точку зору, згідно з якою систематичність не є ознакою проституції, раніше висловлювали В. В. Кузнецов, Н. О. Семчук, В. Д. Чабанюк [165, с. 166].

Одне з найширших за обсягом визначення поняття проституції надають В. Я. Горбачевський, І. А. Вартилецька, О. В. Микитчик, В. С. Плугатир і М. В. Плугатир. На їх думку, вона характеризується систематичністю випадкових, позашлюбних сексуальних зносин із різними партнерами (клієнтами), що не ґрунтуються на особистих уподобаннях і відчуттях, та попередньою домовленістю про плату (ціна може попередньо і не називатися) [103, с. 299]. Більшість цих ознак була присутня і в наведених вище визначеннях інших правників. Новим у цьому визначенні є уточнення моменту, в який може називатися ціна, за якою будуть надаватися сексуальні послуги. Водночас вказівка на те, що конкретна ціна може і не називатися, раніше за наведених правників була зроблена І. І. Чугуниковим [287, с. 163].

А. В. Плотнікова пропонує розуміти під проституцією діяльність із безпосереднього надання сексуальних послуг з метою отримання вигоди [220, с. 16]. Близькі за змістом визначення досліджуваного явища надають

Н. Г. Волковова та Д. Г. Казначеєв (у співавторстві), а також С. Ф. Денисов. Перші визначають його як надання сексуальних послуг з метою отримання доходу [94, с. 114], другий – уточнює це поняття, додаючи, що сексуальні послуги мають надаватися різним партнерам [115, с. 412]. Останню позицію поділяє й R. A. Gulaliyeva, яка відмічає, що проституція передбачає здійснення сексуальних зв'язків за плату та з різними особами [3].

У цьому контексті доречно навести міркування американських дослідників С. А. MacKinnon та М. Waltman, які доречно відмічають, що кожна юрисдикція та культура визначає проституцію по-своєму. За капіталізму, що наразі є домінуючою економічною формою в усьому світі, сексуальні акти в проституції зазвичай обмінюються на гроші або на товари, такі як наркотики, зброя, сигарети, автомобілі чи пальне [4].

М. Й. Коржанський і С. І. Селецький називають проституцією добровільне і постійне надання послуг сексуального характеру за гроші всім бажаючим [148, с. 489; 249, с. 254]. При цьому, – зазначають дослідники, – ці послуги можуть виражатися у вступі в статеві акти різних видів: нормальний, природний фізіологічний статевий акт чоловіка з жінкою, а також лесбіянство, мужолозтво та інші види статевого збочення [148, с. 489; 249, с. 254, 255]. Таке уточнення зауважень у нас не викликає. Проте далі правники перелічують випадки, які, на їхню думку, не мають визнаватися проституцією: одноразовий статевий акт за гроші (1), постійні статеві акти з одним партнером за гроші (2) та постійне надання послуг сексуального характеру всім бажаючим безоплатно (3) [148, с. 489; 249, с. 255]. Перші дві ситуації нами вже аналізувалися, і, як було показано, з нашої точки зору, охоплюються поняттям проституції, а третя вимагає окремого розгляду, якому вбачається за доцільне приділити увагу далі.

Проведений аналіз виявив, що в усіх наведених вище визначеннях наголошується на *платності* сексуальних послуг (отриманні доходу від такої діяльності, засобів для існування, особистого збагачення, вигоди тощо).

Аспект платності відбитий й у визначенні дитячої проституції, закріпленому у Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 р. Згідно зі ст. 19 цього акту, для цілей цієї статті термін «дитяча проституція» означає факт використання дитини для діяльності сексуального характеру, коли грошова чи інша форма винагороди або відшкодування надаються чи обіцяються як оплата, незалежно від того, чи здійснюється ця оплата, ця обіцянка або це відшкодування дитині чи третій особі [146].

Натомість М. І. Хавронюк наголошує, що загалом отримання доходу є наслідком суспільно корисної діяльності, а тому цю ознаку не бажано використовувати як конститутивну ознаку складу злочину, тим паче цього, оскільки, на відміну від злочинів у сфері господарської діяльності, проституція до такої діяльності не належить. Крім того, – продовжує правник, – якщо під доходом від зайняття проституцією розуміти чистий прибуток, то не існує методик для підрахунку витрат, безпосередньо пов’язаних з одержанням доходу від проституції, а якщо валовий дохід (виручка) – то навряд чи це є обґрунтованим [274, с. 338]. Одразу слід зауважити, що відзначені правником підходи до розуміння (оцінки) доходу не мають принципового значення, оскільки в аналізованій ним редакції ч. 1 ст. 303 КК йшлося про наявність доходу як такого, а не про його одержання в певному розмірі внаслідок відповідної діяльності. Не існувало мінімального рівня доходу, одержання якого давало би підстави розглядати відповідну діяльність як кримінально карану. Аналізуючи викладене, слід мати на увазі, що наведені судження були сформульовані науковцем під час чинності первісної редакції ч. 1 ст. 303 КК, де йшлося про таке діяння, як систематичне зайняття проституцією, яке у самій диспозиції визначалося як надання сексуальних послуг з метою отримання доходу. Проте думки правника не втратили актуальності й нині, оскільки, як вже відзначалося, перші два альтернативні діяння чинної редакції ч. 1 ст. 303 КК (втягнення та примушування) пов’язані

із проституцією, а тому слід встановити зміст цього поняття, усі його конститутивні ознаки, у тому числі те, чи є такою ознакою платність. Тим паче в одному із відносно нових видань (2019 р.) проституція визначається як систематичне здійснення сексуальних послуг [123, с. 302], тобто без вказівки на ознаку платності.

Втягнення або примушування до надання безоплатних сексуальних послуг вбачається теоретично можливим, проте практично нереальним, оскільки незрозумілою стає мотивація суб'єкта, який примушує потерпілу особу до заняття проституцією або втягує її в таку діяльність. Можна допустити помсту у такий спосіб, бажання познущатися з потерпілого, але на практиці таких випадків нам відшукати не вдалося, можливо через те, що статистика подібних випадків за ст. 303 КК не обліковується, тобто судова практика відповідну діяльність проституцією не визнає.

Вважаємо, що для відповіді на питання щодо можливості існування безоплатної проституції, слід з'ясувати, яким чином відповідне суспільно небезпечне діяння заподіює шкоду об'єкту злочину – суспільним відносинам, що забезпечують суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків. Для цього вельми важливим є з'ясування того, що саме засуджується суспільною мораллю у відповідній сфері: випадковість сексуальних зв'язків чи їх платність, або і те й інше. В останньому випадку слід також визначитися з тим, яка з цих ознак більш негативно сприймається соціумом. Так само можливим уявляється варіант, за якого досліджуване діяння досягає того ступеня суспільної небезпечності, що є притаманним кримінальним правопорушенням, лише за наявності обох цих ознак.

Для вирішення поставлених питань вважаємо за доцільне використання методу крайніх ситуацій. Перша ситуація – особа вступає в безладні сексуальні стосунки безкоштовно, друга – особа вступає в статеві стосунки лише з однією особою, але за плату. З нашої точки зору, в першому випадку йдеться про реалізацію особою свого права на статеву свободу – вільно

обирати собі статевих партнерів або утримуватися від такого вибору, і ставлення до її поведінки з боку суспільної моралі не має юридичного значення, оскільки тут йдеться про реалізацію особою свого права, тим паче в інтимній сфері, доступ до якої з боку суспільства має бути обмеженим (якщо не взагалі, закритим). У другому випадку можна вести мову про своєрідну матеріальну підтримку однією особою іншої, – це своєрідний різновид спонсорства. З боку суспільної моралі така поведінка засуджується значно більшою мірою, ніж та, що описана в першій ситуації. Справа в тому, що переважна більшість населення має здобувати собі засоби для існування власною працею, причому часто ця праця є тяжкою. За таких умов, особа, яка надає сексуальні послуги лише одному клієнтові, явно не «перенапружується», у неї не восьмигодинний робочий день, як у більшості членів суспільства. Тому отримання плати за таку діяльність, на наш погляд, засуджується суспільною мораллю значно більшою мірою, ніж безладні сексуальні зв’язки, у які особа вступає безоплатно. Хоча, за великим рахунком, і в цьому випадку, можна вести мову про право особи розпоряджатися власним тілом за власним бажанням. Проте здійснення цього права у такий спосіб – за плату – вже дозволяє порівняти його із певним видом господарської діяльності, який водночас є забороненим. Такий висновок слідує із факту встановлення адміністративної відповідальності за заняття проституцією, на відміну від безладних статевих зв’язків, які законодавством самі по собі не заборонені і, у разі їх безоплатності, не можуть розглядатися як вид господарської діяльності, більше того, не мають нічого схожого з нею.

Викладене переконує в тому, що вирішальною властивістю, яка зумовлює негативне ставлення суспільства до такого явища, як проституція, є платність сексуальних послуг, а тому вона має виступати як конститутивна ознака цього поняття. Недарма в обох використаних нами тлумачних

словниках визначення проституції дається через платність, і лише в одному – через безладність (статевих стосунків).

Таким чином, погоджуючись із позицією М. І. Хавронюка, що зазвичай, отримання доходу є наслідком суспільно корисної діяльності, заперечуємо його тезу в частині того, що ознаку платності не бажано використовувати як конститутивну ознаку складу злочину. При цьому, як вже відзначалося, наявність різних підходів до оцінки доходу від проституції не має принципового значення для встановлення факту її наявності або відсутності.

Викладене дозволяє стверджувати, що проституція характеризується такими ознаками: полягає у сексуальних стосунках (1), хоча б із одним партнером (2), які відбуваються за плату (3), про що існує попередня домовленість (4).

Водночас ознаки випадковості, позашлюбності сексуальних стосунків, відсутності особистої симпатії (приязні, уподобання, відчуттів), систематичності, наявності різних партнерів (клієнтів), що виділяються в літературі, не є притаманними проституції, оскільки можуть мати місце не в усіх випадках її вчинення.

З огляду на викладене *під проституцією пропонуємо розуміти сексуальні стосунки хоча б із одним партнером, які відбуваються за умови попередньої домовленості щодо їх оплати.*

Тому перші два альтернативні діяння, передбачені ч. 1 ст. 303 КК, – втягнення і примушування, – стосуються платних (за попередньою домовленістю) сексуальних стосунків хоча б із одним партнером.

Тепер перейдемо до розгляду третього виду суспільно небезпечного діяння, що міститься в ч. 1 ст. 303 КК, – *сутенерства*.

Згідно з Приміткою 1 до ст. 303 КК під сутенерством потрібно розуміти дії винної особи із забезпечення заняття проституцією іншою *особою*. Водночас Корольовський районний суд м. Житомира, засуджуючи ОСОБА_4 за сутенерство, визначив його як забезпечення заняття проституцією іншою

особою жіночої статті [64], тобто, всупереч положенням дефінітивної норми закону про кримінальну відповідальність, закріпленій у Примітці 1 до ст. 303 КК, обмежив відповідне коло осіб лише особами *жіночої статі*. Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя, засуджуючи відповідну особу вироком від 12 листопада 2020 р. зазначив, що її дії виразились у сутенерстві, а саме у втягнення осіб в заняття проституцією кількох осіб [67]. Тобто суд навів визначення сутенерства відмінне від того, що надане в законі про кримінальну відповідальність, а крім того, визначив одну форму діяння, що утворює об'єктивну сторону аналізованого злочину через іншу (сутенерство – через втягнення в заняття проституцією). За таких умов одна із цих форм виглядатиме відверто зайвою – або сутенерство не матиме окремого значення, оскільки його наявність не можна встановити, не звертаючись до аналізу втягнення, або, навпаки – втягнення буде зайвим, оскільки воно потрібне для визначення сутенерства, і ніякого самостійного навантаження при цьому не має.

В. В. Кузнецов зауважує, що сутенерством можуть бути різноманітні дії, спрямовані на організацію проституції іншими особами: надання транспорту, охорони, забезпечення відповідними засобами, підшукування клієнтів, надання медичної допомоги [160, с. 139]. Оцінюючи це твердження, одразу зазначимо, що скоріш за все тут має місце технічна вада. Припускаємо, що науковець мав на увазі не дії, спрямовані на організацію проституції іншими особами, а дії, спрямовані на організацію *заняття* проституцією іншими особами. Інакше виходить, що суб'єкт вчиняє якісь дії, метою яких є допомога іншим особам (другим) організувати зайняття проституцією (третіми особами). Тобто з наведеної правником редакції речення можна зробити висновок, що суб'єкт організовує якихось інших осіб (а не тих, які самі займаються проституцією), що вочевидь є беззмістовним, оскільки ні про яких осіб, діяльність яких слід організовувати, у диспозиції ст. 303 КК не йдеться. Тут йдеться про особу, яка забезпечує заняття

проституцією іншою особою (перший виділений нами вид осіб), а також про особу, яку втягують/примушують в/до зайняття проституцією (третій виділений нами вид). Крім того, надання медичної допомоги, на яке вказує правник (а також інші науковці, зокрема, В. Т. Дзюба [121, с. 209]), саме по собі, без учинення якихось інших дій, не може взагалі розцінюватися як протиправне діяння, оскільки є обов'язком медичних працівників. Виконанням ними їх професійних функцій є саме надання допомоги, яке за своєю сутністю є суспільно корисним, а не суспільно небезпечним діянням, а тому не може утворювати об'єктивної сторони ніякого злочину, в тому числі й того, відповідальність за який передбачено ст. 303 КК. Так само не може бути оцінена як суспільно небезпечна і протиправна діяльність інших «професіоналів»: кухарів, перукарів, візажистів тощо. Звісно, така діяльність за своєю інтенсивністю і важливістю має мало схожого із забезпеченням зайняття проституцією, і характеризує особу, яка надає відповідні послуги, а не сутенера, який все це організовує. Водночас ми вимушені були вдатися до цього аналізу через те, що В. В. Кузнецов як приклад дій, спрямованих на *організацію* заняття проституцією, навів надання медичної допомоги.

При цьому, зауважує правник, після надання визначення поняттю «сутенерство», ця особа не впливає ні фізично, ні психічно на початок заняття іншою особою проституцією [160, с. 139]. Це зауваження надає підстави для оцінки дій сутенера всього на всього як пособника особи, яка займається проституцією. А, якщо, своєю чергою, проституція як така не є кримінально караним діянням, то діяльність із забезпечення заняття нею тим паче не може мати наслідком кримінальну відповідальність. Все це слугує аргументами щодо можливої декриміналізації останньої та виключення слів «або сутенерство» із диспозиції ч. 1 ст. 303 КК.

Яскравим прикладом таких сутенерських дій може слугувати випадок, у якому вироком Київського районного суду м. Одеси від 1 листопада 2010 р. особа була засуджена за вчинення цього злочину за те, що вона підшукала та

орендувала квартиру, знайшла осіб, які займаються проституцією, та запропонувала їм надавати послуги сексуального характеру в цій квартирі за 500 грн. на годину, за умови, що половину виручених у такий спосіб грошових коштів вони будуть їй віддавати за підшукування клієнтів, які бажають такими послугами скористатися, а також за надання цієї квартири [61]. Аналізуючи викладене, можна стверджувати, що сутенерство виразилось у підбурюванні до заняття проституцією в цьому конкретному випадку, хоча відповідні особи і раніше вже займалися нею. Вважаємо за доречне використати надбання вчення про інститут співучасті в кримінальному правопорушенні в частині того, що підбурювання можливе лише щодо *конкретного* кримінального правопорушення [21, с. 198; 214, с. 248; 266, с. 7]. Звідси випливає, що наявність чи відсутність вчинення у минулому таких самих кримінальних правопорушень особою, до якої звернулись із відповідною пропозицією, немає значення для оцінки поведінки того, хто її закликає до нових таких самих правопорушень, як підбурювання. Цей досвід можна використати до нашої ситуації лише з певною долею умовності, адже заняття проституцією кримінальним правопорушенням не є. Крім того, сутенерство утворилося з таких дій, як підшукування клієнтів і надання квартири для надання в ній послуг сексуального характеру. Такі дії можна оцінювати як пособництво у заняттi проституцією іншими особами, тобто у діяльності, яка не є кримінально протиправною. Чи досягають ці дії того ступеня суспільної небезпечності, який є характерним для кримінального правопорушення, тим паче такого його виду, як злочин, яким є сутенерство? З нашої точки зору – ні.

Тут буде доречно навести ще один приклад із судової практики. Вироком Бориславського міського суду Львівської області від 15 червня 2010 р. ОСОБА_3 була засуджена за сутенерство за таких обставин. В кінці березня 2007 р. з метою особистого збагачення, познайомившись в готелі, розташованому в одному із селищ Львівської області, з повією ОСОБА_6, яка

надавала сексуальні послуги клієнтам в згаданому готелі, ОСОБА_3 запропонував їй працювати на нього та переїхати в м. Трускавець, на що ОСОБА_6 погодилася і була поселена ОСОБА_3 в АДРЕСА_2. В кінці квітня 2007 р. в одному з притонів в м. Львові він познайомився з повією ОСОБА_7, якій теж запропонував займатися проституцією в м. Трускавці, на що та погодилася і поїхала з ним в м. Трускавець, де він поселив її в квартиру АДРЕСА_3. В період часу з березня по 21.06.2007 р. ОСОБА_6 та ОСОБА_7 надавали сексуальні послуги клієнтам в різних готелях та саунах м. Трускавця та Дрогобича, які їм підшуковував ОСОБА_3 і частину виручених за ці послуги коштів передавали ОСОБА_3 [50]. У досліджуваному випадку засуджений підбурив повій ОСОБА_6 та ОСОБА_7 шляхом пропозиції працювати на нього та переїхати в м. Трускавець, а також підшукував їм клієнтів, що є діяльністю пособника. Факт поселення цих повій у квартири не може бути оцінений навіть як пособництво у заняттi проституцією, оскільки сексуальні послуги в цих квартирах не надавалися (а, як зазначено у вироці, надавалися в різних готелях та саунах м. Трускавця та Дрогобича [50]).

Не дуже багато дій, які самі по собі є суспільно небезпечними, наводять як приклади діяльності сутенерів Н. Г. Волковова та Д. Г. Казначеєв. З їхньої точки зору сюди входять надання приміщень, охорона, транспортні послуги, звідництво, рекламування, встановлення корупційних зв’язків для забезпечення невтручання державних органів, супроводження повії до замовника, отримання плати за надані нею сексуальні послуги [94, с. 116]. Більшість перелічених дій утворюють не забезпечення, а, знову таки, пособництво у заняттi проституцією, за винятком встановлення корупційних зв’язків для забезпечення невтручання державних органів та звідництва, за яке передбачена окрема відповідальність у ст. 302 КК. До такого ж висновку призводить аналіз дій, що утворюють сутенерство на думку В. В. Коссе: відбір осіб, які надаватимуть сексуальні послуги та узгодження переліку цих

послуг; пошук та первісний контакт із клієнтами, встановлення винагороди; забезпечення транспортування до клієнта або житлової площі, придатної для надання сексуальних послуг; забезпечення особистої безпеки особи, яка надає сексуальні послуги; забезпечення медичної допомоги особі, яка надає сексуальні послуги [151, с. 54].

Викладене слугує аргументами на користь уточнення законодавчого визначення сутенерства у такий спосіб, щоб ним не охоплювалися випадки підбурювання до заняття проституцією та пособництва у заняттi проституцією іншими особами, оскільки відповідна виконавська діяльність не є кримінально протиправною, або, навіть, як вже зазначалося, для виключення цього діяння із диспозиції ч. 1 ст. 303 КК.

Принципово іншим за ті, що були наведені вище, є приклад сутенерських дій, що використав В. А. Ломако, – створення умов для сексуальної експлуатації осіб, які займаються проституцією (утримання спеціально створених саун, масажних салонів, готелів, забезпечення транспортом, охороною тощо), здійснення нагляду і опіки над ними, захист від конкурентів, відвернення насильства чи обману з боку клієнтів та інші дії, що забезпечують діяльність з надання сексуальних послуг за плату [177, с. 799]. За такого визначення сутенерства думка щодо можливості декриміналізації цього діяння вже навіть не виникає. У пізнішій науковій публікації, написаній у співавторстві з О. О. Володіною, В. А. Ломако зауважує, що діяльність сутенера щодо забезпечення заняття проституцією іншими особами може бути поєднана з примушуванням чи втягненням у заняття проституцією [178, с. 339]. Цю думку розвиває К. М. Оробець, який зазначає, що в подальшому така діяльність може бути виражена у створенні умов для сексуальної експлуатації зазначених осіб, здійсненні за ними нагляду, в захисті від конкурентів, забезпеченні транспортом, у відверненні насильства чи обману з боку клієнтів та інших діях, що забезпечують умови сексуальної експлуатації таких осіб, тощо [209, с. 456]. З приводу

викладеного зазначимо, що одразу ж постає питання щодо суспільної небезпечності таких дій, як «відвернення насильства чи обману з боку клієнтів». Якщо розглядати їх як такі, що забезпечують умови сексуальної експлуатації, то питання знімається – суспільна небезпечність наявна, а от якщо відповідна експлуатація відсутня, то відповідно цього визначення, такі дії не є сутенерством, що ми повністю підтримуємо. Те саме стосується й наведеної перед цим позиції В. А. Ломака, викладеної одноособово.

А. А. Нєбитов, використовуючи тлумачний словник (а саме тлумачення слова «забезпечувати»), надає таке визначення поняття «забезпечення заняття проституцією» – це створення надійних для неї умов, надання необхідних засобів для існування особам, що нею займаються, їх захист тощо [202, с. 46, 47]. Знову таки, як і під час аналізу надання медичної допомоги, що пропонується певними дослідниками як приклад (один із можливих видів) сутенерських дій, мусимо зауважити, що надання необхідних засобів для існування – це прояв суспільно корисної діяльності, а тому така поведінка аж ніяк не може бути одним із проявів сутенерства як суспільно небезпечного діяння. Більш того, коли відповідні особи не мають засобів для існування, а інші особи, маючи можливість надати їм такі засоби, все ж таки їх не надають, то вони можуть бути притягнуті до відповідальності за статтями 135, 136 КК. Тому надання засобів для існування – це обов’язок, виконання якого не може мати наслідком кримінальну відповідальність.

Для вирішення ситуації, що склалася внаслідок наявних у науковій літературі та правозастосовній практиці підходів до визначення сутенерства, а точніше – до тлумачення його законодавчого визначення, наведеного у Примітці 1 до ст. 303 КК (як дій винної особи із забезпечення заняття проституцією іншою особою), з нашої точки зору, можна послугуватися зарубіжним досвідом кримінально-правової боротьби із цим явищем. У цьому аспекті визначальним є вивчення законодавства країн Європейського Союзу, вступ до якого є стратегічним напрямом розвитку нашої держави, що, як

відомо, 23 червня 2022 року було втілено у надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Кримінальний закон Федеративної Республіки Німеччини кваліфікує як сутенерство дії того, хто, зокрема, визначає місце, час, обсяг або інші обставини для заняття проституцією (абз. 2 ч. 1 § 181a Сутенерство) [135, с. 205], а також того, хто вчиняє негативний вплив на економічну незалежність іншої особи тим, що він на професійному рівні сприяє зайняттю іншої особи проституцією шляхом посередництва у статевих зносинах (ч. 2 § 181a Сутенерство) [135, с. 206]. З урахуванням цих положень приклади дій, що були визначені як сутенерські українськими правниками та віддзеркалювалися у наведених рішеннях правозастосовних органів, цілком охоплюються дефініцією сутенерства, наявній у Кримінальному законі ФРН, – це і оренда квартир для заняття в них проституцією, і підшукування клієнтів, а також будь-які інші дії, що з точки зору вітчизняної кримінально-правової доктрини (а саме інституту співучасті у кримінальному правопорушенні) оцінюються як пособництво. Тим паче як сутенерство в цьому аспекті мають розглядатися дії підбурювача як більш небезпечного порівняно із пособником виду співучасника. Разом із тим тут буде доречніше застосувати ч. 1 § 181a зазначеного нормативного акту, що встановлює відповідальність того, хто експлуатує іншу особу, яка займається проституцією [135, с. 205]. У будь-якому випадку дії, які згідно з положеннями вітчизняного законодавства, можуть розглядатися як співучасть у заняттi проституцією, яка, нагадаємо, не є в Україні кримінально караним діянням, – кримінальним законодавством ФРН оцінюються як сутенерство, що слугує аргументом на користь того, що вони мають охоплюватись і визначенням цього поняття, наданим в Примітці 1 до ст. 303 КК України.

Кримінальний кодекс Французької Республіки поняття сутенерства не використовує (хоча в одній із його статей і йдеться про полегшення сутенеру легалізації фіктивних джерел прибутків – ч. 2 ст. 225-6), разом із тим

відповідні дії підпадають під Розділ 2 «Про звідництво та злочинні діяння, що його наслідують» Глави V «Про посягання на гідність особистості» Розділу II «Посягання на особистість людини» [158, с. 122–125].

Зокрема, діяннями, що наслідують звідництво, визнаються: посередництво між двома особами, одна з яких займається проституцією, а інша використовує або оплачує проституцію іншої особи (ч. 1 ст. 225-6 КК Франції) [158, с. 122]. В цьому аспекті буде слушним вказати на те, що цими положеннями цілком охоплюється діяльність адміністраторів салонів із надання інтимних послуг, про що йшлося у наведених вище прикладах правозастосовної практики в Україні. Також цим діянням є здача, віддача в розпорядження приміщень чи місць, які не використовуються публікою, якщо тому хто здає або передає, відомо, що тут будуть займатися проституцією (ч. 3 ст. 225-10 КК Франції) [158, с. 124]. Тут буде доречно згадати про надання квартир та інших приміщень для надання послуг сексуального характеру, на чому наголошується у вітчизняній літературі та судових вироках. Частина 4 ст. 225-10 КК Франції передбачає відповідальність за таке діяння, як здача, віддача в розпорядження транспортних засобів, які будуть використовуватися для заняття проституцією [158, с. 124]. Вважаємо, що в цій частині йдеться про *безпосереднє* використання транспортних засобів для заняття *в них* проституцією – на задньому сидінні легкової машини, кабіні вантажівки, в фургоні, причепі тощо. Тобто тут не йдеться про відповідальність за використання цих засобів для доставки клієнтів до місць, де надаються відповідні послуги, або, навпаки, повій – до клієнтів. Зазначена діяльність, як буде показано нижче, підпадає під надання допомоги або сприяння в зайнятті проституції (ч. 1 ст. 225-5 КК) і карається менш суворо – сімома роками тюремного ув'язнення та штрафом у розмірі 150 000 євро [158, с. 122], тоді як учинення діяння, передбаченого ч. 4 ст. 225-10 – десятьма роками тюремного ув'язнення та штрафом у розмірі 750 000 євро [158, с. 123, 124].

Крім того, слід зазначити, що саме звідництво, згідно ст. 225-5 КК Франції, визначається як: 1) надання допомоги, сприяння або заохочення до проституції іншої особи; 2) отримання коштів від проституції іншої особи; участь у розподіленні прибутків від цієї діяльності або отримання виплат від особи, яка систематично займається проституцією; 3) заохочення до проституції, прийняття на роботу для заняття проституцією тощо [158, с. 122]. Останній вид третього діяння цілком охоплюється поняттям сутенерства, закріпленим у КК України, що, як вже зазначалося, полягає у діях із забезпечення заняття проституцією іншою особою. Під ці дії підпадають також надання допомоги, сприяння до проституції, про що йшлося в п. 1). В цьому аспекті ними охоплюється величезний спектр дій: зокрема, охорона, доставка (транспортування) проституток до клієнтів (чи, навпаки, клієнтів до проституток), облаштування місць надання сексуальних послуг, їх рекламування, забезпечення засобами контрацепції, інтимними змазками тощо. Тобто йдеться про всі ті дії, які наводилися як приклади діяльності із забезпечення заняття проституцією українськими правниками, а також ті, що містяться в аналізованих судових рішеннях. З нашої точки зору, жодної дії, яка б не кореспондувала такому переліку, не існує. Тому є підстави для твердження, що поняття звідництва, що використовує французький законодавець, повністю охоплює поняття сутенерства, яким послуговується український. Зайвим аргументом на користь такого висновку слугує і те, що перше діяння у Франції карається навіть суворіше за друге в Україні – сім років тюремного ув’язнення та штраф у розмірі 150 000 євро [158, с. 122] та позбавлення волі на строк від трьох до п’яти років відповідно. Слід також відзначити, що за власне звідництво КК України передбачає набагато м’якшу відповідальність. Це діяння за ч. 1 ст. 302 КК є, взагалі, не злочином, а кримінальним проступком [156].

Як було показано, надання допомоги і сприяння проституції можуть виражатися у величезній кількості відповідних дій, коло яких якщо й можна

окреслити, то дуже приблизно, скоріш за все – взагалі неможливо. Тому всі приклади дій із забезпечення заняття проституцією, що наводились українськими правниками, а також ті, що містяться в аналізованих судових рішеннях, охоплюються поняттям звідництва за КК Франції, а отже й поняттям сутенерства за КК України. Тобто аналіз законодавства цієї країни Європейського Союзу слугує аргументом на користь збереження у КК України відповідальності за сутенерство, а також прикладом для визначення переліку дій, що можуть його утворювати.

Кримінальний кодекс Чеської Республіки визнає сутенером того, хто спонукає, влаштовує, наймає, спокушає або заманює іншу особу до заняття проституцією, а також того, хто отримує прибуток від проституції [159, с. 122]. Судячи з цієї дефініції, для визнання в поведінці певної особи ознак сутенерства достатньо встановити факт отримання прибутку від заняття проституцією іншою особою. Перелічені перед цим дії, які згідно з КК України охоплюються поняттям «втягнення в заняття проституцією», з позицій чеського законодавства визнаються сутенерством. Тим паче КК України визнає такі дії злочинними лише в тому випадку, коли вони вчинюються за допомогою чітко визначених у нашому кримінальному законі способів, тоді як для такого діяння, як сутенерство, спосіб не є обов'язковою ознакою, з наявністю якої пов'язується можливість притягнення до кримінальної відповідальності ні за КК України, ні за КК Чехії. Викладене свідчить про більший обсяг криміналізації сутенерських дій за КК Чехії порівняно з КК України. Вже неодноразово використаний приклад із орендою квартири для повій є за КК Чехії сутенерством за ознакою «влаштування іншої особи» до заняття проституцією, а приклад із наведеного вище вироку Бориславського міського суду Львівської області від 15 червня 2010 р., де особа, познайомившись із повіями, запропонувала їм переїхати в інше місто і займатися проституцією саме там – визнавався би сутенерством за КК Чехії за ознакою спонукання або спокушання (до заняття проституцією), а щодо

першої із цих повій – ще й за ознакою наймання, оскільки їй суб'єкт злочину запропонував працювати на нього, на що та погодилася [50].

Кримінальний кодекс Республіки Польща містить Главу XXV «Злочини проти статевої свободи і моральності», де ст. 204 передбачає відповідальність, зокрема, і за сутенерство. В §1 цієї статті визначається караність поведінки особи, яка з метою одержання майнової вигоди, *схиляє* іншу особу до зайняття проституцією або *сприяє* проституції, а §2 – *будь-якої* особи, *яка отримує майнову вигоду* із заняття проституцією іншою особою [155, с. 81]. Порівняно з українським законодавством, згідно з яким відповідальності підлягає особа, яка *забезпечує* заняття проституцією, обсяг кримінально протиправної поведінки за КК Польщі є значно більшим.

За казуїстичним принципом викладення кримінально протиправних діянь та без назв статей побудований Кримінальний кодекс Королівства Іспанія. Стаття 188 цього нормативного акту встановлює відповідальність, зокрема, для осіб, які отримують *дохід* від заняття проституцією іншою особою, навіть за її згоди [154, с. 100]. В цьому аспекті КК Іспанії є побідним до КК Чехії, де передбачено відповідальність того, хто отримує *прибуток* від проституції. Різними є лише виділені нами слова дохід і прибуток.

Викладений вище досвід законотворців країн Європейського Союзу переконує в тому, що обсяг криміналізації дій, що утворюють сутенерство, чи, принаймні, пов'язані з ним, в цих країнах є набагато ширшим за той, що позначено в КК України терміном забезпечення заняття проституцією. Тому під час встановлення змісту останнього немає підстав для обмежувального, чи, навіть, буквального тлумачення останнього, яке, як вже зазначалося, відповідно здійсненого А. А. Нєбитовим з використанням тлумачного словника дослідження визначається як створення надійних для проституції умов, надання необхідних засобів для існування особам, що нею займаються, їх захист тощо [202, с. 46, 47]. Поняттям сутенерства мають охоплюватися всі дії, які хоч якоюсь мірою йдуть на користь діяльності щодо надання

сексуальних послуг іншою особою, інакше кажучи, – полегшують її здійснення. Це може бути і згадані вище в літературі й судовій практиці випадки надання приміщень, транспортування клієнтів чи повій, забезпечення їх засобами контрацепції чи інтимними змазками, рекламування відповідних послуг. Вчинення хоча б одного з таких діянь вже є достатнім для визнання поведінки суб'єкта злочину сутенерством. З огляду на це вважаємо за необхідне переглянути наведені на початку розгляду цього виду суспільно небезпечного діяння (передбаченого ст. 303 КК), міркування щодо його можливої декриміналізації та законодавчого уточнення поняття сутенерства.

Вже згаданий А. А. Нєбитов зауважує, що вивчення ним судової практики свідчить про те, що особи, які займаються сутенерством, зазвичай самі примушують чи втягують до заняття проституцією, через що всі діяння, що утворюють об'єктивну сторону розглядуваного злочину, можна вважати сутенерством у широкому значенні слова [202, с. 46, 47]. Протилежну позицію відстоює В. В. Кузнецов указуючи *(як вже було зазначено вище – К. В.)*, що сутенер не впливає ні фізично, ні психічно на *початок* заняття проституцією іншою особою [160, с. 139].

А. В. Ландіна вважає, що сутенерство має іншу об'єктивну сторону, відмінну від об'єктивної сторони примушування чи втягнення до заняття проституцією. Таку позицію вона обґрунтовує тим, що В. А. Ломако визначає об'єктивну сторону сутенерства як: а) створення організованої групи для заняття сутенерством, б) керівництво такою групою, в) участь у такій групі [172, с. 157, 158; 176, с. 312]. На цій підставі дослідниця робить висновок, що сутенерство є самостійним злочином [172, с. 158]. З цього приводу варто зауважити, що правник наводив це визначення у виданні 2001 р., коли була чинною первісна редакція ст. 303 КК (від 5 квітня 2001 р.). Тоді відповідальність за сутенерство передбачалася у ч. 4 аналізованої статті, тоді як у першій її частині – за систематичне заняття проституцією. Звісно, що об'єктивна сторона сутенерства істотно відрізнялася від інших, передбачених

в інших частинах досліджуваної статті, форм діяння. За таких умов дійсно були підстави вважати сутенерство самостійним злочином, на що і звернула увагу А. В. Ландіна. Водночас вона видала свою монографію у 2013 р., тобто вже після зміни редакції ст. 303 КК, що відбулася 12.01.2006 р., де міститься зовсім інше визначення сутенерства. Тому, з нашої точки зору, у неї не було підстав спиратися на визначення цього поняття, наведене В. А. Ломаком щодо первісної редакції ст. 303 КК. Таким чином, висновок щодо того, що сутенерство є самостійним злочином, видається необґрунтованим.

Тим не менш А. В. Ландіна вносить пропозицію щодо передбачення відповідальності за сутенерство в окремій статті КК. Така пропозиція обґрунтовується дослідницею вже не тим, що воно є самостійним злочином, а тим, що порівняно із втягненням, примушуванням до зайняття проституцією, воно становить значно більшу суспільну небезпечність, що пов’язано, першою чергою, з тим, що воно посягає на особисту волю потерпілої особи, пов’язане із сексуальною експлуатацією осіб, які займаються проституцією (добровільно або примусово), а отже, із торгівлею людьми з метою їх сексуальної експлуатації [172, с. 163]. Крім того, зазначається, що за даними анкетування за це висловилися 72 % респондентів; про це свідчить також і зарубіжний досвід (Австрія, Швеція, Латвія) [172, с. 164, 165].

З приводу цього слід зазначити, що наведені судження є далеко не безспірними. Примушування або втягнення (в зайняття проституцією) є кримінально караними лише тоді, коли вони здійснюються за допомогою певних способів, що є іманентними названим діям: обман, шантаж, використання уразливого стану потерпілої особи, погроза застосування насильства або насильство. Без цих або подібних способів вести мову про примушування або втягнення неможливо. Усі зазначені способи об’єднує те, що вони деформують волю потерпілої особи. Водночас сутенерство може бути і не пов’язане із цим. Дослідниця сама вказує на випадки, коли особа займається проституцією добровільно. Особа, яка забезпечує таку її

діяльність (сутенер) на волю «потерпілої особи» не впливає жодним чином. Є підстави стверджувати, що, навпаки, користуючись послугами сутенера, відповідна особа почувається більш захищеною, оскільки отримує захист своєї діяльності від інших осіб (забезпечення сплати клієнтами її послуг, недопущення ними посягань на її життя та здоров'я, унеможливлення зазіхань на її майнові інтереси з боку інших осіб – потенційних вимагачів, шантажистів тощо). Відповідний захист відбувається в інтересах самого сутенера, якому потрібно, що б його «підопічна» мала можливість надавати послуги та збільшувала його прибуток, тоді як зазнавання нею шкоди досягненню цієї мети сутенера явно не сприятиме. Тим паче тут не можна говорити про торгівлю людьми з метою їх сексуальної експлуатації. Злочини проти волі, честі та гідності, відповідальність за які передбачено в розділі ІІІ Особливої частини КК, мають своїм основним безпосереднім об'єктом волю. У випадку добровільного зайняття особою проституцією цей об'єкт не страждає. «Добровільна» торгівля людьми неможлива, наявність згоди потерпілого свідчить про відсутність суб'єктивної сторони злочину в поведінці особи, яка таку «торгівлю» здійснює. Про це ще 2003 р. писав В. А. Козак [140, с. 13, 16]. Тому складається цікава ситуація – з одного боку, сутенерство є більш суспільно небезпечним діянням, ніж примушування або втягнення (в зайняття проституцією), оскільки воно обов'язково передбачає наявність двох осіб – сутенера та особи, яка надає сексуальні послуги, тобто негативний вплив на основний безпосередній об'єкт кримінально-правової охорони здійснюється колективно, з другого, – може не супроводжуватися посяганням на волю особи, яка надає сексуальні послуги, що є притаманним примушуванню або втягненню. Наведене може слугувати аргументом на підтримку позиції законодавця, який передбачив відповідальність за всі три можливі діяння, які утворюють об'єктивну сторону досліджуваного злочину, в одній і тій самій частині ст. 303 КК, що зумовлює висновок про приблизно однакову ступінь законодавчої оцінки суспільної небезпечності цих діянь.

Слід відзначити, що прихильником передбачення відповідальності за втягнення особи в заняття проституцією та сутенерство в окремих статтях КК є також В. В. Кузнецов. При цьому караність цих діянь він пропонує залишити абсолютно однаковою, як має місце у чинній редакції КК, де вони передбачені у межах однієї статті КК – 303. Частини перші пропонованих статей 156^4 та 156^5 КК містять у санкціях покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, частини другі – на строк від чотирьох до семи років, частини треті – на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої, частини четверті – на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна [163, с. 893, 894]. Оскільки перелік кваліфікуючих ознак у відповідних частинах статей 156^4 та 156^5 КК переважно також повторюються текстуально, а об'єкт кримінально-правової охорони також є однаковим, то пропозиція щодо необхідності передбачення кримінальної відповідальності за сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією в двох окремих статтях КК видається недоцільною.

А. В. Плотнікова є прихильницею вилучення з КК України ст. 303, з одночасною регламентацією відповідальності за організацію зайняття проституцією статтею 302 КК України. Дослідниця пропонує сформулювати основний склад цього кримінального правопорушення як створення, утримання місця для зайняття проституцією або інші форми організації зайняття проституцією з метою отримання вигоди [220, с. 16]. Така пропозиція, з нашої точки зору, принаймні вимагає окремого дослідження характеру і ступеня суспільної небезпечності пропонованого діяння порівняно з тим, що міститься в чинній редакції ст. 302 КК, а також того, що ознакою розпусних дій, на відміну від проституції, не є платність. На нашу думку, це необґрунтовано звузить обсяг кримінально-правової заборони, оскільки тоді поза нею одразу опиняться випадки безоплатної розпусти, що спричиняють таку саму шкоду об'єкту кримінально-правової охорони, як і платні (проституція).

Слід відзначити наявність в матеріалах судової практики необґрунтованого ототожнення форм діяння, передбачених у ст. 303 КК. Так, у вироці Суворівського районного суду м. Одеси від 21 жовтня 2023 р. зазначено, що відповідні дії суд кваліфікує за ч. 1 ст. 303 КК України *як втягнення особи в заняття проституцією (сутенерство),* а в іншому епізоді – за ч. 2 ст. 303 КК України *як втягнення особи в заняття проституцією (сутенерство), вчинене повторно»* [85]. Такий зворот орієнтує на те, що втягнення особи в заняття проституцією і сутенерство розглядаються як одні й ті самі (синонімічні) дії. Вивчення цього вироку дозволяє стверджувати, що насправді там мало місце лише сутенерство, в обох інкримінованих підсудній епізодах ні про яке втягнення не йдеться.

3.2 Спосіб

Ця ознака традиційно розуміється в кримінально-правовій доктрині як сукупність (система) прийомів і методів, що використовуються при вчиненні кримінального правопорушення [213, с. 140]. Вибір конкретного способу вчинення злочину (*у тому числі й втягнення особи в зайняття проституцією – К. В.*) залежить від цілої низки причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру (психологічний стан суб'єкта злочину, його особистісні якості й властивості, взаємини з потерпілим, навколишнє оточення тощо) [95, с. 328]. Серед іншого можна виділити також фізичні та психічні характеристики потерпілої особи, що мають значення для того, наскільки ефективним буде застосування до неї того чи іншого способу, який має здатність щодо ефективного досягнення мети – втягнути її в заняття проституцією.

Як слідує із редакції ч. 1 ст. 303 КК, перші два суспільно небезпечні діяння, що там зазначено (втягнення особи в заняття проституцією та примушування особи до зайняття проституцією) є кримінально караними лише в тому разі, коли вони вчиняються за допомогою одного із п'яти передбачених там способів: 1) обману; 2) шантажу; 3) використання

уразливого стану потерпілої особи; 4) застосування насильства; 5) погрози застосування насильства.

Дослідження судових вироків дозволило встановити, що із 15 вироків, якими було засуджено 16 осіб за вчинення втягнення особи в заняття проституцією, – в 11 вироках (щодо 12 осіб) спосіб учинення цього діяння взагалі не зазначено, а в 4 вироках (щодо 4 осіб) – способом було визнано використання уразливого стану потерпілої особи. При цьому лише у 2 випадках потерпілі були неповнолітніми, внаслідок чого встановлення способу вчинення цього діяння не є обов'язковим відповідно до Примітки 2 до ст. 303 КК.

Із 24 вироків, у яких 38 осіб було засуджено одночасно за втягнення особи в заняття проституцією та сутенерство, перше з цих діянь було вчинене шляхом використання уразливого стану 28 особами (причому 4 особи були засуджені за втягнення неповнолітніх, за що відповідальність має наставати незалежно від способу вчинення цього діяння), щодо 10 осіб спосіб вчинення зазначено не було (лише щодо 1 особи закон цього і не вимагає через неповнолітній вік потерпілого).

Тобто загалом із 54 осіб, засуджених за вчинення втягнення особи в заняття проституцією, 32 вчинили це діяння шляхом використання уразливого стану потерпілої особи, а щодо інших 22 – способу вчинення ними втягнення наведено не було. При цьому лише щодо 3 осіб останнє є цілком обґрунтованим (відповідно до Примітки 2 до ст. 303 КК). Зважаючи на це способу вчинення втягнення не було зазначено без достатніх підстав у 19 випадках із 54, що складає достатньо вагому частку (понад одну третину).

Що стосується такого діяння як примушування особи до зайняття проституцією, то із 4 осіб, які були засуджені за це діяння, 1 особа застосовувала насильство, ще 1 – погрожувала його застосуванням, а в поведінці інших 2 осіб були наявні 2 способи: обман та застосування насильства.

Тепер розглянемо способи, зазначені у ст. 303 КК, послідовно.

Обман. Психічна дія при обмані полягає в повідомленні хибних відомостей або в умовчанні про ті чи інші відомості, що спрямовуються на введення особи в оману. Шляхом обману винна особа має на меті домогтися певної, потрібної їй, поведінки потерпілого, або того, щоб потерпілий утримався від відповідної поведінки [95, с. 326]. Зважаючи на викладене, відзначаємо, що для втягнення особи в заняття проституцією є характерною мета домогтися від потерпілої особи того, щоб вона стала займатися проституцією.

Форми обману різноманітні: обман дією, словесний обман тощо. Усі ці форми зовнішнього прояву обману можуть бути класифіковані на обман шляхом дії (активний обман), і обман шляхом бездіяльності (пасивний обман) [95, с. 326]. Стосовно втягнення в зайняття проституцією пасивний обман можна уявити лише на теоретичному рівні. Скажімо, якщо одна особа займається пошуком сексуальних партнерів для іншої, бере з них за це гроші, а от інша особа цього факту не усвідомлює, і вступає у сексуальні стосунки з ними для власного задоволення. Можна уявити й інші ситуації, але їх має об’єднувати те, що суб’єкт не повідомляє того, кого він «втягує», про свій комерційний інтерес у відповідних сексуальних стосунках. Інакше кажучи, – про те, що те, чим вона займається є проституцією, а не чимось іншим. Звичайно, це стосується фактичного боку вчинюваного діяння. Мова не йде про обман щодо юридичної помилки – коли суб’єкт стверджує, що поведінка іншої особи з точки зору закону не оцінюється як проституція. Обман щодо юридичних властивостей вчинюваного діяння (коли особа займається проституцією і усвідомлює цей факт, але не знає визначення цього поняття, юридичних наслідків такої поведінки тощо) не утворює способу вчинення аналізованого злочину і, як уявляється, взагалі не має спонукаючої сили для того, щоб «вмотивувати» особу займатися такою діяльністю. З точки зору М. Й. Коржанського та С. І. Селецького, обман – це різні неправдиві

обіцянки, відомості [148, с. 490; 249, с. 255]. В. А. Ломако (одноособово та у співавторстві з О. О. Володіною), а також А. В. Ландіна ширше підходять до визначення досліджуваного поняття зазначаючи, що обман – це навмисне перекручування або приховання істини, а також повідомлення завідомо неправдивих відомостей з метою втягнення потерпілої особи до заняття проституцією [172, с. 157; 177, с. 800; 178, с. 337]. У такому ж ключі висловлюються й інші науковці. Так, Н. Г. Волковова та Д. Г. Казначеєв розглядають обман як повідомлення завідомо неправдивих відомостей чи умовчування про факти. При вчиненні розглядуваного злочину, – зазначають правники, – він може полягати у введенні в оману щодо мети вступу у статевий зв'язок, вербуванні для роботи за кордоном під приводом виконання іншої роботи тощо [94, с. 116]. Т. А. Шевчук пише, що обман – повідомлення неправдивих відомостей або ж їх замовчування з метою втягнення особи в зайняття проституцією [290, с. 192]. З цього приводу вважаємо за необхідне зазначити, що в такій редакції виходить, що одним із різновидів обману є *замовчування неправдивих відомостей*, що не є послідовним. Варто було б зазначити про *замовчування відомостей, що мали бути повідомлені*. Крім того, не можна визначати спосіб (об'єктивну ознаку) через мету, яка є суб'єктивною ознакою. Таку ж непослідовність, з нашої точки зору, допускає і К. М. Оробець (а також В. А. Ломако та А. В. Ландіна, позиція яких була наведена вище), на думку якого, обман – це повідомлення завідомо неправдивих відомостей або умисне приховування інформації, яка мала бути повідомлена з метою втягнення особи в зайняття проституцією (наприклад, обіцянка надати роботу офіціантки, няньки тощо, тоді як наміром було втягнути таким чином особу в заняття проституцією) [209, с. 456].

Продовжуючи свою думку, Т. А. Шевчук зазначає, що самі секс-працівники розповідають потенційним потерпілим про те, що це легкий спосіб заробляти гроші з неважкими умовами праці, що сутенер завжди допоможе і захистить, проте не вказують на жодні «мінуси» цього заняття

(один із способів так званого пасивного втягнення) [290, с. 191]. У зв'язку з цим слід зазначити, що примусити іншу особу до зайняття проституцією шляхом обману, тим паче пасивного, неможливо. Тому цей спосіб вчинення злочину є характерним лише для такого виду суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 303 КК, як втягнення особи в заняття проституцією.

М. І. Хавронюк наводить такі приклади обману: обіцяння надати роботу масажистки, артистки, офіціантки, одружитися, сприяти участі в конкурсі без наміру виконати обіцяне [276, с. 416]. В. Я. Горбачевський, І. А. Вартилецька, О. В. Микитчик, В. С. Плугатир і М. В. Плугатир зауважують, що обман як спосіб втягнення у заняття проституцією полягає в обіцянні надати роботу, наприклад у масажному салоні, нічному клубі, вар'єте тощо. Насправді особа, яка вчиняє обман, планує використати потерпілу особу для заняття проституцією [103, с. 300].

З нашої точки зору, одне з найбільш вдалих визначень обману запропонував В. Т. Дзюба – це повідомлення (передача) завідомо неправдивих відомостей, фактів, вчинків, за допомогою яких потерпіла особа вводиться в оману (віра в те, чого немає) стосовно дійсних намірів винуватої особи (обіцянка влаштувати на престижну роботу, зніматись в кіно, стати переможницею конкурсу тощо) з тим, щоб усі ці обставини використати для втягування в заняття проституцією [121, с. 209]. Відмітний приклад обману, виявлений під час інтерв'ювання жінок, які займалися проституцією, їх батьків, поліцейських та інших осіб у м. Ванкувер (Канада), наводить у своєму дослідженні колектив зарубіжних дослідників M. Alexis Kennedy; C. Klein; J. T.K. Bristowe; B. S. Cooper; J. C. Yuille. Так, одним із способів, який використовували сутенери для втягнення в проституцію, полягав у тому, щоб обсипати нових жінок подарунками під виглядом того, що подарунки безкоштовні. Через деякий час жінкам говорили, що вони накопичили великий борг і повинні його сплатити [1].

На підставі цього вважаємо за можливе запропонувати таке визначення обману як способу вчинення розглядуваного злочину – це повідомлення завідомо неправдивих відомостей, спрямованих на втягнення потерпілої особи в заняття проституцією.

Слід зазначити, що вироком Деснянського районного суду м. Києва від 2 грудня 2021 р. дві особи були засуджені за примушування до заняття проституцією іншої особи шляхом обману, який виразився в тому, що вони запросили її приїхати до Києва під вигаданим приводом роботи нянею, при цьому не маючи наміру виконувати обіцяне [54]. Підтримуючи суд в наявності в цьому разі такого способу, як обман, зазначаємо, що він не має стосунку до такого діяння, як примушування, яке в аналізованому випадку відбувалося шляхом застосування насильства [54]. З нашої точки зору, «примусити» когось до чогось за допомогою використання обману взагалі не є можливим. У цьому разі, коли засуджені запропонували особі, яку запрошували працювати нянею, «спробувати себе у наданні інтимних послуг», і та відмовилась – мав місце замах на втягнення в зайняття проституцією шляхом обману.

Шантаж. Як вказано у Великій українській юридичній енциклопедії, шантаж (франц. chantage – вимагання[5]) – це залякування погрозою викрити або розголосити з певною метою факти, відомості, які можуть скомпрометувати, зганьбити особу; погроза розголошення компрометуючих або інших відомостей, які потерпіла особа (її рідні, близькі) бажає зберегти в таємниці, а також залякування заподіянням іншої шкоди [289, с. 901].

З точки зору В. А. Ломака та А. В. Ландіної шантаж для цього виду злочину (ч. 1 ст. 303 КК) – це погроза повідомити різним установам чи окремим особам відомості, яка потерпіла особа бажає зберегти в таємниці; погроза заподіяти іншу шкоду, залякування з метою створення вигідної для себе обстановки [172, с. 157; 177, с. 800]. Тобто ці науковці, як і

[5] *Примітка*. Це дозволило Є. М. Потапчук і Н. Д. Потапчук стверджувати, що шантаж є різновидом вимагання [226, с. 357].

В. М. Шевчук, є прихильниками широкого тлумачення обсягу шкоди, заподіянням якої погрожує винна особа. Водночас адресата погрози вони визначають вужче за нього, наголошуючи на тому, що таким адресатом може бути лише потерпіла особа.

Наукову позицію щодо широкого тлумачення змісту погрози при шантажі в процесі вчинення аналізованого злочину поділяють також Н. Г. Волковова та Д. Г. Казначеєв, які зазначають, що шантаж у даному випадку включає два види дій: а) погрозу викриттям, повідомленням відомостей, які компрометують особу (про засудження в минулому або про наявність венеричного захворювання); б) погрозу заподіянням іншої шкоди, залякування з метою створення вигідної для себе обстановки, поставлення потерпілої особи в залежне становище. Це, зокрема, вивезення особи за кордон і відібрання у неї документів, погроза заподіянням шкоди рідним чи близьким, доведення до потерпілого наміру продати в рабство чи піддати груповому зґвалтуванню тощо [94, с. 115]. У зв’язку з викладеним вважаємо за необхідне зазначити, що тут доречніше мовити не про два види дій, а про два методи або прийоми. Справа в тому, що вжитий правниками термін «дії» орієнтує на активну форму діяння як ознаку об’єктивної сторони, тоді як насправді вони характеризують зовсім іншу ознаку цього елемента складу кримінального правопорушення – спосіб. Своєю чергою, спосіб учинення діяння складатися з дій не може, оскільки тоді, по-перше, ці ознаки будуть підмінятися одна одною, і по-друге, під цим кутом зору спосіб стає поняттям, яке за обсягом буде ширшим за поняття діяння, що вочевидь не так. Відповідними діями в розглядуваному випадку, як вже зазначалося, є примушування до заняття проституцією та втягнення в зайняття проституцією, а шантаж виступає одним зі способів їх учинення, і утворюється, відповідно до позиції правників, двома видами погрози.

Про те, що шантаж полягає в погрозі будь-яким способом розголосити (публічно або конкретному адресатові передачі інформації) відомості, які

потерпіла особа бажає зберегти в таємниці, зазначає К. М. Оробець [209, с. 455, 456]. Як бачимо, науковець коло адресатів погрози обмежує лише потерпілою особою, тоді як про обсяг шкоди, заподіянням якої погрожує суб'єкт злочину, він не зауважив.

Так само обмежує коло адресатів погрози М. І. Хавронюк, проте, на відміну від позиції попереднього дослідника, він обмежує також і зміст погрози, вказуючи при цьому лише на розголошення відомостей, що компрометують відповідну особу, не зазначаючи про залякування заподіянням іншої шкоди [276, с. 416]. Такою ж по суті є позиція В. Я. Горбачевського, І. А. Вартилецької, О. В. Микитчика, В. С. Плугатира і М. В. Плугатира, які визначають зміст погрози як повідомлення зацікавленим (наприклад, батькам, чоловіку, дружині) особам або іншим приватним особам (сусідам та ін.), а також державним, громадським чи іншим організаціям, відомостей, що паплюжать особистість потерпілого [103, с. 300].

На противагу цьому, В. Т. Дзюба, навпаки, коло адресатів погрози не обмежує, але так само, як і М. І. Хавронюк (а також інші науковці, позиція яких була наведена в попередньому абзаці), обмежує її зміст, визначаючи шантаж як залякування погрозою викрити або розголосити певні *достовірні* факти, відомості щодо потерпілої особи або її рідних і близьких осіб, які можуть скомпрометувати або зганьбити потерпілу особу (її рідних і близьких), щоб тим самим примусити або втягти особу в заняття проституцією [121, с. 209]. Як бачимо, у цьому визначенні є вказівка на те, що відповідні відомості, розголошенням яких погрожує суб'єкт злочину, мають бути достовірними. Інша група правників не поділяє такого підходу. Зокрема, М. Й. Коржанський і С. І. Селецький визнають шантажем розповсюдження як дійсних відомостей, так і різних вигадок [148, с. 490; 249, 255]. Н. Г. Волкова та Д. Г. Казначеєв зазначають, що шантажем є погроза розголосити як дійсні факти, так і повідомити неправдиві відомості, здійснити наклеп [94, с. 115, 116]. В. Я. Горбачевський, І. А. Вартилецька, О. В. Микитчик, В. С. Плугатир

і М. В. Плугатир пишуть про намір оприлюднити як правдиві факти і відомості, так і наклепницькі вигадки [103, с. 300]. В. А. Ломако, О. О. Володіна та К. М. Оробець зауважують, що не має значення, відповідають відповідні факти дійсності чи ні [178, с. 337; 209, с. 456]. Така точка зору, на наше переконання, заслуговує на підтримку.

Підсумовуючи викладене, зазначаємо, що ми є прихильниками вузького підходу до тлумачення обсягу шкоди, заподіянням якої погрожує винна особа. Вважаємо за доцільне підтримати дослідників, з точки зору яких це може бути лише погроза розголошення відомостей, які потерпілий або його близькі особи бажають зберегти в таємниці. Адресатами цієї погрози, на наш погляд, як зазначено у попередньому реченні, можуть бути як потерпілий, так і його близькі особи. Відомості, розголошенням яких погрожує суб'єкт злочину, можуть бути як дійсними, так і неправдивими.

Голосіївський районний суд м. Києва у вироку від 5 березня 2021 р. зазначив, що злочин було вчинено шляхом погроз знищення документу та шантажу, шляхом погроз викриття чи повідомлення близьких осіб про зайняття проституцією дівчини-повії [52]. Як бачимо, суд вказав на два способи вчинення злочину: погроза знищення документу (1) та шантаж (2), який було здійснено шляхом, знову таки, погрози. З нашої точки зору, тут наявний лише один кримінально караний спосіб – шантаж, адже диспозиція ст. 303 КК не містить такого способу вчинення злочину, як «погроза знищення документу». Слід також зазначити, що окреме значення при вчиненні цього злочину має лише один вид погрози – погроза застосування насильства, оскільки він прямо зазначений у ст. 303 КК. З іншого боку, вивчення наведених вище доктринальних визначень шантажу дозволяє стверджувати, що переважна більшість науковців визнає його змістом саме погрозу, а не щось інше. Тобто, якщо виходити із широкого тлумачення поняття шантажу, яким охоплюється не лише погроза розголошення відомостей, які потерпілий або його близькі особи бажають зберегти в

таємниці, а також ще й залякування заподіянням іншої шкоди[6], – то погроза знищення документу буде охоплюватися цим поняттям. Тоді тут слід було б визнати наявність двох різновидів шантажу, двох видів погрози. Проте суд вжив поняття «шантаж» один раз, а, отже, він, як і ми, не поділяє позиції щодо його широкого тлумачення. Тому вказівка на погрозу знищення документу є зайвою, оскільки такий спосіб у ч. 1 ст. 303 КК не вказаний.

Використання уразливого стану потерпілої особи. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає слово «уразливий» як такий, що легко піддається дії, впливові чого-небудь [47, с. 1301]. У нашому випадку особа, яка перебуває в уразливому стані, легше ніж та, яка в ньому не перебуває, піддається впливові іншої особи, який спрямований на втягнення її в заняття проституцією. Як зазначає О. М. Лемешко, воля особи, яка перебуває в такому стані, не пригнічується, але все ж таки вона не приймає рішення самостійно [174, с. 114].

За спостереженням О. О. Гайдуліна, уразливий стан особи передбачено як кваліфікуючу ознаку в трьох статтях КК: 149, 258[1] та 303 [96, с. 40]. З приводу цього зауважимо, що в останній із наведених статей уразливий стан є конститутивною, а не кваліфікуючою ознакою відповідного злочину (точніше, складу цього злочину).

Відповідно до Примітки 2 до ст. 149 КК, в якій зазначено, що відповідне положення поширюється і на ст. 303 КК, уразливий стан визначається як зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин [156]. На думку Р. Л. Максимовича, на підставі цієї дефініції зміст досліджуваного поняття

[6] *Примітка*. Таке широке визначення, як вже зазначалося, не ми поділяємо.

встановлюється суб'єктом правозастосування в кожному конкретному випадку, тобто воно є оціночним [183, с. 317, 318].

Як зазначають В. І. Борисов і В. А. Козак, тлумачення уразливого стану потерпілої особи в аспекті застосування ст. 149 КК має відбуватися в контексті розуміння торгівлі людьми як кримінально протиправного посягання на особисту свободу особи [33, с. 110]. У зв'язку з цим логічним видається твердження, що тлумачення цього способу щодо застосування ст. 303 КК має здійснюватися в контексті розуміння таких діянь, як втягнення особи в заняття проституцією та примушування особи до зайняття проституцією. Як було встановлено у підрозділі 3.1 цього дослідження, ці діяння об'єднує те, що вони спрямовані на досягнення одного фактичного наслідку – домогтися від іншої особи того, щоб вона займалася проституцією.

Аналізуючи легальне поняття уразливого стану, О. О. Гайдулін відзначає, що характеристика особи, яка перебуває в такому стані, є схожою з ознаками недієздатності, і, водночас, має кілька особливостей [96, с. 40]. Така недієздатність: 1) має не спеціальний, а загальний правовий характер; 2) не потребує встановлення судом, а є фактичною; 3) може бути тимчасовою, тобто мати зворотній характер; 4) може мати не лише абсолютний характер, а й частковий; 5) обумовлюється як суб'єктивними властивостями особи, так і об'єктивними зовнішніми обставинами [96, с. 40]. Крім того, – зауважує правознавець, – законодавець орієнтує на те, що уразливий стан особи – це не лише *стан*, а й збіг тяжких *обставин*, приміром таких, як особисті та сімейні [96, с. 41]. Із таким поділом не погоджуються, зокрема, В. А. Козак і А. М. Орлеан. Перший – включає відповідні *обставини* в причинний критерій уразливого стану поряд із фізичними та психічними властивостями. Об'єднує ці джерела, які правник називає *ознаками* причинного критерію[7], те, що всі вони зумовлюють виникнення в особи такого стану, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними

[7] *Примітка*. Слід відзначити, що науковець виділяє також ще й психологічний критерій [141, с. 28].

[141, с. 29]. Другий – виокремлює фізіологічний і соціальний уразливий стан особи [207, с. 128]. Останній, з його точки зору, зазвичай характеризується наявністю надзвичайно скрутної ситуації (наприклад, необхідність значної кількості грошей для проходження лікування, втрата постійного джерела доходу, наявність на утриманні неповнолітніх та/або непрацездатних осіб, перебування самого потерпілого на утриманні іншими особами, наявність боргу у великому розмірі тощо) [207, с. 130]. Наведені міркування В. А. Козака та А. М. Орлеана, з нашої точки зору, заслуговують на підтримку. Водночас вважаємо за необхідне підтримати О. О. Гайдуліна в тому, що через наявність аналізованих обставин особа може свідомо дозволити втягнути себе в заняття проституцією з метою подолати такий збіг тяжких обставин, а на підставі того, що така об'єктивна мотивація ставиться законодавцем поруч із проявом обмеженої здатності потерпілого усвідомлювати наслідки власних дій, можна стверджувати, що вона, по суті, визнається *вибачальною помилкою* цієї особи і слугує підставою для оцінки її поведінки як жертви злочину, а не його співучасника [96, с. 41]. Тому збіг досліджуваних *тяжких обставин*, цілком охоплюється *зовнішніми обставинами* про які йдеться в першій частині законодавчого визначення уразливого стану. Обидві відзначені групи обставин володіють властивістю обмежувати здатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір незаконним діям, в цьому разі – втягненню в заняття проституцією. Тому на другу частину легальної дефініції не припадає жодного змістовного навантаження, у зв'язку з чим пропонуємо слова «збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин» вилучити із Примітки 2 до ст. 149 КК.

Досліджуючи проблему потерпілих від такого кримінального правопорушення, як торгівля людьми, А. В. Андрушко зауважує, що уразливий стан абсолютної більшості жертв цього діяння, вчиненого, зокрема, з метою сексуальної експлуатації, а також з метою використання в

порнобізнесі, був зумовлений скрутним матеріальним становищем [10, с. 236; 12, с. 456]. Серед інших факторів, що зумовили уразливий стан більшості потерпілих від торгівлі людьми, дослідник відзначає такі: відсутність постійного місця проживання, зайняття жебрацтвом, систематичне зловживання спиртними напоями [10, с. 236; 13, с. 200].

Корольовський районний суд м. Житомира у вироці від 8 листопада 2010 р. констатував наявність уразливого стану потерпілої особи за таких обставин. На початку січня 2008 р. підсудний зустрівся з неповнолітньою ОСОБА_8, яка на той час проходила навчання у модельному агентстві, достовірно знаючи про її вік, шляхом умовляння, збудження у неї бажання і прагнення займатись проституцією, обіцянок отримання нею за це матеріальних благ, використовуючи при цьому уразливий стан останньої, який виразився в її матеріальних труднощах, повторно, втягнула останню в заняття проституцією, запропонувавши їй вилетіти літаком в Об`єднані Арабські Емірати для надання сексуальних послуг за грошову винагороду, на що остання погодилась. Крім того, ОСОБА_8 було повідомлено, що 70 відсотків отриманих нею за надання сексуальних послуг грошей вона повинна передати членам злочинної групи [63]. Тобто наявність уразливого стану була обґрунтована у судовому рішенні матеріальними труднощами потерпілої особи. Таких самих висновків дійшли також Саксаганський районний суд м. Кривого Рогу Дніпропетровської області у вироці від 26 лютого 2024 р. та Київський районний суд м. Харкова у вироці від 14 червня 2024 р. зазначивши, що потерпіла перебувала у тяжкому матеріальному становищі, що обумовлювало її уразливий стан [82; 62].

Слід зауважити, що наявність цього способу не завжди знаходить своє підтвердження в матеріалах судової практики. Так, Сарненський районний суд Рівненської області у вироці від 30 червня 2010 р. зазначає, що досудовим слідством дії ОСОБА_3 та ОСОБА_4 кваліфіковані також як втягнення ОСОБА_12, ОСОБА_9 та ОСОБА_10 в заняття проституцією з

використанням їх уразливого стану, тоді як в ході судового розгляду допитані як потерпілі вказані особи заперечили, що їх було втягнуто в заняття проституцією з використанням уразливого стану, оскільки вони добровільно, переказуючи одна одній про можливий заробіток таким шляхом, знайомились із ОСОБА_3 і пояснювали, що їм необхідний добрий заробіток, оскільки у них скрутне матеріальне становище. Тому, зазначив суд, втягнення осіб в заняття проституцією з використанням уразливого стану цих осіб із обвинувачення ОСОБА_3 та ОСОБА_4 необхідно виключити за відсутністю складу злочину [83]. Таким чином, навіть достовірне знання суб'єктом злочину про скрутне матеріальне і сімейне становище потерпілих, на відміну від попереднього прикладу, тут не було розцінено судом як доказ наявності такого способу, як використання уразливого стану потерпілої особи.

Показовим є також вирок Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 26 квітня 2024 р., де, зазначаючи про те, що особа, яку втягнули в заняття проституцією, перебувала у скрутному фінансовому становищі, та не мала постійного заробітку, суд взагалі не вказав на використання підсудним уразливого стану потерпілої особи [68]. Такий же недолік міститься й у вироці Липоводолинського районного суду Сумської області від 4 грудня 2023 р. [66].

Зворотна ситуація мала місце у вироках Печерського районного суду м. Києва від 26 вересня 2023 р. та Святошинського районного суду м. Києва від 26 лютого 2024 р., де суди, визнаючи способом втягнення в заняття проституцією використання уразливого стану потерпілих осіб, не зазначили, у чому саме такий стан мав свій вираз [77; 84].

Насильство – це умисний фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу проти її волі, що заподіює цій особі фізичну, моральну чи майнову шкоду, або містить у собі погрозу заподіяння зазначеної шкоди [295, с. 8].

Стосовно розглядуваного злочину, в кримінально-правовій доктрині наявні такі підходи до розуміння відповідного поняття. К. М. Оробець

зазначає, що під застосуванням насильства слід розуміти протиправний фізичний вплив на особу шляхом, наприклад, позбавлення їжі, води, волі, завдання побоїв, мордування, катувань, заподіяння різного ступеня тілесних ушкоджень [209, с. 456]. В. А. Ломако, О. О. Володіна та А. В. Ландіна під насильством розуміють фізичний вплив на особу будь-якої статі (заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв, зґвалтування, позбавлення їжі, катування тощо) [176, с. 311; 178, с. 338; 172, с. 156]. З точки зору Н. Г. Волкової та Д. Г. Казначеєва, застосування насильства означає заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв, незаконне позбавлення волі, зґвалтування, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, інші насильницькі дії [94, с. 115]. Приблизно такою ж є позиція В. Я. Горбачевського, І. А. Вартилецької, О. В. Микитчика, В. С. Плугатира і М. В. Плугатира, які наводять такий же перелік дій, окрім задоволення статевої пристрасті неприродним способом, і так само не роблять цей перелік вичерпним [103, с. 300].

Негативний вплив при насильстві, з точки зору О. М. Храмцова, може бути фізичним, хімічним та біологічним. Під *фізичним* впливом він розуміє випадки впливу за допомогою кінетичної енергії: нанесення ударів частинами тіла людини, тупими та гострими предметами, застосування вогнепальної або холодної зброї, вибухових пристроїв, дія високих та низьких температур, пошкодження електричним струмом, дія високої або низької напруги тощо. *Хімічний* вплив на потерпілого, на переконання правника, здійснюється за допомогою отруйних чи сильнодіючих хімічних речовин. Під *біологічним* впливом науковець має на увазі зараження потерпілого різного роду шкідливими мікробами та бактеріями [280, с. 72]. Із цих видів впливу в судовій практиці нам вдалося відшукати лише перший вид – фізичний вплив. У вже наведеному вище вироці Деснянського районного суду м. Києва від 2 грудня 2021 р., яким дві особи були засуджені за примушування до заняття проституцією іншої особи, зокрема, із застосуванням насильства, зазначено, що останнє виявилося в тому, що у період часу з 13 до 18 липня 2017 р. вони

наносили потерпілій удари по обличчю та тілу (загалом, не менше 6 ударів) за допомогою чого примусили її надавати незнайомим чоловікам сексуальні послуги. Внаслідок зазначених ударів потерпілій «були заподіяні тілесні ушкодження, а саме садна на правій щічній ділянці, передній поверхні шиї зліва у верхній третині, передній поверхні обох колінних суглобів та правої гомілки у верхній третині; синець на тильній поверхні правого передпліччя в середній третині, що відносяться до легких тілесних ушкоджень» [54]. Слід зазначити, що крім насильства, до потерпілої в даному випадку було застосоване ще й незаконне позбавлення волі. Водночас, такого способу диспозиція ст. 303 КК не містить, а тому суд цілком правильно кваліфікував відповідну поведінку за сукупністю із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 146 КК (незаконне позбавлення волі або викрадення людини) [54]. В іншому вироці зазначається, що фізичне насильство як спосіб примушування іншої особи до заняття проституцією «виразилось у нанесенні останній ударів руками по обличчю та тілу» [67].

Берегівський районний суд Закарпатської області у вироці від 22 червня 2021 року зазначив, що підсудний, застосовуючи до ОСОБА_8 фізичне насильство, що виразилося у спричиненні тілесних ушкоджень у вигляді синців лівого колінного суглобу та правого плеча, які відповідно до висновку експерта відносяться до легких тілесних ушкоджень без короткочасного розладу здоров`я, та застосовуючи до ОСОБА_7 фізичне насильство, що виразилося у спричиненні тілесних ушкоджень у вигляді синців правого ліктьового та правого колінного суглобів, які відповідно до висновку експерта належать до легких тілесних ушкоджень без короткочасного розладу здоров`я, примусив неповнолітніх ОСОБА_7 та ОСОБА_8 до надання ОСОБА_11 платних сексуальних послуг одночасно обома, за що отримав від ОСОБА_11 гроші в сумі 1 500 грн. [48]. Водночас, засуджуючи винного, суд серед способів учиненого ним примушування до зайняття проституцією іншою особою зазначив *лише погрозу* застосування насильства [48], а не

власне застосування насильства, що мало місце відповідно до досліджених ним матеріалів цього кримінального провадження.

Погроза застосування насильства. Одним із найпоширеніших оціночних понять, що зустрічаються в КК України, є погроза, яка становить один із видів психічного насильства [9, с. 159]. Зазначене орієнтує на те, що погроза і психічне насильство – не одне й те ж.

Залежно виду впливу на психіку потерпілого в науці пропонується виділяти інформаційні та неінформаційні способи порушення психічної недоторканості особи [9, с. 159]. Інформаційний спосіб є основним і найпоширенішим. Його основними формами є: 1) погрози різного характеру (застосуванням насильства, вбивством); 2) образа, наклеп, інші дії, здатні заподіяти психічну травму або обмежити свободу волевиявлення (незаслужені докори, знущання та ін.); 3) різного роду шокова інформація, яка створює неадекватне ставлення до дійсності та обмежує здатність прийняття рішень; 4) гіпноз як проміжний спосіб [9, с. 159, 160]. Усі ці форми уявляються цілком мислимими під час вчинення втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією. Водночас лише перша з них становить собою досліджуваний спосіб учинення цього злочину – погрозу застосування насильства. Всі інші – не мають окремого кримінально- правового значення при вчиненні цього злочину, тобто вони мають кореспондувати іншим способам, передбаченим у диспозиції ст. 303 КК. Наприклад, дії, що здатні заподіяти психічну травму або обмежити свободу волевиявлення, можуть зумовити появу уразливого стану (а можуть такого стану і не викликати). Шокова інформація, яка створює неадекватне ставлення до дійсності та обмежує здатність прийняття рішень, може використовуватися при застосуванні таких способів, як обман і шантаж. Така форма, як гіпноз не кореспондує жодному з перелічених у ч. 1 ст. 303 КК способів, проте втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією під гіпнозом уявляється цілком

реальним. Під впливом гіпнозу потерпіла особа може надавати сексуальні послуги, не усвідомлюючи цього або не керуючи при цьому своєю поведінкою. Тому слід констатувати наявність суспільно небезпечного способу вчинення досліджуваного злочину, який законодавцем не передбачений. Уявляється, що така прогалина є не одна. Крім того, в майбутньому може з'явитися ще декілька (або хоча б один) способів учинення цього злочину, які в чинній редакції ст. 303 КК також не містяться. Все це слугує аргументами на користь вилучення з диспозиції ч. 1 ст. 303 КК вказівки на спосіб учинення злочину. Принциповим тут є вчинення самого діяння: втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією, а не те, за допомогою якого способу воно було вчинене. Це діяння, з нашої точки зору, само по собі (у відриві від способу його вчинення) вже має такий ступінь суспільної небезпеки, який є достатнім для його кримінально-правової заборони під загрозою застосування покарання. Доречним буде згадати про об'єкт цього злочину – суспільну мораль. Для заподіяння шкоди цьому об'єкту кримінально-правової охорони має значення сам факт появи в суспільстві нової особи, яку втягнули чи примусили займатися проституцією, а не спосіб, яким винний від неї цього домігся. Застосування насильства, обман, шантаж тощо спрямовані на заподіяння шкоди інтересам особи. Тому завдання такої шкоди є принциповим для криміналізації посягань саме на цей об'єкт, а не на суспільну мораль. Також доречним видається згадати і про обсяг дій, які утворюють зміст поняття сутенерства. Тлумачення останнього в контексті підходів до його розуміння в кримінальному законодавстві окремих країн Європейського Союзу переконує в тому, що ним охоплюються й такі дії, як зняття квартири для надання там повіями сексуальних послуг, підвіз клієнтів до повій (або повій до клієнтів), забезпечення їх засобами контрацепції, інтимними змазками тощо. Усі ці дії, як було показано в попередньому підрозділі, визнає сутенерством і національна правозастосовна практика. З нашої точки зору, такі дії є не більш

суспільно небезпечними (хоча і кримінально караними !), ніж способи вчинення втягнення, а тим паче примушування, що не зазначені у ч. 1 ст. 303 КК – наприклад, втягнення в заняття проституцією шляхом переконання, під час якого наводиться яскравий опис переваг життя повії (матеріальна забезпеченість, відсутність восьмигодинного робочого дня, можливість самій обирати клієнтів, привабливі умови, в яких надаються послуги, одержання особистого задоволення від виконаної роботи тощо). Навіть якщо все це відповідатиме дійсності (не буде наявним обман як спосіб, що міститься в чинній редакції ч. 1 ст. 303 КК) суспільство отримує *нову особу, яка займатиметься проституцією*, що завдає громадській моралі істотно суттєвішу шкоду, ніж наведені вище сутенерські дії, характерною ознакою яких є те, що під час їх учинення відбувається забезпечення заняття проституцією тих осіб, які *й раніше нею займалися.*

Повертаючись до аналізу чинної редакції ст. 303 КК, а саме такого способу вчинення розглядуваного кримінального правопорушення, як погроза застосування насильства, відзначаємо, що В. А. Ломако, А. В. Ландіна, Н. Г. Волкова та Д. Г. Казначеєв, а також В. Я. Горбачевський, І. А. Вартилецька, О. В. Микитчик, В. С. Плугатир і М. В. Плугатир розуміють під нею залякування потерпілої особи заподіянням їй (самій потерпілій особі) фізичної шкоди [94, с. 115; 103, с. 300; 172, с. 156, 157; 177, с. 800]. З точки зору К. М. Оробця, погроза застосування насильства – це інформаційна дія, що полягає в залякуванні потерпілої особи застосуванням до неї фізичного насильства. Вона має сприйматися як реальна та бути адресована потерпілій особі, або їй та її близьким водночас [209, с. 456]. С. М. Алфьоров також відзначає, що основною властивістю будь-якої погрози є залякування потерпілого, завдяки чому винний прагне вплинути на психіку потерпілого і досягти бажаного результату [9, с. 160]. Оцінюючи викладене, відзначаємо, що питання щодо можливого адресата погрози застосуванням насильства слід вирішувати у такий самий спосіб, як і щодо адресата погрози

під час вчинення відповідних діянь за допомогою такого способу, як шантаж. Такий висновок слідує із принципу системного тлумачення закону про кримінальну відповідальність. Доречність такого підходу зумовлюється тим, що відповідні види погрози мають місце в диспозиції однієї й тієї ж статті Особливої частини КК, а отже, вирішення питання щодо їх адресатів має вирішуватися однаково. І навпаки – зворотній підхід не виглядає послідовним. Під час аналізу шантажу ми встановили, що адресатами цієї погрози можуть бути як потерпілий, так і його близькі особи. У зв'язку з цим пропонуємо такий висновок і щодо адресата погрози застосуванням насильства.

Як правило, погроза викликає почуття страху, оскільки ситуація, в яку потрапляє потерпілий, таїть у собі ту чи іншу небезпеку [9, с. 162]. Вона виконує роль спонукального мотиву виконання потерпілим певних дій, необхідних винному (у нашому випадку – зайняття проституцією). До того, як особі погрожували, вона, ймовірно, й гадки не мала займатися проституцією, – такий варіант поведінки не був властивим її життєдіяльності. Внаслідок погрози вона змушена оцінювати ситуацію, що тепер склалася в її житті та прийняти одне з, принаймні двох, рішень – підкоритися вимогам погрожуючого, змінивши свій спосіб життя, але уникаючи при цьому можливість перетворення погрози на дійсність, чи проігнорувати його вимоги з відповідним ризиком для себе (як варіант, звернутися по допомогу до правоохоронних органів або інших осіб, які на думку потерпілого, здатні нейтралізувати відповідну погрозу).

Берегівський районний суд Закарпатської області у вироці від 22 червня 2021 р., засуджуючи особу за примушування до зайняття проституцією іншої особи шляхом погрози застосування насильства, характер цього насильства не конкретизував, зазначивши лише, що застосовуючи погрозу фізичного насильства, примусив неповнолітню ОСОБА_8 до надання платних

сексуальних послуг особі на ім`я ОСОБА_9, за що отримав грошову винагороду в сумі 500 грн. [48]

У літературі вже відзначалося, що фізичне та психічне насильство як способи містять в собі набагато більшу суспільну небезпечність, ніж ненасильницькі способи (зокрема, обман) [95, с. 326]. Такий висновок випливає також із системного аналізу інших розділів Особливої частини КК. Зокрема, для злочинів проти власності є характерною диференціація кримінальної відповідальності залежно від способу їх учинення: таємний (крадіжка), відкритий (грабіж), насильницький (грабіж, розбій, вимагання), обман (шахрайство), погроза розголошення відомостей (вимагання). Крім того, наявність насильства утворює кваліфіковані склади злочинів: використання чужої малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, пов'язане із застосуванням насильства чи погрози його застосування – ч. 2 ст. 150^1, перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача, поєднані із застосуванням насильства – ч. 2 ст. 157, порушення недоторканості житла, вчинене із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування – ч. 2 ст. 162, насильницький грабіж – ч. 2 ст. 186, насильницьке рейдерство – ч. 2 ст. 206^2, насильницькі угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна – ч.ч. 2, 3 ст. 278, насильницьке викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем – ч. 2, 3 ст. 308, опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, поєднані з примушенням цих осіб шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання

явно незаконних дій – ч. 3 ст. 342, перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, що супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства – ч. 2 ст. 365, втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, поєднані із застосуванням насильства чи погрозою його застосування – ч. 2 ст. 393, перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, поєднані із застосуванням насильства щодо підлеглого – ч. 2 ст. 426^1 КК тощо. Наведені кримінальні правопорушення містяться в різних розділах Особливої частини КК, що дозволяє зробити висновок про системність передбачення насильства та/або погрози його застосування як кваліфікуючої ознаки відповідних складів. Це слугує підставою для виокремлення такої кваліфікуючої ознаки і в складі злочину, передбаченому ст. 303 КК.

Заслуговує на увагу також позиція А. А. Нєбитова, який оцінює можливі способи вчинення розглядуваного злочину у жорсткій зв'язці з видами вчинюваного суспільно небезпечного діяння. З його точки зору, втягнення можливе шляхом використання обману, шантажу чи уразливого стану особи, а примушування – лише шляхом насильства. У зв'язку з цим науковець висловлює пропозицію щодо диференціації способів залучення до заняття проституцією з урахуванням їх суспільної небезпеки [202, с. 45]. Така точка зору зумовлює появу певних міркувань. З одного боку, вона дає підстави для диференціації законодавчого визначення способів залежно від виду суспільно небезпечного діяння, на кшталт: «Втягнення особи в зайняття проституцією шляхом використання обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи або примушування її до заняття проституцією із застосуванням чи погрозою застосування насильства або сутенерство». Це дозволить більш чітко виписати в законі ознаки відповідного складу злочину, уточнивши, яке з передбачених там суспільно небезпечних діянь яким із способів може бути вчинене. Більше того, з метою диференціації відповідальності залежно від способу вчинення злочину можна запропонувати «розділити» чинну редакцію

ч. 1 ст. 303 КК на дві окремі частини, передбачивши в одній із них відповідальність за втягнення, а в другій – за примушування, оскільки насильство та погроза його застосування містять в собі більший «заряд» суспільної небезпечності, ніж інші (обман, шантаж, використання уразливого стану потерпілої особи). З другого боку, як уже зазначалося в тексті цього підрозділу під час аналізу погрози застосування насильства, – є підстави для вирішення питання ще радикальніше: відмовитись від передбачення способів учинення розглядуваного злочину взагалі. На додаток до вже наведених аргументів на користь вирішення питання в такий спосіб, це можна обґрунтувати ще й тим, що примушування можливе лише шляхом застосування насильства чи погрози його застосування, – ні в який інший спосіб примусити до заняття проституцією неможливо. Так само втягнути в заняття проституцією ефективно можливо лише шляхом обману, шантажу, використання уразливого стану потерпілої особи, що випливає із внутрішньої сутності цього діяння. Зловживання довірою можна розцінювати як різновид обману. Підкуп – суперечить внутрішній сутності вчинюваного злочину: виходить, особу втягують у заняття проституцією, яка за своїм змістом є оплатною діяльністю та ще додатково сплачують їй за це. Мислимий ще спосіб – умовляння, – як було показано під час аналізу психічного насильства, – а саме такої його форми, як гіпноз – не є сам собою суспільно небезпечним, але все одно може бути ефективно використаний для вчинення такого суспільно небезпечного діяння, як втягнення, яке заподіює шкоду об’єкту кримінально-правової охорони – суспільній моралі. Тому, з нашої точки зору, немає різниці, в який спосіб відбувається втягнення. Вибір суб’єктом відповідного способу залежить від конкретної життєвої ситуації, і насамперед, – від конкретного потерпілого, його індивідуальних особливостей: як саме можна на нього більш ефективно вплинути для досягнення того, щоб він почав займатися проституцією. Тому можна запропонувати перетворити диспозицію ч. 1 ст. 303 КК з описової на просту:

«втягнення особи в заняття проституцією, примушування особи до заняття проституцією або сутенерство». У разі прийняття такої пропозиції стане беззмістовним положення, зафіксоване у Примітці 2 до ст. 303 КК чинної редакції стосовно того, що відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від способу вчинення цих діянь, а тому Примітка 2 підлягає виключенню із ст. 303 КК.

Така редакція ідеально відповідатиме вимозі чіткості й ясності мови закону. Звісно, не знімається і висловлена раніше пропозиція щодо передбачення відповідальності за втягнення і примушування в окремих частинах ст. 303 КК шляхом її «розділення» на дві окремі частини.

Дослідження способів вчинення втягнення особи в заняття проституцією та примушування особи до зайняття проституцією дозволяє сформулювати такі пропозиції:

- із ч. 1 ст. 303 КК вилучити такі способи як використання обману, шантажу чи уразливого стану потерпілої особи;

- Примітку 2 до ст. 303 КК виключити;

- у ч. 2 «перенести» такі способи, як застосування і погроза застосування насильства. Тим паче, що в чинній редакції ч. 2 ст. 303 КК міститься такий спосіб, як використання службового становища, суспільна небезпечність якого, з нашої точки зору, принаймні не більша (а то і менша), ніж насильства та погрози його застосування. Заради справедливості слід відзначити, що пропозиція щодо трансформації насильства й погрози його застосування із конститутивних ознак розглядуваного злочину в кваліфікуючі була раніше висловлена В. В. Кузнецовим на підставі аналізу відповідних положень кримінального законодавства зарубіжних країн [163, с. 608, 893, 894].

Висновки до розділу 3

1. Об’єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, характеризується трьома видами суспільно небезпечних діянь: 1) втягнення особи в заняття проституцією; 2) примушування особи до зайняття проституцією; 3) сутенерство, а також п’ятьма способами учинення перших двох зазначених діянь: 1) обман; 2) шантаж; 3) використання уразливого стану потерпілої особи; 4) застосування насильства; 5) погроза застосування насильства.

2. Втягнення особи в заняття проституцією – це схиляння іншої особи до зайняття проституцією, спонукання її до зайняття такою діяльністю *за власним бажанням*, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК). Примушування особи до зайняття проституцією – це спонукання іншої особи до зайняття проституцією *всупереч власному бажанню*, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК). Ці визначення віддзеркалюють взаємозв’язок таких ознак об’єктивної сторони, як діяння і спосіб, і водночас дозволяють уникнути ситуації, коли одна ознака визначається через іншу, що часто зустрічається в науковій літературі.

Обидва суспільно небезпечні діяння (примушування та втягнення) об’єднує те, що вони спрямовані на досягнення одного фактичного наслідку поведінки суб’єкта – домогтися від іншої особи того, щоб вона займалася проституцією. Крім того, сам законодавець передбачив однакові способи, використання яких робить вчинення обох цих діянь кримінально караними. Головна відмінність між цими діяннями полягає в тому, чи займається потерпіла особа проституцією за власним бажанням (при вчиненні втягнення) чи всупереч власному бажанню (у разі примушування).

Під проституцією слід розуміти сексуальні стосунки хоча б з одним партнером, які відбуваються за умови попередньої домовленості щодо їх оплати. З огляду на це, проституція характеризується такими ознаками:

полягає у сексуальних стосунках (1), хоча б з одним партнером (2), які відбуваються за плату (3), про що існує попередня домовленість (4). Тому перші два альтернативні діяння, передбачені ч. 1 ст. 303 КК, – втягнення і примушування – стосуються платних (за попередньою домовленістю) сексуальних стосунків хоча б з одним партнером.

3. Згідно з приміткою 1 до ст. 303 КК – сутенерство – це дії по забезпеченню заняття проституцією іншою особою. Досвід законотворців країн Європейського Союзу переконує в тому, що обсяг криміналізації дій, що утворюють сутенерство, чи, принаймні, пов'язані із ним, в цих країнах є набагато ширшим за той, що позначено в КК України терміном «забезпечення заняття проституцією». Тому під час встановлення змісту останнього немає підстав для його обмежувального чи навіть буквального тлумачення. Забезпечення заняття проституцією в науковій літературі (з використанням тлумачного словника) визначається як створення надійних для проституції умов, надання необхідних засобів для існування особам, що нею займаються, їх захист тощо. Тобто перелік відповідних дій не є вичерпним. Тому поняттям сутенерства мають охоплюватися всі дії, які хоч якоюсь мірою відбуваються «на користь» діяльності щодо надання сексуальних послуг іншою особою, інакше кажучи – полегшують її здійснення. Це може бути, у тому числі, й випадки надання приміщень, транспортування клієнтів чи повій, забезпечення їх засобами контрацепції чи інтимними змазками, рекламування відповідних послуг, які наводяться у вітчизняній науковій літературі і судовій практиці. Вчинення хоча б одного з таких діянь вже є достатнім для визнання поведінки суб'єкта злочину сутенерством.

4. Усі три передбачені в ч. 1 ст. 303 КК суспільно небезпечні діяння мають приблизно однаковий ступінь суспільної небезпечності, а через це цілком обґрунтовано розташовані законодавцем в одній і тій же частині цієї статті КК. Тому наявні в науковій літературі пропозиції щодо передбачення

відповідальності за сутенерство в окремій частині та навіть в окремій статті КК, не можуть бути підтримані.

5. *Обман* як спосіб вчинення розглядуваного злочину полягає у повідомленні завідомо неправдивих відомостей, спрямованих на втягнення потерпілої особи в заняття проституцією. *Шантаж* у розумінні ч. 1 ст. 303 КК, – це погроза розголошення відомостей, які потерпілий або його близькі особи бажають зберегти в таємниці. Адресатами цієї погрози можуть бути як потерпілий, так і його близькі особи. Відомості, розголошенням яких погрожує суб'єкт злочину, можуть бути як дійсними, так і неправдивими. У Примітці 2 до ст. 149 КК (яка поширюється і на ст. 303 КК) *уразливий стан* визначається як зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин. При цьому на слова «збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин» не припадає жодного змістовного навантаження, оскільки ці *тяжкі* обставини цілком охоплюються *зовнішніми* обставинами, про які йдеться в першій частині цього законодавчого визначення. Тому вказані слова доречно вилучити з тексту закону.

6. Гіпноз не кореспондує жодному із перелічених у ч. 1 ст. 303 КК способів, проте втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією під гіпнозом уявляється цілком реальним. Тому слід констатувати наявність суспільно небезпечного способу, який законодавцем не передбачений. Уявляється, що така прогалина є не одна. Крім того, в майбутньому може з'явитися ще декілька (або хоча б один) способів учинення цього злочину, які в чинній редакції ст. 303 КК також не містяться. Слід також закцентувати увагу на тому, що для заподіяння шкоди такому об'єкту кримінально-правової охорони, як суспільна мораль, має значення

сам факт появи в суспільстві нової особи, яку втягнули чи примусили займатися проституцією, а не спосіб, яким від неї цього домоглися. Застосування насильства, обман, шантаж тощо спрямовані на заподіяння шкоди інтересам особи. Тому завдання такої шкоди є принциповим для криміналізації посягань саме на цей об'єкт, а не на суспільну мораль.

Зазначене в попередньому абзаці слугує аргументами на користь вилучення з диспозиції ч. 1 ст. 303 КК вказівки на спосіб учинення злочину. Принциповим тут є вчинення самого діяння: втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією, а не те, за допомогою якого способу воно було вчинене. Це діяння само по собі (у відриві від способу його вчинення) вже характеризується достатнім для криміналізації ступенем суспільної небезпеки. У зв'язку із цим Примітку 2 до ст. 303 КК, де міститься вказівка, що відповідальність за втягнення чи примушування малолітнього чи неповнолітнього в/до заняття проституцією настає незалежно від наявності передбачених у ч.ч. 1, 2 цієї статті способів учинення цих діянь, – слід виключити, оскільки вона стане беззмістовною.

7. Такі способи вчинення передбачених ст. 303 КК суспільно небезпечних діянь, як *фізичне насильство* та *погроза* його застосування володіють набагато суттєвішим «зарядом» суспільної небезпечності, ніж інші. Цей висновок підтверджується результатами здійснення системного аналізу інших розділів Особливої частини КК. Зокрема, відповідальність за такі кримінальні правопорушення проти власності, як грабіж, розбій, вимагання диференціюються залежно від насильницького способу їх учинення. Крім того, наявність насильства утворює кваліфіковані склади інших кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема ч. 2 ст. 150^1, ч. 2 ст. 157, ч. 2 ст. 162, ч. 2 ст. 206^2, ч.ч. 2, 3 ст. 278 КК тощо. Це слугує підставою для виокремлення такої кваліфікуючої ознаки і в складі злочину, передбаченому ст. 303 КК.

РОЗДІЛ 4
СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

4.1 Суб'єктивна сторона

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення – це його внутрішня сторона, яка відображає ставлення її свідомості та волі до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків [14, с. 155; 180, с. 177]. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є вина, факультативними – мотив і мета [14, с. 156; 113, с. 110; 180, с. 177; 264, с. 47]. При цьому, важливим є зауваження В. І. Тютюгіна та М. А. Рубащенка, що ці ознаки можна поділити на обов'язкові та факультативні лише в *теоретичному понятті складу* кримінального правопорушення [264, с. 47], тоді як у *кожному конкретному складі* – усі ознаки є обов'язковими, у тому числі і в усіх складах досліджуваного злочину, передбачених у чч. 1–4 ст. 303 КК.

Позиція щодо можливості вчинення розглядуваного злочину лише з прямим умислом є майже загальновизнаною в кримінально-правовій доктрині (лише В. О. Навроцький та Я. О. Лантінов обмежуються вказівкою на умисну вину, не уточнюючи виду умислу [191, с. 438; 173, с. 176]), а от щодо необхідності встановлення інших ознак суб'єктивної сторони науковці висловлюються неоднаково.

К. М. Оробець вважає, що суб'єктивна сторона аналізованого злочину характеризується прямим умислом, що при втягненні особи в заняття проституцією поєднується з відповідною метою [209, с. 457]. Тобто метою правознавець визнає «втягнути особу в заняття проституцією». У зв'язку із цим не зрозуміло, чому поряд не виокремлюється мета «примусити особу до заняття проституцією» та не наводиться мета вчинення сутенерства? [46, с. 219]. Більш послідовно в цьому аспекті висловлюється А. В. Ландіна, з

точки зору якої прямий умисел поєднується з отриманням прибутку або з метою втягнення чи примушування особи до заняття проституцією [172, с. 158]. Водночас мусимо відзначити, що вжитий дослідницею зворот «прямий умисел поєднується із отриманням прибутку» не є типовим при дослідженні суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Умисел має поєднуватися із іншою ознакою суб'єктивної сторони, в даному разі – з метою. Тому, скоріше за все, тут пропущене одне слово, і речення мало би виглядати так: «прямий умисел поєднується з *метою (виділено мною – К. В.)* отримання прибутку або з метою втягнення чи примушування особи до заняття проституцією». Переходячи до аналізу кваліфікованих видів розглядуваного злочину К. М. Оробець зазначає, що сутенерством, вчиненим організованою групою, зокрема, є безпосереднє вчинення її учасниками дій, передбачених чч. 1 та 2 відповідної статті, з корисливою метою [209, с. 458]. Вважаємо такий підхід не зовсім послідовним, адже мета є ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, а не його суб'єкта (сутенера), і тим паче не суспільно небезпечного діяння (сутенерства). Крім того, користь зазвичай розглядається в доктрині кримінального права як мотив учинення кримінального правопорушення, а не його мета [113, с. 127; 125, с. 167, 201; 152, с. 163; 160, с. 139; 166, с. 114, 115; 179, с. 201; 247, с. 101]. За влучним спостереженням Д. П. Євтєєвої, остання пов'язана з наслідками, а отже є наближеною до матеріального складу злочину, що ж стосується формальних складів – тут доречніше мовити про корисливий мотив [125, с. 167]. Оскільки досліджуваний нами злочин має саме формальний склад – викладене слугує аргументом щодо розгляду користі (корисливості) як мотиву вчинення злочину, а не його мети. Аналізуючи далі позицію К. М. Оробця, слід також зазначити, що залишаються відкритими питання, як оцінювати відповідну поведінку учасників організованої групи, у разі, коли вони безпосередньо вчиняють діяння, передбачені ч. 1 та 2 ст. 303 КК, без відповідної мети. Чи є це сутенерством? А як бути у випадках, коли йдеться про сутенерство, що

вчиняється без участі у складі організованої групи? Відповідей на ці питання правник, нажаль, не надає. Повертаючись до розгляду наукових підходів щодо визначення суб'єктивної сторони злочину в разі вчинення такого виду суспільно небезпечного діяння, як сутенерство, зазначаємо, що в розглядуваному аспекті більш чіткою є позиція В. В. Налуцишина, який вказує, що в цьому разі, крім прямого умислу, обов'язковою є наявність корисливого мотиву [198, с. 366].

В. В. Кузнецов відносить до обов'язкових ознак суб'єктивної сторони розглядуваного злочину вину у формі прямого умислу, корисливий мотив, а також мету – отримання доходу, експлуатуючи потерпілого для надання платних сексуальних послуг [160, с. 139, 140]. При цьому наявність відповідного мотиву правник обґрунтовує тим, що частини 3 і 4 передбачають конфіскацію майна як вид покарання, яка, своєю чергою, згідно положеннями Загальної частини КК (ч. 2 ст. 59) може застосовуватися лише за вчинення *корисливих* злочинів [160, с. 139]. Не оцінюючи поки що справедливість самого висновку щодо обов'язковості для аналізованого злочину такої ознаки як мотив, відзначаємо, що науковець, на наш погляд, підміняє причину наслідком. Вважаємо, що цей злочин є корисливим, і саме тому за його вчинення передбачене додаткове покарання у виді конфіскації майна, а не навпаки (як видно з позиції правника) – він є корисливим через можливість призначення конфіскації майна за його вчинення. За таких умов висновок щодо обов'язковості встановлення корисливого мотиву в розглядуваних випадках потребує якогось іншого обґрунтування [46, с. 218, 219].

А. А. Нєбитов зазначає, що суб'єктивна сторона розглядуваного злочину характеризується прямим умислом. На його переконання, винний усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і прагне до їх настання, а саме: усвідомлює, що незаконно втягує особу в заняття проституцією, примушує її до цього чи

забезпечує такого роду аморальну діяльність і бажає вчинення зазначених дій [202, с. 48]. Вбачаємо у наведеному визначенні декілька неточностей: по-перше, прямим умислом характеризується не суб'єктивна сторона розглядуваного злочину, як стверджує науковець, а лише одна її ознака – вина; по-друге, вказівка на суспільно небезпечні наслідки під час характеристики передбачення та «прагнення» виглядає недоречною, оскільки ч. 1 ст. 303 КК не містить вказівки на них; по-третє, під час розкриття усвідомлення зазначається, що особа *незаконно* втягує іншу особу (в заняття проституцією, примушує її до цього чи забезпечує такого роду діяльність). У зв'язку з цим слід констатувати, що *законного* втягування, примушування тощо не існує у тому числі й через те, що проституція не може бути законною, оскільки не є легалізованою (дозволеною законодавцем) діяльністю; по-четверте, вказівка на аморальність такої діяльності (проституції) виглядає відверто зайвою, оскільки вона не входить до ознак злочину (як суспільна небезпечність, протиправність, винність і караність), а також законодавець не включає її у зміст усвідомлення, передбачення і бажання як складових інтелектуальної та вольової сфер психіки людини (ст.ст. 24, 25 КК). Крім того, суб'єкт може вважати таку діяльність цілком прийнятною, а не аморальною, тобто помилятися у властивостях діяння, проте така помилка не впливає на вирішення питання щодо наявності чи відсутності як вини особи, так її форми та виду.

Метою злочину науковець називає отримання доходу від надання сексуальних послуг потерпілими. Хоча цю ознаку суб'єктивної сторони складу злочину безпосередньо не передбачено в диспозиції статті, – зауважує правник, – однак вона випливає із логічного тлумачення терміну «проституція» [202, с. 48]. Не заперечуючи проти такого вирішення питання, вважаємо думку науковця розвинутою не до кінця. Наявність прямого умислу, а тим паче мети, зумовлює існування у такому разі такої ознаки, як мотив, якого правник не виокремлює. Те саме варто зазначити, аналізуючи

також позицію В. Т. Дзюби, який вважає, що перші два види діяння вчиняються з метою отримання матеріальної вигоди (тут, як ми вже зазначали, правник мотив кримінального правопорушення не виокремлює), а третій – з корисливих мотивів, тобто через бажання збагатитися за рахунок осіб, які займаються проституцією [121, с. 209]. В останньому випадку, як бачимо, науковець розкриває мотив через бажання досягнення певного результату, тобто через мету, що з нашої точки зору не є послідовним.

Інша група правників вважає мотив та мету факультативними ознаками як втягнення чи примушування до заняття проституцією, так і сутенерства [103, с. 301; 167, с. 23, 24; 173, с. 176]. Так само слід тлумачити позицію В. О. Навроцького, який, як вже зазначалося, при характеристиці суб'єктивної сторони розглядуваного злочину обмежився вказівкою на умисну вину [191, с. 438]. Вочевидь, з його точки зору, мотив і мета є факультативними ознаками складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, незалежно від виду суспільно небезпечного діяння, що в конкретному випадку утворює його об'єктивну сторону. Це висновок є справедливим і при тлумаченні позиції Л. С. Кучанської, яка зазначає, що суб'єктивна сторона розглядуваного злочину виражається у прямому умислі [171, с. 268]. Щодо використаного дослідницею звороту вважаємо за необхідне уточнити, що прямим умислом може характеризуватися не вся суб'єктивна сторона відповідного злочину, а лише одна з її ознак – вина.

Тепер розглянемо ознаки суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК України, докладно. Окрім іншого, це дозволить з'ясувати, які з них в цьому випадку є обов'язковими, а які ні.

Вина. Згідно ст. 23 КК вина – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене в формі умислу чи необережності [156]. Як бачимо, це визначення сформульовано законодавцем для кримінальних правопорушень із матеріальним складом, оскільки включає ставлення не лише до діяння, а й до

його наслідків. Водночас дослідження об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, дозволило встановити, що він має формальний склад. У зв'язку з цим варто звернути увагу на особливості умислу в злочинах з формальним складом, які полягають у тому, що інтелектуальна ознака містить лише усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру свого діяння, а вольова ознака – обмежується бажанням вчинити конкретну дію чи бездіяльність [14, с. 166; 181, с. 185; 264, с. 53].

Інтелектуальна ознака (усвідомлення). Предметом свідомості (інтелекту) як моменту вини є ті об'єктивні ознаки, які належать до складу відповідного злочину [113, с. 111]. Аналізуючи інтелектуальний момент щодо основного складу злочину, відповідальність за який передбачена в ст. 303 КК, А. В. Плотнікова та А. В. Ландіна зазначають, що він полягає в усвідомленні суб'єктом суспільної небезпечності свого діяння [172, с. 158; 220, с. 13]. В. Т. Дзюба та І. О. Бандурка вказують, що в цьому випадку суб'єкт злочину усвідомлює, що втягує або примушує потерпілого в заняття проституцією з використанням передбачених у законі способів [25, с. 133; 121, с. 209]. При цьому перший обмежився розкриттям змісту усвідомлення лише щодо перших двох видів суспільно небезпечного діяння, залишивши при цьому поза увагою таке діяння, як сутенерство, друга – розкрила його і щодо цього виду суспільно небезпечного діяння, зазначивши, що ним охоплюються вчинення дій щодо забезпечення заняття проституцією іншими особами, характер і ступінь їх суспільної небезпечності, а також аморальність тих дій, які ці (інші) особи вчиняють [25, с. 134]. Останнє уточнення видається нам вельми сумнівним. Вважаємо, що краще тут вести мову не про усвідомлення аморальності дій, а про усвідомлення, в загальних рисах, об'єкта кримінально-правової охорони – суспільної моралі. Хоча і це, з нашої точки зору, не є обов'язковим, оскільки особа може вважати діяльність інших осіб із надання ними сексуальних послуг цілком прийнятною (а не аморальною), і при цьому бути щиро впевненою в тому, що таку його точку зору поділяють

більшість членів суспільства. Навряд чи в такому випадку можна казати про відсутність інтелектуального моменту вини. Достатнім є усвідомлення суб'єктом суспільної небезпечності *власних* дій, а не аморальності дій *інших* осіб, навіть якщо він сам відповідну діяльність забезпечує.

Розкриваючи цю ознаку інтелектуального моменту вини, Берегівський районний суд Закарпатської області у вироці від 3 квітня 2024 р. зазначив, що засуджений діяв усвідомлюючи значення своїх дій, які полягають у посяганні на суспільні відносини, що забезпечують основні засади суспільної моральності у сфері статевих стосунків та сприяють поширенню аморальності в інтимних стосунках людей, ігноруючи вимоги суспільної моралі, відповідно до яких задоволення статевих потреб повинне здійснюватися без прояву розпусти, безладних статевих контактів і проституції [49]. Як бачимо, суд розкрив зміст суспільної небезпечності вчинюваних дій, зазначивши при цьому, що засуджений усвідомлював їх значення. Так само Саксаганський районний суд м. Кривого Рогу Дніпропетровської області у вироці від 26 лютого 2024 р. зазначив, що засуджений діяв усвідомлюючи небезпеку своїх дій, яка полягає у приниженні честі й гідності, створення загрози поширення небезпечних хвороб [82]. Тобто у цьому випадку, як і в попередньо наведеному, суд констатував наявність у суб'єкта кримінального правопорушення усвідомлення суспільної небезпечності своїх дій та розкрив, у чому саме така небезпека полягала. На противагу цьому Приморський районний суд м. Одеси встановив зміст усвідомлення стосовно наслідків, а не лише діяння, як цього вимагає закон (ст. 24 КК) та доктрина кримінального права, зазначивши, що ОСОБА_3 усвідомлює вчинені нею кримінальні правопорушення, та *наслідки* [79]. Іншу помилку допустив Святошинський районний суд м. Києва, який у вироці від 26 лютого 2024 р. послався на усвідомлення винною особою протиправності (чого закон не вимагає), а не суспільної небезпечності своїх дій: ОСОБА_3, маючи умисел на втягнення

осіб жіночої статі в заняття проституцією та забезпечення їм умов для заняття проституції, посягаючи на моральні засади суспільства, в частині підстав задоволення статевих потреб та суб`єктивно усвідомлюючи протиправність своїх дій, використовуючи уразливий стан осіб жіночої статі, розмістила у всесвітній мережі Інтернет рекламні оголошення з приводу надання послуг сексуального характеру особами жіночої статі за грошову винагороду [84]. Так само вказав на усвідомлення засудженою особою протиправності своїх дій і Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області у вироці від 4 лютого 2024 р.: 14 лютого 2023 року ОСОБА_4, усвідомлюючи протиправність своїх дій, маючи на меті особисте збагачення та діючи з прямим умислом, шляхом забезпечення зайняття проституцією іншою особою, після отримання замовлення про надання послуг сексуального характеру відвідувачам готелю «Наутілус» особою жіночої статі, повідомила останнім про вартість таких послуг [87]. У цьому вироці міститься ще принаймні одна груба помилка щодо застосування ст. 303 КК. Так, описуючи фактичну сторону вчинюваних засудженою особою діянь як забезпечення зайняття проституцією іншою особою (усього три таких епізоди), суд під час їх кваліфікації зазначив, що таким чином, своїми умисними діями обвинувачена ОСОБА_4 вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 303 КК України, а саме втягнення особи в заняття проституцією, та кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 303 КК України, а саме втягнення особи в заняття проституцією, вчинене щодо кількох осіб [87]. Вочевидь, тут йдеться про сутенерство, тобто про забезпечення зайняття проституцією іншою особою, як на це вказав суд, описуючи фактичний бік скоєного діяння. Розцінюючи останнє як втягнення в заняття проституцією суду варто було би хоча б вказати та спосіб його вчинення.

Викладене дозволяє підсумувати, що змістом усвідомлення, у разі вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, має охоплюватися фактичний бік і соціальне значення одного із трьох зазначених там суспільно

небезпечних діянь: втягнення особи в заняття проституцією; примушування особи до зайняття проституцією; або дій із забезпечення заняття проституцією іншою особою (сутенерство). При цьому в перших двох випадках в свідомості винної особи має відбиватися також спосіб учинення цих дій, тобто те, що вона використовує при цьому обман, шантаж чи уразливий стан відповідної особи, або застосовує насильство чи погрожує його застосуванням.

Вольова ознака (бажання). На переконання А. В. Плотнікової, вольовий момент вини в основному складі розглядуваного кримінального правопорушення полягає у бажанні вчинити заборонені законом діяння [220, с. 13]. Погоджуючись із необхідністю встановлення вольового моменту вини щодо такої ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, як суспільно небезпечне діяння, вважаємо за необхідне зазначити, що використаний дослідницею зворот «заборонені законом діяння» є некоректним, оскільки орієнтує на необхідність включення в нього (вольовий момент вини) протиправності, чого закон, насправді, не вимагає. Тому відповідну думку варто було би сформулювати більш коректно: вказавши на бажання вчинити передбачені законом дії або просто їх перелічити. Зважаючи, що дослідження правника обмежується лише проблемою організації заняття проституцією, це не зайняло би багато місця в авторефераті дисертації. Такий же недолік наявний і в позиції авторів підручника за редакцією В. В. Коваленка, які при характеристиці прямого умислу не лише вказують на те, що відповідна усвідомлена і бажана діяльність є забороненою, а до того ж додають, що вона є такою, що переслідується законом [103, с. 301].

Разом із тим, вивчення судових вироків зумовлює висновок про неправильне встановлення вольового моменту вини у правозастосовній практиці. Києво-Святошинський районний суд Київської області у вироці від 18 липня 2024 р. зазначив, що в період з вересня 2023 р. по 02 квітня 2024 р.

ОСОБА_5, маючи прямий умисел, направлений на отримання доходу від сутенерства, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, систематично забезпечував заняття проституцією повіями, а саме надання останніми платних послуг сексуального характеру шляхом рекламування їх послуг та звідництва в месенджері «Telegram» [60]. Як бачимо, тут суд, характеризуючи передбачення, а також вольовий елемент вини, пов'язав їх із суспільно небезпечними наслідками, як це зроблено в ст. 24 КК, хоча закон (ст. 303 КК), кримінально-правова доктрина і судова практика не вказують на цю ознаку як на обов'язкову для цього кримінального правопорушення. Психічне ставлення до наслідків (які навіть не названо) в наведеному судовому рішенні також не розкрито.

Викладене дозволяє стверджувати, що в розглядуваному випадку суд текстуально відтворив визначення прямого умислу, наведеного в ст. 24 КК, яке сформульоване законодавцем для кримінальних правопорушень із матеріальним складом. Зважаючи на те, що розглядуваний злочин має формальний склад, суд припустився помилки, намагаючись встановити передбачення та бажання стосовно наслідків, а не діяння. Крім того, зміст усвідомлення особи в цьому випадку не було розкрито, хоча про нього можна судити, тлумачачи відповідний вирок.

В іншій справі Путивльський районний суд Сумської області вироком від 8 травня 2024 р., засуджуючи ОСОБА_4 за сутенерство та втягнення в заняття проституцією, в обох відповідних випадках описав суб'єктивну сторону вчинених нею злочинів у такий спосіб: здійснюючи вказані дії, обвинувачена усвідомлювала суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачала суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання, тобто діяла з прямим умислом [80]. Тобто передбачення і бажання характеризує не діяння, а наслідки, які у вироці навіть не названо.

Києво-Святошинський районний суд Київської області у вироці від 30 вересня 2021 р., посилаючись на обвинувальний акт, зазначив, що відповідна особа діяла усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій та бажаючи їх настання [58]. Тобто тут вказано на бажання настання дій, що не узгоджується ні із законодавчим визначенням прямого умислу в злочинах із матеріальним складом, ні із доктринальним визначенням умислу у злочинах із формальним складом. Скоріш за все в обвинувальному акті, положення якого було відтворено у вироці, мала місце технічна помилка, що полягала в тому, що було пропущено словосполучення «передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки», як було зазначено у вищенаведених та більшості інших досліджених вироків. Тобто тут, скоріш за все, ми теж маємо справу із намаганням установити вольовий момент вини не щодо діяння, а щодо наслідків, які перебувають поза межами складу досліджуваного кримінального правопорушення.

З нашої точки зору, ситуація із встановленням вольового моменту вини в розглядуваному злочині в діяльності правозастосовних органів має істотно поліпшитися після прийняття проєкту нового КК. Як зазначає один із членів робочої групи по його розробленню В. О. Навроцький, визначення прямого умислу в проєкті КК варіативно поширюється як на матеріальні, так і на формальні склади [196, с. 95]. Згідно ст. 2.4.2. проєкту, умисел є прямим, якщо особа розуміла фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності та бажала її вчинити [157]. За такої редакції проблема визначення умислу в злочинах із формальним складом зникне сама по собі.

Викладене дозволяє зазначити, що змістом бажання як вольового моменту вини у разі вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, має охоплюватися вчинення одного із трьох зазначених там суспільно небезпечних діянь: втягнення особи в заняття проституцією, примушування особи до зайняття проституцією або дій із забезпечення заняття проституцією іншою особою (сутенерства).

Мотив (та мета) виступає обов'язковою ознакою в тих випадках, коли законодавець передбачає їх у диспозиціях статей: або прямо вказує на них або вони однозначно випливають із характеру діяння [152, с. 163; 254, с. 89]. З огляду на диспозицію ст. 303 КК видно, що законодавець прямо не вказує на корисливий мотив цього злочину, проте наявність корисливого мотиву при його вчиненні не викликає сумніву, адже на основі експлуатації проституції створюється система секс-бізнесу із звідниками, сутенерами, торговцями живим товаром [263, с. 55; 290, с. 189; 291, с. 271, 272].

На підставі цього науковці формулюють пропозиції щодо доповнення законодавчого визначення сутенерства вказівкою на корисливий мотив [291, с. 272] або на прагнення збагачення за рахунок експлуатації проституції [263, с. 55] *(вочевидь, на мету – К. В.).* Не оцінюючи поки що висновку щодо правильності тлумачення цих ознак як обов'язкових, вважаємо за необхідне висловити заперечення щодо таких пропозицій *de lege ferenda*. Справа в тому, що сутенерство вживається в диспозиції ст. 303 КК як один із видів суспільно небезпечного діяння (поруч із втягненням та примушуванням особи в/до зайняття проституцією), а тому його не може характеризувати мотив чи мета (суб'єктивні ознаки). Пропонований науковцями підхід є справедливим лише для характеристики сутенерства як соціально негативного явища об'єктивної дійсності, яке характеризується істотною кількістю фактичних (а не юридичних) ознак, у тому числі й мотивом і метою його вчинення. Навіть у тому разі, коли йдеться не про конкретне таке явище, а про їх значну кількість, що дозволяє судити про типовість такої суспільно небезпечної поведінки та повторюваності її певної ознаки – у цьому разі корисливого мотиву чи мети збагачення, то на цій підставі останній все одно не може свідчити про характеристику діяння як ознаки об'єктивної сторони (причому не тільки складу злочину, а й самого злочину). У зв'язку з викладеним вважаємо, що передбачати мотив та (або) мету в законодавчій дефініції сутенерства, з огляду його опису у диспозиції ст. 303 КК та примітки до неї,

не є послідовним. Водночас у разі, коли така ознака, на думку правників, є (має бути) обов'язковою, слід передбачити її не у визначенні сутенерства (як виду суспільно небезпечного діяння), а поряд із ним, на кшталт: «сутенерство, вчинене з корисливих мотивів», «сутенерство, вчинене через прагнення збагачення за рахунок експлуатації проституції». Водночас коли мотив однозначно випливає із характеру діяння, текстуальна вказівка на нього у відповідній диспозиції виглядатиме відверто зайвою. На нашу думку, саме такими міркуваннями керувався законодавець, не зазначаючи мотив у ст.ст. 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193 КК, оскільки він явно слідує не лише з характеру вчинюваного діяння – заволодіння майном (обертання майна), а й з системи побудови розділу VI Особливої частини КК і доктрини кримінального права, які виокремлюють корисливі й некорисливі кримінальні правопорушення проти власності. Тому робити вказівку на корисливий мотив у зазначених статтях КК було би надлишковим. Саме через це законодавець і не пише про корисливу крадіжку (грабіж, шахрайство, вимагання тощо).

Приклад із кримінальними правопорушеннями проти власності дозволяє обґрунтувати наявність у складах злочинів, передбачених чч. 1–4 ст. 303 КК, також такої обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони, як *мета*. Ця ознака тлумачиться в кримінально-правовій доктрині як певне уявлення про бажаний результат, заради якого особа вчиняє суспільно небезпечне діяння [152, с. 163; 179, с. 201]. Частина згаданих вище корисливих кримінальних правопорушень проти власності характеризується метою заволодіння (обертання) чужого майна (права на майно, дій майнового характеру): статті 185, 186, 187, 189, 190, 191 КК. Така мета безпосередньо в цих статтях не зазначена (крім ст. 187 КК), проте слідує із сутності відповідних діянь: викрадення (заволодіння). Неможливо щось викрасти або чимось заволодіти без бажання уявного результату у виді власного (або третіх осіб) збагачення, що відбувається шляхом заподіяння майнової шкоди власнику через зменшення майна у його фондах, і, як наслідок – його

збільшення у фондах винного або третіх осіб. Інакший погляд на цю проблему суперечив би законам фізики: якщо десь чогось стало більше, отже, в іншому місці – стало менше. Особа не може заволодівати майном, залишаючи у власника таку ж кількість цього майна [46, с. 220].

Особа, яка втягує іншу особу в зайняття проституцією або примушує до такої діяльності, чи вчиняє дії щодо її (діяльності) забезпечення, усвідомлює факт платності сексуальних послуг, які надає відповідна особа, а також той майновий еквівалент, який він від неї отримує. Прагнучи отримати від особи, яка займається проституцією, гроші, інше майно, право на майно, дії майнового характеру, суб'єкт кримінального правопорушення усвідомлює, що зменшує в такий спосіб її майнові фонди, бажаючи збагатитися внаслідок цього (отримати майно, право на майно, домогтися від потерпілої особи вчинення дій майнового характеру). Доречним, хоча може й дискусійним, буде згадати тут правило кваліфікації діяння співучасника вбивства із корисливих мотивів (п. 6) ч. 2 ст. 115 КК), згідно з яким ця кваліфікуюча ознака ставиться йому в провину навіть за умови, що він особисто діяв не з користі, а керувався іншими мотивами (скажімо, допоміг «по-дружбі»), але при цьому усвідомлював, що виконавець (співвиконавець) вчиняє вбивство саме з корисливих мотивів.

Крім того, *метою* вчинення цього злочину у формі втягнення в заняття проституцією або примушування до заняття проституцією буде домогтися від іншої особи того, щоб вона займалася проституцією, інакше кажучи – результат у виді зайняття проституцією іншою особою.

Тому розглядуваний злочин у перших двох формах об'єктивної сторони має дві мети – найближчу (проміжну) і віддалену (кінцеву). Найближча полягає в тому, щоб домогтися від іншої особи заняття нею проституцією, що є проміжним результатом, якого прагне досягти суб'єкт злочину, і віддалена, саме заради досягнення якої і вчиняється цей злочин – збагачення за рахунок заняття проституцією іншою особою, що є (чи, принаймні, уявляється)

наслідком досягнення першої мети. Сутність розглядуваного злочину зумовлює такий «механізм» його вчинення, що мети збагачення одразу досягти не вдасться, спочатку треба, щоб потерпіла особа стала займатися проституцією. Саме тому воля суб'єкта має бути спрямована спочатку саме на це, оскільки досягнення першої мети є передумовою досягнення кінцевої. Інакше кажучи, без досягнення проміжної мети в цьому злочині неможливо досягти віддаленої [46, с. 220].

У зв'язку з викладеним можна підсумувати, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 303 КК, у перших двох формах – втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до заняття проституцією характеризується:

- виною у формі прямого умислу;
- корисливим мотивом;
- двома видами мети: 1) найближчою – домогтися від іншої особи зайняття проституцією; 2) віддаленою – збагачення (заволодіння майном, правом на майно, домогтися від потерпілої особи вчинення дій майнового характеру).

У свою чергу, суб'єктивна сторона сутенерства (третьої форми вчинення злочину, передбаченого ст. 303 КК) характеризується:

- виною у формі прямого умислу;
- корисливим мотивом;
- метою збагачення [46, с. 221].

4.2 Суб'єкт

Згідно ч. 1 ст. 18 КК суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність [156]. Аналізуючи це визначення, А. В. Плотнікова цілком обґрунтовано виділяє три ознаки суб'єкта розглядуваного злочину – «фізичність», осудність і

наявність визначеного законом віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [220, с. 12]. Слід також погодитися із Д. П. Євтєєвою, яка формулює їх у такий спосіб: ознака належності суб'єкта злочину до фізичних осіб, ознака осудності, вікова ознака [125, с. 169–171].

Отже, першою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є те, що ним може бути лише особа *фізична*, тобто людина. Цей висновок ґрунтується на тому, що у статтях 6–8 КК зазначається, що кримінальній відповідальності підлягають громадяни України, іноземці та особи без громадянства [261, с. 163]. Усі ці категорії об'єднуються поняттям «людина». Тому на сьогоднішній день юридичні особи не можуть бути суб'єктами кримінального правопорушення за КК України. Водночас у кримінально-правовій доктрині наявні цікаві позиції щодо можливості визнання юридичної особи суб'єктом злочину, передбаченого ст. 303 КК. З точки зору А. В. Плотнікової, це можна було би зробити за умови розподілу кримінальних правопорушень на злочини й проступки [220, с. 12]. Така позиція обумовлена тим, що на момент написання роботи (2010 р.) відповідного поділу у КК ще здійснено не було. Але після прийняття Закону України № 2617-VIII від 22.11.2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [228] ситуація змінилася. Тому є сенс пригадати думку дослідниці, що у відзначеному аспекті може постати питання про віднесення найменш суспільно небезпечних форм сутенерства до кримінальних проступків, що означатиме появу можливості визнання суб'єктом цього злочину юридичної особи. Така ситуація, на її думку, набуває актуальності у зв'язку з використанням для організації надання сексуальних послуг суб'єктів господарювання, діяльність яких сама по собі є, чи принаймні має бути суспільно корисною (готелів, саун, масажних салонів) [220, с. 12]. З приводу цього варто зазначити, що згадані «найменш суспільно небезпечні форми» охоплюються ст. 302 КК, за

вчинення всіх інших – у санкції ч. 1 ст. 303 КК встановлено покарання у виді позбавлення волі, мінімальний строк якого дорівнює трьом рокам. Це означає, що навіть основний склад досліджуваного кримінального правопорушення неможна віднести до кримінальних проступків. Водночас, якщо не обмежувати пропозицію дослідниці кримінальними проступками, вбачається за доцільне і вельми ефективне застосування до наведених юридичних осіб інших заходів кримінально-правового характеру, що передбачені ст. 96^6 КК: штраф, конфіскація майна, ліквідація [156]. Інша річ, що серед кримінальних правопорушень, вчинення яких слугує підставою для застосування цих заходів згідно ст. 96^3 КК, – злочину, передбаченого ст. 303 КК не міститься. Отже, конфісковувати майно готелів, саун, масажних салонів та інших юридичних осіб, а так само ліквідовувати останніх у разі використання їх власниками цих суб'єктів господарської діяльності для організації надання там платних сексуальних послуг – чинне кримінальне законодавство України не дозволяє. З нашої точки зору, зроблено це передусім через те, що поява серед відповідного переліку ст. 303 КК явно суперечила би ідеї, яка закладалася законодавцем при його формуванні – перелічені там кримінальні правопорушення мають вчинюватися від імені та в інтересах юридичної особи та ще й лише уповноваженими особами. Відповідні інтереси можуть і співпадати – приміщення можуть надаватися для надання сексуальних послуг з метою покращення показників господарської діяльності, що, звісно, дає підстави для твердження, що злочин було вчинено в інтересах юридичної особи. Так само може мати місце організація відповідної діяльності з боку уповноважених такого суб'єкта господарювання: директора, адміністратора, начальника зміни персоналу, начальника охорони тощо. Водночас інша складова підстави: «від імені» юридичної особи тут застосовуватися не може. Важко уявити, скажімо, сутенера, який діє від імені готелю, сауни чи масажного салону. Навпаки,

власну незаконну діяльність він у більшості випадків «прикриває» *законною* статутною діяльністю цих суб'єктів господарювання.

Другою ознакою загального суб'єкта кримінального правопорушення є *осудність*. Згідно ч. 1 ст. 19 КК, осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [156]. Тому в кримінально-правовій доктрині осудність визначається за допомогою категорії *здатність* (особи під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними) [110, с. 93; 254, с. 63; 261, с. 164; 264, с. 43; 277, с. 136]. Як правило, стан осудності презюмується, а тому, питання про встановлення досліджуваної ознаки суб'єкта кримінального правопорушення виникає на практиці лише за наявності відповідних сумнівів [110, с. 95; 261, с. 164, 165; 264, с. 43; 277, с. 137]. Слід також звернути увагу на те, що теза щодо презумпції осудності особи набула чіткого закріплення в Проєкті нового КК [37, с. 95; 203, с. 260], де в ч. 2 ст. 2.3.2. зазначено: «Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, вважається осудною, якщо не доведена її неосудність» [157].

Дослідження судової практики дозволило встановити, що в жодному із розглядуваних вироків особу, яка обвинувачувалася у вчиненні втягнення/примушування в/до заняття проституцією іншої особи або сутенерство, не було визнано неосудною.

Третьою ознакою загального суб'єкта є досягнення встановленого законом про кримінальну відповідальність *віку*. Водночас О. В. Гунченко використовує зовсім інші звороти: «особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності» [110, с. 93], «вік кримінальної відповідальності» [110, с. 106]. У зв'язку з цим варто зазначити, що такий феномен, як кримінальна відповідальність не має свого власного віку, а тому використані звороти не є коректними. Слід відзначити, що в іншому місці цієї ж роботи вже йдеться про «вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність» [110, с. 101].

Як зазначає В. Т. Дзюба, суб'єктом злочину за ч. 1 ст. 303 КК може бути особа, яка досягла 16-річного віку [121, с. 209]. Таку позицію поділяють й деякі інші правники [178, с. 340; 279, с. 100].

На переконання В. Т. Дзюби, у разі вчинення будь-якого із трьох передбачених законом діянь, що утворюють об'єктивну сторону аналізованого злочину, щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 303) або малолітнього (ч. 4 ст. 303) – особа, яка до вчинення злочину досягла повноліття [121, с. 209]. Б. В. Романюк і О. Ф. Бантишев обмежуються вказівкою щодо необхідності досягнення суб'єктом злочину вісімнадцятирічного віку лише щодо ч. 3 ст. 303 КК, не вказуючи при цьому на ч. 4 цієї статті [244, с. 461]. Водночас інші дослідники не акцентують увагу на якихось вікових особливостях суб'єкта злочину в таких випадках [103, с. 301; 171, с. 268; 172, с. 158; 73, с. 176; 209, с. 457, 458].

Як зазначає І. О. Бандурка, Пленум Верховного Суду України однозначно вирішив, що суб'єктом втягнення неповнолітніх у злочин або інші антигромадські діяння, передбачені як загальною, так і спеціальними нормами (в тому числі ст. 303 КК) може бути лише особа, яка досягла 18-річного віку [25, с. 139]. Позицію щодо того, що суб'єктом аналізованого злочину в разі вчинення відповідних дій щодо неповнолітнього (ч. 3) або малолітнього (ч. 4) є особа, якій виповнилося вісімнадцять років, поділяють також І. О. Харь, В. А. Ломако та О. О. Володіна [178, с. 340; 279, с. 107].

Аналізуючи положення п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 р. № 2 [230], стосовно спеціальних норм щодо ст. 304 КК, М. З. Вовк звертає увагу на те, що там не врахована, зокрема, нова редакція ст. 303 КК, відповідно якої спеціальною щодо ст. 304 КК є також ч. 4 ст. 303 КК, а не лише її ч. 3 [91, с. 535, 536]. Як аргумент щодо підвищення мінімального віку суб'єкта злочину, передбаченого, зокрема, ч. 3 ст. 303 КК,

до вісімнадцяти років, наводиться те, що в цьому випадку об’єкт злочину охороняється від протиправного шкідливого втручання з боку тих осіб, які не мають такого посиленого захисту, – дорослих [91, с. 537].

У зв’язку з викладеним вбачаємо сенс у наявних в кримінально-правовій науці пропозиціях щодо включення до Загальної частини КК окремої статті або нової частини до чинної статті, де слід передбачити перелік кримінальних правопорушень, відповідальність за які настає з вісімнадцяти років, або зробити примітку про такий вік у диспозиціях статей Особливої частини КК [91, с. 538; 220, с. 13]. Зважаючи на наявність у проєкті нового КК глосарію, що свідчить про тенденцію розвитку кримінального права в напрямі узагальнення всіх понять, що такому узагальненню піддаються – перевагу слід віддати першому шляху, тобто вирішити питання про підвищений вік суб’єкта кримінального правопорушення в Загальній частині КК. Про те, чи буде це окрема стаття, чи її частина, слід судити з огляду на те, в який спосіб вирішуватиметься питання про вік взагалі (загальний, знижений). Якщо кожному виду віку буде присвячено окрему статтю – то й наша пропозиція «заслуговує» на неї, якщо ні – доречно передбачити відповідне правило поряд із уже наявними.

Зауважуємо, що, з нашої точки зору, позиція щодо 18-річного віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за ст. 303 КК, може стосуватися лише вчинення щодо неповнолітніх або малолітніх осіб таких діянь, як втягнення в заняття проституцією та примушування до зайняття проституцією. Водночас вона не може поширюватися на таке діяння, як сутенерство. Звертаємо увагу, що під час забезпечення діяльності із заняття проституцією іншою особою ніякого втягнення (про яке йдеться у відповідній постанові Пленуму Верховного Суду України), а тим паче – примушування, не відбувається. Більше того, сутенерство характеризується тим, що в разі його вчинення особа, яка надає сексуальні послуги, робить це з власної волі, сутенер її до цього не примушує та в таку діяльність не втягує. А тому тут

різниця у віці між цими особами не видається нам принципово важливою. Аргументом щодо вирішення питання в такий спосіб може слугувати доктринальна позиція щодо віку суб'єкта такого злочину, як умисне вбивство малолітньої дитини (п. 2) ч. 2 ст. 115 КК). Характеризуючи вік, з якого настає кримінальна відповідальність у цьому випадку, наукова спільнота обмежується вказівкою на 14-річний вік у разі вчинення умисного вбивства (ст.ст. 115–117 КК) [148, с. 124; 211, с. 38; 244, с. 50; 259, с. 45], не роблячи при цьому застереження щодо віку, з якого передбачається відповідальність за умисне вбивство малолітньої дитини [148, с. 128, 129; 244, с. 71, 72; 259, с. 46]. Те саме стосується й суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 117 КК (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини). Нам не вдалося відшукати наукового джерела, в якому б стверджувалося, що в цьому разі відповідальності підлягає лише повнолітня особа, або, принаймні, особа, яка досягла віку шістнадцяти років. Навпаки, в усіх досліджених наукових працях відсутні вказівки на якісь особливості віку суб'єкта злочину в цьому випадку [32, с. 57; 148, с. 143, 144; 211, с. 40; 244, с. 93]. З огляду на це, вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за сутенерство, вчинене щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 303 КК), або малолітнього (ч. 4 ст. 303 КК) не має відрізнятися від віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за ч. 1 ст. 303 КК.

Загальний чи спеціальний. В. Т. Дзюба зазначає, що у випадку вчинення злочину службовою особою або особою, від якої потерпілий перебував у матеріальній чи іншій залежності – суб'єкт є спеціальним [121, с. 209]. Звідси можна зробити висновок, що в усіх інших випадках він вважає, що суб'єкт злочину – загальний. Такої точки зору дотримуються й інші правники [191, с. 438]. При цьому деякі з них спеціально закцентовують увагу на тому, що це можуть бути особи як чоловічої, так і жіночої статі [103, с. 301; 171, с. 268].

З точки зору І. О. Харь, за ч. 1 ст. 303 КК суб'єктом може бути приватна, неслужбова особа [279, с. 100]. Вважаємо таке визначення

тавтологічним, адже вказівка та приватну особу автоматично означає, що така особа не є службовою, і навпаки – будь-яка неслужбова особа є приватною. Зазначений підхід до визначення суб'єкта ґрунтується на системному аналізі різних частин ст. 303 КК, оскільки її друга частина містить вказівку на службову особу (а отже, у ч. 1 вона має бути обов'язково приватною), а також на особу, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

На переконання В. В. Сухоноса та В. В. Сухоноса (мол.), факультативною ознакою суб'єкта є його вік, а, отже, зазначають правники, він може характеризувати суб'єкта відповідного злочину як спеціального [254, с. 65]. На думку науковців, такі ситуації мають місце, коли кримінальній відповідальності мають підлягати особи, які досягли вже вісімнадцятирічного віку [254, с. 65]. Погоджуючись із науковцями в тому, що відзначені ними ситуації мають певні особливості, не поділяємо висловленої ними думки, що у зв'язку з цим з'являються підстави для висновку, що завдяки підвищеному віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, суб'єкт злочину стає спеціальним. Особливість цих ситуацій полягає у тому, що закон про кримінальну відповідальність передбачає лише дві вікові категорії за якими диференціюється кримінальна відповідальність залежно від вікової ознаки суб'єкта: шістнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК) і від чотирнадцяти до шістнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК). Висновок про вісімнадцятирічний вік випливає із системного тлумачення положень КК та судової практики – Пленуму Верховного Суду (нині), рішень Вищого спеціалізованого суду України та постанов і висновків Верховного Суду України (правові позиції, сформульовані в цих актах застосування права, не втратили свого значення) [256, с. 18]. Тобто тут наявне інше джерело, до якого слід звертатися для того, щоб можна було судити про вік, з якого настає кримінальна відповідальність, – не ст. 22 КК, і не КК взагалі. Водночас спеціальним, із нашої точки зору, є суб'єкт, який на додачу до обов'язкових ознак («фізичності», осудності та віку) має ще принаймні одну *іншу ознаку*

(громадянство, професійне або службове становище тощо), тоді як у розглядуваних випадках ніякої іншої ознаки в такого суб'єкта не з'являється, а йдеться про одну з уже зазначених обов'язкових ознак – вік. Тому відзначена правниками особливість стосується однієї із загальних ознак – віку, перебуває «в середині» цієї ознаки, не може слугувати підставою для виокремлення якоїсь іншої додаткової ознаки, а, отже, і для висновку про те, що суб'єкт кримінального правопорушення в аналізованих випадках стає спеціальним.

Викладене в цьому підрозділі дозволяє стверджувати:

- суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, є фізична осудна особа, яка на момент його вчинення досягла шістнадцяти років. Тобто суб'єкт в цьому випадку є загальним;

– у випадках втягнення в заняття проституцією неповнолітнього (ч. 3 ст. 303 КК) та малолітнього (ч. 4 ст. 303 КК) – вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, підвищується до вісімнадцяти років, а от у разі вчинення щодо цих осіб сутенерства – ні, тобто «залишається» загальним – шістнадцять років;

– слід підтримати наявні в науці кримінального права пропозиції щодо запровадження до Загальної частини КК або нової частини до чинної статті, де слід передбачити перелік кримінальних правопорушень, відповідальність за які настає з вісімнадцяти років, або щодо необхідності доповнення статей Особливої частини КК примітками про такий вік;

– у випадку вчинення аналізованого злочину службовою особою (ч. 2 ст. 303 КК), або особою, від якої потерпілий знаходився у матеріальній чи іншій залежності (ч. 2 ст. 303 КК) – суб'єкт є спеціальним.

Висновки до розділу 4

1. Суб'єктивна сторона втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до заняття проституцією (перших двох форм злочину,

передбаченого ст. 303 КК) характеризується: виною у формі прямого умислу; корисливим мотивом; двома видами мети: 1) найближчою – домогтися від іншої особи зайняття проституцією; 2) віддаленою – збагачення (заволодіння майном, правом на майно, домогтися від потерпілої особи вчинення дій майнового характеру).

Суб'єктивна сторона сутенерства (третьої форми вчинення злочину, передбаченого ст. 303 КК) характеризується: виною у формі прямого умислу; корисливим мотивом; метою збагачення.

2. Змістом *усвідомлення*, у разі вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, має охоплюватися фактичний бік і соціальне значення одного із трьох зазначених там суспільно небезпечних діянь: втягнення особи в заняття проституцією; примушування особи до зайняття проституцією; або дій із забезпечення заняття проституцією іншою особою (сутенерство). При цьому в перших двох випадках у свідомості винної особи має відбиватися також спосіб учинення цих дій, тобто те, що вона використовує при цьому обман, шантаж чи уразливий стан відповідної особи, або застосовує насильство чи погрожує його застосуванням. Змістом *бажання* як вольового моменту вини, у разі вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, має охоплюватися вчинення одного з трьох зазначених там суспільно небезпечних діянь: втягнення особи в заняття проституцією, примушування особи до зайняття проституцією або дій із забезпечення заняття проституцією іншою особою (сутенерства).

3. Незважаючи на те, що законодавець прямо не вказує на корисливий мотив в диспозиції ст. 303 КК, він є іманентним для передбаченого нею злочину. Висновок щодо обов'язковості мотиву походить із сутності суспільно небезпечних діянь, що утворюють його об'єктивну сторону, а текстуальна вказівка на нього у відповідній диспозиції виглядала б відверто зайвою, надлишковою. З огляду на це наявні в науковій літературі пропозиції щодо доповнення законодавчого визначення, зокрема такого суспільно

небезпечного діяння, як сутенерство, вказівкою на корисливий мотив (а також на мету) не можуть бути підтримані.

4. *Найближчою метою* вчинення досліджуваного злочину у формі втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією буде домогтися від іншої особи того, щоб вона займалася проституцією, інакше кажучи – результат у виді зайняття проституцією іншою особою. Оскільки, як було встановлено при розгляді об'єктивної сторони аналізованого злочину, сутенерство можна вчинити лише тоді, коли відповідна особа вже почала займатися проституцією, – відзначеної найближчої мети сутенерові досягати не треба. *Віддаленою метою* у разі втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією буде збагачення (заволодіння майном, правом на майно, домогтися від потерпілої особи вчинення дій майнового характеру). У разі сутенерства – збагачення є однією єдиною метою вчинення цього діяння.

5. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, є фізична осудна особа, яка на момент його вчинення досягла шістнадцяти років. Суб'єкт в цьому випадку є загальним. У разі ж учинення аналізованого злочину службовою особою (ч. 2 ст. 303 КК), або особою, від якої потерпілий знаходився у матеріальній чи іншій залежності (ч. 2 ст. 303 КК) – суб'єкт є спеціальним.

6. Заслуговують на підтримку наявні в науковій літературі пропозиції щодо запровадження до Загальної частини КК окремої статті або нової частини до чинної статті, де слід передбачити перелік кримінальних правопорушень, відповідальність за які настає з вісімнадцяти років, або щодо необхідності доповнення статей Особливої частини КК примітками про такий вік.

7. У випадках втягнення в заняття проституцією та примушування до зайняття проституцією неповнолітнього (ч. 3 ст. 303 КК) та малолітнього (ч. 4 ст. 303 КК) – вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність,

підвищується до вісімнадцяти років, а от у разі вчинення щодо цих осіб сутенерства – ні, тобто «залишається» загальним – шістнадцять років. Таке вирішення питання обумовлене тим, що в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 р. № 2 зазначено, що суб'єктом втягнення неповнолітніх у злочин або інші антигромадські діяння, передбачені як загальною, так і спеціальними нормами (у тому числі ст. 303 КК) може бути лише доросла особа, тобто та, яка досягла вісімнадцятирічного віку. Вважаємо за необхідне поширити це правило і на випадки вчинення такого суспільно небезпечного діяння, як примушування іншої особи до заняття проституцією. Водночас при забезпеченні діяльності із заняття проституцією іншою особою ніякого втягнення (про яке йдеться у цій Постанові Пленуму Верховного Суду України), а тим паче – примушування, не відбувається. Тобто відсутні будь-які підстави використовувати положення відповідної постанови на випадки вчинення сутенерства. Тим паче останнє характеризується тим, що особа, яка надає сексуальні послуги, робить це з власної волі, сутенер її до цього не примушує та в таку діяльність не втягує. Більше того, це діяння можливо вчинити лише тоді, коли інша особа вже почала займатися проституцією. З огляду на викладене різниця у віці між цими особами не має принципового значення. Тому в разі вчинення сутенерства щодо неповнолітньої або малолітньої особи – вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за частинами 3, 4 ст. 303 КК, не може підвищуватися до вісімнадцяти років, а має залишатися загальним – шістнадцять років.

РОЗДІЛ 5
ОБСТАВИНИ, ЩО ОБТЯЖУЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СУТЕНЕРСТВО АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

В одному із найсучасніших досліджень, що було здійснене Н. О. Антонюк, зазначається, що разом із криміналізацією діяння законодавцю слід здійснити справедливу диференціацію кримінальної відповідальності [16, с. 14]. Диференціація полягає у розподілі кримінальної відповідальності залежно від соціально значущих ознак [204, с. 128].

Для злочину, передбаченого ст. 303 КК, зазначене набуває підвищеної актуальності, оскільки із 161 наявних у 2020–2024 р.р. в ЄДРСР справ (проваджень), ч. 1 цієї статті застосовувалась лише у 4 випадках (2,48 %), а інші частини – в 157 (97,52 %). Відповідно принципово різною є і кількість засуджених осіб: за ч. 1 – це 4 особи (1,50 %), а за іншими частинами – 266 осіб (98,50 %).

На переконання О. З. Мармури, ознака, що кваліфікує злочин, як окрема частинка складу злочину є моделлю, узагальненням певних обставин вчинення злочину, існування яких змінює його суспільну небезпеку [184, с. 43]. Розглянемо відповідні ознаки, передбачені ч. 2–4 ст. 303 КК, докладніше.

5.1 Обставини, передбачені ч. 2 ст. 303 КК України

Із наявних в судовій практиці 157 випадків застосування ст. 303 КК за ознаками вчинення кваліфікованих видів цього злочину, ч. 2 цієї статті застосовувалась 97 разів, що складає 61,78 % від них. При цьому за ч. 2 ст. 303 КК було засуджено 128 осіб, що дорівнює 48,12 % загальної кількості засуджених за ч.ч. 2–4 ст. 303 КК.

У ч. 2 ст. 303 КК перебдачено відповідальність за дії, що зазначені в ч. 1 цієї статті, вчинені щодо кількох осіб (1) або повторно (2), або за

попередньою змовою групою осіб (3), або з використанням свого службового становища (4), або особою, від якої потерпіла особа була у матеріальній чи іншій залежності (5). Таким чином, ч. 2 розглядуваної статті КК містить п’ять кваліфікуючих ознак. Проаналізуємо їх послідовно.

Кваліфікуюча ознака «вчинення злочину щодо кількох осіб». Відповідні дії мають охоплюватися єдиним умислом і бути вчинені, як правило, в одному місці і без розриву в часі [121, с. 209]. Ця кваліфікуюча ознака буде мати місце й тоді, коли ці дії були вчинені неодночасно, але результат наступив від дій, спрямованих на втягнення або примушування, чи сутенерство саме двох і більше осіб [121, с. 209, 210]. На тому, що такі дії мають вчинятися водночас, наголошує К. М. Оробець. Далі правознавець уточнює свою позицію, зазначаючи, що такі дії мають охоплюватися єдиним наміром винної особи і вчинятися, як правило, в одному місці та без значного проміжку в часі [209, с. 457]. Як бачимо, зроблене уточнення практично нівелює саме визначення, адже на початку стверджувалося, що такі дії мають бути вчинені «водночас».

Вивчення матеріалів судової практики дозволило встановити, що ч. 2 ст. 303 КК на підставі наявності розглядуваної кваліфікуючої ознаки застосовувалась 51 раз (тобто у 52,58 % випадків). При цьому у 13 випадках вона була застосована лише за цією кваліфікуючою ознакою, у 17 випадках – разом з ознакою «повторно», у 15 випадках (щодо 27 осіб) – разом з ознакою «за попередньою змовою групою осіб», а у 6 випадках (щодо 14 осіб) – разом з обома наведеними ознаками одночасно. Слід також відзначити її наявність при застосуванні ч. 3 ст. 303 КК, тобто у випадках, коли вона була наявна разом з іншою («більш тяжкою») кваліфікуючою ознакою (або ознаками), і через це у формулі кваліфікації окремо не виділялася і покарання за ч. 2 ст. 303 КК не призначалося. Так, разом із ознакою «вчинення організованою групою» вона застосовувалася у 17 випадках щодо 46 осіб, разом з ознаками «вчинення організованою групою», «повторно» – у 15 випадах щодо 36 осіб,

разом з ознаками «вчинення щодо неповнолітнього», «повторно» – у 3 випадах щодо 3 осіб.

Викладене дозволяє підсумувати, що із 157 випадків застосування ст. 303 КК за наявності кваліфікуючих ознак – вчинення цього злочину щодо кількох осіб мало місце у 86 випадках, що складає 54,78 % від їх загальної кількості. Значною є і частка осіб, у поведінці яких було встановлено цю кваліфікуючу ознаку – 156 із 266, що складає 58,65 %.

Встановлення цієї кваліфікуючої ознаки не становить якихось складнощів на практиці. Так, Жовківський районний суд Львівської області вироком від 22.10.2010 р. засудив ОСОБА_2, який умисно, з метою отримання доходів, винаймаючи приміщення, залучивши молодих осіб жіночої статі, рекламуючи через Інтернет кращих проституток м. Львова, надав контактний мобільний телефон для замовлення клієнтам. Особи жіночої статі під керівництвом ОСОБА_2 систематично їздили на виклики в готелі, сауни і надавали платні сексуальні послуги мужчинам, отримуючи гроші за послуги, частину яких віддавали сутенеру, який отримував прибутки від проституції [56].

На противагу цьому Берегівський районний суд Закарпатської області у вироці від 22 червня 2021 р. зазначив, що підсудний примусив двох неповнолітніх осіб до надання ОСОБА_11 платних сексуальних послуг одночасно обома, за що отримав від ОСОБА_11 гроші в сумі 1 500 грн. [48]. При цьому, кваліфікуючи такі дії, суд серед ознак, що обтяжують кримінальну відповідальність, зазначив лише одну – вчинення щодо неповнолітнього, проігнорувавши при цьому, що потерпілих було двоє [48]. Тобто кваліфікуючої ознаки «вчинені щодо кількох осіб» у цьому випадку застосовано не було, що з нашої точки зору, не є обґрунтованим.

На підставі аналізу кримінального законодавства зарубіжних держав В. В. Кузнецов дійшов висновку щодо необхідності подальшого дослідження питання стосовно можливої рецепції такої кваліфікуючої ознаки

аналізованого злочину, як його вчинення щодо декількох осіб [163, с. 611]. З приводу викладеного варто зауважити, що така рецепція одразу створить конкуренцію з уже наявною у ст. 303 КК ознакою «щодо кількох осіб». Звернення до тлумачних словників дозволяє стверджувати, що «кілька» розуміється як невизначено мала кількість у межах від трьох до десяти [47, с. 358], а «декілька» – невелика, незначна кількість [47, с. 212]. Як бачимо, перше поняття не підходить для характеристики кваліфікуючої ознаки втягнення особи в заняття проституцією та сутенерства, тому що не охоплює вчинення розглядуваного злочину щодо двох осіб та більше десяти осіб, друге – хоча і не містить нижчої межі, але все одно не є визначеним щодо верхньої межі. Водночас тлумачний словник все ж таки орієнтує на її наявність, оскільки там ідеться про «незначну» кількість, тобто на якомусь значенні ця кількість має «закінчитися». У зв'язку з цим вважаємо, що використання обох наведених понять не є коректним, а тому пропонуємо сформулювати відповідну кваліфікуючу ознаку в інакший спосіб – вчинення цього злочину щодо двох або більше осіб, як це зроблено в інших статтях Особливої частини КК – п. 1) ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 119, ч. 2 ст. 120, ч. 2 ст. 142.

Кваліфікуюча ознака «вчинення злочину повторно». Визначення повторності міститься в ч. 1 ст. 32 КК, де зазначено, що це вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК [156]. У ч. 3 цієї статті повторністю також визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями цього Кодексу, якщо це прямо передбачено в Особливій частині КК [156]. Для цілей нашого дослідження має значення лише повторність, про яку йдеться у ч. 1 ст. 32 КК, адже ні ст. 303, ні якась інша стаття КК не містить вказівки щодо визнання повторними відповідних дій (про які йдеться в ч. 2 ст. 32 КК).

У п.3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7 «Про практику застосування судами кримінального

законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» наголошується на тому, що за змістом ст. 32 КК ознакою повторності є *неодночасне* вчинення злочинів, що її утворюють [237]. Залежно від того, коли саме мав місце початковий момент другого злочину (до настання кінцевого моменту першого чи після нього), О. В. Буцко виділяє два основні варіанти неодночасного вчинення злочинів: 1) початковий момент другого злочину настав *після* кінцевого моменту першого; у цих ситуаціях перший злочин є закінченим, другий – може бути як закінченим, так і незакінченим; 2) початковий момент другого злочину настав *до* кінцевого моменту першого; при цьому обидва злочини або будь-який із них можуть бути як незакінченими, так і закінченими; при цьому можуть мати місце ситуації, коли закінченим буде саме той злочин, що було розпочато пізніше [38, с. 29]. Сам правник при цьому робить посилання на підручник за редакцією М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація 2001 р. видання [153, с. 260]. Проте насправді на відповідній сторінці міститься зовсім інший матеріал, який присвячено питанню затримання злочинця з теми «Обставини, що виключають злочинність діяння» [28, с. 260], а у відповідному (належному) параграфі «Повторність злочинів» думки, яку наводить О. В. Буцко, також немає [19]. Так само лише на половину справедливим є наступний висновок науковця: «за часовими характеристиками не збігаються саме початкові моменти часу вчинення тих злочинів, що утворюють множинність» [38, с. 30]. Початкові моменти дійсно не мають збігатися, бо в зворотному випадку матиме місце ідеальна сукупність, а не повторність. А от утворювати ці злочини мають не «множинність», а саме «повторність». Перше є родовим поняттям щодо другого і включає в себе, зокрема, і такий вид, як сукупність. Для останньої може бути характерним вчинення злочинів одночасно, а це вже не віддзеркалює змісту ознак повторності. З огляду на це формулювання висновку шляхом використання поняття «множинність» є непослідовним.

На підставі наявності повторності ч. 2 ст. 303 КК застосовувалась 57 раз (тобто у 58,76 % випадків). При цьому у 25 випадках вона була застосована лише за цією кваліфікуючою ознакою, у 17 випадках – разом з ознакою «щодо кількох осіб», у 9 випадках (щодо 14 осіб) – разом з ознакою «за попередньою змовою групою осіб», а у 6 випадках (щодо 14 осіб) – разом з обома наведеними ознаками одночасно. Повторність була наявна і під час застосування ч. 3 ст. 303 КК. Так, разом із ознакою «вчинення організованою групою» вона застосовувалася в 11 випадках щодо 27 осіб, разом з ознакою «вчинення щодо неповнолітнього» – в 1 випадку щодо 1 особи, разом з обома названими ознаками – в 1 випадку щодо 4 осіб, разом з ознаками «вчинення організованою групою», «щодо кількох осіб» – у 15 випадах щодо 36 осіб, разом з ознаками «вчинення щодо неповнолітнього», «щодо кількох осіб» – у 3 випадах щодо 3 осіб.

Викладене дозволяє підсумувати, що із 157 випадків застосування кваліфікованих видів ст. 303 КК – повторне вчинення цього злочину було наявне у 88 випадках, що складає 56,05 % від їх загальної кількості. Значною є і частка осіб, у поведінці яких було встановлено ознаку повторності – 141 із 266, що складає 53,01 %.

Установлення цієї кваліфікуючої ознаки не становить якихось складнощів на практиці. Так, Тисменицький районний суд Івано-Франківської області вироком від 08 липня 2024 р. засудив за ч. 2 ст. 303 КК ОСОБА_5, яка домовилась із ОСОБА_7, що займалася проституцією про вчинення щодо неї дій по забезпеченню її зайняттям проституцією, що полягало у рекламуванні послуг, які надає жінка, підшукуванні клієнтів для надання таких послуг за грошову винагороду, прийнятті від них замовлень, організації зустрічей, узгодження з клієнтами вартості наданих послуг. Зокрема, замовлення від чоловіків (клієнтів) послуг сексуального характеру здійснювалось шляхом отримання ОСОБА_5 на свій мобільний абонентський номер смс-повідомлень у месенджері «Viber» або при особистій зустрічі. За надання

послуг ОСОБА_7 , ОСОБА_5 отримала від клієнта кошти у сумі 500 грн. 6 листопада 2023 та 20 березня 2024 р. В обох цих випадках сексуальні послуги були надані. Отже, робить висновок суд, ОСОБА_5 вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 303 КК України, а саме умисні дії, пов`язані із забезпеченням зайняття проституцією іншою особою, а саме сутенерство, вчинене повторно [86]. Немає підстав не погодитись із такою кваліфікацією, оскільки тут наявні усі ознаки повторності: 1) вчинено два кримінальні правопорушення, передбачені тією самою статтею Особливої частини цього КК (ч. 1 ст. 32 КК); 2) ці правопорушення не утворювали продовжуваного кримінального правопорушення, оскільки не були об'єднані єдиним кримінально протиправним наміром (ч. 2 ст. 32 КК); 3) за раніше вчинене кримінальне правопорушення (тобто за перше, що відбулося 6 листопада 2023 р.) особу не було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, установлених законом, або якщо судимість за це кримінальне правопорушення було погашено або знято, а також після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку (ч. 4 ст. 32 КК).

Тим паче немає проблем у розмежуванні цієї ознаки з іншою – вчиненні відповідних дій щодо кількох осіб (ч. 2 ст. 303 КК). Відмінність між ними полягає в тому, що в останньому випадку такі дії, як вже зазначалося, мають охоплюватись єдиним умислом, а в розглядуваній ознаці – навпаки, на вчинення кожного епізоду виникає новий кримінально-протиправний намір.

Так, Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області у вироці від 4 лютого 2024 р. зазначив, що 23 лютого 2023 р. ОСОБА_4 після отримання замовлення про надання послуг сексуального характеру відвідувачам готелю «Наутілус» особою жіночої статі, повідомила останнім про вартість таких послуг, а саме 3000 гривень за послуги інтимного характеру, з яких 500 гривень за одну послугу залишала собі. Близько 16 години 40 хвилин гр. ОСОБА_4 здійснила телефонний дзвінок до повії ОСОБА_7 , яку викликала до готелю «Наутілус» для надання сексуальних

послуг, за що о 16 годині 43 хвилини отримала грошові кошти по 3000 (три тисячі) гривень в загальній сумі 6000 (шість тисяч) гривень від ОСОБА_8 та ОСОБА_6 за виклик дівчини на ім`я ОСОБА_9 та дівчини на ім`я ОСОБА_7. Близько 18 години 51 хвилини ОСОБА_8 зайшов до номеру № 4 готелю, де на нього очікувала ОСОБА_9, з якою вони в подальшому вступили в статеві зносини та близько 18 години 51 хвилини ОСОБА_6 разом із дівчиною на ім`я ОСОБА_7 зайшли до № 1 готелю та вступили в статеві зносини [87]. Такі дії цілком обґрунтовано були кваліфіковані судом за ч. 2 ст. 303 КК як учинені без щодо кількох осіб без вказівки на повторність.

Нерідко обидві названі ознаки мають місце одночасно, тобто відповідні дії вчиняються щодо кількох осіб, а також при цьому ще й повторно. Так, наприклад, Святошинський районний суд м. Києва у вироці від 26 лютого 2024 р. зазначив, що вина обвинуваченої ОСОБА_3 доведена повністю та кваліфікація її дій за ч. 2 ст. 303 КК України вірна, оскільки вона вчинила сутенерство, що полягає у забезпеченні заняття проституцією декількох осіб, з метою наживи, вчиненому повторно [84]. Фактичний бік учиненого в даному разі полягає у тому, що ОСОБА_3, використовуючи рекламні оголошення в Інтернет, забезпечила умови зайняття проституцією за грошову винагороду декільком особам жіночої статі, а в подальшому отримувала від них відповідну частину в розмірі 50 відсотків від суми оплаченої клієнтом за надання послуг сексуального характеру. При цьому ОСОБА_3 роз’яснювала клієнтам спектр послуг сексуального характеру, які можуть надати особи жіночої статі за грошову винагороду та повідомляла їх антропометричні дані, а також час та місце зустрічі з тією особою та суму грошових коштів, які необхідно було передати за надані послуги сексуального характеру [84].

Водночас Берегівський районний суд Закарпатської області у вироці від 22 червня 2021 р. зазначив, що підсудний *повторно* підшукав невстановлену органом досудового розслідування особу, якій запропонував надання платних сексуальних послуг ОСОБА_8, після чого, застосовуючи погрозу фізичного

насильства, примусив неповнолітню ОСОБА_8 до надання платних сексуальних послуг цій особі за що отримав грошову винагороду в сумі 1000 грн. [48] Крім того, в іншому епізоді, наведеному в цьому вироці, для подальшої сексуальної експлуатації тієї ж особи винний *повторно* підшукав ОСОБА_11 для отримання платних сексуальних послуг в розмірі 1500 грн. [48]. При цьому ознаку повторності суд не навів ні в мотивувальній, ні в резолютивній частині постановленого ним вироку.

Кваліфікуюча ознака «вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб». Згідно ч. 2 ст. 28 КК вона має місце, коли його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до його початку, домовилися про спільне його вчинення [156].

Як зазначає І. О. Бандурка, попередньою змову може бути досягнуто на будь-якій стадії злочину, за день, місяць, хвилину, але до його початку [25, с. 153]. Стосовно теми нашого дослідження це означає, що відповідна домовленість має бути укладена до початку втягнення/примушування в/до заняття проституцією, вчинення дій щодо забезпечення такої діяльності (сутенерства) або до початку застосування передбачених законом способів вчинення втягнення чи примушування (здійснення обману, шантажу, використання уразливого стану потерпілої особи, застосування чи погрози застосування насильства). Тобто змова має відбутися до початку виконання об’єктивної сторони розглядуваного злочину, а оскільки її наявність пов’язується законодавцем із наявністю двох наведених ознак (суспільно небезпечного діяння і способу його вчинення), змова має відбутися саме до їх початку. У літературі з цього приводу цілком обґрунтовано зазначається, що для визнання змови попередньою необхідно, щоб вона відбулася *до здійснення замаху* на кримінальне правопорушення [21, с. 203; 93, с. 198; 214, с. 256; 265, с. 102; 267, с. 513; 283, с. 48; 288, с. 89], який, своєю чергою, пов’язується з початком виконання його об’єктивної сторони [104, с. 228; 111, с. 138–140; 137, с. 345; 185, с. 88, 211; 186, с. 160; 265, с. 85, 86; 267, с. 513;

283, с. 48]. У зв’язку з цим наведена думка І. О. Бандурки щодо можливості укладання домовленості на будь-якій стадії злочину потребує уточнення, – якщо така домовленість відбувається на стадії замаху на кримінальне правопорушення, її вже не можна визнавати попередньою.

Із 97 випадків застосування ч. 2 ст. 303 КК протягом 2020–2024 р.р., ознака «за попередньою змовою групою осіб» була наявна у 39 випадках (40,21 % від загальної кількості). При цьому, без інших кваліфікуючих ознак вона зустрічалася 9 разів (щодо 12 осіб), разом з ознакою «повторно» – також 9 разів (щодо 14 осіб), разом з ознакою «щодо кількох осіб» – 15 разів (щодо 27 осіб), разом з ознаками «повторно» та «щодо кількох осіб» (одночасно) – 6 разів (щодо 14 осіб).

Слід відмітити також 1 випадок наявності цієї кваліфікуючої ознаки при застосуванні ч. 3 ст. 303 КК. Разом із ознакою «вчинення щодо неповнолітнього» вона була застосована щодо 2 осіб.

Таким чином, із 157 випадків застосування кваліфікованих видів ст. 303 КК, вчинення цього злочину за попередньою змовою групою осіб було наявне у 40 випадках, що складає 25,48 % від їх загальної кількості. Приблизно такою є і частка осіб, у поведінці яких було встановлено цю ознаку – 26,94 % (69 із 266).

З метою ілюстрації цієї кваліфікуючої ознаки наведемо такий приклад із судової практики. Києво-Святошинський районний суд Київської області у вироці від 18 липня 2024 р. засудив ОСОБА_5 та ОСОБА_6, зокрема, за те, що 15 лютого 2024 р. ці особи діючи спільно та за попередньою змовою, з метою отримання доходу від незаконної діяльності – сутенерства, створили умови для зустрічі повії на ім’я Дана, яка дала добровільну згоду на це, із ОСОБА_7 та за вимогою якого остання надала йому послугу інтимного характеру за грошову винагороду в розмірі сумі 12000 грн. [60].

Кваліфікуюча ознака «вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища». У Загальній частині КК надається

визначення службової особи, яке має загальний характер, тобто стосується усіх статей Особливої частини КК, за винятком тих, де закон передбачає окреме визначення [261, с. 172]. Стаття 303 КК не містить окремого визначення службової особи. Так само не міститься цього визначення (яке б поширювалося на ст. 303) і в інших статтях Особливої частини КК. Тому для цілей нашого дослідження варто користуватися визначенням службової особи, що надається в частинах 3, 4 ст. 18 КК.

Слід мати на увазі, що сам факт вчинення розглядуваного діяння з використанням службового становища не відкидає необхідності встановлення однієї із форм впливу на потерпілу особу [207, с. 131]. Можливими тут є насильство, погрози, обман. Якщо ж унаслідок використання службової залежності потерпілу особу було поставлено в ситуацію збігу тяжких особистих, сімейних або інших обставин, то слід вести мову про створення та подальше використання уразливого стану цієї особи [207, с. 131]. Для застосування цієї кваліфікуючої ознаки необхідно встановити, що службова особа діяла всупереч інтересам служби [121, с. 210]. При цьому не має значення щодо кого вона вчиняла відповідні дії: щодо своїх співробітників або сторонніх осіб [178, с. 340].

Вивчення судової практики дозволило встановити відсутність випадків застосування цієї кваліфікуючої ознаки, а, отже, неможливо перевірити, чи було встановлено під час її застосування спосіб учинення відповідних кримінальних правопорушень, чи ні. Відсутність практики застосування ч. 2 ст. 303 КК за цієї кваліфікуючою ознакою не дозволяє віддзеркалити її специфіку щодо сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією. Зважаючи на те, що проблема службової злочинності є достатньо розробленою в доктрині кримінального права, не вбачаємо необхідності в її докладному аналізі на сторінках нашого дослідження. Обмежимось лише вказівкою на те, що наявність у суб’єкта злочину статусу службової особи саме по собі ще не свідчить про те, що має місце розглядувана кваліфікуюча

ознака. Для її застосування слід встановити, що під час учинення злочину нею використовувалися ті повноваження, які надавала посада, яку вона обіймає, або обов'язки чи функції, які вона виконує за спеціальним повноваженням. Тобто має бути зв'язок між посадою чи повноваженнями службової особи і тим злочином, що вона вчинила. Відсутність такого зв'язку свідчитиме про відсутність злочину у сфері службової діяльності взагалі та відповідних кваліфікуючих ознак інших злочинів зокрема.

Кваліфікуюча ознака «вчинення злочину особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності», означає, що винний впливав на потерпілу особу із використанням її матеріальної чи іншої її залежності від нього [209, с. 457]. Спектр видів такої залежності є досить широким, починаючи від залежності особи, яка перебуває на утриманні суб'єкта злочину, та закінчуючи залежністю підлеглого від керівника [207, с. 130, 131]. З нашої точки зору, наведений «спектр» не має охоплювати такий вид залежності, як службова, оскільки він утворює наявність окремої кваліфікуючої ознаки – вчинення злочину з використанням службового становища. Водночас важливою є думка А. М. Орлеана щодо того, що використання відповідної залежності самостійної форми впливу на особу не утворює [207, с. 131]. З нашої точки зору, це означає, що встановлення самого лише факту матеріальної чи іншої залежності не свідчить про наявність в поведінці особи кримінально караного способу вчинення розглядуваного злочину. Ним, як вже зазначалося, можуть бути обман, шантаж, використання уразливого стану потерпілої особи, насильство або погроза його застосування. Тобто для можливості кваліфікації діяння винного за ч. 2 ст. 303 КК мають бути наявними всі ознаки, передбачені ч. 1 цієї статті, у тому числі й спосіб учинення цього кримінального правопорушення. З наведених у законі способів до розглядуваної кваліфікуючої ознаки більш за все підходить використання уразливого стану, оскільки залежність однієї особи від іншої свідчить передусім про обмеження здатності залежної особи

приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір незаконним діям особи, від якої вона перебуває у залежності, в даному разі – втягненню в заняття проституцією чи примушуванню до зайняття проституцією.

Вважаємо за необхідне підтримати думку О. М. Лемешка щодо того, що матеріальна чи інша залежність може викликати уразливий стан [174, с. 117]. Водночас логіка застосування ч. 2 ст. 303 КК за цією кваліфікуючою ознакою має бути зворотною – спочатку слід встановити наявність уразливого стану потерпілої особи (або одного з інших способів вчинення цього злочину, що передбачено в ч. 1 цієї статті), а вже потім завдаватися питанням: а чим цей стан було викликано? Якщо матеріальною чи іншою залежністю – наявна кваліфікуюча ознака, передбачена ч. 2 ст. 303 КК, якщо чимось іншим – слід дивитися, чи передбачене «це інше» як *окрема* кваліфікуюча ознака досліджуваного кримінального правопорушення, чи ні. Цікавими є приклади залежності, що наводить правознавець – зокрема, це *родинна залежність* (за наявності якої потерпіла особа, зокрема, позбавляється волі) і *наркотична залежність* (потерпілої особи від лікаря чи наркодилера), зауважуючи, однак, при цьому, що такі прояви уразливості диспозиціями статей Особливої частини КК не передбачені [174, с. 117]. З останнього, на наш погляд, не слідує те, що зазначене взагалі не має кримінально-правового значення. Навпаки – наведене є яскравими прикладами «іншої залежності», про які йдеться, зокрема, й у ч. 2 ст. 303 КК. Незважаючи на відсутність таких ситуацій у досліджених матеріалах судової практики, можливість їх існування уявляється цілком реальною (а не фантастичною). Щодо родинної залежності можна навести такий приклад: не будеш займатися проституцією – до дому не приходь, живи де хочеш; або навпаки, з дому – не буду випускати (гуляти з друзями тощо). Щодо наркотичної залежності, то тут необхідність заняття потерпілою особою проституцією суб’єкт злочину може наводити як умову отримання від нього відповідних засобів.

На переконання В. В. Налуцишина, перебування в матеріальній залежності означає повне або часткове утримання потерпілої особи винною [198, с. 367]. Розлогішим є визначення В. Т. Дзюби, з точки зору якого, матеріальна залежність – це такий стан життєдіяльності потерпілої особи, коли вона повністю або частково перебуває на постійному утриманні винуватої особи, яка, використовуючи цю обставину, втягла або примусила її зайнятись проституцією, а також сутенерством [121, с. 210]. Одразу зауважимо, що вказівка на останнє виглядає відверто непослідовною, адже об'єктивна сторона злочину не передбачає такого діяння, як «втягнення в заняття сутенерством» або «примушування до заняття сутенерством». Сутенером має бути суб'єкт злочину, а не потерпіла особа (та, яка надає сексуальні послуги). Якщо особу, яка перебуває в матеріальній чи іншій залежності, втягують у діяльність щодо забезпечення заняття проституцією третьою особою, відповідальність має наставати як за сутенерство як таке чи співучасть у ньому (для особи, яка до цього залучається). Дії ж особи, яка втягнула іншу особу в таку діяльність (тобто і до цього вже була сутенером), оцінюються так само, як і до залучення особи, яка перебуває в залежності, – сутенерство. Питання щодо появи нової кваліфікуючої ознаки – «за попередньою змовою групою осіб» (ч. 2) оцінюється залежно від того, діяльність яких осіб щодо заняття проституцією забезпечується: якщо тих самих – цієї кваліфікуючої ознаки не буде, бо її застосування вимагає, щоб змова відбулася до початку виконання об'єктивної сторони «забезпечення заняття проституцією іншою особою» (а в цьому випадку таке забезпечення вже мало місце до залучення до цього процесу ще однієї особи – фактично другого сутенера); якщо ж з'являються нові особи, які займаються проституцією, і діяльність яких забезпечується вже двома особами – «первісним» сутенером та особою, яка перебуває у матеріальній чи іншій залежності від нього, то з'являються підстави кваліфікувати таку поведінку як сутенерство, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

У літературі зазначається, що до осіб, від яких потерпілий був у матеріальній залежності, належать батьки, опікуни (ст. 58 ЦК) та піклувальник (ст. 59 ЦК) [281] або інші особи, які забезпечують потерпілу особу харчуванням, житлом, грошовими чи іншими матеріальними чи нематеріальними засобами (навчання, отримання фаху тощо). Водночас інша залежність розцінюється як залежність, обумовлена родинними, сімейними, релігійними, партійними, службовими та іншими морально-етичними зобов'язаннями або відносинами [121, с. 210; 198, с. 367]. Такі визначення викликають принаймні два заперечення. По-перше, коли йдеться про матеріальну залежність, – не може йтися про забезпечення нематеріальними засобами, оскільки це прямо суперечить сутності поняття *матеріальна* залежність. У рамках такої залежності нічого нематеріального бути не може. Приклади отримання освіти, фаху можуть характеризувати матеріальну залежність, лише коли це відбувається на платній основі і винна особа сплачує кошти за отримання освіти, фаху потерпілою особою. У такому разі справа не в навчанні, отриманні фаху (які для потерпілої особи є нематеріальними благами), а у факті платності послуг, які отримує особа, що перебуває в залежності. По-друге, не погоджуємося із визначенням іншої залежності як обумовленої службовими та іншими морально-етичними зобов'язаннями, оскільки службові зобов'язання не є морально-етичними, а крім того, використання службовою особою свого службового становища є окремою кваліфікуючою ознакою розглядуваного злочину, яка виявиться беззмістовною у разі віднесення службових зобов'язань до іншої залежності.

Розглядувану кваліфікуючу ознаку А. В. Плотнікова пропонує вилучити із ч. 2 ст. 303 КК, передбачивши замість неї іншу – вчинення відповідного діяння батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником неповнолітньої особи, особою, на яку покладені обов'язки щодо виховання, піклування чи нагляду за неповнолітньою особою [220, с. 214]. Як бачимо, з одного боку, ця пропозиція чітко визначає коло осіб,

вчинення злочину якими уможливлює застосування цієї кваліфікуючої ознаки, і тим самим обмежує коло суб'єктів, до яких вона може бути застосована, з другого – звужує коло потерпілих, оскільки тоді ними можуть бути лише неповнолітні особи. У зв'язку з викладеним варто зауважити, що чинна редакція ст. 303 КК встановлює відповідальність за вчинення злочину щодо цього потерпілого у ч. 3, не пов'язуючи при цьому настання підвищеної кримінальної відповідальності із особливим статусом суб'єкта щодо такої особи, як пропонує передбачити дослідниця. Викладене дозволяє стверджувати, що аналізована пропозиція щодо заміни однієї кваліфікуючої ознаки на іншу насправді зменшить обсяг підвищеної кримінально-правової охорони порівняно з наявним на сьогоднішній день. Це навряд чи сприятиме підвищенню ефективності кримінально-правової охорони у відповідній сфері.

Вивчення судової практики дозволило встановити, що протягом 2020–2024 років така кваліфікуюча ознака, як вчинення відповідних дій особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, мала місце лише в 1 випадку вчинення цього злочину, що становить 1,03 % від загальної кількості випадків застосування ч. 2 ст. 303 КК.

Так, Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя у вироці від 11 червня 2020 р. встановив наявність досліджуваної кваліфікуючої ознаки за таких обставин. ОСОБА_4 познайомився з ОСОБА_8, яка повідомила останньому, що перебуває у скрутному матеріальному становищі, на що ОСОБА_4 запропонував працювати повією, при цьому він буде надавати клієнтів. Ознайомившись із запропонованими умовами, ОСОБА_8 надала свою згоду на надання інтимних послуг та в подальшому надавала сексуальні послуги невстановленим особам чоловічої статі за грошову винагороду. Проте одного разу ОСОБА_8 такі послуги надавати відмовилась, після чого ОСОБА_4 примусила її це зробити шляхом застосування насильства. Надаючи правову оцінку таким діям суд зазначив, що ОСОБА_4 зробила це усвідомлюючи, що ОСОБА_8 знаходиться у матеріальній залежності від

нього і кваліфікував їх як примушування особи до зайняття проституцією із застосуванням насильства, вчинено особою, від якої потерпілий був у матеріальній залежності [67]. Погодитись із такою оцінкою ми не можемо, оскільки матеріальна залежність у цьому випадку полягала в тому, що суб'єкт злочину «постачав клієнтів» потерпілій особі у разі, коли вона мала бажання добровільно надавати їм послуги сексуального характеру. Такий випадок, з нашої точки зору, не охоплюється наведеними вище визначеннями матеріальної залежності. Тут не можна стверджувати, що потерпіла особа перебуває на утриманні винного або він забезпечує її харчуванням, житлом, грошовими чи іншими матеріальними чи нематеріальними засобами. Тому на наш погляд, тут має місце не вчинення відповідного злочину особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, а використання уразливого стану потерпілої особи (який, як було зазначено у вироці, полягав у тому, що вона перебувала у скрутному матеріальному становищі), що є способом учинення злочину, передбаченим у ч. 1 ст. 303 КК. Тобто кваліфікація цього випадку за ч. 2 цієї статті є помилковою. Проте наведений приклад слугує аргументом на користь пропозиції щодо виділення застосування насильства в окрему кваліфікуючу ознаку.

Слід зазначити, що суди не завжди конкретно зазначають, за якою саме кваліфікуючою ознакою застосовується ч. 2 ст. 303 КК. Так, у вироці Дзержинського районного суду м. Харкова від 22 листопада 2023 р. зазначена лише формула кваліфікації дій двох осіб. Назва кваліфікуючих ознак взагалі не згадується у резолютивній частині вироку та чітко не означена в його мотивувальній частині [55]. Їх наявність можна встановити лише шляхом тлумачення останньої, де вони згадуються «мимохідь», без прив'язки до формули кваліфікації.

5.2 Обставини, передбачені ч.ч. 3, 4 ст. 303 КК України

Різновидом кваліфікованого складу є особливо кваліфікований склад. Це склади з так званими особливо обтяжуючими обставинами (особливо кваліфікуючими ознаками), які передбачаються зазвичай у відповідних частинах статей після частин других цих статей [25, с. 146, 147; 190, с. 183]. Щодо злочину, передбаченого ст. 303 КК, такі ознаки містяться в ч.ч. 3, 4 – вчинення відповідних дій щодо неповнолітнього, організованою групою (ч. 3), щодо малолітнього або якщо вони спричинили тяжкі наслідки (ч. 4).

Як вже зазначалося, на практиці нам вдалося відшукати 157 випадків застосування кваліфікованих видів злочину, передбаченого ст. 303 КК. При цьому її ч. 3 застосовувалась 60 разів, що складає 38,22 %, а ч. 4 – 0 разів (0 %). В цих провадженнях було засуджено 138 осіб, що дорівнює 51,88 % загальної кількості засуджених за ч.ч. 2–4 ст. 303 КК. Як бачимо, що хоча кількість відповідних справ за 3 ст. 303 КК є меншою ніж за ч. 2 цієї статті (38,22 % проти 61,78 %), кількість засуджених, навпаки, є більшою (51,88 % проти 48,12 %).

Кваліфікуюча ознака «вчинення злочину щодо неповнолітнього». На переконання А. М. Орлеана, вікова незрілість є типовим і найпоширенішим прикладом уразливого стану, який злочинці використовують для отримання від іншої особи необхідної поведінки. Існування в Примітці до ст. 303 КК положення щодо відсутності обов’язкових способів вчинення цього злочину для випадків, коли був наявний вплив на неповнолітнього чи малолітнього, на думку дослідника, пояснюється саме безумовним віднесенням вікової незрілості до уразливого стану [207, с. 130]. При цьому, якщо законодавець передбачає у певному складі злочину додаткову ознаку: місце, час, обстановку тощо, усвідомлення цих ознак має входити в зміст інтелектуального моменту вини [113, с. 111]. Стосовно предмета нашого дослідження такою ознакою у ч. 3 ст. 303 КК виступає вік потерпілої особи. Тому слід зазначити, що для застосування аналізованої кваліфікуючої ознаки

мало встановити факт неповноліття відповідної особи, – важливо, щоб суб'єкт злочину це усвідомлював.

Вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 6 вересня 2023 р. ОСОБА_5 була засуджена за те, що, усвідомлюючи про те що ОСОБА_17 не досягла повноліття, обіцяючи комфортні умови роботи та високий заробіток, запропонувала останній надавати послуги сексуального характеру чоловікам за грошові кошти, однак не досягла бажаного результату у зв`язку з виїздом ОСОБА_17 разом із родиною за кордон, у зв'язку з чим кримінальне правопорушення не було закінчено з причин які не залежали з її волі [89]. Такі дії цілком обґрунтовано, з нашої точки зору, були кваліфіковані як замах на втягнення неповнолітньої особи в заняття проституцією [89]. Водночас Києво-Святошинський районний суд Київської області у вироці від 17 лютого 2023 р. обмежився вказівкою на факт неповноліття потерпілої особи, не зазначивши при цьому про те, що її відповідний вік охоплювався усвідомленням винної особи [59].

Цікавим у цьому аспекті є вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 20 січня 2023 р., яким було засуджено особу, яка умовила свою неповнолітню сестру, яка займалася проституцією та запропонувала останній свою допомогу із забезпечення її зайняттям проституцією за грошову винагороду [57]. У цьому вироці, з одного боку, немає посилання на усвідомлення факту неповноліття потерпілої особи, з іншого, – він є іманентним, оскільки потерпіла є сестрою обвинуваченої. З нашої точки зору, наявність усвідомлення віку особи, щодо якої вчинялися сутенерські дії, суду все ж таки слід було констатувати у вироці.

Відповідно до Примітки 2 до ст. 303 КК, відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства,

використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності. Водночас іноді суди все ж таки вказують при цьому на спосіб учинення, зокрема, втягнення. Наприклад, Вінницький міський суд Вінницької області у вироці від 1 квітня 2022 р. зазначив: «ОСОБА_4 спільно з ОСОБА_8 та ОСОБА_13 в липні 2020 року, знаючи, що ОСОБА_14, ІНФОРМАЦІЯ_7, є неповнолітньою, використовуючи її уразливий стан, що виник внаслідок важких життєвих та особистих обставин, обіцяючи комфортні умови роботи та високий заробіток примусили її до надання послуг сексуального характеру особам чоловічої статі, тобто втягнули неповнолітню в зайняття проституцією» [51]. Тобто суд констатував наявність використання уразливого стану потерпілої неповнолітньої особи під час втягнення її в зайняття проституцією, чого закон не вимагає.

Загалом, протягом 2020–2024 р.р., ч. 3 ст. 303 КК за ознакою вчинення відповідних дій щодо неповнолітнього застосовувалась у 10 випадках (що становить 16,67 % від усіх випадків застосування ч. 3 ст. 303 КК), з яких 3 – без сукупності з іншими кваліфікуючими ознаками, 2 – разом із вчиненням цього злочину за попередньою змовою групою осіб, 1 – повторно, 1 – організованою групою; 1 – організованою групою та повторно, 2 – щодо кількох осіб та повторно. В цих випадках було засуджено 14 осіб, що складає 10,14 % від усіх засуджених за ч. 3 ст. 303 КК.

Кваліфікуюча ознака «вчинення злочину організованою групою». Вчинення кримінального правопорушення організованою групою має місце тоді, коли в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися в стійке об’єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об’єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (ч. 3 ст. 28 КК) [156]. З цього законодавчого визначення випливає, що ознаками організованої групи є: 1) наявність трьох або більше осіб – суб’єктів кримінального

правопорушення, оскільки поняття співучасті, що закріплене у ст. 26 КК, пов'язує її наявність саме із «суб'єктами», а не просто з «особами»; 2) попередня зорганізованість – тобто така, що має виникнути до початку злочинної діяльності, а саме, до початку виконання об'єктивної сторони першого кримінального правопорушення, що вчиняється такою групою; 3) стійкість – наявність сталих зв'язків, взаємодії між учасниками групи щодо вчинення не одного кримінального правопорушення, а їх більшої кількості; 4) наявність єдиного плану, що об'єднує поведінку учасників групи; 5) наявність розподілу функцій між учасниками такої групи, спрямованих на досягнення наміченого плану; 6) обізнаність щодо цього плану серед усіх учасників групи [41, с. 162].

Щодо аналізованого кримінального правопорушення наявність цієї ознаки буде в тому разі, коли учасники організованої групи об'єдналися для втягнення або примушування осіб до заняття проституцією передбаченими в перших двох частинах ст. 303 КК способами. За цією обставиною передбачена відповідальність і за сутенерство, вчинене організованою групою. Таким сутенерством визнається створення, керівництво або участь в організованій групі, яка забезпечує діяльність із надання сексуальних послуг за плату або безпосереднє вчинення її учасниками дій, передбачених чч. 1 та 2 цієї статті, з корисливою метою [209, с. 457, 458].

Дослідження судової практики дозволило встановити, що вчинення аналізованого злочину організованою групою мало місце у 52 випадках із 60, коли застосовувалась ч. 3 розглядуваної статті КК (що становить 86,67 %). При цьому, без інших кваліфікуючих ознак – у 8 випадках (щодо 11 осіб), разом з ознакою «щодо кількох осіб» – у 17 випадках (щодо 46 осіб), повторно – в 10 випадках (щодо 27 осіб), щодо кількох осіб, повторно – в 15 випадках (щодо 36 осіб), щодо неповнолітнього – в 1 випадку (щодо 1 особи) щодо неповнолітнього, повторно – в 1 випадку (щодо 4 осіб). Загалом, наявність розглядуваної ознаки було доведено в поведінці 125 осіб (із

загальної кількості 138 осіб, засуджених за ч. 3 ст. 303 КК), що становить 90,58 %. Також варто підсумувати, що аналізований злочин було вчинено у співучасті у 92 випадках (40 – за попередньою змовою групою осіб і 52 – організованою групою), що становить 58,60 % випадків кваліфікованих видів учинення цього злочину і 57,14 % від їх загальної кількості. Це свідчить про те, що він (злочин) вчиняється переважно у співучасті, а не одноособово. Ще більше цей висновок обґрунтовується за допомогою встановлення кількості осіб, які були засуджені за його вчинення у співучасті – 196 із 270, що становить 72,59 % від усіх засуджених за ст. 303 КК.

Слід зауважити, що непоодинокими є випадки, коли дії відповідних осіб були кваліфіковані органами досудового розслідування як такі, що були вчинені організованою групою, проте наявність цієї кваліфікуючої ознаки в ході судового розгляду встановити не вдавалося. Так, Бориславський міський суд Львівської області у вироці від 15 червня 2010 р. відзначив, що спільна злочинна діяльність ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5 не відповідає ознакам організованої групи. Так, органом досудового слідства не наведено жодних ознак стійкості групи, в яку, на його думку, зорганізувалися ОСОБА_3, ОСОБА_4 та ОСОБА_5, спільна злочинна діяльність яких була дуже короткочасною (з кінця квітня 2007 р. по 21.06.2007 р.), що стосується ОСОБА_3 та ОСОБА_5, а ОСОБА_4 приєднався до них лише в кінці травня 2007р., тобто здійснював злочинну діяльність в складі групи осіб менше місяця час [50]. З цього приводу вважаємо за необхідне відзначити таке. Відсутність доказів стійкості дійсно унеможливлює ставлення у провину аналізованої ознаки. Той факт, що ОСОБА_4 діяв разом із ОСОБА_3 та ОСОБА_5 менше місяця, має значення не для наявності чи відсутності стійкості, а для встановлення іншої ознаки організованої групи – кількісної, оскільки до приєднання ОСОБА_4 до цієї групи вона складалася лише з двох осіб, що не відповідало кількісній ознаці, передбаченій для цієї форми співучасті у ч. 3 ст. 28 КК. З іншого боку, постає питання: чи можна

діяльність трьох осіб, що здійснювалась менше місяця вважати стійкою ? Відповідь на нього не є однозначною. З нашої точки зору, за загальним правилом – ні, але існують винятки. Якщо протягом цього, не досить тривалого проміжку часу, кримінально протиправна діяльність групи здійснювалась інтенсивно – готувалося та (або) вчинювалося багато злочинів (три і більше), це вже свідчить про наявність тенденції в поведінці осіб, які складають відповідну групу, і є проявом її стійкості. Якщо нічого такого доказати не вдалося – позиція суду щодо відсутності стійкості є правильною.

В іншій справі суд прийшов до висновку, що в діях підсудних відсутні ознаки організованої групи, а саме не було підтверджено, що вони зорганізувались у стійке об'єднання з єдиним планом і розподілом функцій між собою, які спрямовані на досягнення цього плану, відомого і схваленого всіма учасниками групи, оскільки їх дії, проаналізовані й досліджені в суді, вказують лише на попередню змову групою осіб про спільне вчинення злочину, хоча кожен із них виконував свою роль у співвиконавстві, що може мати місце в попередній змові групою осіб, ініціатором якої є ОСОБА_3 [83]. Тобто тут суд констатує відсутність таких ознак організованої групи, як стійкість об'єднання, наявність єдиного плану, відомого і схваленого всіма учасниками групи.

Водночас Корольовський районний суд м. Житомира у вироці від 8 листопада 2010 р. констатував наявність організованої групи, зважаючи на таке. На початку січня 2008 р. ОСОБА_3, володіючи інформацією щодо відправки осіб жіночої статі до Об`єднаних Арабських Еміратів, з метою втягнення їх у заняття проституцією та забезпечення заняття цією діяльністю, попередньо організувала стійку злочинну групу для спільного неодноразового вчинення злочинів на тривалий період часу, яка характеризувалась наявністю керівника й організатора злочинної групи, розробленого єдиного плану вчинення кожного злочину, відомого всім учасникам групи, стійкими зв`язками і розподілом функцій учасників групи,

спрямованих на досягнення цього плану та розподілом між учасниками групи грошових коштів, здобутих злочинним шляхом. До її складу, окрім ОСОБА_3 , увійшли також особа, кримінальна справа відносно якої виділена в окреме провадження, та невстановлена органом досудового слідства особа – мешканець Об`єднаних Арабських Еміратів на ім'я ОСОБА_7 [63]. Як бачимо, тут суд проаналізував і зробив висновок щодо наявності всіх ознак цієї форми співучасті, передбаченої ч. 3 ст. 28 КК [41, с. 162, 163].

Цікавою, але, з нашої точки зору, не зовсім послідовною, є позиція Приморського районного суду м. Одеси, викладена у вироці від 17 листопада 2020 р., яким трьох осіб було засуджено за ч. 2 ст. 302 КК за створення та утримання місць розпусти, вчинені з метою наживи *організованою групою* та ч. 2 ст. 303 КК за сутенерство, вчинене повторно *за попередньою змовою групою осіб* [78]. Тобто діяльність злочинної групи при вчиненні подібних (хоча й різних) кримінальних правопорушень проти громадської моральності суд оцінив різним чином, хоча це була одна й та ж діяльність тих самих осіб. Тобто в діяльності, яка полягала у створені та утримані місць розпусти суд (а перед цим прокурор як суб'єкт укладання угоди про визнання винуватості) встановив ознаки організованої групи, а от у діяльності, що полягала у забезпечені заняття проституцією іншими особами (сутенерстві) – не встановив. Відповідна діяльність полягала, наприклад, у такому – досудовим розслідуванням у цьому кримінальному провадженні встановлено, що ОСОБА_5 , діючи у складі організованої злочинної групи, разом із ОСОБА_4 та ОСОБА_3, реалізуючи єдиний злочинний умисел, спрямований на незаконне збагачення, шляхом створення та утримання місця розпусти, обладнала в раніше орендованому нею для власних потреб житловому приміщенні салон інтимних послуг «Мадам» для розпусти у формі надання сексуальних послуг за винагороду, *тобто для зайняття проституцією інших осіб*, який функціонував до моменту припинення його діяльності працівниками правоохоронних органів [78]. Вважаємо, що за таких умов усе

вчинене було спрямоване на реалізацію єдиного умислу, на задоволення бажання незаконного збагачення, що вчинялося за допомогою одних і тих самих дій, які одночасно підпадають під ознаки двох подібних кримінальних правопорушень, тобто має місце їх ідеальна сукупність. Тому за наявності стійкості та інших ознак організованої групи та сама фактична поведінка має отримувати однакову юридичну оцінку в частині наявності чи відсутності цієї форми співучасті. Остання ґрунтується на критерії згуртованості об'єднання співучасників [15, с. 331]. В аналізованому випадку навряд чи є підстави стверджувати, що при одночасному вчиненні суспільно небезпечних діянь, передбачених статтями 302, 303 КК, згуртованість відповідного злочинного об'єднання була різною. Як зазначає Н. О. Антонюк, на зміну суспільної небезпечності вчиненого впливає зміна такої згуртованості [15, с. 331], про що в досліджуваному вироці не зауважується. Так само там не міститься вказівки на те, що під час учинення відповідних кримінальних правопорушень вона була різною. Навпаки, аргументи, що наводяться судом на підтвердження наявності ознаки стійкості для визнання кримінального правопорушення, передбаченого ст. 302 КК, як такого, що було вчинене організованою групою, є такими, що доводять наявність цієї кваліфікуючої ознаки і при вчиненні сутенерства. Зважаючи на те, що аргументів на користь необхідності вирішення питання в інший спосіб суд не зазначив, погодитися з його позицією ми не можемо [41, с. 163, 164].

Слід зазначити, що за цією ознакою, передбаченою ч. 3 ст. 303 КК, кваліфікуються й випадки вчинення відповідних кримінальних правопорушень злочинними організаціями. Так, Печерський районний суд м. Києва у вироці від 13 червня 2023 р. зазначив: «ОСОБА_6 та ОСОБА_7 вчинили сутенерство, вчинене у складі злочинної організації, тобто вчинили злочин, передбачений ч. 3 ст. 303 КК України» [76].

Кваліфікуюча ознака «вчинення злочину щодо малолітнього». У науковій літературі одностайно стверджується, що ця кваліфікуюча ознака

матиме місце, якщо дії, передбачені ч. 1 ст. 303 КК, будуть учинені щодо особи, яка не досягла 14-річного віку [160, с. 141; 209, с. 458]. Разом із тим позицію судової практики нам визначити не вдалося через відсутність застосування ч. 4 ст. 303 КК за цією ознакою. При цьому, так само, як і при вчиненні розглядуваного злочину щодо неповнолітнього: 1) у цьому випадку немає значення, чи було під час вчинення таких діянь, як втягнення і примушування використано один із способів, передбачених у ч. 1 ст. 303 КК (п. 2 примітки до ст. 303 КК); 2) відповідний вік потерпілої особи має охоплюватися усвідомленням винної (оскільки вирішення питання в інший спосіб призводить до об'єктивного ставлення).

Кваліфікуюча ознака тяжких наслідків. На переконання Є. О. Письменського, аналіз Особливої частини КК дозволяє встановити, настання яких суспільно небезпечних наслідків передбачає такий же обсяг покарання (аналогічні кримінально-правові наслідки), як і розглядувана кримінально-правова норма [219, с. 247]. В аспекті нашого дослідження зазначаємо, що санкція ч. 4 ст. 303 КК передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Як бачимо, досліджувана нами санкція містить не лише основне покарання, а й додаткове – конфіскацію майна. Крім того, верхня межа покарання у виді позбавлення волі – п'ятнадцять років – дорівнює верхній межі цього виду покарання, встановленого в Загальній частині (ч. 2 ст. 63 КК). Це означає, що досліджувані нами тяжкі наслідки не можуть бути «тяжчими» за ті, що передбачені в диспозиціях статей (частин статей) Особливої частини КК, де законодавець передбачив можливість призначення покарання у виді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років. Тому саме такі наслідки насамперед мають бути віднесені до тяжких, у тому числі й в аналізованому випадку. У зв'язку з цим заслуговують на увагу не лише ті кримінально-правові приписи (ознакою яких є настання певних суспільно небезпечних наслідків), які передбачають у своїх санкціях покарання у виді

позбавлення волі на строк від восьми до п’ятнадцяти років, а й ті, що містять іншу нижчу межу покарання цього виду. Якщо така нижня межа є більшою за ту, що передбачено в ч. 4 ст. 303 КК, то відповідні наслідки однозначно належать до тяжких, але їх перелік щодо розглядуваного випадку не може ними обмежуватися (оскільки, судячи із санкції досліджуваної кримінально-правової норми, вони включають в себе і шкоду меншої суспільної небезпеки), якщо нижня межа – менша, то у відповідний перелік будуть потрапляти наслідки як однакового рівня (ступеня) суспільної небезпеки, так і меншого, а тому такі переліки мають підлягати обмежувальному тлумаченню в контексті можливості їх застосування для визначення обсягу поняття «тяжкі наслідки» щодо ч. 4 ст. 303 КК. Водночас, зважаючи на однакову верхню межу відповідного виду покарання – їх дослідження все одно буде корисним для встановлення обсягу аналізованого поняття в розглядуваному випадку.

Порівняння санкції ч. 4 ст. 303 КК з іншими санкціями статей (частин статей) Особливої частини КК призвело до таких висновків:

1) такий же розмір основного покарання містять санкції десяти статей КК: ч. 2 ст. 114^1, ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 194^1, ч. 3 ст. 265^1, ч. 3 ст. 278, ч. 3 ст. 279, ч. 2 ст. 294, ч. 3 ст. 399, ст. 441, ч. 2 ст. 446. При цьому у двох випадках передбачено застосування наявного у ч. 4 ст. 303 КК додаткового покарання у виді конфіскації майна, яке у ч. 4 ст. 187 та ч. 2 ст. 446 передбачено як обов’язкове. Серед чітко визначеного кола суспільно небезпечних наслідків (тобто без урахування «тяжких наслідків», «інших тяжких наслідків» та інших оціночних понять), що містяться у диспозиціях відповідних статей наявні такі наслідки як загибель людей (усі наведені випадки, крім ч. 4 ст. 187, ст. 441), спричинення тяжких тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 399), майнова шкода у великому розмірі, значне забруднення довкілля (ч. 3 ст. 265^1), масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, екологічна катастрофа (ст. 441);

2) аналогічний розмір верхньої межі основного покарання мають санкції семи статей (частин статей) Особливої частини КК, ознакою яких є настання певних чітко визначених суспільно небезпечних наслідків: ч. 5 ст. 260, ч. 3 ст. 277, ч. 2 ст. 347, ч. 2 ст. 347^1, ч. 2 ст. 378, ст. 416, ст. 417.

При цьому нижня межа покарання є більшою за ту, що встановлена у ч. 4 ст. 303 в одному випадку (ч. 5 ст. 260), а меншою – у шести інших. До числа наслідків відповідних злочинів належать: загибель людей (усі наведені випадки, крім ст. 416), катастрофа (ст. 416), загибель корабля (ст. 417).

Нами свідомо не бралися до уваги санкції, де поряд із покаранням у виді позбавлення волі на певний строк (до 15 років) альтернативно передбачається покарання у виді довічного позбавлення волі (наприклад, ч. 3 ст. 110, ч. 2 ст. 439, ч. 3 ст. 447 та ін.). Другий вид покарання є суворішим за перший, а, отже, якщо за вчинення певного злочину, пов’язаного із настанням «тяжких наслідків», може бути призначено довічне позбавлення волі, то далеко не факт, що відповідні наслідки можуть бути віднесені до «тяжких» у розглядуваному нами випадку (ч. 4 ст. 303 КК), де покарання у виді довічного позбавлення волі не передбачено. Тому в аналізованому випадку тяжкі наслідки *apriori* мають бути менш тяжкими, ніж ті, з настанням яких пов’язується можливість призначення покарання у виді довічного позбавлення волі. З огляду на це санкції, що містять останнє, не є придатними для порівняння із санкцією ч. 4 ст. 303 КК для дослідження кола тяжких наслідків, наявних у відповідних диспозиціях та розкриття цього поняття щодо ч. 4 ст. 303 КК.

Узагальнюючи суспільно небезпечні наслідки, наявні в аналізованих приписах відповідних кримінально-правових норм, слід зазначити, що такі з них, як значне забруднення довкілля, масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, екологічна катастрофа, загибель корабля, катастрофа – не є і не можуть бути характерними для сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією,

оскільки не мають нічого спільного із характером суспільної небезпечності досліджуваного злочину. Інакше кажучи, суспільні відносини, яким кореспондують зазначені суспільно небезпечні наслідки – не можуть бути додатковими об'єктами сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. З огляду на це відповідні наслідки не можуть належати до кола «тяжких наслідків» цього злочину. Тому із переліку відповідних наслідків у зв'язку з настанням яких законодавець передбачив таку саму санкцію, як і в ч. 4 ст. 303 КК, досліджуваний злочин характеризують лише загибель людей і спричинення тяжких тілесних ушкоджень. Наслідок у виді *майнової шкоди у великому розмірі* заслуговує на окремий розгляд, що буде здійснений трохи згодом. Поки що проведений аналіз зумовлює необхідність прийняття одного із таких законодавчих рішень.

Першим, найпростішим рішенням, є заміна поняття «тяжкі наслідки» у диспозиції ч. 4 ст. 303 КК на тільки-но встановлені нами шляхом системного тлумачення їх конкретні прояви: загибель людей і спричинення тяжких тілесних ушкоджень. Такий підхід, серед іншого, забезпечить одноманітність караності спричинення однакової за ступенем суспільної небезпечності шкоди, відповідальність за спричинення якої передбачена законодавцем в різних розділах Особливої частини КК.

Друге з можливих рішень, з нашої точки зору, полягає у тому, щоб «розділити» ч. 4 ст. 303 КК на дві окремі частини, залишивши в тій, що кореспондуватиме чинній ч. 4, таку саму санкцію та наслідки у вигляді загибелі людей і заподіяння ним тяжких тілесних ушкоджень. У новій частині (яка тоді стане ч. 4, оскільки має бути розташована між частинами 3 і 4 чинної редакції) слід зазначити усі інші тяжкі наслідки, крім вищезазначених, передбачивши за їх настання покарання, яке буде «середнім» між тим, що міститься у санкціях чч. 3 та 4. Оскільки ч. 3 передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої, а ч. 4 – позбавлення волі на строк від

восьми до п’ятнадцяти років з конфіскацією майна, то «середньою» між ними буде санкція, в якій буде передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Третє з можливих рішень полягає у зменшенні нижньої межі санкції ч. 4 ст. 303 КК без внесення змін у її диспозицію з одночасним тлумаченням поняття «тяжкі наслідки» у такий спосіб, щоб ним охоплювалися не лише загибель людей і спричинення тяжких тілесних ушкоджень, а й інша, менш небезпечна шкода: самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною хворобою. Це тлумачення можна було б надати в наявній уже Примітці до ст. 303 КК. Водночас таке вирішення питання, на наш погляд, буде найменш вдалим, оскільки істотно (і водночас невиправдано) збільшить межі судової дискреції. Вважаємо, що це буде особливо недоречно у випадку, коли диспозиція передбачатиме настання наслідків, які істотно різняться за ступенем суспільної небезпеки: скажімо, зараження венеричною хворобою і настання смерті.

Тому, з нашої точки зору, перевагу слід віддати другому рішенню, що сприятиме диференціації кримінальної відповідальності залежно від конкретного прояву заподіяної шкоди.

Аналізуючи щодо ч. 4 ст. 303 КК можливість настання тяжких наслідків у *виді майнової шкоди у великому розмірі*, слід зазначити, що, як було встановлено у розділі 2 нашого дослідження, відносини власності не є об’єктом досліджуваного кримінального правопорушення, а, отже, не можуть зазнавати шкоди внаслідок його вчинення. Зважаючи на це, краще вести мову *не про розмір* заподіюваної *шкоди*, а про одержання внаслідок учинення відповідних діянь *доходу у великому розмірі*. Водночас розмір доходу характеризує вже не суспільно небезпечний наслідок, а іншу об’єктивну ознаку – предмет кримінального правопорушення. Тому одержання доходу в будь-якому розмірі вже не може охоплюватися поняттям «тяжкі наслідки»,

оскільки це не наслідок взагалі. Дослідження, проведене В. В. Кузнецовим, дозволило йому встановити, що КК Швеції передбачає таку кваліфікуючу ознаку злочинів, пов'язаних із проституцією, як «отримання суттєвої вигоди» (ч. 3 ст. 8, ч. 3 ст. 12 КК Швеції) [163, с. 609], що може слугувати аргументом щодо передбачення розміру предмету злочину і в КК України.

Викладене обґрунтовує висновок щодо необхідності внесення змін до ч. 4 ст. 303 КК шляхом включення до неї окремої кваліфікуючої ознаки «якщо вони були поєднані із отриманням доходу у великому розмірі».

Що стосується суб'єктивного ставлення до настання тяжких наслідків, передбачених ч. 4 ст. 303 КК, то одні науковці вважають, що вина може характеризуватися як умисною, так і необережною формами [25, с. 133], інші наголошують на тому, що вона має бути лише необережною [198, с. 367].

З нашої точки зору, обмеження форми вини лише необережністю є необхідним лише щодо психічного ставлення суб'єкта аналізованого злочину до такого суспільно небезпечного наслідку, як смерть потерпілого.

При цьому йдеться лише про випадки, коли цей наслідок настає від такого діяння винної особи, яке викликало його *безпосередньо*, тобто під час втягнення чи примушування потерпілої особи в/до зайняття проституцією або сутенерства (чи після цього, для того, щоб приховати вчинене). Наявність умислу в цьому випадку, з нашої точки зору, зумовлює кваліфікацію за п. 9) ч. 2 ст. 115 КК як умисного вбивства, вчиненого з метою приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення. Караність цього злочину, як видно із санкції ч. 2 ст. 115 КК, є більшою за той, що передбачено ч. 4 ст. 303 КК. Якщо припустити, що в аналізованих випадках підлягатиме застосуванню остання, то вона утворюватиме привілейований склад кримінального правопорушення стосовно названого виду умисного вбивства, а це є зовсім не логічним. Настання ж такого наслідку *опосередковано*, через діяльність інших осіб, сил природи тощо, з нашої точки зору допускає наявність умислу. Скажімо, сутенер впізнав у клієнті, який звернувся до

нього для організації надання йому сексуальних послуг, особу, зображення якої демонструвалося в засобах масової інформації як такої, що розшукується за вчинення декількох убивств, або він сам достовірно знав про те, що він – сексуальний маніяк-вбивця. У такому разі сутенер свідомо припускає, що особа, яка надаватиме такому клієнтові сексуальні послуги, може бути після цього вбита або це станеться під час (в процесі) їх надання. Звісно, в уяві сутенера це станеться зовсім не обов'язково, а тому наслідок у вигляді смерті надавача відповідних послуг він уявляє лише як можливий, а не неминучий результат свого діяння. Водночас він при цьому не може розраховувати ні на які фактори, що можуть такий наслідок відвернути, а тому таке ставлення має оцінюватись як умисне (непрямий умисел). При нагоді зауважимо, що якщо стати на позицію дослідників, які визнають можливість лише необережного ставлення до тяжких наслідків, передбачених ч. 4 ст. 303 КК, то утвориться суттєва прогалина в кримінально-правовій оцінці таких випадків. За наявності умислу за ч. 4 ст. 303 КК їх кваліфікувати буде неможна, а співучасть у вбивстві (ст. 115 КК, навіть, за ч. 1) вимагає наявності двостороннього суб'єктивного зв'язку між співучасниками, чим такі випадки не характеризуються. Більше того, співучасть з непрямим умислом за загальним правилом неможлива (крім співвиконавця та інтелектуального пособника).

Що ж стосується інших тяжких наслідків (крім смерті), то суспільна небезпечність їх настання, навіть у разі умисного ставлення, охоплюється санкцією ч. 4 ст. 303 КК, а тому в таких випадках немає підстав кваліфікувати їх за сукупністю кримінальних правопорушень.

Висновки до розділу 5

1. Наявна в науковій літературі пропозиція щодо можливої рецепції із кримінального законодавства зарубіжних держав такої кваліфікуючої ознаки аналізованого злочину, як його вчинення щодо *декількох осіб,* не може бути підтримана, оскільки тоді виникне конкуренція з уже наявною у ст. 303 КК

ознакою «щодо кількох осіб». Більше того, звернення до тлумачних словників дозволяє стверджувати, що не є коректним використання обох наведених понять. На підставі цього пропонуємо сформулювати відповідну кваліфікуючу ознаку в інакший спосіб – вчинення цього злочину щодо двох або більше осіб, як це вже зроблене законодавцем у п. 1) ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 119, ч. 2 ст. 120, ч. 2 ст. 142 КК.

2. Так само не може бути підтримана пропозиція щодо заміни такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення відповідних дій особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, іншою – вчинення відповідного діяння батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником неповнолітньої особи, особою, на яку покладені обов'язки щодо виховання, піклування чи нагляду за неповнолітньою особою. Ця пропозиція чітко визначає коло осіб, вчинення злочину якими уможливлює застосування цієї кваліфікуючої ознаки, і тим самим обмежує коло суб'єктів, до яких вона може бути застосована, але водночас – звужує коло потерпілих, оскільки тоді ними можуть бути лише неповнолітні особи. Тому у разі прийняття такої пропозиції обсяг підвищеної кримінально-правової охорони порівняно з наявним на сьогоднішній день буде зменшено як за рахунок встановлення вичерпного переліку суб'єктів, так і за рахунок обмеження кола потерпілих, вчинення злочину щодо яких утворюватиме кваліфікуючу ознаку.

3. Під час характеристики *матеріальної залежності* не може йтися про «забезпечення нематеріальними засобами», оскільки це прямо суперечить сутності поняття «*матеріальна* залежність». В рамках такої залежності нічого нематеріального бути не може. Отримання освіти, фаху можуть характеризувати таку залежність лише тоді, коли це оплачується винним. Справа тут не в навчанні, отриманні фаху (які для потерпілого є нематеріальними благами), а у факті платності послуг, які отримує особа, яка перебуває в залежності. *Інша залежність* не може розглядатися як обумовлена «службовими та іншими морально-етичними зобов'язаннями»,

оскільки службові зобов'язання не є морально-етичними; «використання службовою особою свого службового становища» є окремою кваліфікуючою ознакою розглядуваного злочину, яка виявиться беззмістовною у разі включення «службових зобов'язань» до «іншої залежності».

4. Для застосування таких кваліфікуючих ознак, як *вчинення відповідних дій щодо неповнолітнього або малолітнього,* першочергового значення набуває встановлення віку потерпілої особи. Водночас самого лише цього факту ще недостатньо. Вирішальною в цьому плані є позитивна відповідь на питання щодо того, чи охоплювався він усвідомленням суб'єкта злочину.

5. Дослідження правозастосовної практики дозволило підсумувати, що при застосуванні такої кваліфікуючої обставини розглядуваного злочину, як його вчинення *організованою групою,* найбільші проблеми виникають під час встановлення і доведення *стійкості* як ознаки такої групи. За загальним правилом ця ознака набуває свій прояв у діяльності групи протягом тривалого часу. Разом з тим, якщо протягом не досить тривалого проміжку часу кримінально-протиправна діяльність групи здійснювалась інтенсивно – готувалося та (або) вчинювалося багато злочинів (три і більше), це вже свідчить про наявність певної тенденції в поведінці осіб, які складають відповідну групу, а тому є проявом її стійкості.

6. Системний аналіз санкції ч. 4 ст. 303 КК дозволив встановити, що, поняттям «тяжкі наслідки» у ч. 4 ст. 303 КК охоплюється спричинення такої шкоди: загибель людей (1), спричинення тяжких тілесних ушкоджень (2), самогубство потерпілої особи (3), зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (4), зараження венеричною хворобою (5). Як бачимо, ці наслідки відрізняються між собою як за характером, так і за ступенем суспільної небезпечності. Це має зумовлювати й різну караність їх настання у разі вчинення суспільно небезпечних діянь, що утворюють об'єктивну сторону розглядуваного злочину. З огляду на це пропонуємо «розділити» ч. 4 ст. 303 КК на дві окремі частини, залишивши в

тій, що кореспондуватиме чинній ч. 4, таку ж санкцію та наслідки у вигляді загибелі людей і заподіяння ним тяжких тілесних ушкоджень. У новій частині (яка тоді стане ч. 4, оскільки має бути розташована між частинами 3 і 4 чинної редакції) слід зазначити, такі наслідки, як самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною хворобою, передбачивши за їх настання покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Спричинення *майнової шкоди у великому розмірі* не може належати до кола тяжких наслідків аналізованого злочину, оскільки в його контексті – це не наслідок взагалі. Як було доведено у розділі 2 цього дослідження, відносини власності не є об'єктом розглядуваного кримінального правопорушення, а, отже, не можуть зазнавати шкоди внаслідок його вчинення. Водночас є сенс вести мову про одержання під час учинення відповідних діянь *доходу у великому розмірі*. Зазначаємо, що розмір доходу характеризує вже не суспільно небезпечний наслідок, а предмет кримінального правопорушення. Викладене обґрунтовує висновок щодо необхідності внесення змін до ч. 4 ст. 303 КК чинної редакції шляхом включення до неї окремої кваліфікуючої ознаки «якщо вони були поєднані із отриманням доходу у великому розмірі». У зв'язку з висловленою в попередньому абзаці пропозицією щодо «розділення» чинної редакції ч. 4 ст. 303 КК на дві окремі частини, цю кваліфікуючу ознаку пропонуємо помістити в ч. 4 нової редакції цієї статті поряд із такими наслідками, як самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною хворобою.

Вина щодо спричинення тяжких наслідків (крім смерті потерпілого) може бути як умисною так і необережною, а щодо смерті потерпілого – лише необережною.

ВИСНОВКИ

1. Соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією характеризують такі обставини: суспільна небезпечність і поширеність (1), системно-правова несуперечливість (2), чіткість і ясність мови (3), можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових засобів та неможливість боротьби за допомогою інших (4), співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони (5), повнота складу кримінального правопорушення (6). Усі ці обставини, окрім чіткості й ясності мови, при формулюванні ст. 303 КК дотримано законодавцем повною мірою. Про порушення відзначеної обставини свідчить те, що один із видів діяння (примушування) в тексті закону характеризується за допомогою використання терміна, що має стосунок до нього лише в другому смисловому значенні («зайняття»), тоді як перше його значення є зовсім іншим. Водночас термін «заняття» є універсальним щодо його використання як до втягнення, так і до примушування до проституції, через що саме його було би краще використати під час характеристики обох зазначених діянь.

2. Загальним об’єктом злочину, передбаченого ст. 303 КК України, є вся сукупність суспільних відносин, що охороняється законом про кримінальну відповідальність. Родовим об’єктом – однорідна група суспільних відносин, що забезпечують громадський порядок і суспільну мораль, а видовим – суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль.

У Законі України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 р., йдеться про мораль, а в розділі XII Особливої частини КК 2001 р. – про моральність. Оскільки регулятивні норми є первісними й визначальними щодо норм охоронних, то перевагу слід віддати положенням зазначеного закону, а не КК. Так само цей закон називає мораль «суспільною», тоді як назва розділу XII Особливої частини КК оперує поняттям «громадський». Тому під час визначення видового об’єкта сутенерства або втягнення особи в

заняття проституцією, варто вести мову про суспільну мораль, а не громадську моральність.

3. Основним безпосереднім об'єктом сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є суспільні відносини, що забезпечують суспільну мораль у сфері статевих (сексуальних) стосунків.

Поняття «сексуальний» та «статевий» у тлумачних словниках визначаються одне за допомогою другого, тому під час конструювання дефініції основного безпосереднього об'єкта їх варто зазначати разом (поряд).

При визначенні основного безпосереднього об'єкта досліджуваного злочину слід оперувати саме поняттям «стосунки», оскільки воно вживається виключно для характеристики відносин між людьми (а не між іншими суб'єктами). Водночас інші поняття, що було запропоновано в науковій літературі під час вирішення цього питання, є або більш загальними («відносини», «сфера») або, навпаки – занадто вузькими («потреба», «життя»).

Додаткові *обов'язкові* об'єкти кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України, не властиві, а його додатковими *факультативними* об'єктами є суспільні відносини, що забезпечують гідність особи, а також її честь.

4. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, характеризується трьома видами суспільно небезпечних діянь: 1) втягнення особи в заняття проституцією; 2) примушування особи до зайняття проституцією; 3) сутенерство, а також п'ятьма способами учинення перших двох зазначених діянь: 1) обман; 2) шантаж; 3) використання уразливого стану потерпілої особи; 4) застосування насильства; 5) погроза застосування насильства.

5. Втягнення особи в заняття проституцією – це схиляння іншої особи до зайняття проституцією, спонукання її до зайняття такою діяльністю за власним бажанням, що здійснюється за допомогою принаймні одного із

способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК). Примушування особи до зайняття проституцією – це спонукання іншої особи до зайняття проституцією всупереч власному бажанню, що здійснюється за допомогою принаймні одного із способів, чітко визначених в законі (ст. 303 КК).

Обидва суспільно небезпечні діяння (примушування та втягнення) об'єднує те, що вони спрямовані на досягнення одного фактичного наслідку поведінки суб'єкта – домогтися від іншої особи того, щоб вона займалася проституцією. Головна відмінність між цими діяннями полягає в тому чи займається потерпіла особа проституцією за власним бажанням (при вчиненні втягнення) чи всупереч власному бажанню (у разі примушування).

Проституція – це сексуальні стосунки хоча б із одним партнером, які відбуваються за умови попередньої домовленості щодо їх оплати. Вона має такі ознаки: полягає у сексуальних стосунках (1), хоча б з одним партнером (2), які відбуваються за плату (3), про що існує попередня домовленість (4). Тому перші два альтернативні діяння, передбачені ч. 1 ст. 303 КК, – втягнення і примушування – стосуються платних (за попередньою домовленістю) сексуальних стосунків хоча б з одним партнером.

Згідно з Приміткою 1 до ст. 303 КК – сутенерство – це дії по забезпеченню заняття проституцією іншою особою. Перелік таких дій не є вичерпним – це створення надійних для проституції умов, надання необхідних засобів для існування особам, що нею займаються, їх захист тощо. Тому поняттям сутенерства мають охоплюватися всі дії, які хоч якоюсь мірою відбуваються «на користь» діяльності щодо надання сексуальних послуг іншою особою, інакше кажучи – полегшують її здійснення. Це може бути, у тому числі, й випадки надання приміщень, транспортування клієнтів чи повій, забезпечення їх засобами контрацепції чи інтимними змазками, рекламування відповідних послуг, які наводяться у вітчизняній науковій літературі й судовій практиці. Вчинення хоча б одного з таких діянь вже є достатнім для визнання поведінки суб'єкта злочину сутенерством.

6. Обман як спосіб вчинення розглядуваного злочину полягає у повідомленні завідомо неправдивих відомостей, спрямованих на втягнення потерпілої особи в заняття проституцією. Шантаж у розумінні ч. 1 ст. 303 КК – це погроза розголошення відомостей, які потерпілий або його близькі особи бажають зберегти в таємниці. Адресатами цієї погрози можуть бути як потерпілий, так і його близькі особи. Відомості, розголошенням яких погрожує суб'єкт злочину, можуть бути як дійсними, так і неправдивими. З аналізу визначення уразливого стану в Примітці 2 до ст. 149 КК, яка поширюється і на ст. 303 КК (відповідно до якої це є зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин), випливає, що на слова «збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин» не припадає жодного змістовного навантаження. Указані *тяжкі* обставини цілком охоплюються *зовнішніми* обставинами, про які йдеться в першій частині цього законодавчого визначення, а тому зазначені слова підлягають вилученню з тексту закону.

Гіпноз не кореспондує жодному з перелічених у ч. 1 ст. 303 КК способів, проте втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією під гіпнозом уявляється цілком реальним. Тому слід констатувати наявність суспільно небезпечного способу вчинення досліджуваного злочину, який законодавцем не передбачений. Уявляється, що така прогалина є не одна, а в майбутньому може з'явитися ще декілька (або хоча б один) способів учинення цього злочину, які в чинній редакції ст. 303 КК також не містяться. Крім того, для заподіяння шкоди такому об'єкту кримінально-правової охорони, як суспільна мораль, має значення сам факт появи в суспільстві нової особи, яку втягнули чи примусили займатися проституцією, а не спосіб, яким від неї цього домоглися.

Застосування насильства, обман, шантаж тощо спрямовані на заподіяння шкоди інтересам особи. Тому завдання такої шкоди є принциповим для криміналізації посягань саме на цей об'єкт, а не на суспільну мораль. У зв'язку з цим вказівка на спосіб учинення злочину підлягає виключенню з диспозиції ч. 1 ст. 303 КК. Принциповим для досліджуваного злочину є вчинення діяння, яке само по собі (у відриві від способу) вже характеризується достатнім для криміналізації ступенем суспільної небезпеки. У зв'язку із цим Примітку 2 до ст. 303 КК, де міститься вказівка, що відповідальність за втягнення чи примушування малолітнього чи неповнолітнього в/до заняття проституцією настає незалежно від наявності передбачених у ч.ч. 1, 2 цієї статті способів учинення цих діянь, – слід виключити, оскільки вона стане беззмістовною.

Такі способи вчинення передбачених ст. 303 КК суспільно небезпечних діянь, як фізичне насильство та погроза його застосування володіють набагато суттєвішим «зарядом» суспільної небезпечності, ніж інші, що слугує підставою для їх передбачення не в основному, а в кваліфікованому складі відповідного злочину.

7. Суб'єктивна сторона перших двох форм злочину, передбаченого ст. 303 КК (втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до заняття проституцією) характеризується: виною у формі прямого умислу; корисливим мотивом; двома видами мети: 1) найближчою – домогтися від іншої особи зайняття проституцією; 2) віддаленою – збагачення (заволодіння майном, правом на майно, домогтися від потерпілої особи вчинення дій майнового характеру).

Суб'єктивна сторона третьої форми вчинення злочину, передбаченого ст. 303 КК (сутенерства) характеризується: виною у формі прямого умислу; корисливим мотивом; метою збагачення.

8. Змістом усвідомлення особи має охоплюватися фактичний бік і соціальне значення одного з трьох зазначених суспільно небезпечних діянь.

При цьому в перших двох випадках у свідомості винної особи має відбиватися також спосіб учинення цих дій, тобто те, що вона використовує при цьому обман, шантаж чи уразливий стан відповідної особи, або застосовує насильство чи погрожує його застосуванням.

Змістом бажання як вольового моменту вини має охоплюватися вчинення одного з трьох зазначених там суспільно небезпечних діянь: втягнення особи в заняття проституцією; примушування особи до зайняття проституцією; або дій із забезпечення заняття проституцією іншою особою (сутенерства).

9. Корисливий мотив є іманентним для вчинення досліджуваного злочину, незважаючи на те, що законодавець прямо не вказує на нього в диспозиції ст. 303 КК. Висновок щодо обов'язковості цієї ознаки походить із сутності суспільно небезпечних діянь, що утворюють об'єктивну сторону досліджуваного злочину. Тому текстуальна вказівка на мотив у тексті закону виглядала б відверто зайвою, надлишковою.

10. Найближчою метою вчинення досліджуваного злочину у формі втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією є домогтися від іншої особи того, щоб вона займалася проституцією, інакше кажучи – результат у виді зайняття проституцією іншою особою. При вчиненні сутенерства цієї мети досягати не треба, оскільки це діяння можна вчинити лише тоді, коли відповідна особа вже почала займатися проституцією.

Віддаленою метою у разі втягнення в заняття проституцією або примушування до зайняття проституцією є збагачення (заволодіння майном, правом на майно, домогтися від потерпілої особи вчинення дій майнового характеру). У разі сутенерства – збагачення є однією єдиною метою вчинення цього діяння.

11. Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК, є загальним – фізична осудна особа, яка на момент його вчинення досягла шістнадцяти

років. У разі ж учинення аналізованого злочину службовою особою (ч. 2 ст. 303 КК), або особою, від якої потерпілий перебував у матеріальній чи іншій залежності (ч. 2 ст. 303 КК), – суб'єкт є спеціальним.

Заслуговують на підтримку наявні в науковій літературі пропозиції щодо запровадження до Загальної частини КК окремої статті або нової частини до чинної статті, де слід передбачити перелік кримінальних правопорушень, відповідальність за які настає з вісімнадцяти років, або щодо необхідності доповнення статей Особливої частини КК примітками про такий вік.

У випадках втягнення в заняття проституцією та примушування до зайняття проституцією неповнолітнього (ч. 3 ст. 303 КК) та малолітнього (ч. 4 ст. 303 КК) – вік, із якого може наставати кримінальна відповідальність, підвищується до вісімнадцяти років, а от у разі вчинення щодо цих осіб сутенерства – ні, тобто «залишається» загальним – шістнадцять років.

12. Дослідження правозастосовної практики дозволило підсумувати, що при застосуванні такої кваліфікуючої обставини розглядуваного злочину, як його вчинення організованою групою, найбільші проблеми виникають під час встановлення й доведення стійкості як ознаки такої групи. За загальним правилом, ця ознака набуває прояв у діяльності групи протягом тривалого часу. Разом із тим, якщо протягом не досить тривалого проміжку часу кримінально протиправна діяльність групи здійснювалась інтенсивно – готувалося та (або) вчинювалося багато злочинів (три і більше), це вже свідчить про наявність певної тенденції в поведінці осіб, які складають відповідну групу, а тому є проявом її стійкості.

13. Системний аналіз санкції ч. 4 ст. 303 КК дозволив встановити, що поняттям «тяжкі наслідки» у ч. 4 ст. 303 КК охоплюється спричинення такої шкоди: загибель людей, спричинення тяжких тілесних ушкоджень, самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною

хворобою. Ці наслідки відрізняються між собою як за характером, так і за ступенем суспільної небезпечності, що, своєю чергою, має зумовлювати і різну караність їх настання. З огляду на це пропонуємо «розділити» ч. 4 ст. 303 КК на дві окремі частини, залишивши в тій, що кореспондуватиме чинній ч. 4, таку саму санкцію та наслідки у вигляді загибелі людей і заподіяння ним тяжких тілесних ушкоджень. У новій частині (яка тоді стане ч. 4, оскільки має бути розташована між чч. 3 і 4 чинної редакції) слід зазначити такі наслідки, як самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною хворобою, передбачивши за їх настання покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Спричинення майнової шкоди у великому розмірі не може належати до кола тяжких наслідків аналізованого злочину, оскільки в його контексті – це не наслідок взагалі. Відносини власності не є об’єктом (навіть додатковим) розглядуваного кримінального правопорушення, а, отже, не можуть зазнавати шкоди внаслідок його вчинення. Водночас є сенс вести мову про одержання під час учинення відповідних діянь доходу у великому розмірі. При цьому розмір доходу характеризує вже не суспільно небезпечний наслідок, а предмет кримінального правопорушення. Викладене обґрунтовує висновок щодо необхідності внесення змін до ч. 4 ст. 303 КК чинної редакції шляхом включення до неї окремої кваліфікуючої ознаки «якщо вони були поєднані із отриманням доходу у великому розмірі». У зв’язку з висловленою в попередньому висновку пропозицією щодо «розділення» чинної редакції ч. 4 ст. 303 КК на дві окремі частини, цю кваліфікуючу ознаку пропонуємо помістити в ч. 4 нової редакції цієї статті поряд із такими наслідками, як самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною хворобою.

Вина щодо спричинення тяжких наслідків (крім смерті потерпілого) може бути як умисною, так і необережною, а щодо смерті потерпілого – лише необережною.

14. Проведене дослідження надало змогу сформулювати пропозиції щодо внесення таких змін до Кримінального кодексу України:

І. Із Примітки 2 до ст. 149 КК слід вилучити слова «збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин».

ІІ. У ст. 303 КК:

– абз. 1 ч. 1 викласти в такій редакції: «втягнення особи в заняття проституцією, примушування особи до заняття проституцією або сутенерство»;

– в абз. 1 ч. 2 – замість слів «щодо кількох осіб» зазначити: «щодо двох або більше осіб» та доповнити цей абзац словами «або із застосуванням чи погрозою застосування насильства»;

– ч. 4 викласти в такій редакції: «дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони спричинили самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною хворобою або були пов’язані із отриманням доходу у великому розмірі –

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої»;

– доповнити статтю частиною 5 такого змісту «дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони спричинили загибель людей або заподіяння ним тяжких тілесних ушкоджень, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до п’ятнадцяти років з конфіскацією майна»

– Примітку 2 виключити.

У зв’язку з викладеним ст. 303 КК пропонується викласти в такій редакції:

Стаття 303. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією

1. Втягнення особи в заняття проституцією, примушування особи до заняття проституцією або сутенерство -

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років;

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо *двох або більше осіб*, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, *або із застосуванням чи погрозою застосування насильства*, -

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років;

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої;

4. *Дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони спричинили самогубство потерпілої особи, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, зараження венеричною хворобою або були пов'язані із отриманням доходу у великому розмірі –*

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої;

5. *Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або якщо вони спричинили загибель людей або заподіяння ним тяжких тілесних ушкоджень*, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Примітка. 1. Під сутенерством у цій статті слід розуміти дії особи по забезпеченню заняття проституцією іншою особою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Alexis Kennedy M.; Klein C., Bristowe J. T.K., Cooper B. S., Yuille J. C. Routes of Recruitment: Pimps' Techniques and Other Circumstances That Lead to Street Prostitution. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*. Vol.:15. Issue: 2. P. 1-19. URL: http://alexiskennedy.org/research-article-routes-of-recruitment/ (дата звернення 30.12.2024 р.).

2. Explanatory Report of the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual abuse. 25.10.2007. 42 p. URL: https://rm.coe.int/16800d3832. (дата звернення 30.12.2024 р.).

3. Gulaliyeva R. A. Responsibility for involvement in prostitution in criminal legislation of Azerbaijan and foreign states. *Juridicial Sciences and Education.* 2018. № 57. P. 96-107. DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2018.57.83-107 URL: https://www.iolr.org/wp-content/uploads/2018/12/Gulaliyeva-R.A.-Responsibility-for-involvement....pdf (дата звернення 30.12.2024 р.).

4. MacKinnon Catharine A., Waltman M. Legal Prostitution: A Crime Against Humanity? *Harvard International Law Journal. 2025*. Vol. 66. № 1. P. 153-228. DOI: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5163690

5. Prostitution. *Encyclopedia Britannica.* URL: https://www.britannica.com/topic/prostitution. (дата звернення: 30.12.2024 р.)

6. Prostitution. *WEX: free legal dictionary and encyclopedia* / Legal Information Institute of Cornell Law School. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/prostitution. (дата звернення: 30.12.2024 р.).

7. Tosheva M. Legal aspects of pimping and brothel-keeping in Uzbekistan: Comparative analysis and legislative development proposals. *International Journal of Law. Justice and Jurisprudence*. 2024. Vol. 4, Issue 2, Part D. P. 287-290. DOI: https://doi.org/10.22271/2790-0673.2024.v4.i2d.149

8. Азаров Д. С. Асистемність кваліфікуючих ознак та викривлена диференціація кримінальної відповідальності за українським законодавством.

Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. симп. (Львів, 11–12 верес. 2009 р.); упоряд.: І. В. Красницький, М. М. Сенько. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 14–18.

9. Алфьоров С. М. Психолого-правові проблеми кримінальної відповідальності за погрозу. *Наук. вісн. Дніпропетров. держ. ун-ту внутр. справ*. 2010. Вип. 1. С. 158–165.

10. Андрушко А. В. Віктимологічна характеристика жертв торгівлі людьми. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2021. № 4. С. 232–248. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.41

11. Андрушко А. В. Кримінальна відповідальність за незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги: монографія. Ужгород: РІК-У, 2019. 228 с.

12. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 560 с.

13. Андрушко А. В. Торгівля людьми, вчинена з метою експлуатації у формі примусової праці: кримінологічна характеристика та основні напрями запобігання / *Правове регулювання та економічні свободи і права:* монографія / за ред. Михайла Савчина. Ужгород: РІК-У, 2020. С. 188–212.

14. Анісімов Г. М. Кваліфікація за ознаками суб’єктивної сторони складу злочину. *Основи кваліфікації злочинів*: навч. посіб. ; за заг. ред. М. І. Панова. Харків: Право, 2019. Розд. 2, підрозд. 2.4. С. 155–215.

15. Антонюк Н. О. Диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві України: монографія. Київ: Алерта, 2023. 554 с.

16. Антонюк Н. О. Диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві України: реферат дис. д-ра юрид. наук. Київ, 2024. 40 с.

17. Артюхова В. В. Хуліганство: сучасні кримінально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Київ: Видавець Паливода А. В., 2022. 284 с.

18. Бабенко А. О. Місце моралі у формуванні кримінально-правової політики України у сфері розвитку неповнолітніх. *Морально-етичні засади реформування кримінального законодавства України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 10 квіт. 2015 р.) / редкол.: В. Ф. Примаченко (голов. ред.) та ін. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетров. держ. ун-ту внутр. справ, 2015. С. 167–169.

19. Бажанов М. І. Повторність злочинів. *Кримінальне право України. Загальна частина*: підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. Розд. XIII. §3. С. 227–233.

20. Бажанов М. І. Поняття і система кримінального права. Наука кримінального права. *Кримінальне право України. Загальна частина*: підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ–Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. Розд. І. С. 3–25.

21. Бажанов М. І. Співучасть у злочині. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. Розд. XII. С. 195–218.

22. Базелюк В. В. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт на об’єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об’єктів культурної спадщини: автореф. дис.. … канд. юрид. наук. Харків, 2012. 20 с.

23. Базелюк В. В. Кримінальна відповідальність за незаконне проведення пошукових робіт на об’єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об’єктів культурної спадщини: монографія. Харків: Право, 2020. 224 с.

24. Байда А. О. Відповідальність за незаконну лікувальну діяльність за Кримінальним кодексом України (аналіз складу злочину, питання кваліфікації): автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2006. 20 с.

25. Бандурка І. О. Злочини проти моральності у сфері статевих стосунків: монографія. Харків: Золота миля, 2012. 224 с.

26. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист громадської моральності. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річ. ХНУВС (Харків, 18 квіт. 2019 р.). Харків: Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2019. С. 35–37.

27. Баулін Ю. В. Загальні питання кримінального права в працях М. І. Бажанова: погляд із сьогодення. *Наукова спадщина професора М. І. Бажанова у дискурсі сучасності і майбуття (до 100-річчя від дня народження)*: матеріали мемор. конф. (Харків, 27 груд. 2022 р.) / ред.кол.: Ю. В. Баулін (гол. ред.), Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитонова, І. А. Вишневська. Харків: Право, 2023. С. 6–15.

28. Баулін Ю. В. Затримання особи, яка вчинила злочин. *Кримінальне право України. Загальна частина*: підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. Розд. XIV. § 3. С. 259–264.

29. Баулін Ю. В. Поняття кримінального правопорушення та його ознаки. *Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення*: монографія / П. П. Андрушко, О. С. Бакумов, Ю. В. Баулін та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ: ВАІТЕ, 2024. Розд. 2, підрозд. 2.1. С. 82–87.

30. Бойченко В. П. Кримінально-правова охорона суспільної моралі в Україні: антропологічний вимір: дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2021. 211 с.

31. Борисов В. І. М. І. Бажанов про основні концептуальні положення КК України 2001 року (формування наукового судження). *Наукова спадщина*

професора М. І. Бажанова у дискурсі сучасності і майбуття (до 100-річчя від дня народження): матеріали мемор. конф. (Харків, 27 груд. 2022 р.) / ред.кол.: Ю. В. Баулін (гол. ред.), Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитонова, І. А. Вишневська. Харків: Право, 2023. С. 15–23.

32. Борисов В. І. Умисне вбивство, вчинене за обставин, що пом'якшують відповідальність. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. III, § 1. п. 5. С. 55–59.

33. Борисов В. І., Козак В. А. Торгівля людьми, експлуатація дітей та використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. IV, §3. С. 108–114.

34. Борисов В. І., Крайник Г. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 296 с.

35. Борисов В. І., Пащенко О. О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: монографія. Харків: Видавець Вапнярчук Н. М., 2006. 224 с.

36. Борисов В. І., Харитонова О. В. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. IV. С. 115–130.

37. Бурдін В. Суб'єкт кримінального правопорушення. *Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення*: монографія / П. П. Андрушко, О. С. Бакумов,

Ю. В. Баулін та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ: ВАІТЕ, 2024. Розд. 2, підрозд. 2.3. С. 90–92.

38. Буцко О. В. Кваліфікуючі ознаки складу злочину, передбаченого ст. 239^2 КК України. *Юрид. наука.* 2015. № 4. С. 26–34.

39. Валюк О. Я. Наукові концепції моралі й моральності. *Проблеми сучасної психології*. Київ. 2010. Вип. 7. С. 75–86.

40. Вареник К. В. Кримінальна відповідальність за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: постановка проблеми. *Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану*: матеріали II Міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27–29 вер. 2023 р.) ; уклад.: О. П. Адамчо, Т. І. Гряділь. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 434–435. URL: https://drive.google.com/file/d/1UuSJBLxZUubqs-UcpiqSE-oT66d69HoJ/view

41. Вареник К. В. Організована група як обставина, що обтяжує кримінальну відповідальність за вчинення сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2024. Вип. 48. С. 161–166. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-48-161

42. Вареник К. В. Примушування та втягнення як форми вчинення об’єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 303 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2024. Вип. 47. С. 204–210. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-47-204

43. Вареник К. В. Проблеми визначення родового та видового об’єктів злочину, передбаченого статтею 303 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2023. Вип. 46. С. 167–172. DOI: 10.31359/2079-6242-2022-46-168

44. Вареник К. В. Суспільна небезпечність і поширеність сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України). *Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє* : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (Харків, 6 трав. 2025 р.) : електрон. наук. вид. /

уклад. А. В. Калініна. Харків: Право, 2025. С. 130–133. DOI: https://doi.org/10.31359/9786178617035. (дата звернення: 8.05.2025)

45. Вареник К. В. Щодо додаткових обов'язкових об'єктів сутенерства або втягнення особи в зайняття проституцією. *Трансформація правової системи України: виклики сучасності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 лют. 2024 р.) / за заг. ред. П. В. Горінова, С. І. Москаленка, Н. В. Сухицької. Київ: Вид-во Укр. держ. ун-ту ім. Михайла Драгоманова, 2024. С. 70–72. URL: https://drive.google.com/file/d/12zu_4nE_N_YkvDjaZ_N6oAnuU5rQ5nl/view?usp=sharing (дата звернення: 11.09.2024)

46. Вареник К. В. Щодо суб'єктивних ознак сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. *Захист прав людини в українській моделі перехідного правосуддя*: матеріали наук.-практ. круглого столу (Харків, 14 черв. 2024 р.). Харків: Право, 2024. С. 218–221. DOI: https://doi.org/10.31359/9786178411541

47. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.

48. Вирок Берегівського районного суду Закарпатської від 22.06.2021 р. Справа № 297/890/20 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/97936977 (дата звернення: 01.10.2024).

49. Вирок Берегівського районного суду Закарпатської області від 3.04.2024 р. Справа № 297/869/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118159411 (дата звернення: 09.08.2024).

50. Вирок Бориславського міського суду Львівської області від 15.06.2010 р. Справа № 1–3/2010. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/51300382 (дата звернення: 06.08.2024).

51. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 01.04.2022 р. Справа № 127/1493/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103825244 (дата звернення: 27.09.2024).

52. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 5.03.2021 р. Справа № 752/25328/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95338817 (дата звернення: 02.10.2024).

53. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 13.07.2020 р. Справа № 754/1380/19 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90381949 (дата звернення: 07.10.2024).

54. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 02.12.2021 р. Справа № 754/14888/17 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101644751 (дата звернення: 27.09.2024).

55. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 22.11.2023 р. Справа № 638/14827/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115090818 (дата звернення: 11.03.2025).

56. Вирок Жовківського районного суду Львівської області від 22.10.2010 р. Справа № 1-226/10. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/55713360 (дата звернення: 22.07.2024).

57. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 20.01.2023 р. Справа № 202/125/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107112854 (дата звернення: 26.09.2024).

58. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 30.09.2021 р. Справа № 369/7805/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100631251 (дата звернення: 30.09.2024).

59. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 17.02.2023 р. Справа № 369/12181/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109067546 (дата звернення: 25.09.2024).

60. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 18.07.2024 р. Справа № 369/10872/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120457815 (дата звернення: 07.08.2024).

61. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 1.11.2010 р. Справа № 1–904/2010. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/76556489 (дата звернення: 22.07.2024).

62. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 14.06.2024 р. Справа 953/3216/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119737624 (дата звернення: 07.08.2024).

63. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 8.11.2010 р. Справа № 1 – 148/10. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104667732 (дата звернення: 22.07.2024).

64. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 24.10.2022 р. Справа № 296/6218/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107070792 (дата звернення: 26.09.2024).

65. Вирок Ленінського районного суду м. Миколаєва від 28.01.2020 р. Справа № 489/5841/19 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87183703 (дата звернення: 09.10.2024).

66. Вирок Липоводолинського районного суду Сумської області від 4.12.2023 р. Справа № 581/1031/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115368703 (дата звернення: 20.09.2023).

67. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 12.11.2020 р. Справа № 335/7036/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92847969 (дата звернення: 03.10.2024).

68. Вирок Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 26.04.2024 р. Справа № 583/1942/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118652288 (дата звернення: 08.08.2024).

69. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 20.01.2020 р. Справа № 757/60286/19-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87033079 (дата звернення: 09.10.2024).

70. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 07.05.2020 р. Справа № 757/57331/19-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89370758 (дата звернення: 09.10.2024).

71. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 29.09.2020 р. Справа № 757/24505/20-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92543901 (дата звернення: 04.10.2024).

72. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 9.10.2020 р. Справа № 757/9755/20-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92106190 (дата звернення: 03.10.2024).

73. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 29.10.2020 р. Справа № 757/2414/20-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92521177 (дата звернення: 03.10.2024).

74. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 11.11.2020 р. Справа № 757/2412/20-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93755987 (дата звернення: 03.10.2024).

75. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 16.12.2021 р. Справа № 757/43221/19-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102395654 (дата звернення: 27.09.2024).

76. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 13.06.2023 р. Справа № 757/12359/23-к URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113090969 (дата звернення: 23.09.2024).

77. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 26.09.2023 р. Справа № 757/110/21-к URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115065886 (дата звернення: 23.09.2024).

78. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 17.11.2020 р. Справа № 522/8589/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92897437 (дата звернення: 03.10.2024).

79. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 21.03.2024 р. Справа № 522/1241/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117815732 (дата звернення: 09.08.2024).

80. Вирок Путивльського районного суду Сумської області від 8.05.2024 р. Справа № 584/191/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118919886 (дата звернення: 08.08.2024).

81. Вирок Рівненського районного суду Рівненської області від 01.06.2020 р. Справа № 569/6896/20 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89547470 (дата звернення: 08.10.2024).

82. Вирок Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 26.02.2024 р. Справа № 210/5365/23 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117331827 (дата звернення: 09.08.2024);

83. Вирок Сарненського районного суду Рівненської області від 30.06.2010 р. Справа № 1718/1 – 15/10. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/48178236 (дата звернення: 22.07.2024).

84. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 26.02.2024 р. Справа № 759/5851/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117294945 (дата звернення: 09.08.2024).

85. Вирок Суворівського районного суду м. Одеси від 31.10.2023 р. Справа № 523/18984/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114533471 (дата звернення: 23.09.2024).

86. Вирок Тисменицького районного суду Івано-Франківської області від 08.07.2024 р. Справа № 352/1339/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120222490 (дата звернення: 07.08.2024).

87. Вирок Ужгородського міськрайоннного суду Закарпатської області від 4 лютого 2024 р. Справа № 308/6909/23 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116840084 (дата звернення: 09.08.2024).

88. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 6.06.2024 р. Справа № 336/4102/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119538556 (дата звернення: 07.08.2024).

89. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 6.09.2023 р. Справа № 761/10312/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114548196 (дата звернення: 23.09.2024).

90. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 20.12.2021 р. Справа № 466/9280/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102005725 (дата звернення: 27.09.2024).

91. Вовк М. З. Про підвищений мінімальний вік загального суб'єкта злочину. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2012. С. 535–538.

92. Водяніков О. Вступне слово: Від caveat dominus до ultima ratio: демократія і конституційні принципи криміналізації. *Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень*: монографія. Київ: BAITE, 2021. С. 3–31.

93. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

94. Волкова Н. Г., Казначеєв Д. Г. Проблеми відповідальності за сутенерство та звідництво в законодавстві України. *Наук. вісн. Дніпропетров. держ. ун-ту внутр. справ*. 2008. № 3. С. 111–119.

95. Володіна О. О. Обман і зловживання довірою як способи захоплення заручників. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну*

відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2012. С. 324–328.

96. Гайдулін О. О. Інтерпретація поняття «уразливий стан особи»: законодавчі визначення та сучасний правовий дискурс. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2018. № 2. С. 40–43.

97. Гальцова В. В. Кримінальна відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння): аналіз складів злочинів: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2012. 20 с.

98. Гармаш Д. О. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом: підстави криміналізації та склад злочину: монографія. Харків: ФІНН, 2011. 184 с.

99. Герелюк Т. Б. Кримінально-правова характеристика знищення, руйнування або пошкодження об’єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи: автореф. дис.. … канд. юрид. наук. Одеса, 2021. 20 с.

100. Головко І. А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.

101. Головченко В. В. Мораль. *Юридична енциклопедія:* в 6 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана ; ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова), Ф. Г. Бурчак (заст. голови), М. П. Зяблюк (заст. голови) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2002. Т. 3: К – М. С. 770.

102. Гора Р. М. Кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.

103. Горбачевський В. Я., Вартилецька І. А., Микитчик О. В. та ін. Кримінальне право України. Особлива частина: альбом схем / за ред. В. В. Коваленка. Київ: Алерта, 2015. 576 с.

104. Гороностай А. В., Маслак Н. В., Тихий В. П. Стадії кримінального правопорушення. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. XII. С. 213–236.

105. Гринчак С. В. Кримінальна відповідальність за незаконну трансплантацію органів або тканин людини: монографія. Харків: Право, 2011. 296 с.

106. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. 2-ге вид., змін. та допов. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 666 с.

107. Грищук В. К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України: монографія. Львів: Львів. ун-т, 1993. 137 с.

108. Грязнова О. Б. Про окремі проблеми тлумачення поняття “насильство” у Постановах Пленуму Верховного Суду України. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 квіт. 2006 р.): у 2-х ч. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. Ч. 2. С. 33–37.

109. Гуляков К. В. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення пошукових робіт на об’єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об’єктів культурної спадщини: автореф. дис.. … канд. юрид. наук. Одеса, 2021. 20 с.

110. Гунченко О. В. Суб’єкт злочину. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. М. Бесчастного та О. М. Джужі. Київ: Дакор, 2018. Тема. 7. С. 93–107.

111. Гуренко Д. Ю., Лосич Т. С. Стадії вчинення злочину. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. М. Бесчастного та О. М. Джужі. Київ: Дакор, 2018. Тема. 9. С. 133–148.

112. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: монографія. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2001. 384 с.

113. Данилевський А. О. Суб'єктивна сторона злочину. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. М. Бесчастного та О. М. Джужі. Київ: Дакор, 2018. Тема. 8. С. 108–132.

114. Денисов С. Ф. Громадська мораль як об'єкт кримінально-правової охорони. *Держава та регіони*. Сер.: Право. 2012. № 1. С. 159–163.

115. Денисов С. Ф. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Кримінальне право України. Особлива частина*: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків: Право, 2020. Тема 13. С. 383–416.

116. Денисов С. Ф. Злочини проти моральності: порівняльна характеристика змін та доповнень до КК України та Росії. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 квіт. 2006 р.): у 2-х ч. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. Ч. 2. С. 277–283.

117. Денисов С. Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської моралі (ст.ст. 210, 211, 211^1 КК 1960 р.): автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 1996. 21 с.

118. Денисов С. Ф., Денисова Т. А. Санкції за злочини проти моральності та практика їх застосування. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький: Вид-во Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького, 2017. С. 181–185.

119. Денисов С. Ф., Кулик С. Г. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти моральності: монографія. Чернігів: Нац. акад. держ. пенітенціар. служби, 2018. 306 с.

120. Джужа О. М., Іващенко В. О. Проблеми протидії секс-бізнесу (кримінологічні та кримінально-правові аспекти): наук.-практ. посіб. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2000. 71 с.

121. Дзюба В. Т. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-ге вид., перероб. та доп.: у 2-х т. Київ: Правова єдність, 2009. Т. 2. С. 173–214.

122. Дзюба Ю. П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2008. 20 с.

123. Дідківська Г. В., Мудряк Т. О., Гмирін А. А. та ін. Кримінальне право України. Особлива частина: схемат. зб. лекцій укр. та англ. мовами : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Топчія. Ірпінь: Ун-т держ. фіскал. служби України. Вінниця: Твори, 2019. 864 с.

124. Євдокімова О. В. Недоліки встановлення конфіскації майна у санкціях закону про кримінальну відповідальність. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 457-460. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/106

125. Євтєєва Д. П. Кримінально-правова характеристика зловживання опікунськими правами: соціальна обумовленість та склад злочину: монографія. Харків: Право, 2015. 264 с.

126. Єгорова В. О. До питання про неоднорідність родового об’єкта злочинів проти життя та здоров’я особи. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення*: матеріали

наук.-практ. конф. (Львів, 7–8 квіт. 2006 р.). Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. С. 52–54.

127. Ємельянов М. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство: монографія. Харків: Право, 2014. 176 с.

128. Западнюк О. Б. Сексуальна мораль як об’єкт протиправних посягань. *Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ.* 2002. № 4.

129. Запорожець А. А. «Сексуальність» як кримінально-правова категорія: лінгвістичні труднощі. *Наукова спадщина професора М. І. Бажанова у дискурсі сучасності і майбуття (до 100-річчя від дня народження)*: матеріали мемор. конф. (Харків, 27 груд. 2022 р.) / ред.кол.: Ю. В. Баулін (гол. ред.), Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитонова, І. А. Вишневська. Харків: Право. 2023. С. 103–105.

130. Заславська М. Г. Неналежне виконання обов’язків щодо охорони життя та здоров’я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину: монографія. Харків: Право, 2013. 216 с.

131. Захарова О. В. Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні: дис. … канд. юрид. наук. Дніпро, 2019. 228 с.

132. Зінченко І. О., Самощенко І. В. Про поняття шантажу в кримінальному праві. *Кримінальне право України*. 2006. № 9. С. 3–8.

133. Калініченко Ю. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК): автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.

134. Калмиков Д. О., Данилевський А. О. Кримінальна та адміністративна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дидоренка, 2013. 616 с.

135. Карне законодавство ФРН: зб. перекладів ; пер. А. І. Зігори. Київ: ВАІТЕ, 2016. 408 с.

136. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Київ: Нац. акад. управл., 2018. 420 с.

137. Кваша О. О. Форми співучасті у злочині: особливості законодавчого визначення. *Правова держава*. Київ. 2011. Вип. 22. С. 344–351.

138. Киричко В. М. Про соціальні аспекти кримінально-правових заборон у наукових поглядах і працях Марка Ігоровича Бажанова. *Наукова спадщина професора М. І. Бажанова у дискурсі сучасності і майбуття (до 100-річчя від дня народження)*: матеріали мемор. конф. (Харків, 27 груд. 2022 р.) / редкол.: Ю. В. Баулін (голов. ред.), Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитонова, І. А. Вишневська. Харків: Право, 2023. С. 37–42.

139. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Відом. Верхов. Ради УРСР*. 1984. № 30. Додаток до № 51. Ст. 1122.

140. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину): автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2003. 20 с.

141. Козак В. А. Поняття, критерії та ознаки уразливого стану особи за кримінальним правом України. *Кримінальне право України.* 2007. № 1. С. 27–34.

142. Конвенція Міжнародної організації праці про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (дата звернення 16.12.2024 р.).

143. Конвенція Організації Об’єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р.: URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 16.12.2024 р.).

144. Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї

від 15 листопада 2000 р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення 30.07.2024 р.).

145. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162#Text (дата звернення 30.07.2024 р.)

146. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення 16.12.2024 р.).

147. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

148. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. 2-ге. Київ: Атіка, 2002. 640 с.

149. Коржанський М. Й. Уголовне право України. Частина Загальна: курс лекцій. Київ: Наук. думка та Укр. видав. група, 1996. 336 с.

150. Коссе В.В. Моральність як об’єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України (сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією). *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян:* матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса – Львів – Торунь, 16 верес. 2022 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres., 2022. С. 70–73. DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-17

151. Коссе В. В. Сутенерство як кримінально протиправний феномен сучасності. *Правовий часопис Донбасу.* 2022. № 3. С. 53–57. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-80-3-53-57

152. Кривоченко Л. М. Мотив і мета злочину. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. Розд. X, §6. С. 162–165.

153. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. 416 с.

154. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського: пер. О. В. Лішевської. Київ: ОВК, 2016. 284 с.

155. Кримінальний кодекс Республіки Польща: Закон від 06 черв. 1997 р., ред. станом на 01.01.2016 р. / під ред. В. Л. Менчинського: пер. В. С. Станіч. Київ: ОВК, 2016. 138 с.

156. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

157. Кримінальний кодекс України: проєкт: станом на 02.07.2024 URL https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/07/03/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-02-07-2024.pdf (дата звернення: 17.07.2024).

158. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під ред. В. Л. Менчинського: пер. К. І. Мазуренко. Київ: ОВК, 2017. 348 с.

159. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / пер. О. В. Коротюк. Київ: ОВК, 2020. 264 с.

160. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності: практич. посіб. Київ: Вид. Паливода А. А., 2007. 160 с.

161. Кузнецов В. В. Злочини проти моральності. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Харків: Право. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. 2017. С. 324–327.

162. Кузнецов В. В. Кваліфікація злочинів проти громадського порядку та моральності. *Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ*: навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Коваленка ; за наук. ред. О. М. Джужи та А. В. Савченка. Київ: Атіка, 2011. Тема 9. С. 507–581.

163. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2012.

164. Кузнецов В. В., Кузнецова Л. О. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / за ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. Розд XII. С. 663–705.

165. Кузнецов В. В., Семчук Н. О., Чабанюк В. Д. Кримінально-правова охорона моральності неповнолітніх: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: Кандиба Т. П., 2017. 276 с.

166. Кумановський М. В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах: соціальна зумовленість в склад злочину: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.

167. Кундеус В. Г. Кримінально-правова характеристика викрадення: дис. … к.ю.н. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2004. 198 с.

168. Кундеус В. Г., Лантінов Я. О. Злочини проти громадського порядку та моральності. Основні склади злочинів за розділом XII Особливої частини КК: альбом схем. Харків: Харків юридичний, 2012. 44 с.

169. Куньч З. Універсальний словник української мови. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2007. 848 с.

170. Курафєєв В. В. Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України): аналіз складу злочину: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.

171. Кучанська Л. С. Злочини проти моральності. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред. Є. Л. Стрельцова. Харків: Одіссей, 2009. Гл. 13. С. 254–270.

172. Ландіна А. В. Охорона моральності за Кримінальним кодексом України: монографія. Київ: Наук. думка, 2013. 204 с.

173. Лантінов Я. О. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Кримінальне право України. Особлива частина*: навч. посіб. / за ред. В. М. Трубникова. Харків: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2013. Тема 13. С. 165–177.

174. Лемешко О. М. До проблеми підвищення якості кримінального законодавства в частині регламентації можливих станів потерпілої особи (на прикладі уразливого і безпорадного станів та матеріальної чи іншої залежності). *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2007. Вип. 13. С. 110–118.

175. Лисько Т. Д. Кримінальна відповідальність за зґвалтування (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. … к.ю.н. Київ, 2008. 20 с.

176. Ломако В. А. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Кримінальне право України. Особлива частина* : підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. Розд. XIII. С. 293–314.

177. Ломако В. А. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар*. 2-те вид., перероб. та допов. / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Одіссей, 2004. Розд. XII. С. 777–804.

178. Ломако В. А., Володіна О. О. Кваліфікація злочинів проти громадського порядку та моральності. *Кваліфікація злочинів*: навч. посіб. / за ред. М. І. Панова. 2-ге вид. допов. та випр. Харків: Право, 2017. Розд. VIII. С. 295–348.

179. Ломако В. А., Панов М. І. Мотив та мета кримінального правопорушення. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. X, §6. С. 200–202.

180. Ломако В. А., Панов М. І. Поняття та значення суб'єктивної сторони кримінального правлопорушення. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. X, §1. С. 177–178.

181. Ломако В. А., Панов М. І. Умисел та його види. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. X, §3. С. 181–188.

182. Макаров В. О. Проблеми дослідження санкцій за злочини проти моральності в українському кримінальному праві. *Держава та регіони*. Сер.: Право. 2014. № 1. С. 101–104.

183. Максимович Р. Л. Про співвідношення понять «уразливий стан» і «безпорадний стан» у кримінальному праві України. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.) / ред.кол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2012. С. 316–318.

184. Мармура О. З. Система ознак, що кваліфікують злочин за кримінальним правом України: дис. … канд. юрид. наук. Львів, 2016. 270 с. URL https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/339/1/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BC%D1%83%D1%80%D0%B0.pdf?fbclid=IwAR1lbVgPFeIjwtFx7tHJQfe2kKDZ_WiO8LJTai4Zu8QafRWov9305YiDESk (дата звернення: 30.07.2024 р.).

185. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Харків: Право, 2010. 232 с.

186. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: А.С.К., 2001. 352 с.

187. Михайлов В. Є. Кримінальна відповідальність за зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби: соціальна обумовленість та склад злочину: монографія. Харків: Право, 2011. 248 с.

188. Морозова В. О., Корнієнко М. В. Адміністративно-деліктні проблеми відповідальності за порушення громадської моралі: монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС України, 2005. 164 с.

189. Москаль Д. П. Деякі проблеми кримінально-правової протидії сексуальним посяганням в Україні. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 квіт. 2006 р.): у 2-х ч. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. Ч. 2. С. 145–148.

190. Мошняга Л. В. Кваліфікуючі ознаки складів злочинів, що передбачають відповідальність злочини проти конституційних основ національної безпеки України. *Наук. вісн. Дніпропетров. держ. ун-ту внутр. справ.* 2010. № 2. С. 182–188.

191. Навроцький В. О. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 2-тє вид., перероб. та допов. Київ: Атіка, 2008. Розд. XIV. С. 420–439.

192. Навроцький В. О. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 6-те вид., перероб. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юрид. думка, 2009. Розд. XII. С. 832–850.

193. Навроцький В. О. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 9-те вид., перероб. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юрид. думка, 2012. Розд. XII. С. 864–886.

194. Навроцький В. О. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 11-те вид., перероб. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2019. Розд. XII. С. 948–971.

195. Навроцький В. О. Про визначення меж кримінально-правової регламентації суспільних відносин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали II регіон. наук. конф. (Львів, лютий 1996 р.). Львів: Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка, 1996. С. 137–139.

196. Навроцький В. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення. *Проєкт нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення*: монографія / П. П. Андрушко, О. С. Бакумов, Ю. В. Баулін та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ: ВАІТЕ, 2024. Розд. 2, підрозд. 2.4. С. 92–95.

197. Назарчук В. В. Кримінальна відповідальність за ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.

198. Налуцишин В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Кримінальне право України. Особлива частина* : навч. посіб. / за заг. ред. В. К. Грищука, О. М. Омельчука. Хмельницький: Хмельницьк. ун-т упр. та права, 2016. Гл. 13. С. 340–370.

199. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Каннон, 2001. 1104 с.

200. Нетеса Н. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2012. 20 с.

201. Нетеса Н. В. Щодо деяких аспектів прояву соціальної функції кримінального права. *Соціальна функція кримінального права: проблеми*

наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 12–13 жовт. 2016 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2016. С. 196–201.

202. Нєбитов А. А. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: аналіз складу злочину. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ.* 2014. № 2. С. 41–50.

203. Новікова К. А. До питання про неосудність у проекті нового Кримінального кодексу України. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути*: матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 21-22 жовт. 2022 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. Харків: Право, 2022. С. 259–261.

204. Новікова К. А. Обмеження свободи як вид покарання: монографія. Харків: Право, 2019. 288 с.

205. Новікова К. А. Питання караності кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки держави за кримінальним законодавством України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2023. Вип. 46. С. 41–47. DOI: 10.31359/2079-6242-2022-46-41

206. Одайник Б. Проблеми визначення родового об’єкта злочинів, передбачених розділом XII Кримінального кодексу України. *Наука і правоохорона*. 2009. № 4. С. 142–144.

207. Орлеан А. Використання уразливого стану як форма впливу на особу з метою її експлуатації: проблеми теорії та практики. *Публічне право*. 2013. № 4. С. 127–134.

208. Оробець К. М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: монографія. Харків: Право, 2014. 256 с.

209. Оробець К. М. Кримінальні правопорушення проти моральності. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред.

В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. XIII, § 3. С. 437–460.

210. Офіс Генерального прокурора. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення і результати їх досудового розслідування.* URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення 12.01.2025).

211. Павликівський В. І. Злочини проти життя та здоров'я особи. *Кримінальне право України. Особлива частина*: навч. посіб. / за ред. В. М. Трубникова. Харків: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2013. Тема. 3. С. 34–47.

212. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні: монографія. Харків: Видавець Панов А. М., 2016. 488 с.

213. Панов М. І. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. VIII. С. 133–162.

214. Панов М. І. Співучасть у кримінальному правопорушенні. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. XII. С. 237–274.

215. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків: монографія. Харків: Право, 2009. 184 с.

216. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2006. 20 с.

217. Пащенко О. О. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2004. 20 с.

218. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність: монографія. Харків: Юрайт, 2018. 446 с.

219. Письменський Є. О. Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, ознакою складів яких є спричинення тяжких наслідків (на прикладі ч. 4 ст. 297 КК). *Протидія злочинності і корупції: міжнародні стандарти та досвід України*: зб. тез міжнар. конф. (Харків, 22 верес. 2021 р.). Харків: Юрайт, 2021. С. 244–249.

220. Плотнікова А. В. Кримінальна відповідальність за організацію заняття проституцією: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.

221. Плотнікова А. В. Кримінальна відповідальність за організацію заняття проституцією: дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2010. 260 с.

222. Пономаренко Ю. А. Загальна характеристика і види кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. XIII, §1. С. 422–437.

223. Попова Т. В., Ліпкан В. А. Стратегічні комунікації: словник. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2016. 416 с.

224. Попович О. Принципи криміналізації: поняття, зміст та дотримання (на прикладі ст. 110-2 КК України). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 201–206.

225. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, Е. Ф. Демський та ін. ; ред.кол.: І. С. Чиж (голова), В. С. Ковальський (відп. секр.), Л. М. Горбунова та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

226. Потапчук Є. М., Потапчук Н. Д. Шантаж як психологічна проблема. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 10 груд. 2015 р.): Хмельницький : Нац. акад. держ. прикордон. служби України, 2015. С. 357–359.

227. Про видавничу справу: Закон України від 5 черв. 1997 р. № 318/97-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1997. № 32. Ст. 206.

228. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2019. № 17. ст. 71.

229. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією: Закон України від 12 січ. 2006 р. № 3316-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. № 17. Ст. 147.

230. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх в злочинну чи іншу антигромадську діяльність: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2. *Вісн. Верхов. Суду України*. 2004. № 4. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text (дата звернення 30.12.2024 р.).

231. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.

232. Про культуру: Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168.

233. Про медіа: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. *Відом. Верхов. Ради України*. 2023. №№ 47–50. Ст. 120.

234. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

235. Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя: Указ Президента України від 15 берез. 2002 р. № 258/2002. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258/2002#Text (дата звернення 30.07.2024 р.).

236. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII. *Відом. Верхов. Ради України*. 2017. №№ 38–39. Ст. 380.

237. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 чер. 2010 р. № 7. *Вісн. Верхов. Суду України.* 2010. № 7. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#Text (дата звернення 30.12.2024 р.).

238. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці: Закон України від 5 жовт. 2000 р. № 2022-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. № 48. Ст. 412.

239. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квіт. 1991 р. № 987-XII. *Відом. Верхов. Ради УРСР*. 1991. № 25. Ст. 283.

240. Про серйозні недоліки у здійсненні заходів щодо захисту моральності та утвердження здорового способу життя в суспільстві: Указ Президента України від 4 лют. 2003 р. № 74/2003. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/2003#Text (дата звернення 30.07.2024 р.).

241. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2002. 21 с.

242. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю: монографія. Харків: Ксілон, 2008. 202 с.

243. Рекомендація NR (91) 11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно експлуатації сексу з метою наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми та неповнолітніми від 09.09.1991 р. URL https://regulation.gov.ua/documents/id204687 (дата звернення 30.07.2024 р.).

244. Романюк Б. В., Бантишев О. Ф. Кримінальна відповідальність за спричинення смерті людині: кваліфікація таких діянь та їх відмежування від суміжних злочинів: монографія. Київ-Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. 678 с.

245. Рубащенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканість України: монографія. Харків: Право, 2016. 286 с.

246. Рябчинська О. П. Боротьба з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2002. 20 с.

247. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: Атіка, 2002. 144 с.

248. Савченко А. В., Репецький С. П. Суспільна моральність як об’єкт злочинних посягань: монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. 280 с.

249. Селецький С. І. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2007. 504 с.

250. Сердюк П. П. Об’єкт злочинів проти моральності: онтологічний та гносеологічний аспекти. *Наук. вісн. юрид. акад. МВС*. 2002. № 2. С. 153–158.

251. Сердюк П. П. Моральність як об’єкт кримінально-правової охорони. *Кримінальне право України: теорія і практика*. 2007. № 1. С. 3–26.

252. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

253. Сметаніна Н. В. Вплив злочинності на формування кримінального законодавства у сучасному суспільстві. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2012. С. 591–593.

254. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.) Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Ун-тська кн., 2018. 200 с.

255. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Д. Крупчан, В. С. Ковальський ; за заг. ред. О. В. Зайчука. 3-тє вид. перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 408 с.

256. Тацій В. Я. Кримінальне право: поняття, джерела, завдання, функції, принципи та система. Наука кримінального права. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. І. С. 13–31.

257. Тацій В. Я. Об’єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

258. Тацій В. Я. Об’єкт кримінального правопорушення. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник* ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. VII. С. 119–132.

259. Тацій В. Я. Поняття вбивства, його ознаки та види. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. III, §1. п.2. С. 44–45.

260. Тацій В. Я. Стабільність та динамізм кримінального законодавства України як запорука його якості та ефективності. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2012. С. 6–13.

261. Тацій В. Я. Суб'єкт кримінального правопорушення. *Кримінальне право України: Загальна частина*: підручник ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. IX. С. 163–176.

262. Тацій В. Я. Умисне вбивство, вчинене за обставин, що обтяжують відповідальність. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. Розд. III, §1. п.4. С. 46–55.

263. Титаренко Т. А. Щодо визначення поняття сутенерства в кримінальному праві України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 5 чер. 2010 р.). Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 53–55.

264. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини): навч. посіб. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2024. 366 с.

265. Тютюгін В. І., Рубащенко М. А. Кримінальне право України: Загальна частина: посіб. для підготовки до заліків та іспитів. 7-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2024. 250 с.

266. Ус О. В. Відповідальність за підбурювання до злочину: навч. посіб. Харків: Право, 2008. 60 с.

267. Ус О. В. Теоретичні та прикладні проблеми кваліфікації в кримінальному праві України: монографія. Харків: Право, 2020. 704 с.

268. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 25.05.2000 р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text (дата звернення 30.07.2024 р.).

269. Федосєєв В. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності державних кордонів України: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2013. 20 с.

270. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення ти система заходів з його охорони: монографія. Київ: Атіка, 2004. 279 с.

271. Фесенко Є. В. Проблеми систематизації статей КК щодо відповідальності за злочини проти здоров'я особи та населення. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я:* матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 квіт. 2004 р.) / редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. Київ – Харків: Юрінком Інтер, 2004. С. 137–140.

272. Філософія політики: короткий енцикл. словник / Авт.-упоряд.: В. П. Андрущенко (керівник), М. І. Бойченко, В. С. Бакіров та ін. ; ред. кол.: Л. В. Губернський (керівник), та ін. Київ: Знання України, 2002. 670 с.

273. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): навч. посіб. Київ: АртЕк, 1997. 208 с.

274. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ: Істина, 2004. 504 с.

275. Хавронюк М. І. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Кримінальне право України. Загальна частина*: підручник / відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв, наук. ред.: В. А. Клименко, М. І. Мельник. Київ: Прав. джерела, 2002. Гл. IV. С. 48–71.

276. Хавронюк М. І. Судово-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Київ: Юрисконсульт, 2006. 550 с.

277. Харитонов С. О. Кваліфікація за ознаками суб'єкта злочину. *Основи кваліфікації злочинів*: навч. посіб. ; за заг. ред. М. І. Панова. Харків: Право, 2019. Розд. 2, підрозд. 2.3. С. 134–155.

278. Харитонов С. О. Об'єкт і система військових злочинів. *Вісн. Нац. акад. правових наук. Укр.* 2016. № 3. С. 243–253.

279. Харь І. О. Суб'єкт злочинів проти громадського порядку і моральності. *Юрид. наука*. 2017. № 3. С. 98–112.

280. Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства: монографія. Харків: НікаНова, 2015. 472 с.

281. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відом. Верхов. Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

282. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правові проблеми трансплантації органів або тканин людини та донорства крові: дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2003. 219 с.

283. Чолан Т. А. Проблемні аспекти кримінальної відповідальності співучасників. *Проблеми кримінально-правової кваліфікації*: навч. посіб. / М. Г. Арманов, О. О. Книженко, Н. М. Ярмиш та ін. Київ: Нац. акад. прокуратури Укр., 2017. Розд. 3. С. 38–59.

284. Чорнозуб Л. В. Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.

285. Чуб І. М. Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: кваліфікація та відмежування від суміжних злочинів: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.

286. Чуваков О. А. Злочини проти основ національної безпеки України: проблеми кримінально-правової теорії та практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2017. 362 с.

287. Чугуников І. І. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Кримінальне право України* : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. О. Тулякова. Вид. 2-ге, доп. Одеса: Фенікс, 2011. Тема 34. С. 156–164.

288. Шапченко С. Д. Співучасть у злочині: постатейний коментар до розділу VI Загальної частини Кримінального Кодексу України. *Законодавство України: наук.-практ. коментарі*. 2003. № 9. С. 68–111.

289. Шевчук В. М. Шантаж. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Харків: Право. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / ред.кол.: В. Ю. Шепітько (голова), В. А. Журавель (заст. голови), В. О. Коновалова та ін. 2018. С. 901–903.

290. Шевчук Т. А. Про деякі питання відповідальності за сутенерство та втягнення особи в зайняття проституцією. *Право і безпека*. 2010. № 5. С. 188–192.

291. Шевчук Т. А. Щодо встановлення мотиву злочину, передбаченого ст. 303 КК України «Сутенерство або втягнення особи в зайняття проституцією». *Теорія та практика кримінального судочинства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 трав. 2011 р.). Харків: Титул, 2011. С. 270–272.

292. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання: монографія. Харків: Апостіль, 2012. 260 с.

293. Шеремет А. П. Злочини проти статевої свободи: монографія. Чернівці: Наші книги, 2008. 216 с.

294. Шиян Д. С. Екологічна безпека як видовий об’єкт злочинів проти довкілля. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони основ національної безпеки України*: матеріали кругл. столу (Харків, 26 трав. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 109–112.

295. Юридична енциклопедія: в 6-т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2002. Т. 4. 720 с.

296. Янко В. М. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ суверенітету українського народу: монографія. Сєвєродонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 236 с.

297. Ясиновський П. В. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній діяльності збройних сил України та інших військових формувань: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.

298. Яценко С. С. Злочини проти громадського порядку та моральності. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України*: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 груд. 2001 р. / за ред. С. С. Яценка. Київ: А.С.К., 2002. С. 652–679.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких відображені основні результати дослідження:

1. Вареник К. В. Проблеми визначення родового та видового об’єктів злочину, передбаченого статтею 303 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2023. Вип. 46. С. 167–172. DOI: 10.31359/2079-6242-2022-46-168.

2. Вареник К. В. Примушування та втягнення як форми вчинення об’єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 303 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2024. Вип. 47. С. 204–210. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-47-204.

3. Вареник К. В. Організована група як обставина, що обтяжує кримінальну відповідальність за вчинення сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків. 2024. Вип. 48. С. 161–166. DOI: 10.31359/2079-6242-2024-48-161.

Наукові праці, в яких засвідчено апробацію матеріалів дослідження:

4. Вареник К. В. Кримінальна відповідальність за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: постановка проблеми. *Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану*: матеріали II Міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27–29 вер. 2023 р.) ; уклад.: О. П. Адамчо, Т. І. Гряділь. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 434–435. URL: https://drive.google.com/file/d/1UuSJBLxZUubqs-UcpiqSE-oT66d69HoJ/view

5. Вареник К. В. Щодо додаткових обов’язкових об’єктів сутенерства або втягнення особи в зайняття проституцією. *Трансформація правової системи України: виклики сучасності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 лют. 2024 р.) / за заг. ред. П. В. Горінова, С. І. Москаленка, Н. В. Сухицької. Київ: Вид-во Укр. держ. ун-ту ім. Михайла Драгоманова,

2024. С. 70–72. URL: https://drive.google.com/file/d/12zu_4nE_N_YkvDjaZ_N6oAnuU5rQ5nl/view?usp=sharing

6. Вареник К. В. Щодо суб'єктивних ознак сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. *Захист прав людини в українській моделі перехідного правосуддя*: матеріали наук.-практ. круглого столу (Харків, 14 черв. 2024 р.). Харків: Право, 2024. С. 218–221. DOI: https://doi.org/10.31359/9786178411541

7. Вареник К. В. Суспільна небезпечність і поширеність сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України). *Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє* : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (Харків, 6 трав. 2025 р.) : електрон. наук. вид. / уклад. А. В. Калініна. Харків: Право, 2025. С. 130–133. DOI: https://doi.org/10.31359/9786178617035

Додаток Б

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. II Міжнародна міждисциплінарна науково-практична конференція *Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану* (Ужгород, 27–29 вер. 2023 р.). Форма участі – заочна.

2. Всеукраїнська науково-практична конференція *Трансформація правової системи України: виклики сучасності* (Київ, 21 лют. 2024 р.). Форма участі – заочна.

3. Науково-практичний круглий стіл *Захист прав людини в українській моделі перехідного правосуддя* (Харків, 14 черв. 2024 р.). Форма участі – заочна.

4. Заочний науково-практичний круглий стіл *Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє* (Харків, 6 трав. 2025 р.). Форма участі – заочна.

Додаток В

Дослідження судової практики щодо кваліфікації, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування за вчинення сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією

№ п/п	Номер справи	Назва суду, що постановив вирок	Дата ухвалення вироку	Кількість осіб щодо яких постановлено вирок	Формула кваліфікації	Обтяжуюча обставина (обставини)	Призначене покарання	Кваліфікація за сукупністю з іншими кримінальними правопорушеннями	Застосування правил статей 70, 71 КК та звільнення від відбування покарання з випробуванням (за наявності)
1	489/6847/19	Ленінський р/с м. Миколаєва	09.01.2020	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	5 р. позбавлення волі	ст. 309	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
2	757/60286/19-к	Печерський р/с м. Києва	20.01.2020	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
3	489/5841/19	Ленінський р/с м. Миколаєва	28.01.2020	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.

4	521/ 18265/19	Малиновський р/с м. Одеси	20.02. 2020	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
5	462/630/ 20	Залізничний р/с м. Львова	21.02. 2020	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
6	757/5733/ 19-к	Печерський р/с м. Києва	07.05. 2020	1	ч.2 ст. 303	*не зазначено за якою ознакою застосовано ч. 2*	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
7	335/2781/ 20	Орджонікідзевсь кий р/с м. Запоріжжя	12.05. 2020	7	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст. 302 (у 4-х осіб)	ч. 1 ст. 70 – поглинання (у 4-х осіб), ст. 75 – іспитовий строк: у 2-х осіб – 2 р. 6 міс.; у 2-х – 2 р.; у 3-х– 1 р.
8	759/5201/ 20	Святошинський р/с м. Києва	12.05. 2020	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
9	761/6733/ 20	Шевченківський р/с м. Києва	18.05. 2020	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	4 р. позбавлення волі	ст. 302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
10	308/3109/ 20	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської обл.	26.05. 2020	1	ч.3 ст. 303	- щодо неповнолітнього	5 р. позбавлення волі	ст. 302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
11	569/6896/ 20	Рівненський р/с Рівненської обл.	01.06. 2020	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
12	335/3355/ 20	Орджонікідзевсь кий р/с м. Запоріжжя	11.06. 2020	1	ч.2 ст. 303	- особою, від якої потерпіла особа була у матеріальній залежності	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
13	344/7689/ 20	Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської обл.	19.06. 2020	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
14	203/1859/ 20	Кіровський р/с м. Дніпропетров ська	25.06. 2020	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
15	754/1380/ 19	Деснянський р/с м. Києва	13.07. 2020	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.

16	331/2703/20	Жовтневий р/с м. Запоріжжя	20.07.2020	5	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ в одного із засуджених: - щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ,ст. 75 – іспитовий строк: в 1-єї особи – 3 р.; у 4-х – 2 р.
17	755/7761/20	Дніпровський р/с м. Києва	12.08.2020	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
18	522/7114/19	Приморський р/с м. Одеси	27.08.2020	1	ч.2 ст. 303	- повторно	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р. 6 міс.
19	757/24505/20-к	Печерський р/с м. Києва	29.09.2020	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
20	757/9755/20-к	Печерський р/с м. Києва	09.10.2020	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
21	755/12223/20	Дніпровський р/с м. Києва	21.10.2020	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
22	755/12229/20	Дніпровський р/с м. Києва	21.10.2020	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
23	757/2414/20-к	Печерський р/с м. Києва	29.10.2020	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
24	607/6154/20	Тернопільській міськрайонний суд Тернопільської обл.	05.11.2020	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р. 6 міс.
25	757/2412/20-к	Печерський р/с м. Києва	11.11.2020	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
26	335/7036/20	Орджонікідзевський р/с м. Запоріжжя	12.11.2020	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
27	522/8589/20	Приморський р/с м. Одеси	17.11.2020	3	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ,ст. 75 – іспитовий строк: у 2-х осіб – 3 р.; в 1-єї – 2 р.
28	932/14667/19	Бабушкінський р/с м. Дніпропетровська	25.11.2020	2	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
29	755/16793/20	Голосіївський р/с м. Києва	26.11.2020	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.

30	755/8200/20-к	Шевченківський р/с м. Києва	14.12.2020	5	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ,ст. 75 – іспитовий строк: у 2-х осіб – 3 р.; в 3-х – 2 р.
31	331/2276/20	Жовтневий р/с м. Запоріжжя	14.12.2020	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ,ст. 75 – іспитовий строк: в 1-єї особи – 2 р.; в 2-х – 1 р.
32	466/3335/20	Шевченківський р/с м. Львова	15.12.2020	3	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	5 р. позбавлення волі (перша особа) 4 р. позбавлення волі (друга і третя особи)	-	ст. 75 – іспитовий строк: в 1-ої особи – 3 р.; в 2-ої та 3-ої – 2 р.
33	308/178/19	Ужгородський р/с Закарпатської обл.	17.12.2020	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
34	752/25328/18	Голосіївський р/с м. Києва	05.03.2021	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
35	161/562/21	Луцький міськрайонний суд Волинської обл.	12.03.2021	1	ч.3 ст. 303	- щодо неповнолітнього (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
36	203/45/36/20	Кіровський р/с м. Дніпропетровська	22.03.2021	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
37	953/19138/20	Київський р/с м. Харкова	06.04.2021	2	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302, ст. 186, ст.189	ч. 1 ст. 70 – поглинання ,ст. 75 (щодо однієї особи) – іспитовий строк – 3 р.
38	489/5598/20	Ленінський р/с м. Миколаєва	08.04.2021	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
39	569/6074/21	Рівненський р/с Рівненської обл.	08.04.2021	1	ч.3 ст. 303	- щодо неповнолітнього (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
40	761/42171/20	Шевченківський р/с м. Києва	14.04.2021	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
41	522/19288/20	Приморський р/с м. Одеси	16.04.2021	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
42	522/3877/21	Приморський р/с м. Одеси	30.04.2021	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий

									строк – 3 р.
43	161/7558/21	Луцький міськрайонний суд Волинської обл.	24.05.2021	1	ч.2 ст. 303	- повторно	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
44	344/8018/21	Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської обл.	24.05.2021	2	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	2 р. позбавлення волі (на підставі ст. 69 КК) з конфіскацією майна	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання
45	757/10560/21-к	Печерський р/с м. Києва	08.06.2021	2	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
46	761/6739/20	Києво-Святошинський р/с Київської обл.	09.06.2021	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
47	233/4848/20	Костянтинівський міськрайонний суд Донецької обл.	15.06.2021	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
48	592/6305/21	Зарічний р/с м. Суми	17.06.2021	1	ч.3 ст. 303	- щодо неповнолітнього (+ повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
49	297/890/20	Берегівський р/с Закарпатської обл.	22.06.2021	1	ч.3 ст. 303	- щодо неповнолітнього	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
50	204/3274/21	Красногвардійський р/с м. Дніпропетровська	24.06.2021	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
51	645/4213/21	Фрунзенський р/с м. Харкова	03.07.2021	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	5 років позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
52	369/4113/21	Києво-Святошинський р/с Київської обл.	08.07.2021	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
53	643/10203/21	Московський р/с м. Харкова	15.07.2021	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
54	607/3919/21	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської обл.	25.08.2021	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р., 1 міс. позбавлення волі	-	ч. 4 ст. 70 – поглинання ст. 71 – часткове складання (остаточно - 4 р., 2 міс. позбавлення волі)
55	757/35283/21-к	Печерський р/с м. Києва	23.09.2021	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.

56	369/7805/19	Києво-Святошинський р/с Київської обл.	30.09.2021	2	ч.2 ст. 303		виправдано		
57	522/12424/21	Приморський р/с м. Одеси	07.10.2021	4	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання, ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
58	461/2285/19	Галицький р/с м. Львова	24.11.2021	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
59	490/1185/21	Центральний р/с м. Миколаєва	29.11.2021	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк: в 1-ої особи – 3 р.; в 2-ої та 3-ої –2 р.
60	754/14888/17	Деснянський р/с м. Києва	02.12.2021	2	ч.3 ст. 303	- щодо неповнолітнього (+ за попередньою змовою групою осіб)	5 р. позбавлення волі з конфіскацією майна	ст. 146	ч. 1 ст. 70 – поглинання
61	753/20070/21	Дарницький р/с м. Києва	03.12.2021	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
62	757/43221/19-к	Печерський р/с м. Києва	16.12.2021	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
63	127/11951/21	Вінницький міський суд Вінницької обл.	16.12.2021	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі	ст.302, ст. 309	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
64	466/9280/21	Шевченківський р/с м. Львова	20.12.2021	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
65	461/3792/17	Галицький р/с м. Львова	11.01.2022	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
66	127/1493/21	Вінницький міський суд Вінницької обл.	01.04.2022	4	ч.3 ст. 303	- щодо неповнолітнього; - організованою групою (+ повторно)	1 р. 10 міс. позбавлення волі (на підставі ст. 69 КК) (1-ша та 2-га особи) 5 р. позбавлення волі (3-тя і 4-та особи)	-	ст. 75 – іспитовий строк: в 3-ої особи – 3 р.; в 4-ої – 2 р.
67	127/7481/22	Вінницький міський суд Вінницької обл.	22.04.2022	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі	ст.302, ст. 358	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.

68	203/1375/22	Кіровський р/с м. Дніпропетровська	05.05.2022	6	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ,ст. 75: в 1-ої особи – 3 р.; в 2-ої – 2 р.; в 3-ої, 4-ої, 5-ої та 6-ої – 1 р.
69	490/1608/22	Центральний р/с м. Миколаєва	31.05.2022	4	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ 1 особа: - щодо неповнолітнього; 2 особа: повторно; 3 особа: повторно, щодо кількох осіб)	штраф 1 000 нмдг (на підставі ст. 69)	-	-
70	947/8735/22	Київський р/с м. Одеси	26.08.2022	5	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно; - за попередньою змовою групою осіб	5 р. позбавлення волі (перша особа) 4 р. позбавлення волі (інші особи)	ст.302 (в першої особи)	ч. 1 ст. 70 – поглинання (в першої особи); ст. 75 – іспитовий строк: в 1-ої особи – 3 р.; в 2-ої – 2 р.; в 3-ої, 4-ої та 5-ої –1 р.
71	202/4896/22	Індустріальний р/с м. Дніпропетровська	30.08.2022	1	ч.1 ст. 303	-	3 р. 6 міс. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
72	757/32822/20-к	Печерський р/с м. Києва	14.09.2022	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
73	461/3532/20	Галицький р/с м. Львова	28.09.2022	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
74	296/6218/22	Корольовський р/с м. Житомира	24.10.2022	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
75	331/3486/22	Жовтневий р/с м. Запоріжжя	26.10.2022	1	ч.1 ст. 303	-	3 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
76	201/8038/22	Жовтневий р/с м. Дніпропетровська	04.11.2022	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
77	607/11439/22	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської обл.	23.11.2022	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
78	592/9310/22	Ковпаківський р/с м. Суми	12.12.2022	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.

79	461/6873/22	Галицький р/с м. Львова	29.12.2022	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
80	757/10570/19-к	Печерський р/с м. Києва	29.12.2022	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
81	522/9035/22	Приморський р/с м. Одеси	11.01.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1р.
82	333/8542/21	Комунарський р/с м. Запоріжжя	13.01.2023	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
83	202/125/23	Індустріальний р/с м. Дніпропетровська	20.01.2023	1	ч.3 ст. 303	- щодо неповнолітнього	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
84	361/5626/22	Броварський р/с Київської обл.	26.01.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1р.
85	607/17501/22	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської обл.	30.01.2023	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
86	756/15767/21	Оболонський р/с м. Києва	06.02.2023	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
87	552/479/23	Київський р/с м. Полтави	15.02.2023	2	ч.2 ст. 303	- повторно; - за попередньою змовою групою осіб	5 р. позбавлення волі (перша особа) 4 р. позбавлення волі (друга особа)	-	ст. 75 – іспитовий строк: в 1-ої особи – 2 р.; в 2-ої – 1 р. 6 міс.
88	369/12181/21	Києво-Святошинський р/с Київської обл.	17.02.2023	1	ч.3 ст. 303	- щодо неповнолітнього (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
89	335/201/23	Орджонікідзевський р/с м. Запоріжжя	28.02.2023	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно; щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302 (в 1-ої особи)	ч. 1 ст. 70 – поглинання (в 1-ої особи); ст. 75 – іспитовий строк: в 1-ої особи – 2 р.; в 2-ої та 3-ої – 1 р.
90	285/7252/22	Новоград-Волинський міськрайонний суд Волинської обл.	28.02.2023	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
91	761/10301/23	Шевченківський р/с м. Києва	17.04.2023	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р. 1 міс. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 іспитовий строк – 2 р.

92	203/2285/23	Кіровський р/с м. Дніпропетровська	02.05.2023	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 іспитовий строк – 2 р.
93	523/7580/23	Суворівський р/с м. Одеси	10.05.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
94	753/3757/23	Дарницький р/с м. Києва	16.05.2023	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
95	201/847/23	Жовтневий р/с м. Дніпропетровська	05.06.2023	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 іспитовий строк – 3 р.
96	523/15875/22	Суворівський р/с м. Одеси	07.06.2023	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 іспитовий строк – 3 р.
97	461/7156/22	Галицький р/с м. Львова	08.06.2023	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк: в 1-ої особи – 3 р.; в 2-ої – 2 р. 3-ої – 1 р.
98	757/12359/23-к	Печерський р/с м. Києва	13.06.2023	2	ч.3 ст. 303	- організованою групою	4 р. позбавлення волі (на підставі ст. 69)	ст.255 – покарання: 5 р. позбавлення волі з конфіскацією майна	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – звільнено від основного покарання, іспитовий строк – 2 р.
99	932/1708/23	Бабушкінський р/с м. Дніпропетровська	15.06.2023	4	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	ст. 302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк: в 2-х осіб – 3 р.; в 2-х – 2 р.
100	523/7582/23	Суворівський р/с м. Одеси	19.06.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
101	570/3075/22	Рівненський р/с Рівненської обл.	20.07.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
102	175/2263/23	Дніпропетровський р/с Дніпропетровської обл.	07.08.2023	6	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст. 302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк: в 4-х осіб – 3 р.; в 2-х – 2 р.
103	607/4837/23	Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської обл.	15.08.2023	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	3 р. обмеження волі (на підставі ст. 69)	-	ст. 79 – іспитовий строк – 1 р.

104	761/18715/19	Шевченківський р/с м. Києва	29.08.2023	2	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст. 302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
105	761/10312/23	Шевченківський р/с м. Києва	06.09.2023	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою - щодо неповнолітнього (в 1-іє особи) (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
106	757/110/21-к	Печерський р/с м. Києва	26.09.2023	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 іспитовий строк – 1 р.
107	761/37495/23	Шевченківський р/с м. Києва	29.09.2023	2	ч.3 ст. 303	- організованою групою	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 іспитовий строк – 1 р.
108	21/4965/22	Довгинцевський р/с м. Кривого Рогу Дніпропетровської обл.	29.09.2023	3	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
109	757/11723/22-к	Печерський р/с м. Києва	05.10.2023	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
110	367/7039/23	Ірпінський р/с Київської обл.	10.10.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
111	757/11724/22-к	Печерський р/с м. Києва	10.10.2023	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
112	761/27634/22	Голосіївський р/с м. Києва	10.10.2023	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
113	523/18984/23	Суворівський р/с м. Одеси	31.10.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
114	161/13964/21	Луцький міськрайонний суд Волинської обл.	10.11.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	5 р. позбавлення волі	-	ст. 71 – часткове складання (остаточно - 5 р., 1 міс. позбавлення волі)
115	361/5236/23	Броварський р/с Київської обл.	13.11.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
116	638/14827/23	Дзержинський р/с м. Харкова	22.11.2023	2	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі (перша особа) 4 р. позбавлення волі (друга особа)	ст.302 (в 1-ої особи)	ч. 1 ст. 70 – поглинання (в 1-ої особи), ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.

117	489/4965/23	Ленінський р/с м. Миколаєва	24.11.2023	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
118	466/10664/23	Шевченківський р/с м. Львова	28.11.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. 6 міс. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
119	161/3834/23	Луцький міськрайонний суд Волинської обл.	28.11.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	5 р. 3 міс. позбавлення волі	-	-
120	581/1031/23	Липоводолинський р/с Сумської обл.	04.12.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
121	537/182/23	Крюківський р/с м. Кременчука Полтавської обл.	05.12.2023	2	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - щодо кількох осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання, ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
122	759/24058/23	Святошинський р/с м. Києва	11.12.2023	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
123	489/8397/23	Ленінський р/с м. Миколаєва	27.12.2023	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
124	489/8401/23	Ленінський р/с м. Миколаєва	27.12.2023	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
125	295/15840/21	Богунський р/с м. Житомира	09.01.2024	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
126	308/6909/23	Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської обл.	04.02.2024	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
127	953/5453/23	Київський р/с м. Харкова	08.02.2024	6	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання, ст. 75 – іспитовий строк: в 1-єї особи – 3 р., в інших – 2 р.
128	210/5935/23	Саксаганський р/с м. Кривого Рогу Дніпропетровської обл.	13.02.2024	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	ч. 4 ст. 70 – часткове складання (остаточно - 4 р., 1 міс. позбавлення волі), ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
129	759/5851/20	Святошинський р/с м. Києва	26.02.2024	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
130	210/5365/23	Саксаганський р/с м. Кривого Рогу Дніпропетровської обл.	26.02.2024	2	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
131	522/1456/24	Приморський р/с м. Одеси	07.03.2024	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою	5 р. позбавлення волі	ст.302, ст.309	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк– 3 р.

132	522/709/24	Приморський р/с м. Одеси	21.03.2024	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р. 6 міс.
133	297/869/24	Берегівський р/с Закарпатської обл.	03.04.2024	1	ч.1 ст. 303	-	3 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
134	562/1050/24	Здолбунівський р/с Рівненської обл.	10.04.2024	2	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
135	201/1083/24	Жовтневий р/с м. Дніпропетровська	15.04.2024	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 іспитовий строк – 3 р.
136	583/1942/24	Охтирський міськрайонний суд Сумської обл.	26.04.2024	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
137	235/1019/24	Красноармійський міськрайонний суд Донецької обл.	03.05.2024	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк: в 1-єї особи – 3 р., в 2-х – 2 р.
138	584/191/24	Путивльський р/с Сумської обл.	08.05.2024	1	ч.2 ст. 303	- повторно	штраф 3 000 нмдг (на підставі ст. 69)	-	-
139	127/30718/23	Вінницький міський суд Вінницької обл.	14.05.2024	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р. 6 міс
140	203/575/24	Кіровський р/с м. Дніпропетровська	31.05.2024	4	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк: у 2-х осіб – 3 р., у 2-х – 2 р.
141	336/4102/24	Шевченківський р/с м. Запоріжжя	06.06.2024	1	ч.1 ст. 303	-	3 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – часткове складання (остаточно - 4 р. позбавлення волі), ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
142	953/3216/24	Київський р/с м. Харкова	14.06.2024	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	5 р. позбавлення волі з конфіскацією майна	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
143	522/1275/24	Приморський р/с м. Одеси	17.06.2024	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
144	523/10080/24	Суворівський р/с м. Одеси	25.06.2024	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.

145	243/3157/24	Слов'янський міськрайонний суд Донецької обл.	03.07.2024	4	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
146	352/1339/24	Тисменицький р/с Івано-Франківської обл.	08.07.2024	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	ч 1 ст.307 покарання: 4 р. 6 міс. позбавлення волі	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
147	369/10872/24	Києво-Святошинський р/с Київської обл.	18.07.2024	2	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
148	522/1333/24	Приморський р/с м. Одеси	09.08.2024	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб)	5 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
149	638/11530/24	Дзержинський р/с м. Харкова	22.08.2024	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
150	523/12962/24	Суворівський р/с м. Одеси	22.08.2024	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
151	638/17127/24	Дзержинський р/с м. Харкова	13.09.2024	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
152	947/16839/22	Київський р/с м. Одеси	17.09.2024	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 3 р.
153	953/7711/24	Київський р/с м. Харкова	19.09.2024	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
154	947/30841/24	Київський р/с м. Одеси	03.10.2024	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	штраф 11 000 нмдг (на підставі ст. 69)	-	-.
155	214/3811/24	Саксаганський р/с м. Кривого Рогу Дніпропетровської обл.	09.10.2024	1	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб; - повторно	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
156	755/8456/23	Дніпровський р/с м. Києва	23.10.2024	3	ч.2 ст. 303	- за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	-	-
157	369/14695/24	Києво-Святошинський р/с Київської обл.	28.10.2024	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - повторно	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.
158	751/5974/24	Новозаводський р/с м. Чернігова	03.12.2024	3	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк: 1 особа – 3 р., 1 особа – 2 р., 1 особа – 1 р.
159	214/7627/24	Саксаганський р/с м. Кривого Рогу Дніпропетровсь	10.12.2024	1	ч.3 ст. 303	- організованою групою (+ щодо кількох осіб; повторно)	5 р. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.

		кої обл.							
160	199/3164/19	Амур-Нижньодніпровський р/с м. Дніпропетровська	11.12.2024	1	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302 звільнено від кримінальної відповідальності – п.3) ч.1 ст. 49 та покарання – ч. 4 ст. 74	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
161	161/21425/24	Луцький міськрайонний суд Волинської обл.	17.12.2024	1	ч.2 ст. 303	- повторно	4 р. 6 міс. позбавлення волі	-	ст. 75 – іспитовий строк – 2 р.
162	204/12592/24	Красногвардійський р/с м. Дніпропетровська	25.12.2024	4	ч.2 ст. 303	- щодо кількох осіб; - за попередньою змовою групою осіб	4 р. позбавлення волі	ст.302	ч. 1 ст. 70 – поглинання ст. 75 – іспитовий строк – 1 р.

Додаток Г

Аналітична довідка

за результатами вивчення 162 вироків, постановлених протягом 2020–2024 рр. у 18 областях України[8] та м. Києві щодо 272 осіб, яких обвинувачено в учиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України.

1. За результатами вивчення 162 вироків, у яких 272 особи обвинувачували у вчиненні злочину, передбаченого ст. 303 КК України, встановлено, що 270 осіб (99,26 %) засуджено за ст. 303 КК України, 2 особи (0,74 %) виправдано за ст. 303 КК України. При цьому не було знайдено жодного випадку, в якому дії якоїсь особи було перекваліфіковано зі ст. 303 КК України на якусь іншу.

2. Формула кваліфікації дій засуджених:

1) за ч. 1 ст. 303 КК України кваліфіковано дії 4 осіб (1,48 %);
2) за ч. 2 ст. 303 КК України кваліфіковано дії 128 осіб (47,41 %);
3) за ч. 3 ст. 303 КК України кваліфіковано дії 138 осіб (51,11 %);
4) за ч. 4 ст. 303 КК України кваліфіковано дії 0 осіб (0 %).

3. За втягнення особи в заняття проституцією засуджено 54 особи (18 %); при цьому способами вчинення діяння у цій формі було: 1) обман – 0 (0 %); 2) шантаж – 0 (0 %); 3) використання уразливого стану потерпілої особи – 32 (59,26 %); 4) застосування насильства – 0 (0 %); 5) погроза застосування насильства – 0 (0 %). Щодо 22 осіб способу вчинення цього діяння у вироках зазначено не було[9].

---

[8] Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Чернігівській.

[9] При цьому, лише щодо 3 засуджених це було зроблено обґрунтовано, оскільки потерпілими від їх дій були неповнолітні. В інших 19 випадках способу вчинення

За примушування особи до зайняття проституцією засуджено 4 особи (1,33 %), при цьому способами вчинення діяння у цій формі було: 1) обман – 2 (33,33 %); 2) шантаж – 0 (0 %); 3) використання уразливого стану потерпілої особи – 0 (0 %); 4) застосування насильства – 3 (50 %); 5) погроза застосування насильства – 1 (16,67 %)[10].

За сутенерство засуджено 242 особи (80,67 %)[11].

4. У 103 вироках (63,98 % від їх загальної кількості) 129 осіб засуджено без сукупності кримінальних правопорушень (47,78 % від усіх засуджених); у 58 вироках (36,02 %) 141 особа засуджена за сукупністю ст. 303 КК з іншими кримінальними правопорушеннями (52,22 %), серед яких: за сукупністю із ст. 302 КК – 130 осіб (92,20 %), зі ст. 309 КК – 3 особи (2,13%), зі ст. 186 – 2 особи (1,42 %), зі ст. 189 – 2 особи (1,42 %), зі ст. 146 – 1 особа (0,71 %), зі ст. 255 – 1 особа (0,71 %), зі ст. 307 – 1 особа (0,71 %), зі ст. 358 – 1 особа (0,71 %). При цьому, за сукупністю з однією із зазначених статей, ст. 303 КК була застосована у 54 вироках (щодо 137 осіб), з двома – у 3 вироках (щодо 3 осіб), з трьома – в 1 вироці (щодо 2 осіб).

5. На момент учинення злочину, передбаченого ст. 303 КК України, 265 осіб були несудимі (98,15 %), зокрема, 252 особи (93,33 %) ніколи не були судимі та у 13 осіб (4,82%) судимість знята або погашена. Водночас 4 особи (1,48 %) були визнані судимими на момент учинення злочину. При цьому в 1 вироці (щодо 1 особи) відомостей щодо судимості не зазначено (0,37 %).

втягнення не було зазначено без достатніх підстав (що складає достатньо вагому частку – 35,19 %).

[10] *Примітка.* В поведінці 2 осіб наявні ознаки 2 способів учинення цієї форми діяння.

[11] *Примітка.* Загальна кількість осіб, засуджених за різні форми діянь, передбачених диспозицією ст. 303 КК, виходить більшою за загальну кількість засуджених за цією статтею (300 проти 270), що пояснюється тим, що в поведінці деяких осіб були наявні ознаки двох різних форм діянь одночасно.

6. Покарання:

За ч. 1 ст. 303 КК (санкція передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років) призначено покарання у виді позбавлення волі 4 особам на строк:

- 3 р. 6 міс. – 1 особі (25 %);
- 3 р. – 3 особам (75 %).

За ч. 2 ст. 303 КК (санкція передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від чотирьох до семи років):

- без застосування ст. 69 КК призначено покарання 126 особам (98,44 %) у виді позбавлення волі на строк:
  - 5 р. 3 міс. – 1 особі (0,78 %);
  - 5 р. – 29 особам (22,66 %);
  - 4 р. 6 міс. – 2 особам (1,56 %);
  - 4 р. 1 міс. – 2 особам (1,56 %);
  - 4 р. – 92 особам (71,88 %)
- із застосуванням ст. 69 КК призначено покарання 2 особам (1,56 %) у виді:
  - штрафу в розмірі 3 000 нмдг – 1 особі (0,78 %);
  - обмеження волі на строк 3 р. – 1 особі (0,78 %).

За ч. 3 ст. 303 КК (санкція передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої):

- без застосування ст. 69 КК призначено покарання 127 особам (92,03 %) у виді позбавлення волі на строк 5 р. (що збігається з мінімальним розміром цього покарання, передбаченого у відповідній санкції); це покарання на якийсь інший строк судами не призначалося;
- із застосуванням ст. 69 КК призначено покарання 11 особам (7,97 %) у виді:
  - штрафу – 5 особам (3,62 %):

- в розмірі 1 000 нмдг – 4 особам;
- в розмірі 11 000 нмдг – 1 особі;

- позбавлення волі – 6 особам (4,35 %):
  - на строк 1 р. 10 міс. – 2 особам;
  - на строк 2 р. – 2 особам;
  - на строк 4 р. – 2 особам.

Таким чином за ст. 303 КК засудженим призначалися такі *основні* покарання:

- позбавлення волі – 263 особам (97,41 %)
- штраф – 6 особам (2,22 %)
- обмеження волі – 1 особі (0,37 %).

Конфіскацію майна (*додаткове* покарання) було призначено 5 особам (3,62 % від усіх засуджених за ч. 3 ст. 303 КК). Інші додаткові покарання (ті, що не передбачені в санкціях чч. 1–3 ст. 303 КК) в жодному випадку не призначалися.

7. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень та за сукупністю вироків:

а) на підставі ч. 1 ст. 70 КК – щодо 115 осіб:

- шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим – щодо 114 осіб (99,13 %). При цьому лише 3 особам більш суворе покарання було призначено за вчинення іншого кримінального правопорушення (2 особам – за ст. 255 КК, 1 особі – за ч. 1 ст. 307 КК);
- шляхом часткового складання – щодо 1 особи (0,87 %);
- шляхом повного складання – 0;

б) на підставі ч. 4 ст. 70 КК призначено покарання 1 особі (шляхом часткового складання приєднано 1 міс. позбавлення волі);

в) на підставі ст. 71 КК призначено покарання 2 особам (шляхом часткового складання приєднано по 1 міс. позбавлення волі кожній).

При цьому, до 1 особи були застосовані правила ч. 4 ст. 70 та ст. 71 КК одночасно.

8. Звільнення від покарання з випробуванням застосовано щодо 249 осіб (92,22 %). При цьому, ст. 75 КК застосовувалася до 248 осіб (91,85 %), ст. 79 КК – до 1 особи (0,37 %). Було встановлено такий іспитовий строк:

- 1 рік – щодо 78 осіб (31,33 % від усіх звільнених),
- 1 рік 6 міс. – щодо 4 осіб (1,61 %),
- 2 роки – щодо 96 осіб (38,55 %),
- 2 роки 6 міс. – щодо 3 осіб (1,20 %),
- 3 роки – щодо 68 осіб (27,31 %),

До реального відбування (виконання) покарання було засуджено 16 осіб (5,93 %), із них:

- до штрафу[12] – 6 осіб;
- до позбавлення волі – 10 осіб (3,80 % від усіх засуджених до цього виду покарання).

[12] *Примітка.* Звільнення від відбування цього виду покарання з випробуванням статтями 75, 79 КК не передбачено.